

Eiropas
Komisija

Uzņēmējdarbības izglītība

Eiropas skolās

Eurydice ziņojums

Izglītība un
apmācība

Uzņēmējdarbības izglītība Eiropas skolās

Eurydice ziņojums

*Izglītība un
apmācība*

Šo dokumentu ir publicējusi Izglītības, audiovizuālās jomas un kultūras izpildaģentūra (EACEA Izglītības un jaunatnes politikas analīzes nodaļa).

Lūdzu atsaukties uz šo publikāciju šādi:

European Commission/EACEA/Eurydice, 2016. Uzņēmējdarbības izglītība Eiropas skolās. Eurydice ziņojums. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs.

Publikācijas identifikācijas numuri:

PDF EC-02-16-111-LV-N ISBN 978-92-9492-197-0 doi:10.2797/063572

Šis dokuments ir pieejams arī internetā (<http://ec.europa.eu/eurydice>).

Teksta sagatavošana pabeigta 2016. gada februārī.

© Izglītības, audiovizuālās jomas un kultūras izpildaģentūra, 2016. gads

Reproducēšana ir atļauta, ja tiek norādīts avots.

Education, Audiovisual and Culture Executive Agency

Education and Youth Policy Analysis

Avenue du Bourget 1 (BOU2 — Unit A7)

B-1049 Brussels

Tel.: +32 2 299 50 58

Fakss: +32 2 292 19 71

E-pasts: eacea-eurydice@ec.europa.eu

Timekļa vietne: <http://ec.europa.eu/eurydice>

SATURS

Attēlu saraksts	5
Kodi un saīsinājumi	7
Galvenās atziņas	8
Ievads	15
1. nodaļa. Uzņēmējdarbības izglītības definīcijas un konteksts	19
1.1. Uzņēmējdarbības izglītības definīcijas	19
1.2. Uzņēmējdarbības izglītības konteksts	21
2. nodaļa. Stratēģijas un finansēšanas mehānismi	32
2.1. Ar uzņēmējdarbības izglītību Eiropā saistītās stratēģijas	32
2.2. Finansēšanas mehānismi	52
3. nodaļa. Skolu izglītības programma	61
3.1. Pieeja uzņēmējdarbības izglītībai izglītības programmā	61
3.2. Praktiskā uzņēmējdarbības pieredze	70
3.3. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistītie mācīšanās rezultāti	76
4. nodaļa. Skolotāju izglītība un atbalsts	88
4.1. Sākotnējā pedagoģiskā izglītība	88
4.2. Skolotāju pastāvīgā profesionālā pilnveide	92
4.3. Skolotāju atbalsts	94
5. nodaļa. Uzņēmējdarbības izglītības situācija četrās galvenajās jomās	99
5.1. Stratēģija	101
5.2. Finansējums	102
5.3. Izglītības programma	102
5.4. Skolotāji	104
5.5. Nobeigums	104
Pielikums. Saites uz skolotāju atbalsta resursiem	105
Atsauces	109
Glosārijs	112
I. Klasifikācija	112
II. Definīcijas	114
Informācija par nacionālajām sistēmām	120
Izdevuma veidotāji	226

ATTĒLU SARAKSTS

1. nodaļa. Uzņēmējdarbības izglītības definīcijas un konteksts	19
1.1. attēls. Uzņēmējdarbības izglītības definīcija, ko centrālajā līmenī ir akceptējusi un lieto lielākā daļa ieinteresēto pušu, 2014./15. māc. g.	20
1.2. attēls. To respondentu īpatsvars, kuri skolā ir piedalījušies ar uzņēmējdarbību saistītā programmā vai pasākumā, 2012. g.	23
1.3. attēls. Ekspertu viedoklis par to, cik lielā mērā apmācība par MVU izveidošanu un vadīšanu ir iekļauta izglītības un apmācības sistēmā sākumskolas izglītībā un abos vidējās izglītības posmos, 2014. g.	25
1.4. attēls. To vidējās izglītības pirmā posma (<i>ISCED 2</i>) skolotāju proporcija, kuri apgalvo, ka 12 mēnešu periodā pirms pētījuma viņu profesionālās pilnveides pasākumos ir bijusi ietverta tēma „starpapkāpumu prasmju mācīšana”, un to skolotāju proporcija, kuri pauž vidēju un lielu vajadzību pēc profesionālās pilnveides minētajā jomā, 2013. g.	26
1.5. attēls. Jaunieši (15–29 g. v.), kas vēlētos sākt uzņēmējdarbību, EU-28 vidējais rādītājs, 2014. g.	27
1.6. attēls. Uzņēmējdarbība kā vēlama karjeras izvēle un uzņēmējdarbības ieceres (% no 18–64 g. v. iedzīvotājiem), 2014. g.	28
1.7. attēls. Individū priekšstats par savām spējām un iespējām un kopējā agrīnā posma uzņēmējdarbība (KAU) (% no 18–64 g. v. iedzīvotājiem), 2014. g.	29
1.8. attēls. Pašnodarbināto jauniešu īpatsvars no visiem nodarbinātajiem jauniešiem, pēc vecuma, 2014. g.	30
2. nodaļa. Stratēģijas un finansēšanas mehānismi	32
2.1. attēls. Galvenie Eiropas politikas dokumenti, kas ietekmējuši ar uzņēmējdarbības izglītību saistītās stratēģijas	33
2.2. attēls. Īpašu centralizētu uzņēmējdarbības izglītības stratēģiju īstenošana, 2000.–2015. g.	35
2.3. attēls. Svarīgākās augstākā līmeņa stratēģijas, kas saistītas ar uzņēmējdarbības izglītību, 2014./15. māc. g.	36
2.4. attēls. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistīto centralizēto stratēģiju veidi, 2014./15. māc. g.	39
2.5. attēls. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistītās stratēģijas tēmas un attiecīgās darbības, 2014./15. māc. g.	43
2.6. attēls. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistītie plašākie stratēģiskie mērķi, 2014./15. māc. g.	46
2.7. attēls. Stratēģiskais atbalsts partnerībai saistībā ar uzņēmējdarbības izglītību, 2014./15. māc. g.	48
2.8. attēls. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistīto stratēģisko darbību plānotās pārraudzības pieejas, 2014./15. māc. g.	50
2.9. attēls. Uzņēmējdarbības izglītības finansējuma (nacionālā un ES) avoti un īstenotās stratēģijas veids, 2014./15. māc. g.	53
2.10. attēls. Uzņēmējdarbības izglītības nacionālais finansējums, 2014. g.	55
2.11. attēls. ES finansējuma izmantošana uzņēmējdarbības izglītības veicināšanai 2007.–2013. g. un 2014.–2020. g. periodā	58

3. nodaļa. Skolu izglītības programma	61
3.1. attēls. Pieeja uzņēmējdarbības izglītībai izglītības programmā, 2014./15. māc. g.	63
3.2. attēls. Mācību priekšmeti, kuros integrēta uzņēmējdarbības izglītība (<i>ISCED 1 un 2</i>), 2014./15. māc. g.	64
3.3. attēls. Pieeja uzņēmējdarbības izglītībai izglītības programmā, 2014./15. māc. g.	65
3.4. attēls. Mācību priekšmeti, kuros integrēta uzņēmējdarbības izglītība (<i>ISCED 3</i> un skolā īstenota SPIA), 2014./15. māc. g.	67
3.5. attēls. Centralizētās vadlīnijas par uzņēmējdarbības izglītības mācību metodēm, 2014./15. māc. g.	69
3.6. attēls. Praktiskā uzņēmējdarbības pieredze izglītības programmā, 2014./15. māc. g.	72
3.7. attēls. Uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās rezultāti sākumskolas izglītībā un vidējās izglītības pirmajā posmā, 2014./15. māc. g.	81
3.8. attēls. Uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās rezultāti vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā un skolā īstenotā SPIA, 2014./15. māc. g.	83
3.9. attēls. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistīto mācīšanās rezultātu vērtēšana, 2014./15. māc. g.	86
4. nodaļa. Skolotāju izglītība un atbalsts	88
4.1. attēls. Uzņēmējdarbības izglītība kā obligāta tēma sākumskolas un abu vidējās izglītības posmu skolotāju sākotnējā izglītībā, pēc centralizētajām rekomendācijām/vadlīnijām, 2014./15. māc. g.	89
4.2. attēls. Galvenās prasmes uzņēmējdarbības mācīšanas pieejā sākumskolas un abu vidējās izglītības posmu skolotāju sākotnējā izglītībā, pēc centralizētajām rekomendācijām/vadlīnijām, 2014./15. māc. g.	90
4.3. attēls. Ārējo ieinteresēto pušu iesaistīšanās sākumskolas un abu vidējās izglītības posmu skolotāju sākotnējā izglītībā, pēc centralizētajām rekomendācijām/vadlīnijām, 2014./15. māc. g.	91
4.4. attēls. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistīto PPP kursu pieejamība sākumskolas un abu vidējās izglītības posmu skolotājiem, 2014./15. māc. g.	93
4.5. attēls. Centrālās pārvaldes iestāžu sniegtais (sekmētais) atbalsts sākumskolas izglītības un abu vidējās izglītības posmu skolotājiem, 2014./15. māc. g.	94
5. nodaļa. Uzņēmējdarbības izglītības situācija četrās galvenajās jomās	99
5.1. attēls. Tālākvirzības modelis, kas ļauj analizēt uzņēmējdarbības izglītības attīstības posmu, 2010. g.	99
5.2. attēls. Kopsavilkums par uzņēmējdarbības izglītības stāvokli četrās galvenajās jomās 2014./15. māc. g.	100

KODI UN SAĪSINĀJUMI

Valstu kodi

EU/EU-28	Eiropas Savienība	NL	Nīderlande
		AT	Austrija
BE	Beļģija	PL	Polija
BE fr	Beļģija — franču kopiena	PT	Portugāle
BE de	Beļģija — vācu kopiena	RO	Rumānija
BE nl	Beļģija — flāmu kopiena	SI	Slovēnija
BG	Bulgārija	SK	Slovākija
CZ	Čehija	FI	Somija
DK	Dānija	SE	Zviedrija
DE	Vācija	UK	Apvienotā Karaliste
EE	Igaunija	UK-ENG	Anglija
IE	Īrija	UK-WLS	Velsa
EL	Grieķija	UK-NIR	Ziemeļīrija
ES	Spānija	UK-SCT	Skotija
FR	Francija	EBTA, EEZ valstis un kandidātvalstis	
HR	Horvātija	BA	Bosnija un Hercegovina
IT	Itālija	IS	Islande
CY	Kipra	LI	Lihtenšteina
LV	Latvija	ME	Melnkalne
LT	Lietuva	MK*	Bijusī Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika
LU	Luksemburga	NO	Norvēģija
HU	Ungārija	RS	Serbija
MT	Malta	TR	Turcija

MK* ISO kods 3166 (http://www.iso.org/iso/country_codes/iso_3166_code_lists.htm)

Statistikas kodi

: Dati nav pieejami

(-) Nav piemērojams

Saīsinājumi un akronīmi

GEM Uzņēmējdarbības globālais monitorings
PISA Starptautiskā skolēnu novērtēšanas programma
PPP pastāvīga profesionālā pilnveide
SPI sākotnējā pedagoģiskā izglītība

SPIA sākotnējā profesionālā izglītība un apmācība
TALIS Starptautiskais mācīšanas un mācīšanās apsekojums
UI uzņēmējdarbības izglītība

GALVENĀS ATZIŅAS

Jau daudzus gadus viens no galvenajiem ES un dalībvalstu politikas mērķiem ir attīstīt un veicināt uzņēmējdarbības izglītību. Uzlabojas izpratne par jauniešu spēju pašiem izveidot un attīstīt savus komerciālos vai sociālos uzņēmumus, tā kļūstot par jauninājumu ieviešējiem savā dzīves un darba vietā. Uzņēmējdarbības izglītība ne tikai ietekmē jauniešu domāšanas veidu, bet arī palīdz apgūt tādas prasmes, zināšanas un attieksmi, kas ir būtiskas uzņēmējdarbības kultūras pilnveidē.

Ziņojumā pētīts, kā šī joma Eiropas valstīs attīstījusies tālāk pēc situācijas, kas aprakstīta iepriekšējos *Eurydice* ziņojumos (2006, 2012). Publikācijā ir aptverta skolas izglītība (sākumskolas izglītība, vispārējā vidējā izglītība un skolā īstenota sākotnējā profesionālā izglītība un apmācība) visās *Eurydice* tīkla valstīs un reģionos, izņemot Vāciju, Īriju un Lihtenšteinu. Šajā nodaļā ir apkopotas galvenās ziņojuma izstrādes gaitā gūtās atziņas. Liela uzmanība ir pievērsta nacionālajām definīcijām un kontekstuālajiem rādītājiem (sk. 1. nodaļu), kā arī stratēģiskajai darbībai un finansēšanas mehānismiem, kas atbalsta uzņēmējdarbības izglītību (sk. 2. nodaļu). Ziņojumā ir aplūkota arī uzņēmējdarbības izglītības integrācija nacionālajās skolu izglītības programmās un mācīšanās rezultātos (sk. 3. nodaļu), kā arī skolotāju sākotnējās izglītības programmās un tālākajā pedagoģiskajā pilnveidē (sk. 4. nodaļu). Visbeidzot (5. nodaļā) ir sniegts pārskats gan par tiem elementiem, ko Eiropas valstis jau ir ieviesušas, gan par tiem, kas vēl ir jāpilnveido, lai sniegums šajā jomā būtu labāks.

Lielākā daļa nacionālo definīciju atspoguļo tikpat plašu uzņēmējdarbības izglītības izpratni kā Eiropas galveno kompetenču definīcija

Apmēram pusē valstu uzņēmējdarbības izglītības formulēšanai tiek izmantota Eiropas galveno kompetenču definīcija, un aptuveni trešdaļā valstu — sava nacionālā definīcija (sk. 1.1. apakšnodaļu). Vairumā definīciju (gan Eiropas, gan nacionālo) uzņēmējdarbības izglītības loma un nolūks ir saistīti ne tikai ar darba un uzņēmējdarbības, bet arī ar vispārīgākiem cilvēka dzīves aspektiem. Gandrīz desmit valstīs vienotas uzņēmējdarbības izglītības definīcijas nav.

Pētījums liecina par mazu dalību praktiskajā uzņēmējdarbības apgūvē skolā un par nepieciešamību pilnveidot jauniešu uzņēmējdarbības prasmes

Īpašajā Eirobarometra apsekojumā „Uzņēmējdarbība ES un ārpus tās“ (*Entrepreneurship in the EU and beyond*), kas publicēts 2012. gadā, mazāk par ceturtdaļu (23 %) ES respondentu apgalvoja, ka skolā ir apguvuši programmu vai piedalījušies pasākumā saistībā ar uzņēmējdarbību, kas definēta kā ideju pārvēršana darbībā un sava projekta izstrāde (sk. 1.2.1. sadaļu). Starp gados jauniem respondentiem uzņēmējdarbības programmu apguvušo bija divreiz vairāk.

Starptautiskās skolēnu novērtēšanas programmas (*PISA*) 2012. gada apsekojuma rezultāti liecina, ka lielai daļai 15 gadus veco jauniešu trūkst problēmu risināšanas prasmju (sk. 1.2.2. sadaļu). Viens no šīs vērtēšanas programmas secinājumiem ir tāds, ka liela loma problēmu risināšanas prasmju apgūvē ir skolas izglītības programmai un skolotājiem.

Uzņēmējdarbības globālā monitoringa (*Global Entrepreneurship Monitor, GEM*) veiktā analīze liecina par izteiktu korelāciju starp priekšstatu par savām spējām (prasmēm) un kopējo agrīnā posma uzņēmējdarbību; tas liecina, cik nozīmīga uzņēmējdarbības kompetenču pilnveidē ir izglītība (sk. 1.2.5. sadaļu).

Īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija parasti ir vispusīgāka un aptver vairāk darbību

Dati liecina, ka īpaša stratēģija, kas saistīta tikai ar uzņēmējdarbības izglītību, nodrošina saskaņotāku un vispusīgāku pieeju uzņēmējdarbības izglītībai, pamatojoties uz secinājumiem visās analizētajās jomās (sk. 2.1. apakšnodaļu). Īpašajām stratēģijām ir raksturīgs lielāks prioritāro tēmu skaits nekā plašākām stratēģijām, un tajās biežāk ir paredzēti galvenie nosacījumi to īstenošanas atbalstīšanai, proti, ministriju sadarbība, partnerība, ieinteresēto pušu iesaistīšanās un stingras pārraudzības procedūras. No dažādajām plašākajām stratēģijām uzņēmējdarbības izglītības ziņā vispusīgākā ir inovāciju stratēģija. Dažās no plašākajām stratēģijām ir paredzētas tikai nedaudzas ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas darbības vai pat tikai viena šāda darbība.

Pazīmes liecina par inovāciju stratēģijas paplašināšanos

Tajās valstīs, kur agrāk bija īpaša stratēģija, uzņēmējdarbības izglītības mērķi pamazām tiek iekļauti plašākā ar inovācijām saistītā stratēģijā (sk. 2.1. apakšnodaļu). ESAO ir konstatējusi virzību uz plašāku inovāciju stratēģiju, kas labāk koordinē izglītības un inovāciju politiku, tā padarot izglītības sektoru par aktīvu partneri inovāciju veicināšanā ⁽¹⁾. Būs interesanti redzēt, kādu stratēģiju valstis un reģioni izvēlēsies par šai politikai un praksei piemērotāko pēc pašreizējās stratēģijas īstenošanas beigām.

Īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija visvairāk ir izplatīta Ziemeļeiropā un Rietumbalkānos

To, ka īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija ir raksturīga Ziemeļvalstīm, var izskaidrot ar šo valstu īpašo pievēršanos inovācijām, par ko liecina to pastāvīgi augstās vietas starptautiskajās inovācijas rangu tabulās (sk. 2.1. apakšnodaļu). Zviedrija, Somija un Dānija ieņem pirmās vietas 2015. gada Eiropas inovāciju reitingā ⁽²⁾ un ir starp desmit labākajām pasaulē saskaņā ar Globālo inovāciju indeksu ⁽³⁾, bet Norvēģija šajā ziņā ir pasaules labāko valstu divdesmitniekā.

Rietumbalkānu reģiona attīstību veicina pievēršanās uzņēmējdarbības izglītībai, izmantojot Mazās uzņēmējdarbības akta ⁽⁴⁾ vērtēšanas procesu un Rīgas secinājumos paredzētos profesionālās izglītības un apmācības sasniedzamos rezultātus ⁽⁵⁾. Tie abi ir starp nacionālās politikas prasībām visās kandidātvalstīs un pirmsiestāšanās procesā tiek pārraudzīti gan nacionālajā, gan ES līmenī.

Visu stratēģijas veidu kopīgais mērķis — nodarbināmība

Salīdzinot ar plašākajām stratēģijām, īpašās uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas pārsvarā pievēršas visiem apsekotajiem mērķiem, ieskaitot aktīvu pilsonisko nostāju, sociālo uzņēmējdarbību, uzņēmumu izveidi un nodarbināmību (sk. 2.1. apakšnodaļu). Nodarbināmība ir īpaši uzsvērtā visās stratēģijās; tas varētu būt saistīts ar Eiropas valstis piemeklējušo ekonomikas krīzi.

⁽¹⁾ OECD Innovation Strategy 2010.

⁽²⁾ http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards/index_en.htm

⁽³⁾ <https://www.globalinnovationindex.org/content/page/data-analysis/>

⁽⁴⁾ http://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/small-business-act/index_en.htm

⁽⁵⁾ 2015. gada 22. jūnija Rīgas secinājumos Eiropas Savienības Padome ir vienojusies par jauniem vidēja termiņa uzdevumiem profesionālajā izglītībā 2015.–2020. gadam, piemēram, par galveno kompetenču, t. sk. uzņēmējdarbības kompetences, stiprināšanu (http://ec.europa.eu/education/policy/vocational-policy/doc/2015-riga-conclusions_en.pdf).

Stratēģijās mācīšanās rezultātu sasniegšana reti tiek definēta kā prioritāra darbības joma

Mācīšanās rezultātu iekļaušana ar uzņēmējdarbības izglītību saistītajās stratēģijās nav prioritāra — tikai astoņās valstīs un reģionos (Dānijā, Igaunijā, Austrijā, Polijā, Apvienotajā Karalistē (Velsā), Bosnijā un Hercegovinā, Melnkalnē un Bijušajā Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikā) tā ir paredzēta kā stratēģiska darbība (sk. 2.1.4. sadaļu). Tas, ka nav definēti ar uzņēmējdarbības izglītību saistīti visaptveroši mācīšanās rezultāti, ir viens no galvenajiem iemesliem, kas kavē efektīvas un kvalitatīvas uzņēmējdarbības izglītības izveidošanos. Vairāk uzmanības vajadzētu pievērst arī uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātu iekļaušanai vērtēšanas procesā, kas ir būtiska uzņēmējdarbības izglītības kvalitātes pazīme, taču kā stratēģiska darbība ir paredzēta tikai divās valstīs (Dānijā un Igaunijā).

Tikai nedaudzām stratēģijām raksturīga detalizēta pieeja progressa un ietekmes pārraudzībai

Dati pārliecinoši rāda, ka vairumam stratēģiju ir raksturīga laba ministriju sadarbība un partnerība (sk. 2.1.5. sadaļu), bet vēl ir jāstrādā pie tā, lai valstis saņemtu atbalstu stingrākas pārraudzības sistēmas izstrādāšanai un ieviešanai. Tikai nedaudzas valstis stratēģijā sniedz detalizētu informāciju par pārraudzības pieeju. Dažās plašākās stratēģijās nav iekļauta saikne ar uzņēmējdarbības izglītības rezultātiem vai ietekmi, kā arī tiem nav atgriezeniskas ietekmes uz šīs politikas attīstību. Tā kā valdības un citu veidu finansējums Eiropā ir ievērojami samazināts, ir būtiski veikt detalizētu stratēģijas un stratēģiskās darbības progressa un ietekmes analīzi.

Vairāk nekā pusē Eiropas valstu uzņēmējdarbības izglītībai tiek piešķirts gan nacionālais, gan ES finansējums, tomēr vēl ir jāveido stabilas un ilgtspējīgas finansējuma plūsmas

Uzņēmējdarbības izglītības ieviešana un īstenošana Eiropā tiek finansēta no nacionālā budžeta un/vai Eiropas līdzekļiem (sk. 2.2. apakšnodaļu). Nacionālo finansējumu bieži nodrošina par izglītību atbildīgā ministrija kopā ar citām kompetentajām ministrijām. Uzņēmējdarbības izglītībai — lielākoties īpašas vai plašākas ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas stratēģijas īstenošanai — nacionālo finansējumu novirza 27 Eiropas valstis un reģioni.

Finansējums tiek piešķirts vai nu kā īpašs uzņēmējdarbības izglītības budžets, vai biežāk kā daļa no vispārējā nacionālā budžeta. No tām valstīm, kur tiek īstenota īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija, tikai Zviedrijā tai ir piešķirts speciāls budžets; visās pārējās valstīs īpašā stratēģija tiek finansēta no vispārējā nacionālā budžeta. Savukārt Luksemburgā, Maltā un Nīderlandē uzņēmējdarbības izglītības (vai ar to saistītas) stratēģijas nav, taču tur no valsts budžeta līdzekļiem ir izveidots speciāls budžets vispārīgai uzņēmējdarbības izglītības ieviešanai un īstenošanai.

Papildus nacionālajam finansējumam 24 Eiropas valstis un reģioni uzņēmējdarbības izglītības īstenošanai saņem ES finansējumu (sk. 2.3.3. sadaļu). Dažās valstīs — Horvātijā, Ungārijā, Bosnijā un Hercegovinā un Turcijā — uzņēmējdarbības izglītība kopumā vai arī šo valstu īpašā vai plašākā ar uzņēmējdarbības izglītību saistītā stratēģija tiek finansēta tikai no ES līdzekļiem.

Tātad abi ES finansējuma veidi — gan tiešais, gan netiešais ⁽⁶⁾ — ir svarīgi uzņēmējdarbības izglītības ieviešanas un īstenošanas instrumenti, tomēr netiešā ES finansējuma rezultāti var būt ilgspējīgāki, jo tas programmām tiek piešķirts ilgākā periodā caur nacionālo investīciju prioritātēm, īpašiem mērķiem un konkrētām darbībām, pretstatā ES tiešajam finansējumam, kas bieži tiek piešķirts konkrētiem projektiem (tātad īstermiņā). Vairums to valstu, kuras ES finansējumu izmanto savas īpašās vai plašākās ar uzņēmējdarbības izglītību saistītās stratēģijas īstenošanai, saņem netiešo finansējumu.

Vairāk nekā puse Eiropas valstu uzņēmējdarbības izglītības ieviešanai un īstenošanai piešķir gan nacionālo, gan ES finansējumu, tomēr Eiropā vēl ir jāattīsta stabilas ilgtermiņa finansējuma plūsmas, kas nodrošinātu visaptverošu pieeju uzņēmējdarbības izglītības (t. sk. stratēģijas īstenošanas, izglītības programmas, skolotāju izglītības un atbalsta, ieinteresēto pušu partnerības veidošanas u. c.) finansēšanai.

Aizvien biežāk tiek uzskatīts, ka uzņēmējdarbības izglītība sākumskolā ir starppriekšmetu mērķis, taču biežāk to iekļauj vidējās izglītības otrajā posmā, izmantojot dažādas pieejas

Tam, kā uzņēmējdarbības izglītība dažādās valstīs ir iekļauta izglītības programmā, raksturīgas noteiktas tendences (sk. 3.1. apakšnodaļu). Sākumskolas izglītības programmā tā galvenokārt ir ietverta kā starppriekšmetu mērķis, taču tas ir raksturīgi arī citām izglītības pakāpēm.

Parasti uzņēmējdarbības izglītība tiek iekļauta vidējās izglītības otrajā posmā un tiek izmantotas dažādas pieejas. Tā tiek gan mācīta kā atsevišķs mācību priekšmets, gan integrēta citos priekšmetos, lielākoties sociālajās zinībās, ekonomikā un biznesa zinībās. Šajā izglītības pakāpē to bieži māca arī kā fakultatīvu priekšmetu, jo vidējās izglītības otrajā posmā skolēniem parasti ir lielākas izvēles iespējas nekā zemākās izglītības pakāpēs. Tajās valstīs, kur uzņēmējdarbības izglītība biežāk tiek mācīta kā izvēles, nevis obligāts mācību priekšmets, un tajās, kur tā nav starppriekšmetu tēma, ir mazāka iespēja, ka tā sasniegs visus skolēnus.

Vairāk nekā pusē valstu ir ļoti maz vadlīniju par pedagoģiskajām metodēm vai to nav vispār

Mācīšanas vadlīnijas uzņēmējdarbības izglītībā ir izplatītākas vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā un skolas vidē balstītā sākotnējā profesionālajā izglītībā un apmācībā nekā zemākās izglītības pakāpēs (sk. 3.1.3. sadaļu). Vadlīnijās ieteikto pasākumu ziņā starp valstīm lielu atšķirību nav. Visbiežāk ir ieteikta aktīvā mācīšanās un ārpusklases pasākumi, bet visretāk — empīriskā mācīšanās.

Pētījums liecina, ka uzņēmējdarbības izglītībā nozīmīgākās ir tās metodes, kas paredz skolēnu ārpusklases pieredzi un ļauj viņiem saskarties ar reālo pasauli. Skaidras vadlīnijas ir svarīgas, lai skolotājiem būtu vienota izpratne par to, kādas metodes uzņēmējdarbības izglītībai ir piemērotas un kādas ļaus to mācīt visefektīvāk. Saskaņā ar šo ziņojumu vairums valstu apgalvo, ka uzņēmējdarbības izglītība izglītības programmās ir ietverta, bet reti ir ieteiktas konkrētas mācību metodes, tāpēc šajā jomā ir diezgan liela autonomija.

⁽⁶⁾ ES finansējumu veido vai nu tiešs finansiālais atbalsts, ko Eiropas institūcijas sniedz tieši finansējuma saņēmējiem (piem., *Erasmus+*), vai netiešs finansējums, piemēram, struktūrfondi (un uzņēmējdarbības izglītības gadījumā — īpaši Eiropas Sociālais fonds).

Tikai dažās valstīs uzņēmējdarbības praktiskā pieredze ir pastāvīga un obligāta izglītības programmas daļa

Izplatītākie uzņēmējdarbības praktiskās pieredzes piemēri ir miniuzņēmumu vai mācību uzņēmumu izveide un projekta darbi, kuru gaitā tiek radītas idejas un taustāms galaprodukts (sk. 3.2. apakšodaļu).

Bieži uzņēmējdarbības praktiskā pieredze tiek gūta iniciatīvās, kuru būtisks elements ir ārējo partneru, piemēram, *Junior Achievement*, piedalīšanās. Valstu lielākajā daļā tas aprobežojas ar ārpusklases pasākumiem, bet dažās (Beļģijas flāmu kopienā, Bulgārijā, Igaunijā, Grieķijā un Latvijā) šīs programmas jau tiek piedāvātas kā izglītības programmas daļa.

Ar uzņēmējdarbības izglītību saistītie mācīšanās rezultāti Eiropas valstu lielākajā daļā ir fragmentēti; tie nav visaptveroši, un trūkst pēctecības starp izglītības pakāpēm

Eiropas valstīs ļoti atšķiras tas, kā izglītības programmā ir ietverti dažādu veidu ar uzņēmējdarbības izglītību saistītie mācīšanās rezultāti (sk. 3.3. apakšodaļu). Daži no tiem, proti, pašpalāvēšana, plānošana un kopīgais darbs, ir iekļauti arī starp plašākiem izglītības mērķiem, kas ir ļoti izplatīti un raksturīgi ne tikai uzņēmējdarbības izglītībai. Dažkārt kā vispārīgs mērķis ir noteikts radošums, bet ar uzņēmējdarbības izglītību saistīti mācīšanās rezultāti ir formulēti reti. „Resursu pārvaldība“, „nenoteiktības un riska pārvaldība“, „uzņēmēju loma sabiedrībā“ un „uzņēmēju karjeras iespējas“ ir diezgan specifiski termini, tāpēc Eiropas izglītības programmās tie kā mācīšanās rezultāti ir formulēti ļoti reti. Ar uzņēmējdarbības izglītību parasti asociējas tāds mācīšanās rezultāts kā finanšpratība — lielā mērā tāpēc, ka to ir vieglāk identificēt un izmērīt. Šis ziņojums apstiprina, ka tas ir viens no izplatītākajiem uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās rezultātiem visās izglītības pakāpēs.

Kopumā tikai apmēram 15 valstīs un reģionos vismaz vienā izglītības pakāpē obligātajos mācību priekšmetos un/vai starppriekšmetu jomās ir ietverti vairāki ar uzņēmējdarbību saistīti mācīšanās rezultāti (definētas vismaz sešas kategorijas). Augstāko izglītības pakāpju programmās nav paredzēts vairāk mācīšanās rezultātu kā zemāko pakāpju programmās, tomēr atšķiras konkrētu rezultātu relatīvā izplatība. Sākumskolas izglītībā un vidējās izglītības pirmajā posmā tie galvenokārt ir saistīti ar tādām kategorijām kā uzņēmējdarbībā nepieciešamā attieksme, radošuma prasmes, plānošana, finanšpratība un kopīgais darbs. Vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā un skolā īstenotā sākotnējā profesionālajā izglītībā un apmācībā ir mazāk tādu mācīšanās rezultātu, kas saistīti ar uzņēmējdarbībā nepieciešamo attieksmi un kopīgā darba prasmēm, bet vairāk ir „resursu pārvaldības“, „nenoteiktības un riska pārvaldības“ un zināšanu kategorijā — „iespēju novērtēšanas“.

Ar uzņēmējdarbības izglītību saistīto mācīšanās rezultātu vērtēšana parasti netiek veikta, kas liecina par to nepilnīgo integrāciju

Tikai dažās valstīs un reģionos tiek īstenota strukturētāka pieeja tālākvirzībai un vispusīgumam saistībā ar uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātiem (Igaunijā, Spānijā, Apvienotajā Karalistē (Skotijā) un Norvēģijā) (sk. 3.3.3. sadaļu). Dažās valstīs jau tiek izstrādāta vispusīgāka un stratēģiskāka pieeja, jo īpaši izstrādājot kompetenču pamatprincipu kopumu. Tas sakāms par Beļģijas flāmu kopienā, Dāniju, Austriju un Apvienoto Karalisti (Velsu).

Tomēr ar uzņēmējdarbības izglītību saistītie mācīšanās rezultāti netiek vērtēti atsevišķi (sk. 3.3.4. sadaļu). Labākajā gadījumā daži mācīšanās rezultāti tiek vērtēti kopā ar konkrētiem mācību priekšmetiem, kuros ir ietverti uzņēmējdarbības elementi. Tas būtiski ierobežo efektīvu uzņēmējdarbības izglītības apguvi, jo gan skolotāji, gan skolēni vairāk uzmanības pievērš tiem izglītības programmas aspektiem, kuri tiek vērtēti.

Gandrīz pusē Eiropas valstu sākotnējās pedagoģiskās izglītības iestādes var pašas izlemt, vai ieviest uzņēmējdarbības izglītību

Izveidot pārskatu par uzņēmējdarbības izglītību sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā (SPI) ir sarežģīts uzdevums, jo vairāk nekā trīs ceturtdaļās Eiropas valstu un reģionu vai nu izglītības iestādēm ir autonomija izglītības programmas izveidē, vai arī uz tām neattiecas nekādi noteikumi vai rekomendācijas par uzņēmējdarbības izglītību (sk. 4.1. apakšnodaļu). Skaidrāku priekšstatu varētu radīt atsevišķu programmu izpēte vai aptauja par to, kas faktiski notiek pedagoģiskās izglītības iestādēs.

Tikai divas centrālās pārvaldes iestādes rekomendē, lai vismaz visi topošie sākumskolas izglītības un vispārējās vidējās izglītības skolotāji sākotnējās pedagoģiskās izglītības ieguves laikā apgūtu uzņēmējdarbības izglītību. Tas sakāms par Igauniju un Latviju. Dānijā šāda rekomendācija attiecas tikai uz nākamajiem sākumskolas izglītības un vidējās izglītības pirmā posma skolotājiem. Vēl četrās valstīs centrālās pārvaldes iestādes to rekomendē, bet tikai daļai skolotāju atkarībā no mācību priekšmeta un izglītības pakāpes (Austrija, Slovākija un Melnkalne) vai SPI veida (Turcija).

Trīspadsmit valstu un reģionu centralizētajās rekomendācijās ir norādīts, ka topošajiem skolotājiem būtu nepieciešams apgūt dažas no tām prasmēm, kas uzņēmējdarbības izglītībā tiek uzskatītas par svarīgām, neatkarīgi no tā, vai tās ir tieši saistītas ar uzņēmējdarbības izglītību, vai ne. Vismaz četras no piecām šajā ziņojumā aplūkotajām prasmēm būtu jāamāca visiem topošajiem skolotājiem Dānijā, Igaunijā, Spānijā, Latvijā, Maltā, Polijā un Norvēģijā.

Pastāvīgā profesionālajā pilnveidē ar uzņēmējdarbības izglītību saistītu kursu piedāvājums ir labāks nekā sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā

Divdesmit astoņās valstīs un reģionos noteiktu izglītības pakāpju un noteiktu priekšmetu skolotājiem ir jāiesaistās pastāvīgā profesionālajā pilnveidē (PPP) (sk. 4.2. apakšnodaļu). Septiņpadsmit valstīs un reģionos tas attiecas uz visiem sākumskolas un vispārējās vidējās izglītības skolotājiem. Apmācību organizē vai nu par PPP atbildīgās iestādes, vai tas tiek deleģēts tieši ar uzņēmējdarbības izglītību saistītajām institūcijām vai asociācijām.

Lai gan ir ļoti grūti iegūt pilnīgu priekšstatu par to, kas notiek pedagoģiskajā izglītībā, ir skaidrs, ka varētu uzlabot gan sākotnējo pedagoģisko izglītību, gan ar uzņēmējdarbības izglītību saistītos PPP kursus, lai palīdzētu skolotājiem apgūt šo tēmu un pedagoģiskās metodes, kas nepieciešamas uzņēmējdarbībā vajadzīgo prasmju un attieksmes attīstīšanai skolēnos.

Visizplatītākais centrālās pārvaldes iestāžu sniegtais atbalsts ir metodiskie materiāli

Centrālās pārvaldes iestāžu atbalsts skolotājiem galvenokārt izpaužas kā metodisko materiālu finansēšana vai sagatavošana (17 valstis un reģioni; sk. 4.3. apakšnodaļu). 12 valstīs un reģionos centrālās pārvaldes iestādes ir izstrādājušas uzņēmējdarbības izglītības vadlīnijas, un dažkārt tas ir veikts sadarbībā ar citām ieinteresētajām pusēm. 11 valstīs un reģionos darbojas centrālās pārvaldes iestāžu atbalstīti kompetences centri (trīs Beļģijas kopienās, Dānijā, Spānijā, Francijā, Horvātijā, Austrijā, Rumānijā, Somijā un Melnkalnē).

Vienotas izpratnes veidošanā un pieredzes apmaiņā par labāko praksi lietderīgi ir arī skolotāju sadarbības tīkli. Šo tēmu varētu izpētīt sīkāk, jo skolotāju sadarbības tīkli uzņēmējdarbības izglītības jautājumos ir izveidoti tikai Dānijā, Igaunijā, Spānijā un Francijā.

Dažās valstīs un reģionos metodisko materiālu un skolotājiem paredzētu tiešsaistes resursu centru izveidē jau ir iesaistījies privātais un bezpeļņas sektors, taču situāciju vēl vairāk uzlabotu lielāka centrālās pārvaldes iestāžu iesaistīšanās.

Pagaidām vēl nevienā no ziņojumā aplūkotajām valstīm uzņēmējdarbības izglītība nav pilnībā iekļauta skolu programmās

Uzņēmējdarbības izglītības pilnīga iekļaušana skolu izglītības programmā nozīmētu, ka stratēģija tiek īstenota jau vairākus gadus, tās īstenošana tiek sistemātiski pārraudzīta, darbojas efektīvi finansēšanas mehānismi, mācīšanās rezultāti tiek vērtēti un uzņēmējdarbības izglītības sniegšana ir pilnībā integrēta visu skolotāju SPI un PPP (sk. 5. nodaļu). Vislielākais progress ir jāpanāk divās jomās — attiecībā uz mācīšanās rezultātiem un skolotāju izglītību. Būtiski ir definēt visaptverošus un konsekventus mācīšanās rezultātus, kas tiktu izmantoti vairākās izglītības pakāpēs un tiktu vērtēti atsevišķi. Lai skolēni varētu iegūt kvalitatīvu izglītību, izšķiroši svarīga ir arī uzņēmējdarbības izglītības kursu iekļaušana visu skolotāju SPI un PPP neatkarīgi no mācāmā priekšmeta un izglītības pakāpes, kurā viņi strādā.

IEVADS

Jau daudzus gadus viens no galvenajiem ES un dalībvalstu politikas mērķiem ir attīstīt un veicināt uzņēmējdarbības izglītību. Lielais jauniešu bezdarbs, ekonomikas krīzes un straujās pārmaiņas, kas saistītas ar sarežģīto uz zināšanām balstīto ekonomiku un sabiedrību, liek domāt, ka starpnozaru prasmes, it īpaši uzņēmējspēja, ir būtiskas, lai jaunieši kļūtu aktīvi, radoši un iesaistītos uzņēmējdarbībā. Lai gan šī ir salīdzinoši jauna pētījumu joma, jau ir iegūts apjomīgs datu kopums ⁽⁷⁾, kas liecina par uzņēmējdarbības izglītības doto labumu gan indivīdiem, gan sabiedrībai kopumā. Valstu pievērsta uzmanība šim jautājumam ir atšķirīga — dažas valstis ar to ir nodarbojušās jau ilgāk nekā desmit gadus, savukārt citas uzņēmējdarbības izglītību izglītības politikā ir iekļāvušas tikai nesen ⁽⁸⁾.

Eiropas Komisija uzņēmējdarbības izglītības attīstību ir atbalstījusi jau sen. 2012. gada paziņojumā „Izglītības pārvērtēšana — ieguldījums prasmēs labāku sociālekonomisko rezultātu sasniegšanai“ tā uzsver starpnozaru, sevišķi uzņēmējdarbības, prasmes un iesaka:

„Dalībvalstīm ir jāveicina uzņēmējdarbībā vajadzīgo prasmju izkopšana, rodot jaunus un radošus mācīšanas un mācīšanās veidus jau pamatskolā, vienlaikus vidējās un augstākās izglītības posmā veltot īpašu vērību jauniešu iespējām izveidot uzņēmumu, kas varētu būt viņu profesionālās karjeras mērķis. Reālajā pasaulē iegūtā pieredze, veidojot saikni starp problēmu risināšanā pamatotu mācīšanos un uzņēmumiem, ir jāiestrādā visās disciplīnās un jāpielāgo visiem izglītības līmeņiem. Visiem jauniešiem ir jāiegūst vismaz viena praktiska pieredze uzņēmumā pirms obligātās izglītības beigšanas.“ ⁽⁹⁾

2013. gadā publicētajā Rīcības plānā uzņēmējdarbības jomā 2020. gadam uzņēmējdarbības izglītība ir minēta kā viena no trim tūlītējas rīcības jomām. ⁽¹⁰⁾

2014. gadā pieņemtajos Padomes secinājumos par uzņēmējdarbības garu izglītībā un apmācībā uzsvērts, ka „uzņēmēja mentalitātes attīstīšana iedzīvotājiem var būt ļoti izdevīga gan viņu profesionālajā, gan privātajā dzīvē“. Dalībvalstis tiek aicinātas „mudināt attīstīt koordinētu pieeju uzņēmējdarbības izglītībai visā izglītības un apmācības sistēmā“. ⁽¹¹⁾

2015. gadā Eiropas Parlaments pieņēma rezolūciju par jauniešu uzņēmējdarbības veicināšanu ar izglītības un apmācības palīdzību. Tajā teikts, ka

„dažas dalībvalstis vēl nav izstrādājušas pārnozaru politiku vai stratēģisku pieeju uzņēmējdarbības izglītībai, vai uzņēmējdarbības izglītības programmas un mācību metodes“, „ne visi mācībspēki un vadošie izglītības darbinieki Eiropā ir pietiekami apmācīti uzņēmējdarbības izglītības jomā“, un uzsvērts, ka, „runājot par uzņēmējdarbību, pieejai ir jābūt plašai, raugoties uz to kā uz transversālu pamatkompetenču kopumu personiskām un profesionālām vajadzībām“. ⁽¹²⁾

⁽⁷⁾ Sk. atsauces ziņojuma beigās.

⁽⁸⁾ EACEA/European Commission (2012); McCoshan, A. et al. (2010).

⁽⁹⁾ Komisijas Paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai „Izglītības pārvērtēšana — ieguldījums prasmēs labāku sociālekonomisko rezultātu sasniegšanai“, COM/2012/0669 final.

⁽¹⁰⁾ Komisijas Paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai „Rīcības plāns uzņēmējdarbības jomā 2020. gadam. Uzņēmējdarbības gara atdzīvināšana Eiropā“, COM/2012/0795 final.

⁽¹¹⁾ Padomes Secinājumi par uzņēmējdarbību izglītībā un apmācībā, OV C 17, 20.01.2015., 2. lpp.

⁽¹²⁾ Eiropas Parlamenta 2015. gada 8. septembra Rezolūcija par jauniešu uzņēmējdarbības veicināšanu ar izglītības un apmācības palīdzību (2015/2006 (INI)).

Ziņojuma mērķi un saturs

Šis ziņojums īsteno Padomes secinājumos pausto nepieciešamību papildināt uzņēmējdarbības izglītības empīrisko bāzi. Definējot šī ziņojuma izpētes jautājumus un tvērumu, ir ņemtas vērā arī Padomes secinājumos, kā arī citās Eiropas politikas vadlīnijās formulētās prioritātes.

Salīdzinošo pētījumu un sagatavoto rādītāju šajā jomā joprojām ir maz, taču, lai sekmētu pieredzes apmaiņu un politikas izstrādi, zināšanas un izpratne par to, kā uzlabot uzņēmējdarbības prasmes, ir jāpilnveido.

Līdz ar to, ņemot vērā pieredzi, kas gūta, sagatavojot abus iepriekšējos *Eurydice* ziņojumus par uzņēmējdarbības izglītību⁽¹³⁾, šīs jaunās analīzes mērķis ir apkopot jaunāko informāciju par stratēģijām, izglītības programmām un mācīšanās rezultātiem. Ziņojumā ir mēģināts iegūt arī pētījumos trūkstošo informāciju un novērst nepilnības, kuras konstatējusi Uzņēmējdarbības apguves un kompetences rādītāju ekspertu grupa⁽¹⁴⁾, proti, ir aplūkoti tādi temati kā partnerība, mācīšanās rezultātu vērtēšana, skolotāju izglītība un finansēšanas mehānismi.

Ziņojumā ir piecas nodaļas — katrā no tām ir aplūkots kāds aspekts saistībā ar uzņēmējdarbības izglītību Eiropas skolās, bet pēdējā nodaļā šie galvenie aspekti ir analizēti kopā.

- 1. nodaļā ir aplūkotas termina „uzņēmējdarbības izglītība” definīcijas un analizēts konteksts — pieejamie statistikas rādītāji.
- 2. nodaļā ir sniegts pārskats par centrālās pārvaldes iestāžu pieņemtajām uzņēmējdarbības izglītības veicināšanas stratēģijām un pieejamajiem finansējuma avotiem.
- 3. nodaļā ir pētīts, vai un kā uzņēmējdarbības izglītība ir iekļauta skolu izglītības programmā un mācīšanās rezultātos.
- 4. nodaļa pievēršas skolotāju izglītībai un atbalstam, ko centrālās pārvaldes iestādes sniedz skolotājiem uzņēmējdarbības izglītības īstenošanai.
- 5. nodaļā ir analizēta uzņēmējdarbības izglītības pašreizējā situācija Eiropas valstīs un tās ieviešanas gaita.

Pielikumā ir iekļauta tabula ar saitēm uz galvenajām organizācijām, programmām un publikācijām saistībā ar atbalstu, kas skolotājiem tiek sniegts nacionālajā mērogā.

Ziņojumu papildina informācija par nacionālajām sistēmām — svarīgākie dati par uzņēmējdarbības izglītību katrā izglītības sistēmā.

⁽¹³⁾ EACEA/*Eurydice* (2012). Pirmais bija *Eurydice* nacionālo nodaļu sniegto datu apkopojums *Entrepreneurship in Education in Europe. Explicitly recognised in curricula of upper secondary general education*. 2006. g. oktobris.

⁽¹⁴⁾ Šo grupu 2012. gada decembrī izveidoja Eiropas Komisija uzņēmējdarbības izglītības rādītājiem izmantojamo datu avotu izvērtēšanai, kā arī, lai definētu pārraudzības rādītāju sistēmu, kas ļautu noskaidrot pašreizējo uzņēmējdarbības izglītības stāvokli Eiropā. Grupu veido divpadsmit dalībnieki no dažādām iestādēm, ieskaitot Eiropas Komisiju (*DG EAC* un *DG ENTR*), EACEA (A7. nodaļa), Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centru (*SEECCEL*), *Junior Achievement Europe* (*JA*), Eiropas Izglītības fondu (*ETF*), Uzņēmējdarbības globālo monitoringu (*GEM*) un ESAO.

Aptvertā informācija un metodoloģija

Ziņojumā ir aplūkota lielākā daļa *Eurydice* tīkla valstu, izņemot Vāciju, Īriju un Lihtenšteinu. Šīs valstis *Eurydice* datu apkopošanā nepiedalījās, bet tās var būt pieminētas, analizējot no citiem avotiem iegūtos datus.

Ziņojumā ir analizēta skolu izglītība: sākumskolas izglītība un vispārējās vidējās izglītības pirmais un otrais posms, kā arī skolas vidē balstīta sākotnējā profesionālā izglītība un apmācība (SPIA) (*ISCED 1, 2 un 3*). Tā kā uzņēmējdarbības izglītība ir starpnozaru galvenā kompetence, kas attiecas uz visiem skolēniem, ir aplūkotas tikai tās skolas vidē balstītās SPIA jomas, ko apgūst VISI skolēni (izglītības pamatsaturs), un tie izvēles priekšmeti, kas ir pieejami VISIEM skolēniem neatkarīgi no viņu izvēlētajās specializācijas. Nav aplūkotas tādas specialitātes, kas pamatā veltītas uzņēmējdarbības apguvei, piemēram, uzņēmējdarbības studijas, jo šajā ziņojumā uzņēmējdarbība tiek analizēta kā starpnozaru galvenā kompetence.

Šī ziņojuma pamatā ir kopīga uzņēmējdarbības izglītības darba definīcija. Tāpat kā 2012. gada *Eurydice* ziņojumā (*EACEA/Eurydice, 2012*), tā ir balstīta uz 2006. gada Eiropas Parlamenta un Padomes lēmumu par pamatprasmēm mūžizglītībā, kur „pašiniciatīva un uzņēmējdarbība” ir minēta kā viena no astoņām pamatprasmēm:

„Pašiniciatīva un uzņēmējdarbība attiecas uz indivīda spējām pārvērst idejas darbībā. Tā ietver radošu pieeju, inovāciju un riska uzņemšanos, kā arī spēju plānot un vadīt projektus, lai sasniegtu mērķus. Tā atbalsta indivīdus ne tikai ikdienas dzīvē mājās un sabiedrībā, bet arī darbavietā, palīdzot apzināties darba nozīmi un izmantot izdevības, un ir īpašu zināšanu un prasmju pamats, kas ir nepieciešamas tiem, kas veicina vai nodarbojas ar sociālo darbību vai komercdarbību. Tam būtu jāietver ētisko vērtību apzināšanās un jāveicina laba pārvaldība.“⁽¹⁵⁾

Kopš 2006. gada paveiktais darbs ir ļāvis gūt precīzāku izpratni par uzņēmējdarbību kā vienu no galvenajām kompetencēm. Nav iespējams veikt tiešu salīdzinājumu ar 2012. gada *Eurydice* ziņojumā gūtajām atziņām, jo jēdzieni, definīcijas un metodoloģija ir pilnveidoti, it sevišķi attiecībā uz mācīšanās rezultātiem. Šajā ziņojumā kā kopīgā darba definīcija ir izmantota tā, kuru lietoja kādreizējā Tematiskā darba grupa uzņēmējdarbības izglītības jautājumos un kura balstījās uz ietvardefinīciju, ko bija pieņēmusi starptautiska darba grupa uzņēmējdarbības izglītības jautājumos:

„Uzņēmējdarbības izglītība nozīmē pilnveidot izglītības ieguvēju prasmes un domāšanu tā, lai viņi spētu pārvērst radošas idejas uzņēmējdarbībā. Tā ir viena no galvenajām kompetencēm, kas attiecas uz visiem izglītības ieguvējiem; tā sekmē personisko attīstību, aktīvu pilsonisko nostāju, sociālo iekļautību un nodarbināmību. Tā ir svarīga visā mūžizglītības procesā, visās mācīšanās disciplīnās un visu veidu izglītībā un apmācībā (formālajā, neformālajā un ikdienējā), kas veicina uzņēmējdarbības garu jeb attieksmi ar komerciālu mērķi vai bez tā.“⁽¹⁶⁾

Šī ziņojuma sagatavošanā ir izmantotas *Eurydice* tīkla nacionālo nodaļu un/vai valstu ekspertu sniegtās atbildes anketā, kuru izveidoja A7. nodaļa *Erasmus+* jeb Izglītības un jaunatnes politikas analīzes nodaļa, kas koordinē Izglītības, audiovizuālās jomas un kultūras izpildaģentūras (*EACEA*) *Eurydice* tīklu. Pirmajā nodaļā, kur aplūkots tematiskais konteksts, citu ar uzņēmējdarbības izglītību

⁽¹⁵⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 18. decembra lēmums par pamatprasmēm mūžizglītībā, OV L 394, 30.12.2006., 10. lpp.

⁽¹⁶⁾ Balstīta uz ietvardefinīciju, ko 2012. gada 18. janvārī Ženēvā pieņēma starptautiska darba grupa uzņēmējdarbības izglītības jautājumos. Darba grupu veidoja pārstāvji no *ETF, GIZ, ILO, UNESCO* un *UNEVOC*.

saistīto rādītāju iztirzāšanai izmantoti arī citi datu avoti — *Eurostat*, *Eurobarometrs*, *ESAO* un *Uzņēmējdarbības globālais monitorings (GEM)*. Kopumā *Eurydice* dati un rādītāji ir kvalitatīvi. Tie galvenokārt iegūti no oficiālās informācijas par likumiem, noteikumiem un politiku, ko sagatavojušas par izglītību atbildīgās centrālās vai augstākās pārvaldes iestādes. Valstu lielākajā daļā tās ir nacionālā (valsts) līmeņa iestādes. Dažās valstīs par visiem izglītības jautājumiem ir atbildīgi reģioni (kopienas, federālās zemes utt.). Beļģijā, Vācijā un Apvienotajā Karalistē dažādajām jurisdikcijām ir pašām savas izglītības ministrijas.

Eurydice dati aprobežojas ar publiskā sektora skolām, izņemot trīs Beļģijas kopienas un Nīderlandi. Šajās zemēs subsidētajās privātajās izglītības iestādēs mācās ievērojama skolēnu daļa, un uz tām attiecas tie paši noteikumi kā uz publiskā sektora skolām, tāpēc arī tās ir iekļautas analīzē.

Ziņojuma sagatavošanu un uzrakstīšanu koordinēja A7. nodaļa (*EACEA*), un melnrakstu pārbaudīja visas iesaistītās nacionālās nodaļas. Galvenās atziņas sagatavoja *EACEA Eurydice* nodaļa. Ziņojuma beigās ir pieminēti visi, kas piedalījušies tā veidošanā.

1. NODAĻA. UZŅĒMĒJDARBĪBAS IZGLĪTĪBAS DEFINĪCIJAS UN KONTEKSTS

Pieeja uzņēmējdarbības izglītībai un tās mērķi atšķiras atkarībā no katras valsts apstākļiem un šī jēdziena izpratnes. Spektra vienā galā ir šaura izpratne un koncentrēšanās uz to, lai jaunieši iegūtu tādu attieksmi un prasmes, kas viņiem ļautu izveidot un vadīt savu uzņēmumu vai kļūt par pašnodarbinātām personām. Spektra otrā galā uzsvars tiek likts uz uzņēmējdarbību kā vienu no galvenajām kompetencēm, kas jauniešus rosina uz darbību un palīdz viņiem apgūt starpnozaru prasmes, kuras sekmē aktīvu pilsonisko nostāju, nodarbinātību un — iespējams, bet ne obligāti — uzņēmējdarbību un korporatīvo uzņēmējdarbību.

1.1. Uzņēmējdarbības izglītības definīcijas

Šī ziņojuma pamatā ir 2006. gada Eiropas Parlamenta un Padomes lēmums par pamatprasmēm mūžizglītībā, kur „pašiniciatīva un uzņēmējdarbība” ir minēta kā viena no astoņām pamatprasmēm ⁽¹⁷⁾.

Kopš tā laika uzņēmējdarbības kā galvenās kompetences jēdzienu tālāk ir attīstījusi Eiropas Komisijas Tematiskā darba grupa uzņēmējdarbības izglītības jautājumos ⁽¹⁸⁾, un šajā ziņojumā ir izmantota tās izstrādātā definīcija:

„Uzņēmējdarbības izglītība nozīmē pilnveidot izglītības ieguvēju prasmes un domāšanu tā, lai viņi spētu pārvērst radošas idejas uzņēmējdarbībā. Tā ir viena no galvenajām kompetencēm, kas attiecas uz visiem izglītības ieguvējiem; tā sekmē personisko attīstību, aktīvu pilsonisko nostāju, sociālo iekļautību un nodarbinātību. Tā ir svarīga visā mūžizglītības procesā, visās mācīšanās disciplīnās un visu veidu izglītībā un apmācībā (formālajā, neformālajā un ikdienējā), kas veicina uzņēmējdarbības garu jeb attieksmi ar komerciālu mērķi vai bez tā.“

Eiropas vienotā izpratne par uzņēmējdarbību kā vienu no galvenajām kompetencēm, liecina par pievēršanos diviem svarīgiem aspektiem ⁽¹⁹⁾. Pirmkārt, uzņēmējdarbībai nepieciešamās attieksmes, prasmju un zināšanu pilnveidei ir jāveicina indivīdu spēja pārvērst idejas darbībā. Otrkārt, uzņēmējdarbība ir saistīta ne tikai ar tautsaimnieciskiem pasākumiem un uzņēmumu izveidi, bet ir plašāka — saistīta ar visām dzīves un sabiedriskajām jomām ⁽²⁰⁾. Inovatīva un radoša rīcība var izpausties gan jaunā uzņēmumā, gan jau esošās organizācijās, t. i., kā „korporatīvā uzņēmējdarbība”.

Iepriekšējais pētījums par uzņēmējdarbības izglītību atklāja, ka gan starp Eiropas valstīm, gan to iekšienē šajā ziņā redzamas būtiskas atšķirības, kuru cēlonis ir dažāda uzņēmējdarbības izglītības izpratne un interpretācija ⁽²¹⁾. Jomā, kur valdības iespēja iejaukties bieži vien ir ierobežota un kur trūkst vienotas un/vai oficiālas interpretācijas, ieinteresētajām pusēm ir īpaši grūti panākt vienotu izpratni.

Šī iemesla dēļ ir svarīgi vispirms noskaidrot, kā uzņēmējdarbības izglītība tiek saprasta un definēta dažādās Eiropas valstīs un līdz ar to — apzināt un atzīt dažādās pieejas tai. Izpratne par uzņēmējdarbības izglītības lomu un nolūku atspoguļojas arī attiecīgajos mācīšanās rezultātos.

⁽¹⁷⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 18. decembra lēmums par pamatprasmēm mūžizglītībā. OV L 394.

⁽¹⁸⁾ Definīcija, par kuru 2012. gada 18. janvārī Ženēvā vienojās darba grupa, kuru veidoja pārstāvji no *ETF*, *GIZ*, *ILO*, *UNESCO* un *UNEVOC*.

⁽¹⁹⁾ *ICF GHK*, 2014, 6. lpp.

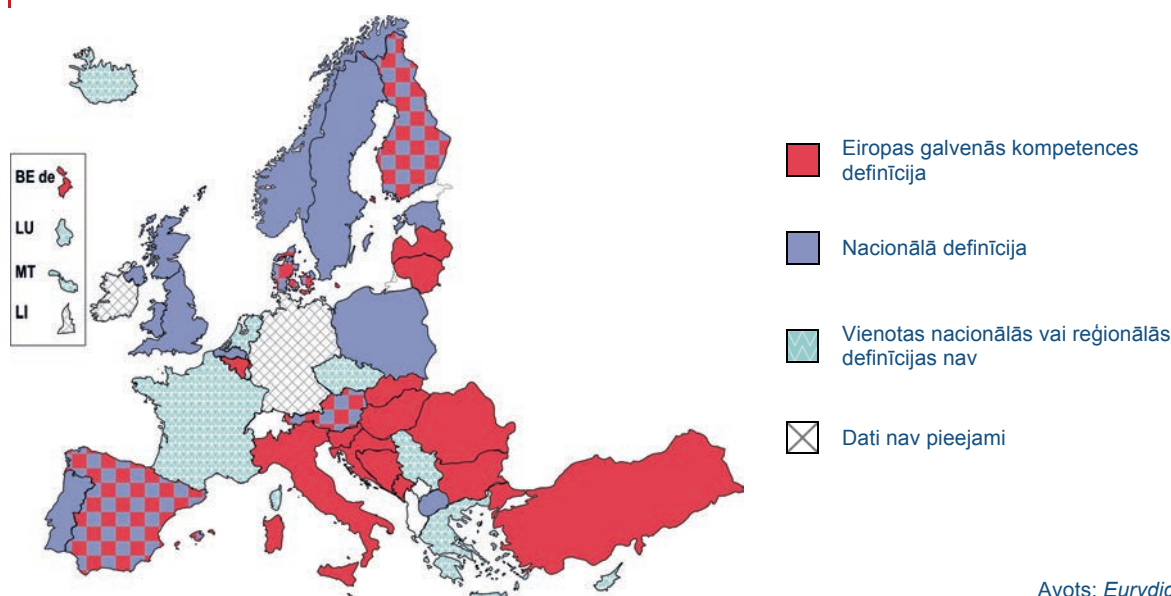
⁽²⁰⁾ Sk. arī nesen tapušo uzņēmējdarbības izglītības definīciju: „mācīšanās, radot vērtību”, *Lackéus*, 2015.

⁽²¹⁾ *McCoshan*, 2010, 14. lpp.

Īpašā apsekojumā par šo tēmu⁽²²⁾ ir konstatētas divas galvenās pieejas. Pirmā ir saistīta ar plašu uzņēmējdarbības izpratni, līdzīgu tai, ko pauž Eiropas galvenās kompetences definīcija: tiek uzsvērti ar nodarbinātību saistīti mācīšanās rezultāti, aktīva pilsoniskā nostāja un uzņēmējdarbības prasmes dzīvei un darbam. Otrā pieeja ir šaurāka un pievēršas tikai tādiem mācīšanās rezultātiem, kas ir tieši saistīti ar uzņēmējdarbību un komercdarbību, t. i., kā izveidot un vadīt uzņēmumu.

1.1. attēlā redzams, kurās valstīs tiek lietota minētā Eiropas galvenās kompetences definīcija un kurās tās vietā vai papildus oficiālajos dokumentos tiek izmantota sava definīcija, ko ir akceptējusi un lieto lielākā daļa ieinteresēto pušu.

1.1. attēls. Uzņēmējdarbības izglītības definīcija, ko centrālajā līmenī ir akceptējusi un lieto lielākā daļa ieinteresēto pušu, 2014./15. māc. g.

Piezīmes

Čehija. Oficiālu dokumentu par uzņēmējdarbības izglītību nav, tāpēc oficiāla definīcija netiek lietota. Daži eksperti izmanto Eiropas galvenās kompetences definīciju.

Grieķija. Vienotas definīcijas nav, tomēr ar uzņēmējdarbības izglītību saistītie skolas izglītības programmas priekšmeti atspoguļo Eiropas galvenās kompetences definīciju.

Francija un Nīderlande. Pastāv drīzāk vienota izpratne par uzņēmējdarbības izglītību, nevis vienota definīcija. Tā tiek saprasta vispārējās izglītības kontekstā kā skolēnu atbildības sajūtas, patstāvības, radošuma, zinātkāres un iniciatīvas attīstīšana.

Kipra. Nacionālā definīcija pašlaik tiek izstrādāta, un tās pamatā būs Eiropas Parlamenta un Padomes galvenās kompetences definīcija.

Malta. Vienotas definīcijas nav, bet lielākā daļa ieinteresēto pušu izmanto to, kura iekļauja „Valsts izglītības satura vadlīnijās visiem” (2012): „Uzņēmējdarbība ļauj bērniem un jauniešiem attīstīt dzīvei vajadzīgās prasmes, māca, kā rīkoties neskaidrās situācijās, kā reaģēt uz pārmaiņām un būt radošiem.”

Apmēram pusē valstu uzņēmējdarbības izglītības formulēšanai tiek izmantota Eiropas galvenās kompetences definīcija, bet aptuveni trešdaļā valstu — sava nacionālā definīcija. Gandrīz desmit valstīs vienotas uzņēmējdarbības izglītības definīcijas nav.

Lielākā daļa nacionālo definīciju ataino tikpat plašu uzņēmējdarbības izglītības izpratni kā Eiropas galveno kompetenču definīcija. Tās loma un nolūks ir saistīti ne tikai ar darba un uzņēmējdarbības, bet arī ar vispārīgākiem cilvēka dzīves aspektiem.

⁽²²⁾ European Commission, 2014b, 41. lpp.

Tikai dažās nacionālajās definīcijās ir uzsvērtā šaurāka izpratne, īpaši Spānijas, Apvienotās Karalistes (Ziemeļrijas) un Norvēģijas definīcijā. Spānijas nacionālajā definīcijā ir uzsvērtas ar karjeru un darba iespējām saistītās zināšanas un prasmes, bet tā atsaucas arī uz finanšu izglītību un uzņēmuma darbības principiem, kā arī uz tādas attieksmes veidošanu, kas maina domāšanas veidu un veicina uzņēmējspējas attīstību, radošumu, kā arī spēju pārvaldīt risku un nenoteiktību. Apvienotās Karalistes (Ziemeļrijas) definīcijā minētas prasmes, kas indivīdiem ļauj dot „unikālu, inovatīvu un radošu ieguldījumu darba pasaulē vai nu kā uzņēmuma darbiniekiem, vai kā pašnodarbinātām personām“, bet Norvēģijas definīcijā apstiprināta uzņēmējspējas nozīmība visās darba un biznesa dzīves jomās.

Starp nacionālajām definīcijām, kuras atspoguļo plašāku izpratni, atšķiras formulētais uzņēmējdarbības izglītības mērķis.

Beļģijas flāmu kopiena runā par „pievienoto vērtību katra indivīda ikdienas dzīvei mājās vai sabiedrībā“, savukārt Malta piemin „prasmes dzīvei“. Austrijas uzņēmējdarbības izglītības Trio modelis (sk. 3.3.3. sadaļu) paredz, ka „galīgais mērķis ir radīt ilgtspējīgu un dinamisku pilsonisko sabiedrību“. Saskaņā ar Somijas definīciju „īpašības [kas attiecas uz uzņēmējdarbību] palīdz ikdienas dzīvē — izglītībā, darbā, brīvā laika pasākumos un citās sabiedriskajās darbībās“, bet Zviedrijā uzņēmējdarbības definīcija ir attiecināta uz darbībām sociālajā, kultūras vai ekonomikas jomā. Bijušās Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikas definīcijā ir minēti „ikdienas dzīves efektivitātes pamatprincipi, īpaši nepievēršoties uzņēmuma izveidei“.

Apvienotajā Karalistē (Anglijā) termina „uzņēmējdarbības izglītība“ vietā tiek izmantots cits, proti, „uzņēmības veicināšanas izglītība“⁽²³⁾. Tā aptver visdažādākās prasmes un iezīmes, kas padara indivīdu uzņēmīgāku, nevis orientētu uz apzināto vajadzību izveidot pēc iespējas vairāk jaunuzņēmumu un sekmīgāku uzņēmējdarbības ekonomiku. Uzņēmības veicināšanas izglītības pamatelementi ir uzņēmējdarbības iecere un spējas. Apvienotajā Karalistē (Velsā) tiek lietoti abi termini — gan „uzņēmības veicināšanas izglītība“, gan „uzņēmējdarbības izglītība“. Otrais, pēc definīcijas, „motivē jauniešus būt pozitīviem, proaktīviem un sekmīgiem attieksmē pret dzīvi un darbu“.

1.2. Uzņēmējdarbības izglītības konteksts

Šajā apakšnodaļā ir aplūkots plašāks uzņēmējdarbības izglītības konteksts, arī sociālie un kultūras aspekti, piemēram, attieksme pret uzņēmējdarbību; tajā ir iztirzāti pieejamie rādītāji, kas atklāj, kā eiropieši vērtē savas uzņēmējdarbības prasmes. Sadaļā ir analizēts arī tas, kā eksperti vērtē vienu konkrētu uzņēmējdarbības izglītības aspektu savā valstī, proti, apmācību mazo un vidējo uzņēmumu (MVU) veidošanā un vadīšanā. Pēc tam ir pētīta skolotāju gatavība mācīt starppriekšmetu tēmas, tai skaitā uzņēmējdarbību. Visbeidzot ir aplūkoti daži rādītāji, kas saistīti ar iespējamajiem uzņēmējdarbības izglītības rezultātiem, t. i., uzņēmējdarbības iecerī un rīcību, kā arī jauniešu pašnodarbinātību.

Protams, šie pēdējie rādītāji norāda tikai uz dažiem iespējamajiem rezultātiem — uz tiem, kas saistīti ar šaurāko uzņēmējdarbības izglītības izpratni, kas aprakstīta iepriekš (sk. 1.1. apakšnodaļu). Patiesi, raugoties no biznesa viedokļa, vispirms uzņēmējdarbības izglītībai vajadzētu radīt jauniešos pārliecību, ka viņi var kļūt par uzņēmējiem un izveidot savu uzņēmumu; nākamais solis — palīdzēt viņiem apgūt šī mērķa sasniegšanai nepieciešamās prasmes. Saistībā ar to bieži tiek minēts, ka

⁽²³⁾ „Uzņēmības veicināšanas izglītība“ ir definēta kā „radošu ideju izmantošana praktiskās situācijās“. Tās mērķis ir uzlabot izpratni par to, kāda domāšana un prasmes ir nepieciešamas, lai varētu izmantot iespējas, apmierināt vajadzības un tikt galā ar tādiem izaicinājumiem kā problēmu risināšana, kopīgais darbs, saziņa, radošums un noturība. Tā var tikt iekļauta viscaur izglītības programmā, neaprobežojoties ar uzņēmējdarbību, bet attiecinot to arī uz dažādām praktiskajām un sociālajām prasmēm. (*Young enterprise: Outcomes map: Enterprise education and employability*, 2015)

Eiropā uzņēmējdarbības, īpaši pašnodarbinātības, līmenis ir zemāks nekā citur pasaulē, piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs. Pašreizējā ekonomikas klimatā, kam raksturīgs liels bezdarbs, īpaši starp jauniešiem, valstu valdības un Eiropas Savienība cenšas panākt uzņēmējdarbības prasmju uzlabošanu, kas, savukārt, sekmētu labklājību un nodarbinātību. Runājot par potenciālajiem jaunajiem uzņēmējiem, tiek atzīts, ka, cenšoties īstenot savas idejas un izveidot uzņēmumu, viņiem aizvien ir jāpārvar nopietni šķēršļi — sabiedrības attieksme, prasmju trūkums un nepietiekama uzņēmējdarbības izglītība ⁽²⁴⁾.

1.2.1. Attieksme pret uzņēmējdarbību un uzņēmējdarbības prasmju pašvērtējums

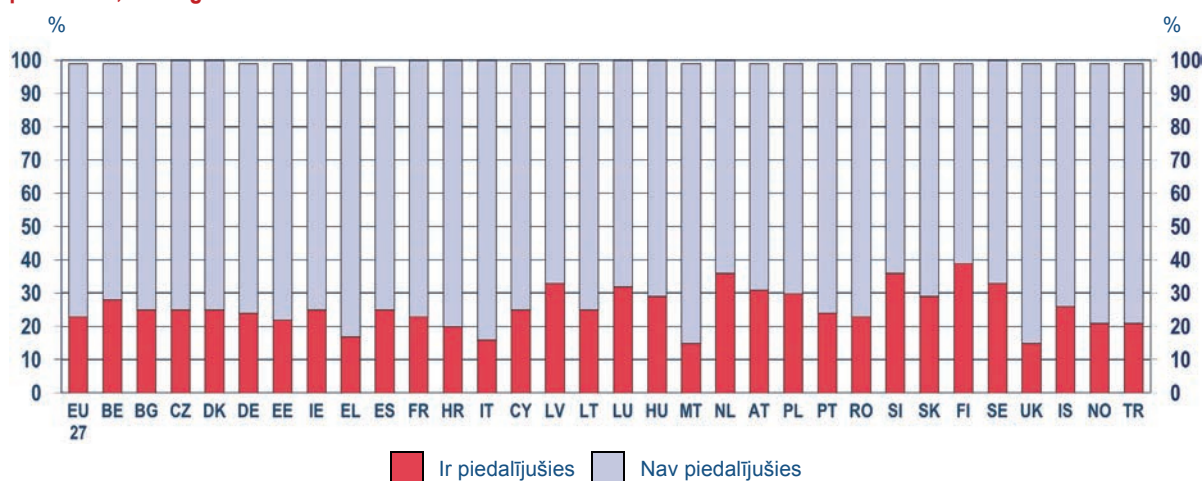
Viena no jomām, ko uzņēmējdarbības izglītība varētu ietekmēt, ir attieksme pret uzņēmējdarbību un uzņēmējdarbības uztvere. Īpašais Eurobarometra apsekojums „Uzņēmējdarbība ES un ārpus tās”, kas publicēts 2012. gadā, atspoguļo Eiropā raksturīgo uzņēmējdarbības un uzņēmēju vērtējumu un viedokli par tiem. Respondentiem tika jautāts, vai viņi piekrīt vairākiem apgalvojumiem par uzņēmējdarbību. Sniegtās atbildes liecina, ka lielākā daļa respondentu (EU-27, vecāki par 15 gadiem) piekrīt tam, ka uzņēmēji „rada darbavietas” (pilnībā piekrīt 87 %) un „rada jaunus produktus un pakalpojumus, kas dod labumu mums visiem” (pilnībā piekrīt 79 %). Tomēr vairums respondentu pauž arī negatīvu viedokli par uzņēmējiem, piekrītot tam, ka viņi „gūst labumu no citu cilvēku darba” (pilnībā piekrīt 57 %) un „domā tikai par savu kabatu” (pilnībā piekrīt 52 %). Atsevišķu valstu rezultāti, protams, atšķiras. Piemēram, Dānijā un Austrijā apgalvojumam „uzņēmēji gūst labumu no citu cilvēku darba” piekrīt mazāka respondentu daļa (attiecīgi 20 % un 33 %), turpretim citur šim apgalvojumam piekrīt īpaši daudz respondentu — Polijā 91 %, Latvijā 80 % un Slovākijā 80 %. Arī apgalvojumam „uzņēmēji domā tikai par savu kabatu” Dānijā piekrīt salīdzinoši mazs respondentu īpatsvars (26 %), taču tas ir lielāks Īrijā (36 %) un Somijā (38 %). Turpretim lielākā daļa respondentu šim apgalvojumam piekrīt Kiprā (70 %), Grieķijā (67 %) un Lietuvā (67 %). Šis sarežģītais un dažkārt pretrunīgais priekšstats par uzņēmējiem daļēji var izskaidrot arī atšķirīgo attieksmi pret uzņēmējdarbības izglītību ne vien starp politikas veidotājiem un citām ieinteresētajām pusēm, bet arī starp skolotājiem un skolēniem.

Šajā pašā apsekojumā tika jautāts arī par izglītības lomu uzņēmējdarbībā. Respondentiem bija jāatbild, vai viņi skolā ir apguvuši kādu programmu vai piedalījušies pasākumā, kas saistīts ar uzņēmējdarbību, kura definēta kā ideju pārvēršana darbībā un sava projekta izstrāde ⁽²⁵⁾ (sk. 1.2. attēlu). Tikai aptuveni ceturtdaļa (23 %) ES respondentu apgalvoja, ka ir to darījuši, bet vairāk nekā trīs ceturtdaļas (76 %) atbildēja noliedzoši. Interesanti, bet ne pārsteidzoši ir tas, ka vairāk uzņēmējdarbības programmu apguvušo bija starp jaunākiem respondentiem: no 15–24 gadus vecajiem respondentiem tādu bija 34 %, taču nākamajās vecuma grupās šis īpatsvars saruka līdz 17 % vecuma grupā virs 55 gadiem. Lielākais to respondentu īpatsvars, kuri bija piedalījušies uzņēmējdarbības kursā vai pasākumā, bija Somijā (39 %), Nīderlandē (36 %), Slovēnijā (36 %), Latvijā (33 %), Zviedrijā (33 %), Luksemburgā (32 %), Austrijā (31 %) un Polijā (30 %). Vismazāk pozitīvo atbilžu tika sniegts Maltā (15 %) un Apvienotajā Karalistē (15 %), Itālijā (16 %) un Grieķijā (17 %).

⁽²⁴⁾ OECD, 2012.

⁽²⁵⁾ Flash Eurobarometer 354, 2012, 117. lpp.

1.2. attēls. To respondentu īpatsvars, kuri skolā ir piedalījušies ar uzņēmējdarbību saistītā programmā vai pasākumā, 2012. g.

%	EU-27	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU
Jā	23	28	25	25	25	24	22	25	17	25	23	20	16	25	33	25	32
Nē	76	71	74	75	75	75	77	75	83	73	77	80	84	74	66	74	68
%	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	TR	
Jā	29	15	36	31	30	24	23	36	29	39	33	15	26	:	21	21	
Nē	71	84	64	68	69	75	76	63	70	60	67	84	73	:	78	78	

Avots: Flash Eurobarometer 354: Entrepreneurship in the EU and beyond

Apsekojumā bija ietverti arī detalizētāki apgalvojumi par uzņēmējdarbības izglītības lomu un rezultātiem skolā, proti:

- „Skolā iegūtā izglītība man palīdz / ir palīdzējusi attīstīt pašiniciatīvu un uzņēmējdarbībai nepieciešamo attieksmi“;
- „Skolā iegūtā izglītība man palīdz / ir palīdzējusi labāk saprast uzņēmēju lomu sabiedrībā“;
- „Skolā iegūtā izglītība man sniedz / ir sniegusi prasmes un zināšanas, kas ļauj vadīt uzņēmumu“;
- „Skolā iegūtā izglītība raisa / ir raisījusi manī interesi kļūt par uzņēmēju“.

Šie apgalvojumi veidoti pēc tālākvirzības principa: pirmais pievēršas attieksmei un starpnozaru prasmēm, otrs — zināšanām par uzņēmējiem, trešais — faktiskajām uzņēmējdarbības prasmēm, bet ceturtais — nolūkam kļūt par uzņēmēju. Puse ES respondentu par pirmo apgalvojumu atbildēja apstiprinoši, piekrītot, ka skolā iegūtā izglītība ir viņiem palīdzējusi attīstīt pašiniciatīvu un uzņēmējdarbībai nepieciešamo attieksmi. Nedaudz mazāk nekā puse respondentu (47 %) piekrita apgalvojumam, ka tā viņiem ir palīdzējusi labāk saprast uzņēmēju lomu sabiedrībā. 41 % apstiprināja, ka tā ir devusi uzņēmuma vadīšanas prasmes, bet mazāk nekā trešdaļa (28 %) piekrita, ka tā viņos ir raisījusi interesi kļūt par uzņēmēju. Tāpat kā iepriekš, visiem četriem apgalvojumiem vairāk piekrita 15–24 gadus vecie nekā gados vecākie respondenti.

Protams, analizējot šos datus, ir jāņem vērā, ka šis apsekojums ir veikts pirms vairākiem gadiem — 2012. gadā. Jāatceras arī tas, ka gados vecākiem respondentiem skolas laiks bija krietni sen un viņu atbildes neatspoguļo pēdējā laikā īstenotās politikas un šajā ziņojumā (atsauces gads — 2014./15. māc. g.) aplūkoto izglītības sistēmu izmaiņu ietekmi. Turklāt Eurobarometra apsekojuma nolūks ir uzināt respondentu priekšstatus un viedokļus un noskaidrot viņu pašvērtējumu, nevis veikt objektīvu vērtēšanu. Tomēr tas ļauj saprast situāciju sākumpunktā, attiecībā pret kuru var izmērīt, kādi ir rezultāti pašreizējiem centieniem veicināt uzņēmējdarbības izglītību skolā.

1.2.2. Finanšpratība un radoša problēmu risināšana

Finanšpratība jau tradicionāli asociējas ar uzņēmējdarbības izglītību. Dažkārt starp tām pat tiek likta vienādības zīme, un jebkurā gadījumā to uzskata par vienu no tām prasmēm vai mācīšanās rezultātiem, kas ir gaidāmi no uzņēmējdarbības izglītības. Tā ir arī viena no nedaudzajām uzņēmējdarbības prasmēm, kas tiek sistemātiski vērtēta.

2012. gadā Starptautiskās skolēnu novērtēšanas programmā (*PISA*) pirmo reizi bija iekļauta skolēnu finanšpratības vērtēšana. Pēc *PISA* definīcijas, finanšpratība ir „zināšanas un izpratne par finanšu jēdzieniem un riskiem, kā arī prasmes, motivācija un pašpaļāvība šīs zināšanas un izpratni izmantot, pieņemot efektīvus lēmumus dažādos finansiālos apstākļos, lai uzlabotu indivīdu un sabiedrības finansiālo labklājību un spētu iesaistīties saimnieciskajā dzīvē”. 18 iesaistīto Eiropas valstu rezultāti liecina, ka skolēniem no Beļģijas flāmu kopienas, Igaunijas, Čehijas, Polijas un Latvijas rezultāti bija augstāki par ESAO vidējo rādītāju. Turpretim Itālijas, Slovākijas, Horvātijas, Spānijas, Slovēnijas un Francijas rezultāti bija zemāki par vidējo.

Interesants fakts, kas konstatēts šajā pirmajā *PISA* apsekojumā par finanšpratību, ir tas, ka vislabākie rezultāti ir reģionā (Šanhajā), kur skolu programmās finanšu izglītība nav iekļauta⁽²⁶⁾. Tas liecina, ka mūsu zināšanas par starpnozaru prasmju, piemēram, finanšpratības, pilnveidošanu ir ļoti vājas.

PISA 2012. gada vērtēšanā kā pirmā pārbaudāmā starpnozaru prasme bija iekļauta arī radoša problēmu risināšana. Nākamajā vērtēšanas kārtā (tiks publicēta 2018. g.) būs ietverta problēmu risināšana sadarbojoties. Abi minētie aspekti ir cieši saistīti ar uzņēmējdarbības prasmēm, jo tiem ir tādi kopīgi elementi kā spēja tikt galā ar nenoteiktību, pašiniciatīvas attīstīšana un inovatīvu iespēju meklēšana. *PISA* problēmu risināšanas definīcijā teikts, ka minētie elementi ir „būtiski, lai gūtu panākumus visās jomās, un šīs spējas var attīstīt, apgūstot skolas izglītības programmas priekšmetus”.

2012. gada vērtēšanas rezultāti liecina, ka lielai daļai 15 gadus veco jauniešu aizvien trūkst problēmu risināšanas pamatprasmju. Saskaņā ar valstu rezultātiem pirmajā vietā starp apsekojumā iesaistītajām Eiropas valstīm ir Somija, bet arī Apvienotās Karalistes (Anglijas), Igaunijas, Francijas, Nīderlandes, Itālijas, Čehijas, Vācijas, trīs Beļģijas kopienas, Austrijas un Norvēģijas rezultāti ir labāki par ESAO vidējo rādītāju. Viens no šīs vērtēšanas programmas secinājumiem ir tāds, ka liela loma problēmu risināšanas prasmju apgūvē ir skolu izglītības programmām un skolotājiem⁽²⁷⁾.

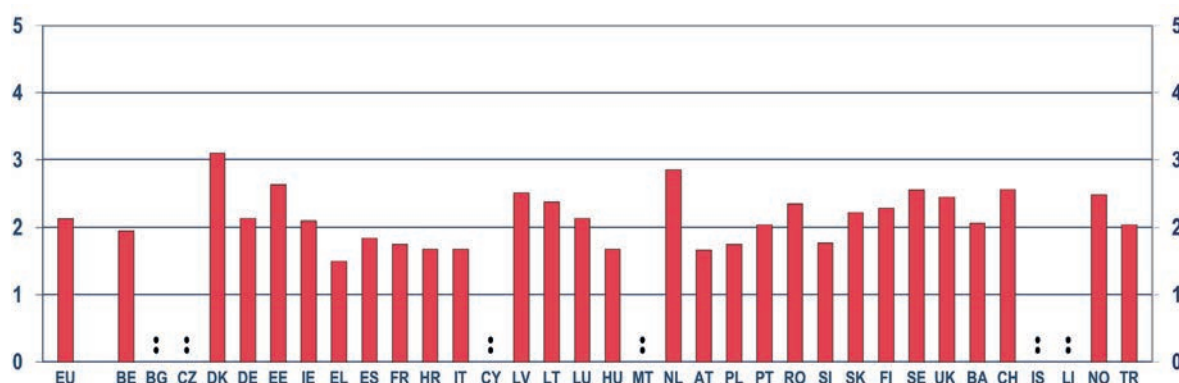
1.2.3. Ekspertu viedoklis par izglītības lomu uzņēmējdarbības kultūras veidošanā

Uzņēmējdarbības globālais monitorings (*Global Entrepreneurship Monitor, GEM*) ir galvenais uzņēmējdarbības pētījums pasaulē. Tajā tiek aplūkoti divi elementi: pirmkārt, uzņēmējdarbībai raksturīgā uzvedība un attieksme un, otrkārt, nacionālais konteksts un tā ietekme uz uzņēmējdarbību. *GEM* pētījumā ir daļa, kas paredzēta katras iesaistītās valsts ekspertu grupai. Viņiem ir jānovērtē izglītības loma uzņēmējdarbības kultūras veicināšanā savā valstī.

⁽²⁶⁾ *PISA in Focus*, 2014/07, 3. lpp.

⁽²⁷⁾ *PISA in Focus*, 2014/04, 4. lpp.

1.3. attēls. Ekspertu viedoklis par to, cik lielā mērā apmācība par MVU izveidošanu un vadīšanu ir iekļauta izglītības un apmācības sistēmā sākumskolas izglītībā un abos vidējās izglītības posmos, 2014. g.

5 = vispozitīvākais („pilnībā piekrītu“)
1 = visnegatīvākais („pilnībā nepiekrītu“)

EU	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
2,12	1,95	:	:	3,1	2,13	2,63	2,09	1,5	1,84	1,75	1,68	1,68	:	2,51	2,37	2,13	1,68
MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK		BA	CH	IS	LI	NO	TR
:	2,85	1,66	1,75	2,04	2,34	1,77	2,21	2,28	2,55	2,44		2,06	2,56	:	:	2,48	2,04

Avots: *Global Entrepreneurship Monitor: National Expert Survey Measures, 2014*

Paskaidrojums

GEM Nacionālo ekspertu apsekojums (*National Expert Survey, NES*) pārrauga faktoros, kuru ietekme uz uzņēmējdarbību tiek uzskatīta par būtisku; tos sauc par uzņēmējdarbības pamatnosacījumiem. Nacionālo ekspertu apsekojumu katru gadu vienā un tajā pašā laikā, izmantojot GEM anketu, veic GEM nacionālās grupas, kurās katrā darbojas vismaz 36 eksperti (četri eksperti uz katru no deviņām uzņēmējdarbības pamatnosacījumu komponentēm).

Lielākajā daļā Eiropas valstu šis vērtējums bija diezgan zems. Mazliet lielāks par vidējo (2,5 punkti) tas bija Dānijā (vienīgā Eiropas valsts, kur rezultāts bija lielāks par 3 punktiem), Igaunijā, Latvijā, Nīderlandē, Zviedrijā un Šveicē. Tuvu 2,5 punktu robežai tas bija arī Lietuvā, Rumānijā, Slovākijā, Somijā un Norvēģijā. Ziņojumā ir secināts: ja valsts vēlas būt proaktīvāka šādas kultūras izveidē, „ir jāīsteno konsekventa izglītības sistēmas restrukturizācijas politika un programmas, lai virzītos uz to, ka uzņēmējdarbības kompetences kā starpnozaru prasmes tiek mācītas ikvienam“⁽²⁸⁾.

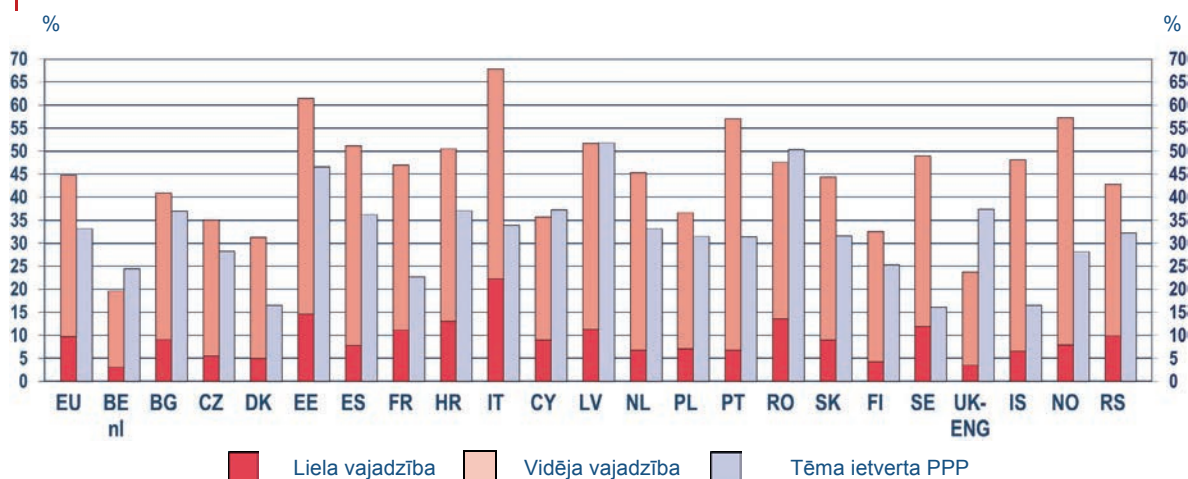
1.2.4. Pastāvīga profesionālā pilnveide starppriekšmetu prasmju mācīšanai

Nesen sagatavotajā *Eurydice* ziņojumā „Skolotāja profesija Eiropā: prakse, profesijas uztvere un politika“ (*European Commission/EACEA/Eurydice, 2015b*) uzsvērts, ka var būt neatbilstība starp pastāvīgā profesionālajā pilnveidē (PPP) iekļautajām tēmām un skolotāju patiesajām vajadzībām. 2013. gada ESAO Starptautiskā mācīšanas un mācīšanās apsekojuma (*TALIS*) sekundārā analīze liecina, ka šāda neatbilstība attiecas arī uz starppriekšmetu prasmju mācīšanu, pie kurām pieder arī galvenā kompetence „uzņēmējdarbība”. Kopumā to vidējās izglītības pirmā posma skolotāju proporcija, kuri pauž vidēju vai lielu vajadzību pēc profesionālas pilnveides starppriekšmetu prasmju jomā, ir lielāka nekā to skolotāju proporcija, kuri apgalvo, ka PPP pasākumos šī tēma ir aplūkota. Eiropas Savienībā 44,8 % skolotāju pauž vidēju vai lielu vajadzību šajā jomā, savukārt tikai 33,2 % skolotāju apgalvo, ka viņu apmeklētajos PPP pasākumos šī tēma ir aplūkota.

⁽²⁸⁾ GEM, 2014, 31. lpp.

1.4. attēlā redzami apsekojumā iesaistīto valstu rezultāti. Šo valstu lielākajā daļā rādītāju attiecība ir līdzīga kā ES vidēji: to skolotāju proporcija, kuri apgalvo, ka šī tēma PPP pasākumos ir aplūkota, ir mazāka nekā to, kuri pēc tās pauž vidēju vai lielu vajadzību.

1.4. attēls. To vidējās izglītības pirmā posma (ISCED 2) skolotāju proporcija, kuri apgalvo, ka 12 mēnešu periodā pirms pētījuma viņu profesionālās pilnveides pasākumos ir bijusi ietverta tēma „starpriekšmetu prasmju mācīšana”, un to skolotāju proporcija, kuri pauž vidēju un lielu vajadzību pēc profesionālās pilnveides minētajā jomā, 2013. g.

%	EU	BE nl	BG	CZ	DK	EE	ES	FR	HR	IT	CY	LV	NL	PL	PT	RO	SK	FI	SE	UK- ENG	IS	NO	RS
Liela vajadzība	9,8	3,2	9,1	5,6	5,1	14,7	7,9	11,2	13,1	22,3	9,0	11,3	6,8	7,2	6,8	13,7	9,0	4,3	12,0	3,6	6,6	8,0	10,0
S. K.	0,20	0,34	0,72	0,46	0,62	0,78	0,52	0,66	0,72	0,75	0,72	0,88	0,88	0,64	0,52	0,79	0,55	0,48	0,65	0,52	0,74	0,90	0,47
Vidēja vajadzība	35,0	16,5	31,9	29,5	26,3	46,8	43,3	35,9	37,5	45,6	26,7	40,5	38,6	29,5	50,3	34,0	35,4	28,3	37,1	20,2	41,6	49,3	32,9
S. K.	0,37	0,70	1,27	1,01	1,41	1,08	0,99	1,00	0,87	1,02	1,21	1,24	1,31	1,09	1,21	1,15	0,86	1,17	1,03	0,89	1,45	1,52	0,87
Tēma ietverta PPP	33,2	24,5	37,0	28,3	16,6	46,6	36,3	22,8	37,1	34,0	37,3	51,9	33,2	31,6	31,5	50,4	31,7	25,4	16,2	37,4	16,6	28,2	32,3
S. K.	0,48	1,02	1,59	1,32	0,93	1,32	1,32	1,17	1,06	1,21	1,60	1,38	1,40	1,03	1,02	1,16	1,37	1,04	0,94	1,75	1,19	1,44	1,14

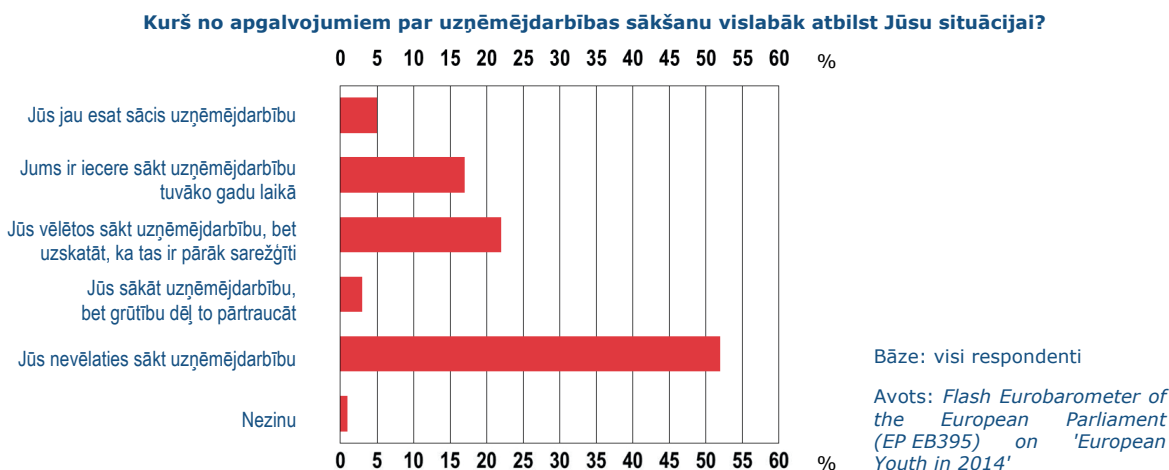
Avots: Eurydice, pēc TALIS 2013 datiem

Dažās valstīs šī neatbilstība ir lielāka, piemēram, Francijā, Itālijā, Portugālē, Zviedrijā, Islandē un Norvēģijā. Turpretim divās valstīs, pat ņemot vērā standartklūdu, lielāka ir to skolotāju proporcija, kuri apgalvo, ka tēma „starpriekšmetu prasmju mācīšana” ir bijusi ietverta viņu apmeklētajos PPP pasākumos, nekā to, kuri pauž vidēju vai lielu vajadzību pēc šīs tēmas apguves. Tas attiecas uz Beļģijas flāmu kopienu un Apvienoto Karalisti (Angliju). Citās valstīs, piemēram, Kiprā, Latvijā un Rumānijā, vajadzības padošo un tēmu aplūkojušo skolotāju proporcija ir aptuveni vienāda. Visbeidzot, TALIS apseko skolotāju viedokli, nevis reālo dalības pakāpi. Saskaņā ar TALIS apsekojumu skolotāju viedoklis ir būtisks rādītājs, kurš atspoguļo to, kas faktiski notiek, vai vismaz to, kas notiek pēc skolotāju domām. Paustās vajadzības norāda vismaz uz to, ka skolotāji nevēlas pietiekami gatavi vai pārliecināti, lai mācītu starppriekšmetu prasmes, kā arī uz to, ka PPP pasākumos šī vajadzība nav aplūkota pietiekami. Ja skolotāji tiek uzskatīti par svarīgu posmu uzņēmējdarbības izglītības īstenošanā, šī neatbilstība būtu jānovērš.

1.2.5. Uzņēmējdarbības ieceres

Nesen veikts Eirobarometra apsekojums⁽²⁹⁾ liecina, ka daudzi jaunie eiropieši neuzskata, ka uzņēmējdarbība piedāvātu alternatīvu risinājumu situācijā, kad trūkst darbavietu. Vairāk nekā puse (52 %) apsekoto respondentu apgalvoja, ka nevēlas paši sākt uzņēmējdarbību (sk. 1.5. attēlu). Viena piektdaļa (22 %) respondentu pauda vēlmi sākt uzņēmējdarbību, tomēr uzskatīja, ka tas ir pārāk sarežģīti.

1.5. attēls. Jaunieši (15–29 g. v.), kas vēlētos sākt uzņēmējdarbību, EU-28 vidējais rādītājs, 2014. g.

Tikai ceturtda daļa jauno eiropiešu ir proaktīvāki saistībā ar uzņēmējdarbības sākšanu (5 % to jau ir izdarījuši, 17 % ir iecerējuši to darīt tuvākajā nākotnē, bet 3 % ir centušies uzņēmējdarbību sākt, bet grūtību dēļ ir to pārtraukuši)⁽³⁰⁾.

Procentuāli visvairāk tādu respondentu, kas vēlas kļūt par uzņēmējiem, ir Lietuvā (32 % apgalvo, ka viņiem „ir iecere sākt uzņēmējdarbību tuvāko gadu laikā“) un Rumānijā (33 %). Turpretī vismazāk šādu respondentu ir Vācijā (11 %) un Grieķijā (11 %). Vismazākais to jauniešu īpatsvars, kuri uzņēmējdarbību ir jau sākuši, reģistrēts Īrijā (tikai 2 %).

Dati par uzņēmējdarbības uztveri un attieksmi pret to tiek apkopoti arī Uzņēmējdarbības globālā monitoringa (GEM) projektā⁽³¹⁾. Šajā pētījumā tiek noskaidrota sabiedrības attieksme pret uzņēmējdarbību, piemēram, jautājot, vai respondenti uzņēmējdarbību uzskata par labu karjeras iespēju. Vairāk nekā puse ES respondentu apstiprināja, ka uzņēmējdarbība ir vēlama karjeras izvēle, tomēr šī proporcija joprojām ir mazāka nekā visos citos pasaules reģionos (vislielākais īpatsvars ir tādās Āfrikas valstīs kā Angola, Botsvana un Dienvidāfrika). Tas apliecina, ka uzņēmējdarbības kā karjeras ceļa izvēle ir saistīta ar valsts ekonomisko attīstību un darbavietu pieejamību. GEM ziņojumā uzsvērts, ka uz resursiem un efektivitāti orientētās ekonomikās cilvēki uzņēmējdarbību novērtē daudz augstāk nekā uz inovācijām orientētajās ekonomikās⁽³²⁾. Izņēmums ir joprojām lielais īpatsvars uz inovācijām orientētajā Nīderlandes un Itālijas ekonomikā.

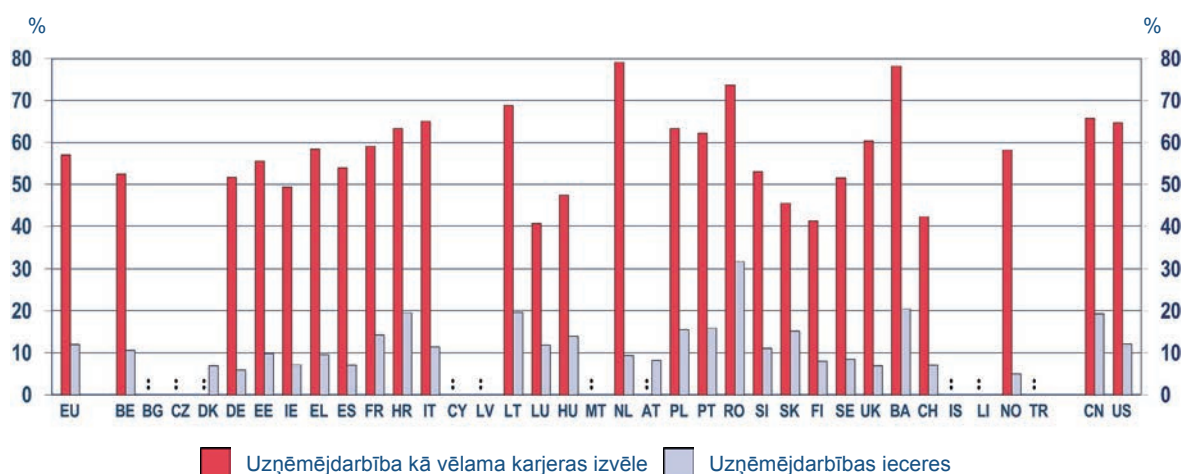
⁽²⁹⁾ European Parliament, 2014.

⁽³⁰⁾ Turpat.

⁽³¹⁾ GEM, 2014: <http://www.gemconsortium.org/data/sets>.

⁽³²⁾ GEM ziņojumā valstis tika klasificētas pēc ekonomiskās attīstības līmeņa. Pirmajā posmā ekonomika ir *orientēta uz resursiem* un valstis konkurē atbilstoši to rīcībā esošajiem resursiem — galvenokārt nekvalificēta darbaspēka un dabas resursiem. Otrajā posmā, valstīm kļūstot konkurētspējīgākām, palielinās ražīgums un algas, kas sekmē attīstību, un ekonomika ir *orientēta uz efektivitāti*. Pēdējā posmā valstis kļūst *orientētas uz inovācijām*, algas ir palielinājušās tiktāl, ka valstis šīs lielās algas un attiecīgo dzīves līmeni var uzturēt tikai tad, ja to uzņēmumi spēj konkurēt ar jauniem un unikāliem produktiem (sk. <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015/methodology/#hide/fn-19>). ES valstu lielākajā daļā ir uz inovācijām orientēta ekonomika, izņemot Horvātiju, Ungāriju, Lietuvu, Poliju un Rumāniju, kur

1.6. attēls. Uzņēmējdarbība kā vēlama karjeras izvēle un uzņēmējdarbības ieceres (% no 18–64 g. v. iedzīvotājiem), 2014. g.

%	EU	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT
Vēlama karjeras izvēle	57	52	:	:	:	52	56	49	58	54	59	63	65	:	:	69	41	47	:
Uzņēmējdarbības ieceres	12	11	:	:	7	6	10	7	10	7	14	19	11	:	:	20	12	14	:
%	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	BA	CH	IS	LI	NO	TR		CN	US
Vēlama karjeras izvēle	79	:	63	62	74	53	45	41	52	60	78	42	:	:	58	:		66	65
Uzņēmējdarbības ieceres		9	8	16	16	11	15	15	8	8	7	20	7	:	:	5		19	12

Avots: *Global Entrepreneurship Monitor: Key indicators, 2014*

Paskaidrojums

Uzņēmējdarbības ieceres ir noteiktas kā to 18–64 gadus veco cilvēku īpatsvars, kuri domā sākt uzņēmējdarbību nākamo triju gadu laikā (tie, kuri uzņēmējdarbību jau ir sākuši, te nav iekļauti).

GEM pētījumā tiek mērīti arī vairāki atsevišķi aspekti, piemēram, uzņēmējdarbības ieceres un priekšstats par iespējām un savām spējām. Tie ir salīdzināti, pirmkārt (1.6. attēlā), ar uzņēmējdarbības sociālo vērtību („uzņēmējdarbība kā vēlama karjeras izvēle“) un, otrkārt (1.7. attēlā), ar kopējo agrīnā posma uzņēmējdarbību (KAU) valstī.

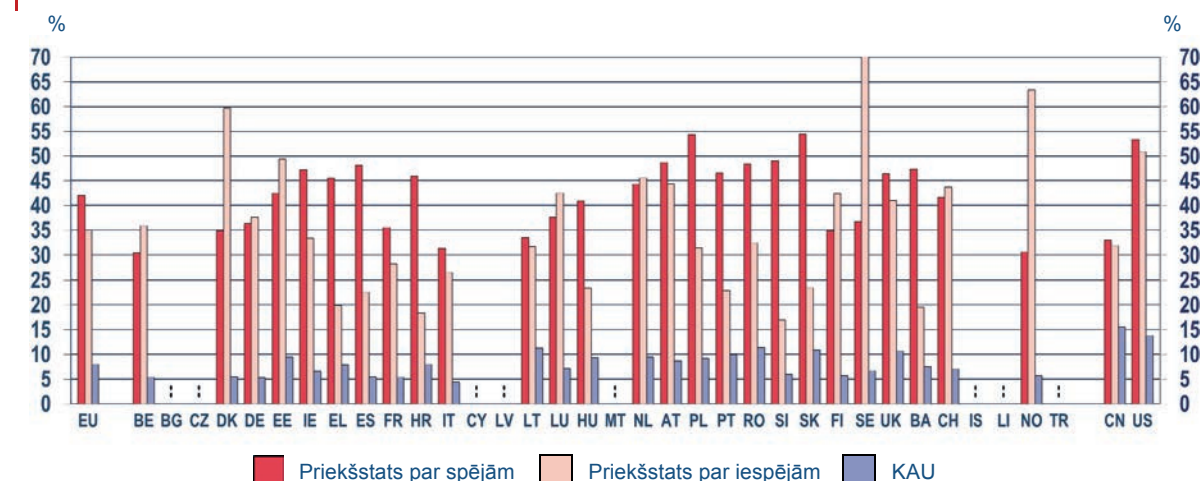
Salīdzinot atsevišķos aspektus, attiecībā uz uzņēmējdarbības sociālo vērtību ir svarīgi ņemt vērā to kontekstu. Dažādās ekonomikās indivīdi savus priekšstatus pauž atšķirīgi. Vislielākais uzņēmējdarbības ieceru īpatsvars ir uz resursiem orientētā ekonomikā, bet vismazākais — uz inovācijām orientētā ekonomikā; tas apstiprina pieņēmumu, ka indivīdi paši sāk uzņēmējdarbību tad, kad citas pelnīšanas iespējas ir ierobežotas. Tomēr sabiedrības attieksme pret uzņēmējdarbību un uzņēmējdarbības sistēmas nosacījumu kvalitāti uzņēmēju izaugsmi vai nu veicina, vai kavē⁽³³⁾.

ekonomika ir orientēta uz efektivitāti vai ir pārejas posmā uz tādu ekonomiku, kas ir orientēta uz inovācijām. No valstīm, kuras neietilpst ES, Šveicē un Norvēģijā ir uz inovācijām orientēta ekonomika, bet Bosnijā un Hercegovinā un Turcijā — uz efektivitāti orientēta ekonomika.

⁽³³⁾ GEM, 2014, 34. lpp.

Kā redzams 1.7. attēlā, savas spējas bieži vien tiek vērtētas augstāk nekā iespējas. Eiropai raksturīgi, ka tajās valstīs, kas piedzīvo ilgtermiņa ekonomiskās grūtības (piemēram, Grieķijā, Spānijā, Horvātijā, Portugālē, Slovēnijā un Bosnijā un Hercegovinā), atšķirība starp to, kā tiek novērtētas savas spējas un iespējas, ir lielāka un savas spējas tiek vērtētas augstāk. Turpretim Dānijā, Somijā, Zviedrijā un Norvēģijā pieejamās iespējas tiek vērtētas krietni augstāk nekā savas spējas.

1.7. attēls. Individu priekšstats par savām spējām un iespējām un kopējā agrīnā posma uzņēmējdarbība (KAU) (% no 18–64 g. v. iedzīvotājiem), 2014. g.

%	EU	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT
Priekšstats par spējām	42	30	:	:	35	36	42	47	46	48	35	46	31	:	:	33	38	41	:
Priekšstats par iespējām	35	36	:	:	60	38	49	33	20	23	28	18	27	:	:	32	43	23	:
KAU	8	5	:	:	5	5	9	7	8	5	5	8	4	:	:	11	7	9	:
%	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	BA	CH	IS	LI	NO	TR		CN	US
Priekšstats par spējām	44	49	54	47	48	49	54	35	37	46	47	42	:	:	31	:		33	53
Priekšstats par iespējām	46	44	31	23	32	17	24	42	70	41	20	44	:	:	63	:		32	51
KAU	9	9	9	10	11	6	11	6	7	11	7	7	:	:	6	:		16	14

Avots: *Global Entrepreneurship Monitor: Key indicators, 2014*

Paskaidrojums

Priekšstats par spējām ataino to respondentu īpatsvaru, kuri uzskata, ka viņiem ir nepieciešamās prasmes, zināšanas un pieredze jauna uzņēmuma dibināšanai.

Priekšstats par iespējām ataino to respondentu īpatsvaru, kuri uzskata, ka tuvāko sešu mēnešu laikā tuvākajā apkārtnē ir iespējams sākt uzņēmējdarbību.

Kopējā agrīnā posma uzņēmējdarbība (KAU) ataino to ekonomiski aktīvo 18–64 gadus veco cilvēku īpatsvaru, kuri sāk uzņēmējdarbību vai vada uzņēmumu, kas izveidots ne agrāk kā pirms 42 mēnešiem.

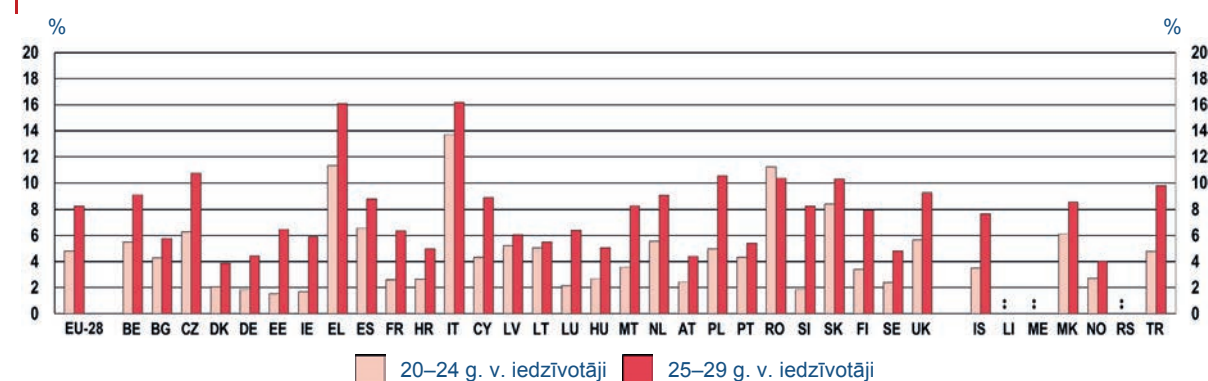
Runājot par sabiedrības attieksmi pret uzņēmējdarbību, Eiropas un citu pasaules reģionu valstu salīdzinājums rāda, ka uz inovācijām orientētā ekonomikā priekšstats gan par iespējām, gan spējām ir mazāk pozitīvs nekā uz efektivitāti vai uz resursiem orientētā ekonomikā. Arī šajā salīdzinājumā Eiropas valstu uzņēmējdarbības aktivitāte ir vismazākā.

GEM analizē ir aplūkota arī korelācija starp šiem elementiem. Tā liecina, ka priekšstats par iespējām un spējām pozitīvi korelē ar kopējās agrīnā posma uzņēmējdarbības (KAU) līmeni. Interesanti, taču ne pārsteidzoši ir tas, ka pastāv izteikta korelācija starp priekšstatu par savām spējām (prasmēm) un KAU; tas liecina, ka uzņēmējdarbības kompetenču pilnveidē ir svarīgi visi izglītības veidi (formālā, ikdienējā un neformālā izglītība) ⁽³⁴⁾.

1.2.6. Jauniešu pašnodarbinātība

Eurostat dati liecina, ka mazākais jauniešu pašnodarbinātības īpatsvars (sk. 1.8. attēlu) starp 20–24 gadus veciem nodarbinātajiem iedzīvotājiem ir Igaunijā (1,5 %) un Īrijā (1,7 %). Turpretim Itālijā (13,7 %), Grieķijā (11,3 %) un Rumānijā (11,2 %) šis īpatsvars ir vislielākais. Saskaņā ar *GEM* pētījumu (sk. 1.7. attēlu) Itālijā un Rumānijā priekšstats par uzņēmējdarbības iespējām aptuveni atbilst ES vidējam rādītājam, bet Grieķijā uzņēmējdarbības iespējas tiek vērtētas daudz zemāk, savukārt pašnodarbināto īpatsvars ir ievērojami lielāks nekā vidēji Eiropas Savienībā.

1.8. attēls. Pašnodarbināto jauniešu īpatsvars no visiem nodarbinātajiem jauniešiem, pēc vecuma, 2014. g.

%	EU	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
20–24	4,8	5,5	4,3	6,3	2,0	1,8	1,5	1,7	11,3	6,6	2,6	2,7	13,7	4,3	5,2	5,1	2,2	2,7
25–29	8,3	9,1	5,8	10,7	3,9	4,4	6,5	5,9	16,1	8,8	6,4	5,0	16,2	8,9	6,1	5,5	6,4	5,1
%	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
20–24	3,6	5,6	2,4	5,0	4,3	11,2	1,9	8,4	3,4	2,4	5,7	3,5	:	:	6,1	2,7	:	4,8
25–29	8,3	9,1	4,4	10,5	5,4	10,4	8,3	10,3	7,9	4,8	9,3	7,7	:	:	8,6	4,0	:	9,8

Avots: *Eurydice* aprēķins, balstoties uz *Eurostat* datiem (Darbaspēka apsekojums) par pašnodarbinātajiem jauniešiem [yth_empl_040]

Paskaidrojums

Pašnodarbinātie ir tie, kas strādā savā uzņēmumā, zemnieku saimniecībā vai profesionālajā praksē. Pašnodarbinātais tiek uzskatīts par strādājošu, ja viņš atbilst kādam no šiem kritērijiem: viņš strādā, lai gūtu peļņu; viņš vada uzņēmumu; viņš dibina jaunu uzņēmumu (*Eurostat* definīcija).

Vecuma grupā 25–29 gadi vismazākais pašnodarbināto īpatsvars ir Dānijā (3,9 %) un Norvēģijā (4,0 %), savukārt vislielākais pašnodarbināto īpatsvars no visiem nodarbinātajiem jauniešiem ir Itālijā (16,2 %) un Grieķijā (16,1 %). Tas noteikti ir jāvērtē plašākā kontekstā, ņemot vērā katras valsts ekonomisko stāvokli, publiskā un privātā sektora lielumu, valsts bezdarba rādītāju utt. Itālijā un Grieķijā ekonomiskā situācija ir sarežģītāka, kas daļēji var izskaidrot to, kāpēc vairāk cilvēku izvēlas kļūt par pašnodarbinātajiem, proti, viņi to izvēlas nepieciešamības spiesti, jo citu nodarbinātības iespēju nav. Saskaņā ar *Eurofound* ⁽³⁵⁾ datiem dažās valstīs eksistē neīstas

⁽³⁴⁾ *GEM*, 2014, 38. lpp.

⁽³⁵⁾ *Eurofound*, 2015.

pašnodarbinātības formas, tāpēc dati var nebūt uzticami. Vislielākais pašnodarbinātības īpatsvars ir celtniecības nozarē, kas liecina par šķietamu pašnodarbinātību. Katrā ziņā dati liecina, ka vēlme vai vajadzība pēc pašnodarbinātības dažādās valstīs ievērojami atšķiras, tāpēc izskatās, ka vienīgais elements, kas, attīstot prasmes un līdz ar to veidojot uzņēmējdarbības kultūru, var palielināt jauno uzņēmumu un pašnodarbināto skaitu, ir uzņēmējdarbības izglītība.

2. NODAĻA. STRATĒGIJAS UN FINANSĒŠANAS MEHĀNISMI

Šajā nodaļā ir analizēta ar Eiropas uzņēmējdarbības izglītību saistītā stratēģiskā un finansiālā vide. Vispirms ir pētītas centrālā līmeņa stratēģijas, kas šajā politikas jomā ir atzītas par vissvarīgākajām. Ziņojumā ir analizētas tikai minētās stratēģijas, kā arī uzņēmējdarbības izglītības finansējuma avoti un tā izlietojums.

2.1. Ar uzņēmējdarbības izglītību Eiropā saistītās stratēģijas

Valstīm bija jānorāda galvenā stratēģija, kas attiecas tieši uz šo politikas jomu, piemēram, īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija vai plašāka stratēģija, kas saistīta ar citu politikas jomu, taču ietver arī dažas ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas tēmas vai darbības. Šajā ziņojumā stratēģijas ir iedalītas šādās kategorijās:

- Īpašas stratēģijas, kuras ir saistītas tikai ar uzņēmējdarbības izglītību un kurām bieži ir raksturīgs vienots valdības redzējums, kas atspoguļo vairāku ministriju politikas prioritātes (piem., izglītības, inovāciju un ekonomikas attīstība) un apvieno ar šīm politikas jomām saistītās darbības;
- plašākas ar izglītību saistītas stratēģijas, kurās ietverti uzņēmējdarbības izglītības mērķi, piemēram, izglītības un apmācības, jauniešu vai mūžizglītības stratēģija;
- plašākas ar ekonomiku saistītas stratēģijas, kurās paredzēta uzņēmējdarbības izglītība, piemēram, uzņēmējdarbības, nodarbinātības vai MVU attīstības stratēģija.

Pirmajā sadaļā ir pētīta uzņēmējdarbības izglītības attīstība Eiropas politikas mērogā un aplūkota īpašu stratēģiju attīstība, kas rāda, kā to izplatība atspoguļo aizvien lielāku pievēršanos uzņēmējdarbības izglītībai ES līmenī. Pēc tam šajā sadaļā ir aprakstīta pašreizējā situācija — ir sniegts pārskats par pašreizējo stratēģiju veidiem katrā valstī.

Otrajā un trešajā sadaļā ir padziļināti analizēti katrs stratēģijas veids: vispirms īpašās uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas un pēc tam dažādie plašāko stratēģiju veidi ar izglītību un ekonomiku saistītajās jomās.

Ceturtajā sadaļā ir pētīta stratēģiju pieeja un saturs, ir salīdzinātas valstis un aprakstīti interesanti piemēri. Sadaļā ir meklētas kopīgās tēmas un tendences, pētot, kā tiek aplūkotas septiņas uzņēmējdarbības izglītības tēmas, un ir analizēti stratēģiju mērķi. Pēdējā sadaļā ir vērtēts, vai stratēģijās ir paredzēti tādi panākumu faktori kā ministriju sadarbība, stingra pārraudzība vai partnerība.

2.1.1. Uzņēmējdarbības izglītības politikas situācija

Uzņēmējdarbības izglītības nozīmīgums Eiropā pirmoreiz tika uzsvērts 2003. gadā, kad tika publicēta Zaļā grāmata par uzņēmējdarbību Eiropā⁽³⁶⁾. ES mērogā tā bija pirmā izglītības un apmācības politiskā saikne ar uzņēmējdarbības kultūras un ar to saistīto prasmju attīstību. Pēc tam tika izveidotas vairākas ekspertu grupas, rīkotas konferences un sagatavoti labās prakses dokumenti; to galvenokārt vadīja Eiropas Komisijas Uzņēmējdarbības ģenerāldirektorāts, ieskaitot arī ietekmīgo 2006. gada Oslo programmu⁽³⁷⁾. Oslo programma⁽³⁸⁾ pirmoreiz aicināja dalībvalstis „izveidot uzņēmējdarbības izglītības nacionālo stratēģiju ar skaidri formulētiem mērķiem, kas aptver visus izglītības posmus”.

⁽³⁶⁾ European Commission, 2003.

⁽³⁷⁾ European Commission, 2006.

⁽³⁸⁾ Turpat.

Programmā bija uzsvērts, ka šajā stratēģijā jābūt iesaistītām visām galvenajām ieinteresētajām pusēm (publiskais un privātais sektors) un tai jāveido vispārēja sistēma, kā arī jādefinē konkrētas veicamās darbības. Tās var sniegties no uzņēmējdarbības iekļaušanas valsts izglītības programmā līdz atbalsta sniegšanai skolām un skolotājiem. Vispārējais mērķis bija „panākt, lai jaunieši visos izglītības sistēmas posmos varētu [sistemātiski] apgūt uzņēmējdarbības kompetences“⁽³⁹⁾.

2.1. attēls. Galvenie Eiropas politikas dokumenti, kas ietekmējuši ar uzņēmējdarbības izglītību saistītās stratēģijas

GADS	EIROPAS POLITIKAS PAVĒRSIENA PUNKTI	APRAKSTS
2003	Zaļā grāmata par uzņēmējdarbību Eiropā	Pirmais Eiropas uzņēmējdarbības rīcības plāns, kurā izglītība ir definēta kā būtisks attīstību veicinošs faktors
2006	Oslo programma uzņēmējdarbības izglītībai Eiropā	Ierosinājumu kopa, kas rāda, kā sekmēt uzņēmējdarbības izglītības attīstību, veicot sistemātiskas un efektīvas darbības ES, valsts, reģionālā un institucionālā mērogā
	Eiropas Parlamenta un Padomes ieteikums par pamatprasmēm mūžizglītībā	Kā viena no astoņām pamatprasmēm tiek noteikta „pašiniciatīva un uzņēmējdarbība”
2010	Ceļā uz lielāku sadarbību un konsekveni uzņēmējdarbības izglītībā	Pētījums par sistemātisku stratēģiju ieviešanu uzņēmējdarbības izglītībā un tālākvirzības modeļa izklāsts
2012	Rīcības plāns uzņēmējdarbības jomā 2020. gadam	Uzņēmējdarbības izglītība tiek atzīta par vienu no trim rīcības pīlāriem uzņēmējdarbības veicināšanai Eiropā
	Uzņēmējdarbības izglītība Eiropas skolās	<i>Eurydice</i> pētījums, kurā analizēta uzņēmējdarbības izglītības integrācija ar obligāto izglītību saistītajā Eiropas politikā un praksē
2014	Tematiskās darba grupas uzņēmējdarbības izglītības jautājumos gala ziņojums	Politikas vadlīnijas nacionālajām un reģionālajām administrācijām par efektīvākas uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas un prakses izveidi
	Eiropas Padomes secinājumi par uzņēmējdarbības izglītībā un apmācībā	Eiropas Komisija un dalībvalstis tiek aicinātas sekmēt uzņēmējdarbības izglītību un integrēt to izglītības un apmācības sistēmā
2015	Uzņēmējdarbības izglītība: ceļš uz panākumiem	Datu apkopojums par uzņēmējdarbības izglītības stratēģiju un pasākumu ietekmi
	Eiropas Parlamenta rezolūcija par jauniešu uzņēmējdarbības veicināšanu izglītībā un apmācībā	Eiropas Komisija tiek aicināta atbalstīt uzņēmējdarbības prasmju pilnveidošanu, izmantojot savas programmas, un dalībvalstis tiek aicinātas izmantot pieejamo finansējumu, piemēram, ES struktūrfondu līdzekļus, lai veicinātu uzņēmējdarbības prasmju attīstību

Avots: *Eurydice*

2009. gadā Eiropā, īstenojot inovatīvu Uzņēmējdarbības ģenerāldirektorāta un Izglītības un kultūras ģenerāldirektorāta iniciatīvu, notika četras reģionālas augsta līmeņa darba grupas sanāksmes, kas pulcēja kopā gan par izglītību, gan par ekonomikas attīstību atbildīgo ministriju pārstāvjus, lai apspriestu ar uzņēmējdarbības izglītību saistīto politiku un praksi. Pēc tam sagatavotajā 2010. gada ziņojumā „Ceļā uz lielāku sadarbību un konsekveni uzņēmējdarbības izglītībā“ (*Towards Greater Cooperation and Coherence in Entrepreneurship Education*)⁽⁴⁰⁾ izskaidrota nepieciešamība pēc politiskas iejaukšanās un izklāstīti vairāki labākās prakses piemēri, īpaši uzsverot trīs aspektus, kas veicina stratēģisko pieeju sekmes: pirmkārt, koncentrēšanos uz tematiem, kas saistīti tikai ar uzņēmējdarbību, nomaina vispusīgāks, ar uzņēmējdarbību kā vienu no galvenajām kompetencēm un prasmju apguvi saistīts modelis; otrkārt, tiek izstrādāts vienots politikas veidotāju un ieinteresēto pušu redzējums; treškārt, tiek atzīta un atbalstīta skolotāju, skolu un uzņēmumu būtiskā loma. Ziņojumā tika

⁽³⁹⁾ *European Commission*, 2006, 1. lpp.

⁽⁴⁰⁾ *McCoshan*, 2010.

piedāvāta stratēģisko pieeju izstrādes sistēma „Tālākvirzības modelis“⁽⁴¹⁾. Tās vispārīgais konceptuālais ietvars ļauj valstīm izvirzīt nacionālās stratēģijas prioritātes un identificēt savas stratēģijas izstrādes procesa pašreizējo stadiju.

2012. gadā Izglītības un kultūras ģenerāldirektorāts ciešā sadarbībā ar Uzņēmējdarbības ģenerāldirektorātu izveidoja Eiropas Tematisko darba grupu uzņēmējdarbības izglītības jautājumos. Tajā darbojās dalībvalstu eksperti ar nolūku sagatavot uzņēmējdarbības izglītības politikas vadlīnijas. Šīs grupas gala ziņojumā⁽⁴²⁾ ir nosaukti īpašas uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas pamatelementi, dots skaidrs pamatojums un minēti labās prakses piemēri. Šie pamatelementi atspoguļo galvenās tēmas un sasaucas ar šī pētījuma tēmām, piemēram, partneru iesaistīšanās, izglītības programma, mācīšanas metodes, mācīšanās rezultāti un skolotāju izglītība. Šie pētījumi demonstrēja īpašas uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas politikas potenciālo ietekmi sociālās iekļaušanas, aktīvas pilsoniskās nostājas, nodarbināmības un uzņēmumu veidošanas ziņā.

Eiropas mēroga ziņojumos konsekventi tiek ieteikta īpaša stratēģija, jo tā veicinātu saskaņotāku sadarbību starp ministrijām. Ziņojumā, ko 2014. gadā sagatavoja Tematiskā darba grupa uzņēmējdarbības izglītības jautājumos, jau ir uzsvērtas īpašas stratēģijas izmantošanas priekšrocības un aprakstīta ietekme, ko izraisa uzņēmējdarbības izglītības iekļaušana dažādās plašākās stratēģijās. Savukārt jaunākajā Eiropas mēroga pētījumā „Uzņēmējdarbības izglītība: ceļš uz panākumiem“ (*Entrepreneurship Education: A Road to Success*) no jauna ir izvērtēti dati gan par īpašu stratēģiju, gan par plašāku iniciatīvu ietekmi. Zīmīgi — tika secināts, ka tur, kur šīs stratēģijas un darbības ir īstenotas, pētījumu dati liecina par pozitīvu ietekmi uz indivīdiem, izglītības iestādēm, ekonomiku un sabiedrību⁽⁴³⁾.

Uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas īstenošana Eiropā

Uzņēmējdarbības izglītības attīstību var attēlot kā laika skalu, parādot, kad ir īstenotas īpašas stratēģijas, tomēr šo paņēmienu nevar izmantot attiecībā uz plašākām stratēģijām, kurās kāda tēma vai darbība ir saistīta ar uzņēmējdarbības izglītību. Tālāk redzamā diagramma ir šīs politikas jomas attīstības momentuzņēmums.

Apvienotā Karaliste (Ziemeļīrija un Skotija) bija pirmā, kas 2003. gadā ieviesa īpašu uzņēmējdarbības izglītības stratēģiju; tas notika tajā pašā gadā, kad tika pieņemti Eiropas politikas ieteikumi⁽⁴⁴⁾. 2004. gadā to izdarīja Lietuva, Apvienotā Karaliste (Velsa) un Norvēģija. 2.2. attēlā redzamajā laika skalā ir atspoguļots visu īpašo stratēģiju sākšanas un īstenošanas laiks visur, kur šāda stratēģija ir īstenota.

No 2007. līdz 2009. gadam Eiropā bija īpašo stratēģiju uzplaukums. To skaits strauji pieauga — no astoņām valstīm un reģioniem 2007. gadā līdz 12 valstīm un reģioniem 2009. gadā. 2011. gadā šādu stratēģiju īstenoja jau 14 valstis un reģioni. 2015. gadā to skaits mazliet samazinājās, un pašlaik īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija tiek īstenota 11 valstīs un reģionos. Dažās valstīs, piemēram, Beļģijā (visās kopienās), Apvienotajā Karalistē (Velsā), Melnkalnē un Norvēģijā, cita pēc citas ir īstenotas pat divas īpašas stratēģijas vai vairāk.

2.2. attēlā redzams, ka sešas valstis un reģioni uzņēmējdarbības izglītības jautājumu risināšanai īpašu stratēģiju ir izmantojuši, taču pēc tam ir nolēmuši jaunu stratēģiju neizstrādāt. Četri no tiem minētos jautājumus risina kā plašāku uzņēmējdarbības un inovāciju stratēģisko tēmu (Dānija, Lietuva un

⁽⁴¹⁾ Turpat, 25.–27. lpp. Stikāku analīzi saistībā ar tālākvirzības modeli sk. 5. nodaļā.

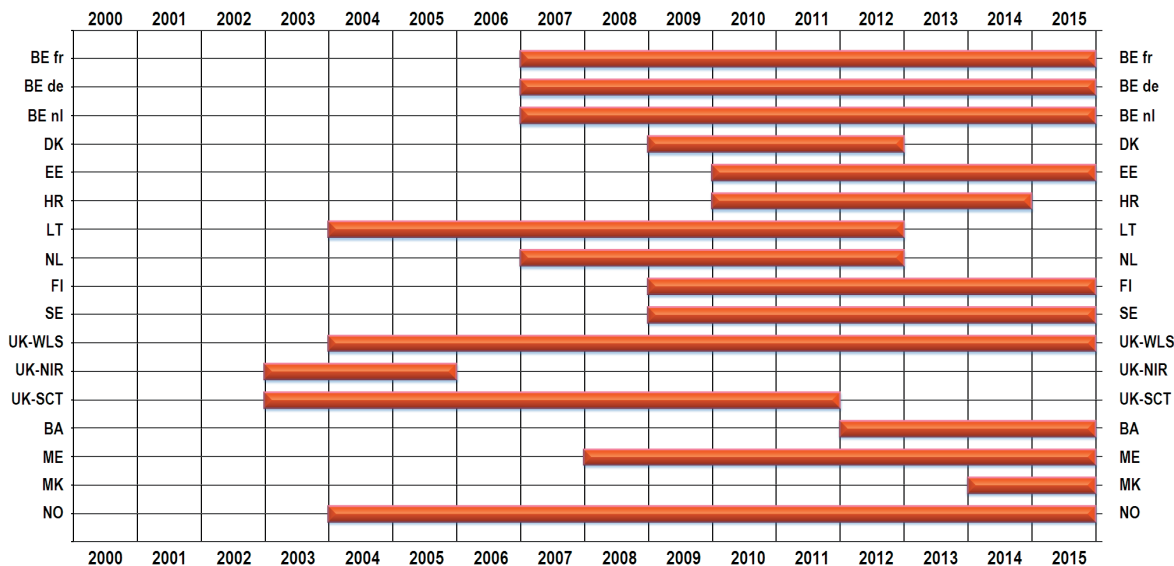
⁽⁴²⁾ *European Commission*, 2014b.

⁽⁴³⁾ *European Commission*, 2015a, 87. lpp.

⁽⁴⁴⁾ *European Commission*, 2003.

Apvienotā Karaliste (Ziemeļīrija un Skotija). Nīderlandē tiek īstenota plašāka stratēģija, kas saistīta ar uzņēmējdarbību un inovācijām, un īpaši tiek uzsvērtā nepieciešamība uzlabot izglītību un apmācību, piemēram, veicinot izglītības un uzņēmējdarbības sektora sadarbību. Horvātijā pašlaik netiek īstenota ar šo politikas jomu saistīta stratēģija.

2.2. attēls. Īpašu centralizētu uzņēmējdarbības izglītības stratēģiju īstenošana, 2000.–2015. g.

Avots: Eurydice

Paskaidrojums

Attēlā atspoguļots visu īpašu uzņēmējdarbības izglītības stratēģiju sākšanas un īstenošanas laiks visur tur Eiropā, kur šāda stratēģija ir īstenojama, tāpēc tajā nav iekļautas visas pētījumā aplūkotās valstis.

Piezīmes

Beļģija (BE nl). Pirmo no abām Beļģijas flāmu kopienas stratēģijām sāka ieviest 2007. gadā; stratēģijas tika īstenošanas 2007.–2009. g. un 2011.–2014. g. 2015. gada 11. decembrī flāmu valdībā tika prezentēts atjauninātais rīcības plāns „Uzņēmējdarbības izglītība 2015–2019” (*Ondernemend onderwijs 2015–2019*).

Apvienotā Karaliste (NIR). Uzņēmējdarbības un izglītības rīcības plāns (*Entrepreneurship and Education Action Plan, 2003*) bija saistīts ar īpašu prioritāti, kas paredzēta Valdības programmā 2002.–2005. gadam (*Programme for Government 2002–2005*). Nākamajās valdības programmās šāda skaidra apņemšanās nebija ietverta, tādēļ rīcības plāns netika atjaunots.

Norvēģija. Uzņēmējdarbības izglītības un apmācības rīcības plāns aptver 2009.–2014. g. periodu, bet pašlaik pieejamā informācija liecina, ka šī stratēģija joprojām tiek īstenojama.

Horvātijā un Apvienotajā Karalistē (Ziemeļīrijā) šī stratēģija netika atjaunota, jo uzņēmējdarbības izglītība vairs nebija starp valdības prioritātēm. Apvienotā Karaliste (Ziemeļīrija) bija pirmais reģions, kas pēc īpašās stratēģijas īstenošanas beigām 2005. gadā to neturpināja, bet pēc tās tika sagatavota Ziemeļīrijas inovāciju stratēģija 2014.–2025. gadam (*Innovation Strategy for Northern Ireland 2014–2025*), kurā paredzēti arī daži uzņēmējdarbības izglītības atbalsta pasākumi.

Lietuva un Apvienotā Karaliste (Skotija) šīs stratēģijas darbu iekļāva citās valdības stratēģiskajās pieejās. Lietuvas īpašā stratēģija beidzās 2012. gadā, un tagad vairākas būtiskas darbības valsts ir iekļāvusi plašākā uzņēmējdarbības stratēģijā, kas lielā mērā atspoguļo tās prioritātes, kuras paredzētas 2013. gadā pieņemtajā ES Uzņēmējdarbības rīcības plānā 2020. gadam.

Apvienotā Karaliste (Skotija) ⁽⁴⁵⁾ stratēģijas īstenošanu pārtrauca pēc astoņiem gadiem, 2011. gadā, līdz ar plašākām valdības un pašvaldību attiecību un finansēšanas mehānismu reformām. Uzņēmējdarbības izglītība tika uzskatīta par pietiekami svarīgu, lai to turpinātu, tādēļ to iekļāva „Izglītības programmā izcilības veicināšanai”, kas paredzēta 3–18 gadus veciem bērniem. Pašlaik

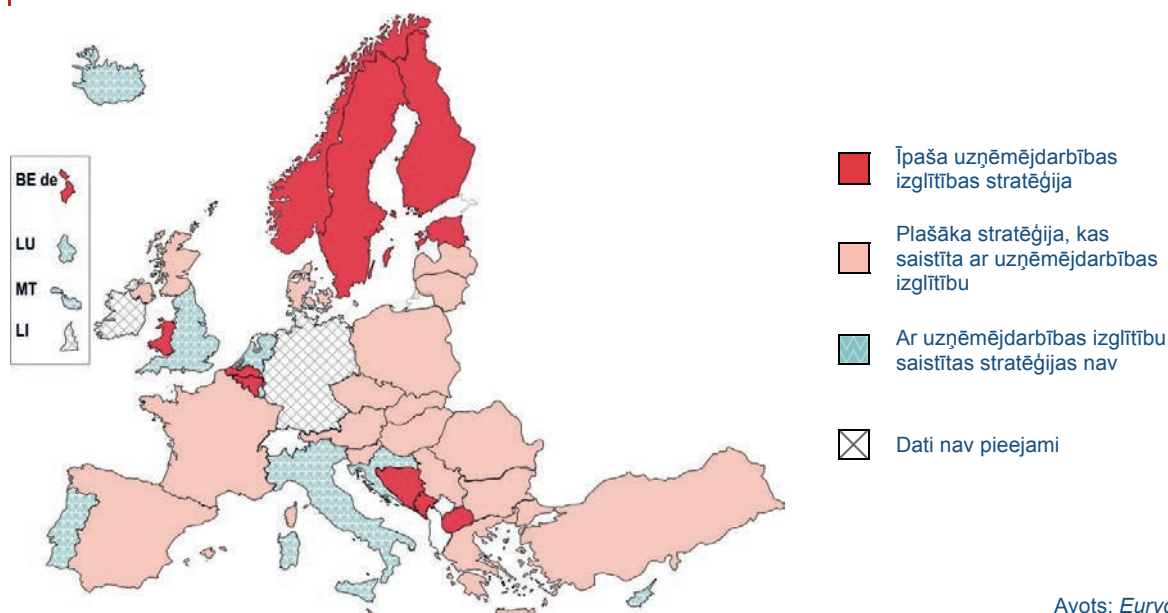
⁽⁴⁵⁾ <http://www.gov.scot/resource/doc/920/0118640.pdf>

Skotija šo politikas jomu kopā ar citiem tematiem ir apvienojusi plašākā uzņēmējdarbības un inovāciju stratēģijā „Skotija var!” (*Scotland Can Do*). Dānijā iepriekšējā īpašā stratēģija paredzēja izveidot Dānijas Uzņēmējdarbības fondu — integrētu un ilgtspējīgu infrastruktūru, kura valsts mērogā koordinē īstenojamus procesus un piešķir finansējumu un kuru finansē gan valdība, gan ieinteresētās puses. Uzņēmējdarbības izglītības stratēģija joprojām tiek uzskatīta par spēkā esošu, un tā tiek īstenota līdztekus plašākai 2012. gadā pieņemtai inovāciju stratēģijai „Dānija — risinājumu nācija”, kurā Dānijas Uzņēmējdarbības fonds arī turpmāk ir paredzēts kā galvenais uzņēmējdarbības izglītības īstenoātājs.

Pašreizējā situācija

2014./15. mācību gadā 29 no 38 apsekotajām valstīm un reģioniem tiek īstenota vai nu īpaša, vai plašāka stratēģija, kas ir tieši saistīta ar uzņēmējdarbības izglītību. 2.3. attēlā redzamas dažādas Eiropas valstu stratēģiskās pieejas.

2.3. attēls. Svarīgākās augstākā līmeņa stratēģijas, kas saistītas ar uzņēmējdarbības izglītību, 2014./15. māc. g.

Bez 11 valstīm un reģioniem ar īpašu stratēģiju 18 valstīs tiek īstenota plašāka stratēģija, kas saistīta ar uzņēmējdarbības izglītību. Deviņās valstīs un reģionos (Horvātijā, Itālijā, Kiprā, Luksemburgā, Nīderlandē, Maltā, Portugālē, Apvienotajā Karalistē (Anglijā) un Islandē) šādas nacionālās stratēģijas nav. Kiprā stratēģijas pagaidām nav, bet tā tiek izstrādāta, savukārt Slovēnijā jau ir pieņemta ar uzņēmējdarbības izglītību saistīta plašāka stratēģija un pašlaik tiek izstrādāta arī īpaša stratēģija.

2.1.2. Valstis ar īpašu uzņēmējdarbības izglītības stratēģiju

2.3. attēlā skaidri redzams, ka 11 īpašās stratēģijas tiek īstenotas divās ģeogrāfiskajās zonās — Ziemeļeiropā (galējā valsts dienvidos — Beļģija) un Rietumbalkānu pirmspievienotā reģionā. Ziemeļeiropas dominance saskan arī ar iepriekšējā, 2012. gada, *Eurydice* ziņojuma ⁽⁴⁶⁾ secinājumiem par šo politikas jomu; tas redzams 1.2. attēlā, kur attēlota šādu stratēģiju ieviešana kopš 2000. gada.

⁽⁴⁶⁾ EACEA/Eurydice, 2012.

Kopš 2007. gada visās trīs Beļģijas kopienās tiek īstenota ģpaša stratēģija.

Nesen ģpaša stratēģija tika izstrādāta **Beļģijas franču un vācu kopienā**, un 2014. gadā tika sākta jaunākās stratēģijas „Uzņēmējdarbība 3.15: 3 asis un 15 sviras uzņēmējdarbības paaudzei” īstenošana. Reģiona stratēģiju pārvalda Valonijas Ekonomikas veicināšanas aģentūra, ko tagad sauc par Uzņēmējdarbības un inovāciju aģentūru. Tai ir trīs darbības virzieni — uzņēmējdarbības izglītības atbalstīšana, nākotnes uzņēmēju sagatavošana un jaunuzņēmumu dibināšanas veicināšana. Šie darbības virzieni ir detalizēti aprakstīti, un tie aptver praktisko uzņēmējdarbības pieredzi, karjeras atbalstu un palīdzību skolotājiem. Ģpaši tiek uzsverta uzņēmējdarbības iesaistīšana izglītībā un apmācībā, ar uzņēmējdarbību saistītu skolu attīstība un plašākas ekosistēmas nozīmība izvirzīto mērķu sasniegšanā.

Beļģijas flāmu kopienā pirmā stratēģija tika ieviesta 2007. gadā. Otrā stratēģija ir „Rīcības plāns uzņēmējdarbības gara un uzņēmējspējas veicināšanai 2011.–2014. gadam”. Valdība apstiprināja, ka šī stratēģija joprojām tiek īstenoata, lai gan bija paredzēta līdz 2014. gadam; savukārt trešā ģpašā stratēģija tika pieņemta 2015. gada decembrī. Otrajā ģpašajā stratēģijā, kas ir analizēta šajā ziņojumā, ir definētas četras prioritātes: atbalstīt uzņēmējdarbības gara attīstību; veidot iespējas praktiskai uzņēmējdarbības apguvei; motivēt cilvēkus kļūt par uzņēmējiem; nodrošināt, lai skolotāji demonstrē uzņēmējdarbības garu un līdzsvarotu skatījumu uz uzņēmējdarbību. To īstenojot, tiek veidota vienota terminoloģija, sniegts atbalsts skolotājiem (t. sk. metodes, sadarbības tīkli un prakses vietas nozarē), uzturēta saziņa ar visiem partneriem un panākta mācīšanās pēctecība visās izglītības pakāpēs un visos skolotāju izglītības posmos.

Igaunijā ir ģpaša stratēģija, kas saistīta ar nacionālo mūžizglītības stratēģiju. „Uzņēmējdarbības izglītības attīstības plāns: esi uzņēmīgs!” aptver daudzas būtiskas tēmas. Ģpaši svarīgi ir mācīšanās rezultāti, izglītības programma un skolotāji. Šajā stratēģijā ir norādīts uz uzņēmējdarbības izglītības problēmām Igaunijā, un tā piesauc Skotijas stratēģiju „Apņēmtīgi ceļā uz panākumiem”, lai demonstrētu, cik svarīgi ir integrēt uzņēmējdarbības apguves pieejas visā mācību procesā. Šis ir interesants līdzinieku mācīšanās piemērs, kas atspoguļo to lielo darbu, ko ir veikusi Eiropas Komisija, lai sekmētu līdzinieku mācīšanos starp valstīm, piemēram, Augsta līmeņa viedokļu apmaiņā ⁽⁴⁷⁾ 2009. un 2010. gadā un Tematiskajā darba grupā uzņēmējdarbības jautājumos ⁽⁴⁸⁾ 2012.–2014. gadā.

Apvienotajā Karalistē (Velsā) „Jauniešu uzņēmējdarbības stratēģija: rīcības plāns 2010.–2015. gadam” aptver trīs tēmas: jauniešu informētības uzlabošanu, viņu rosināšanu izmantot uzņēmējdarbības izglītības sniegtās iespējas un jauniešu sagatavošanu savu uzņēmumu veidošanai un attīstīšanai. Šī gadījuma analīze atklāj, ka mainās gan jauniešu attieksme pret jaunuzņēmumu dibināšanu, gan jauniešu dibināto uzņēmumu ģpatsvars; tas apliecina Velsas divpusējo pieeju, kas pievēršas gan prasmēm, gan uzņēmumu dibināšanai.

Ģpaša stratēģija ir arī trīs Ziemeļvalstīs.

Somijā 2009. gadā tika pieņemta stratēģija „Uzņēmējdarbības izglītības vadlīnijas”, ko atbalsta YES tīkls, kurā apvienojušies 19 reģionālie uzņēmējdarbības izglītības resursu centri. Šī stratēģija sekmē uzņēmējdarbības kultūru, aktīvu pilsonisko nostāju un jaunuzņēmumu dibināšanu, savukārt YES centri galvenokārt pievēršas sadarbības tīklu veidošanai, kā arī gan skolotājiem paredzēta, gan kopā ar viņiem īstenoata atbalsta un apmācības sniegšanai. Stratēģijas īstenošanas laikā ir notikuši tādi liela mēroga projekti kā „Es un mana pilsēta”, kurā iesaistījās liels skolēnu ģpatsvars ⁽⁴⁹⁾. Kaut arī tiešas saiknes ar citām politikas jomām nav, šīs stratēģijas īstenošanā tiek uzsverta ekonomikas attīstība, inovācijas un jauniešu dibinātie jaunuzņēmumi, jo Somijā ir salīdzinoši maz tādu jaunuzņēmumu, kurus dibinājuši cilvēki līdz 35 gadu vecumam.

Zviedrijā ir izstrādāta „Uzņēmējdarbības stratēģija izglītības jomā”, ko sāka īstenoat 2009. gadā bez paredzēta beigu datuma. Tā pievēršas galveno kompetenču pieejas attīstīšanai izglītībā un mudina cilvēkus dibināt pašiem savus uzņēmumus. Stratēģijas īstenošanas gaitā veicamo darbību saraksts ir salīdzinoši īss — 11 darbības —, t. sk. apņemšanās vairāk pievērsties uzņēmējdarbības prasmēm gan sākumskolā, gan abos vidējās izglītības posmos, izskatot izglītības programmas stratēģiju valdības līmenī, sekmīgāka sadarbība un saiknes ar uzņēmumiem, praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes nodrošināšana un pašreizējā piedāvājuma apzināšana.

⁽⁴⁷⁾ *European Commission*, 2010.

⁽⁴⁸⁾ *European Commission*, 2014b.

⁽⁴⁹⁾ <http://yrityskylla.fi/en/>. Projektā „Es un mana pilsēta” ik gadu praktisku uzņēmējdarbības pieredzi iegūst apmēram 80 % sestās klases (ISCED 2) skolēnu.

Norvēģijā patlaban tiek īstenota otrā stratēģija, kuras nolūks ir panākt, lai valsts būtu starp labākajām uzņēmējdarbības izglītības un apmācības ziņā un lai uzņēmējdarbība kļūtu par tikpat dabisku izvēli kā nodarbinātība⁽⁵⁰⁾. Abas Norvēģijas stratēģijas attiecas uz visām izglītības pakāpēm — no sākumskolas līdz augstākajai izglītībai (*ISCED 1–8*), taču pirmā paredzēja vairāk pasākumu skolām un skolā īstenotai SPIA, savukārt otrā stratēģija vairāk pievēršas augstākajai izglītībai.

To, ka īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija ir raksturīga Ziemeļvalstīm, var izskaidrot ar šo valstu sevišķo pievēršanos inovācijām, par ko liecina to pastāvīgi augstās vietas starptautiskajās inovācijas rangu tabulās. Zviedrija, Somija un Dānija ieņem pirmās vietas 2015. gada Eiropas inovāciju reitingā⁽⁵¹⁾ un ir starp desmit labākajām pasaulē saskaņā ar Globālo inovāciju indeksu⁽⁵²⁾, bet Norvēģija šajā ziņā ir pasaules labāko valstu divdesmitniekā.

Rietumbalkānos īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija ir ES kandidātvalstīs Bosnijā un Hercegovinā, Melnkalnē un Bijušajā Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikā. Pirmsiestāšanās sarunās tiek uzsvērtā nepieciešamība pēc tādas politikas un prakses, kas atbilst ES Mazās uzņēmējdarbības aktam (MUA), kuru pieņēmusi Eiropas Komisija un kurā ir iekļauts uzņēmējdarbības apguves pīlārs. Eiropas Komisijas aģentūra „Eiropas Izglītības fonds”⁽⁵³⁾ atbalsta un pārrauga MUA prasību īstenošanu gan pirmsiestāšanās valstīs, gan ES kaimiņvalstīs. Svarīga loma saistībā ar uzņēmējdarbības izglītību šajā reģionā ir Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centram (*SEECEL*)⁽⁵⁴⁾, kas dibināts 2009. gadā kā reģionāla iniciatīva un ko atbalsta Eiropas Komisija. Tas veicina stratēģijas izstrādāšanu un atbalsta plašākas MUA politikas prioritātes.

Tikai dažas no īpašajām stratēģijām ir tieši saistītas ar plašāku valdības politiku. Igaunijā, Apvienotajā Karalistē (Velsā) un Norvēģijā īpašā stratēģija ir tieši saistīta gan ar izglītības, gan inovāciju politiku, bet Apvienotā Karaliste (Velsa) izceļas ar to, ka šī stratēģija ir saistīta arī ar skolu efektivitāti un karjeras politiku. Velsā ir izstrādāta detalizēta politikas karte, kurā redzams, kā uzņēmējdarbības izglītības stratēģija ir saistīta ar izglītības, jaunatnes, nodarbinātības, iekļaušanas un konkurētspējas politiku⁽⁵⁵⁾. Beļģijas flāmu kopiena īsi piemin ekonomiskās attīstības stratēģiju, Zviedrija — izglītības stratēģiju, savukārt Somija atsaucas uz plašāku uzņēmējdarbības izglītības ietekmi, taču citas valdības politikas jomas nemin.

Astoņas no vienpadsmit valstīm un reģioniem, kur tiek īstenota īpaša stratēģija, apgalvo, ka tās ieviešanai ir piešķirti finanšu resursi. Vairāk informācijas par šo jautājumu skatīt 2.2. apakšnodalā.

Divas valstis ir norādījušas, ka stratēģija patlaban tiek izstrādāta. Kiprā tā ir vienīgā stratēģiskā pieeja saistībā ar uzņēmējdarbības izglītību, bet Slovēnijā ar minēto politikas jomu ir saistīta jaunatnes stratēģija, taču ir plānots izstrādāt arī īpašu stratēģiju.

2.1.3. Valstis ar plašāku stratēģiju, kas saistīta ar uzņēmējdarbības izglītību

Valstis tika lūgtas norādīt vissvarīgāko stratēģiju, kas saistīta ar uzņēmējdarbības izglītību *ISCED 1–3* izglītībā, un daudzas no minētajām stratēģijām nebija saistītas īpaši ar šo jomu. Tālāk redzamajā attēlā ir parādīta katras valsts vai reģiona galvenā stratēģija, un tas demonstrē dažādos Eiropā īstenoto stratēģiju veidus.

⁽⁵⁰⁾ <http://www.regeringen.se/contentassets/0f6c0164196e4071a9cb27eaada1cb41/strategi-for-entreprenorskap-inom-utbildningsomradet>

⁽⁵¹⁾ http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards/index_en.htm

⁽⁵²⁾ <https://www.globalinnovationindex.org/content/page/data-analysis/>

⁽⁵³⁾ http://www.efi.europa.eu/web.nsf/pages/Education_and_business

⁽⁵⁴⁾ *SEECEL* sadarbībā ar astoņām valstīm (AL, BA, HR, ME, MK, RS, TR un XK) strādā pie uzņēmējdarbības izglītības politikas un prakses. Sk. www.seecel.hr.

⁽⁵⁵⁾ *Welsh Government*, 2010, 6. lpp.

Stratēģijas, kas saistītas ar izglītības un apmācības aspektiem

Izglītības un apmācības stratēģija

Izglītības un apmācības stratēģija ir atzīta par galveno politikas dokumentu trīs valstīs.

Grieķijā stratēģijā „Jaunā skola” ir uzsvērtā uzņēmējdarbības izglītības kā galvenās kompetences nozīmība, bet tajā nav paredzētas nekādas darbības, kas būtu tieši saistītas ar uzņēmējdarbības izglītību.

Turcijā min vairākas ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas stratēģijas, un svarīgākā ir „Valsts izglītības ministrijas stratēģiskais plāns 2010.–2014. gadam”. Tajā ir pieminēts mērķis organizēt uzņēmējdarbības izglītības atbalsta pasākumus un ir paredzēta viena darbība, kuras nolūks ir veicināt sekmīgu uzņēmēju iesaistīšanos uzņēmējdarbības izglītībā.

Latvijā stratēģiskā pieeja ir plašāka nekā Grieķijā un Turcijā. Latvijas „Izglītības attīstības pamatnostādņēs” ir pieminēta uzņēmējdarbības kompetence un paredzēti atbalsta pasākumi, kas veicinātu skolotāju profesionālo kompetenču (t. sk. uzņēmējspējas) pilnveidi, sniegtu plašāku informāciju par uzņēmējdarbības profesijām un novērtētu iepriekšējā stratēģijā paredzētos uzņēmējdarbības izglītības attīstības pasākumus.

Mūzizglītības stratēģija

Četrās valstīs galvenais dokuments ir mūzizglītības stratēģija.

Bulgārijā uzņēmējdarbības izglītība ir iekļauta „Nacionālajā mūzizglītības stratēģijā 2014.–2020. gadam”. Tajā paredzētas ļoti daudzas darbības, kas vērstas uz uzņēmējdarbības kultūras uzlabošanu starp jauniešiem, t. sk. mācību uzņēmumu nodrošināšana sadarbībā ar *Junior Achievement Bulgaria* ⁽⁵⁶⁾, zināšanu par intelektuālo tīpašumu uzlabošana, skolotāju izglītošana un izglītības programmas pārstrādāšana.

Ungārijā stratēģijā ir izcelta uzņēmējdarbības izglītības kā galvenās kompetences loma saistībā ar visiem kompetencēs balstītas mācīšanās rezultātiem, taču rīcības plāns joprojām tiek izstrādāts.

Polijā ir stratēģija „Mūzizglītības perspektīva”, kurā uzņēmējdarbības izglītība ir iekļauta divos stratēģiskajos mērķos, kas saistīti ar prasmju pilnveidošanu un praktisku mācīšanos, lai veicinātu nodarbināmību. Stratēģijā ir uzsvērts arī radošums un inovācijas.

Austrijā ir visplašākā pieeja no tām četrām valstīm, kuras ir minējušas mūzizglītības stratēģiju. Austrijas stratēģijā *LLL: 2020* uzņēmējdarbības izglītība ir uzsvērtā kā starpnozaru mērķis, proti, lai gan tas nav skaidri formulēts atsevišķās darbībās, tas ir netieši paredzēts visās darbībās. Uzņēmējdarbības izglītība ir īpaši uzsvērtā tajās darbībās, kas saistītas ar izglītības programmu, mācīšanās rezultātiem un karjeras atbalstu.

Jaunatnes stratēģija

Trīs valstīs par galveno nacionālā mēroga stratēģiju ir nosaukuši jaunatnes stratēģiju.

Serbijā „Nacionālajā jaunatnes stratēģijā 2015.–2020. gadam” ir paredzētas daudzas darbības, kas saistītas ar izglītības programmu, jaunu programmu izstrādi, praktisko uzņēmējdarbības pieredzi, „Uzņēmējdarbības prasmju pases” (*Entrepreneurial Skills Pass*) ⁽⁵⁷⁾ izmantošanu nacionālajā mērogā, skolotāju izglītību un neformālo mācīšanos.

Slovēnijā „Nacionālajā jaunatnes programmā 2013.–2022. gadam” uzņēmējdarbība ir ietverta vienā no sešām galvenajām stratēģijas jomām, tā uzsverot uzņēmējdarbības izglītības plašo izpratni, kā arī tās svarīgo lomu sociālās atbildības veicināšanā un sociālo uzņēmumu veidošanā. Kā īpašs mērķis ir pieminēta nepieciešamība veicināt uzņēmējdarbības izglītību skolu izglītības programmās, bet konkrētas veicamās darbības nav paredzētas.

Visdetalizētākā ir **Slovākijā** stratēģija „Nacionālā jaunatnes stratēģija 2014.–2020. gadam”, lai gan tā neaptver tik daudz tēmu kā Serbijas stratēģija. Tajā „radošums un uzņēmējdarbība” ir uzsvērtā kā viena no deviņām prioritātēm, un uz to attiecas trīspadsmit darbības. Šīs darbības ir plašas, bet izmērāmas: no mentoringa plāniem formālajā un neformālajā izglītībā līdz uzņēmējdarbības konkursu popularizēšanai plašsaziņas līdzekļos. Kopumā īpaši ir uzsvērtā izglītības programmas nozīme un uzņēmēju iesaistīšana izglītības procesā.

⁽⁵⁶⁾ *Junior Achievement Bulgaria* ir daļa no *JA Europe*: www.jaeurope.org.

⁽⁵⁷⁾ <http://entrepreneurialskillspass.eu>

Stratēģijas, kas saistītas ar aspektiem ārpus izglītības un apmācības

Inovāciju stratēģija

Piecās valstīs un reģionos uzņēmējdarbības izglītība kā politikas prioritāte ir iekļauta inovāciju stratēģijā. Kopumā inovāciju stratēģija ir pati vispusīgākā: tā aptver vairāk tēmu un darbību nekā visas pārējās plašākās stratēģijas.

Čehija ir minējusi vairākas atšķirīgas stratēģijas, t. sk. tās, kas saistītas ar mūžizglītību un jaunatni, tomēr visbūtiskākā ir „Pētniecības un inovāciju stratēģija viedai specializācijai 2014.–2020. gadam”, kas ir cieši saistīta ar „Starptautisko konkurētspējas stratēģiju 2012.–2020. gadam”. Pētniecības un inovāciju stratēģija pievēršas finansēšanas pasākumiem, kas stiprinātu pētniecību un inovācijas, un saikni ar uzņēmējdarbības izglītību veido ieviestie uzņēmējdarbības prasmju vērtēšanas un attīstīšanas instrumenti, kas veicina arī skolotāju izglītību un tādu darbību īstenošanu, kuras sekmē praktisko mācīšanu.

Dānijas inovāciju stratēģiju sauc „Dānija — risinājumu nācija”. Tai ir trīs darbības virzieni, un trešais no tiem ir „Izglītībai jāveicina inovāciju spēja: kultūras maiņa izglītības sistēmā, lai vairāk pievērstos inovācijām”. Šajā darbības virzienā ir paredzētas astoņas ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas darbības, lai gan konkrētu mērķu stratēģijai nav. Viens no galvenajiem uzdevumiem ir stiprināt Dānijas Uzņēmējdarbības fonda lomu (tas ir nacionāla mēroga zināšanu centrs, kas veido un atbalsta uzņēmējdarbības izglītības politiku, praksi un vērtēšanu Dānijā un Eiropā) un paplašināt tā kompetences jomu, ietverot gan uzņēmējdarbības, gan inovāciju izglītību.

Francijā „Jaunais inovāciju nolīgums” formulē valsts mērķi kļūt par inovāciju valsti. Tajā ir noteiktas četras darbības jomas, kas saistītas ar uzņēmējdarbības un inovāciju kultūras attīstīšanu, ar sabiedrisko politiku, ar publisko pētījumu pārneses ekonomiskās ietekmes palielināšanu un ar uzņēmējdarbības izaugsmes atbalstīšanu. Kultūras jomā vairākas darbības ir paredzētas uzņēmējdarbības izglītības atbalstam, ieskaitot 20 miljonu eiro vērtu finansēšanas iniciatīvu⁽⁵⁸⁾, kuras nolūks ir uzlabot inovāciju kultūru un popularizēt uzņēmējdarbību starp jauniešiem visās izglītības pakāpēs (vairāk informācijas sk. 2.2. apakšnodaļā).

Apvienotās Karalistes (Ziemeļīrijas) inovāciju stratēģijā 2014.–2025. gadam ir uzsvērts, cik svarīgi ir radīt jauniešos uzņēmējdarbības garu: tas ir priekšnoteikums, lai kļūtu par inovatīvu reģionu. Šajā stratēģijā ir apstiprināta miniuzņēmumu programmu vērtība, piemēram, tās, ko īsteno *Young Enterprise Northern Ireland*⁽⁵⁹⁾ un finansē Izglītības departaments, taču ir atzīts, ka ar to nepietiek. Šajā stratēģijā ir paredzēta viena darbība, kas saistīta ar uzņēmējdarbības izglītību; tās nolūks ir noskaidrot, kā paplašināt atbalstu jauniešiem, lai viņi iesaistītos uzņēmējdarbības aktivitātēs. Stratēģijas īstenošanas progresa ziņojumā⁽⁶⁰⁾ norādīts, ka īpaši tiek sekmēta *Young Enterprise Northern Ireland* programmā iesaistīto jauniešu skaita palielināšanās.

Apvienotajā Karalistē (Skotijā) ir jauns uzņēmējdarbības un inovāciju ietvars „Skotija var!”. Tā nolūks ir izveidot tādu izglītības sistēmu, kuras centrā būtu uzņēmējdarbība un inovācijas. Tā ir plaša stratēģija, kuras mērķi ir tieši saistīti ar uzņēmējdarbības izglītību. To papildina „Rīcības ietvars”⁽⁶¹⁾, kurā aprakstīta konkrēta rīcība, kā attīstīt klases resursus un sniegt atbalstu nacionālajiem uzņēmējdarbības izglītības pasākumiem. Stratēģiju īsteno „Skotijas izglītība” sadarbībā ar trešā sektora partneriem, lai izveidotu „uzņēmīgo skolu” programmu. Tā cenšas pastiprināt visu iesaistīto partneru ietekmi, formulēt skolu un izglītības ieguvēju atzīšanas sistēmu un izveidot platformu, kas sekmētu privātā sektora iesaistīšanos un šī darba atbalstīšanu. Šis darbs ir cieši saistīts ar „Izglītības saturu izcilības veicināšanai”, kurā viena no piecām starpnozaru tēmām ir „uzņēmējdarbība izglītībā”. Tas viss liecina par to, cik labi uzņēmējdarbības izglītība ir integrēta Skotijas nacionālās izglītības politikas teorijā un praksē.

Var redzēt, ka šīs piecas stratēģijas ir ļoti detalizētas, to darbības ir sīki aprakstītas un atspoguļo plašu uzņēmējdarbības izglītības izpratni. Dānijas, Francijas un Apvienotās Karalistes (Skotijas) pieejas ir vispusīgākas nekā pārējās, un tajās ir paredzēts vairāk darbību, kas saistītas ar tādām būtiskām jomām kā izglītības programma, pedagoģiskā izglītība un mācīšanās rezultāti. Visplašākā pieeja raksturīga Dānijai: tās paredzētās darbības aptver visas būtiskās jomas un ir pausta stingra apņēmība nostiprināt Dānijas Uzņēmējdarbības fonda pozīcijas, lai atbalstītu, pētītu un pārraudzītu šo darbu. Dānija ir paredzējusi darbības saistībā gan ar mācīšanās rezultātu pilnveidi, gan vērtēšanu; tas nav

⁽⁵⁸⁾ <http://www.caissedesdepots.fr/activite/domaines-daction/investissements-davenir/culture-de-linnovation-et-de-lentrepreneuriat.html>

⁽⁵⁹⁾ <http://www.yeni.co.uk/company-suite/>

⁽⁶⁰⁾ *Department of Enterprise, Trade and Investment*, 2015, 25. lpp.

⁽⁶¹⁾ *Scottish Government*, 2010, 9.–10. lpp.

raksturīgi neviena veida stratēģijai. Francijas stratēģiskās darbības paredz svarīgu finansēšanas iniciatīvu, kā arī pauž apņemšanos nodrošināt atbilstošu vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolotāju izglītību. Apvienotajā Karalistē Skotijas stratēģijā paredzētās darbības ir vērstas uz izglītības programmas materiāliem un pasākumiem un tiek īstenota izteikti integrēta pieeja, kas šo politiku tuvina ietvaram „Izglītības programma izcilības veicināšanai”. Tas nodrošina stingru pamatu uzņēmējdarbības izglītības tiešai iekļaušanai izglītībā. To sekmē sadarbības tīkli, kas palīdz to īstenot praksē un dalīties pieredzē, kā to dara, piemēram, Skotijas Padomes „Uzņēmējdarbība izglītības tīklā”.

Visu piecu šajā sadaļā aplūkoto valstu stratēģijai ir raksturīga orientācija uz izglītības sistēmu kā horizontālu prioritāti, lai uzlabotu tādas inovāciju pamatnosacījumus kā prasmes, zināšanu radīšana un uzņēmumu inovēšana. Tas liecina par pieaugošu tendenci īstenot vairāk integrētu pieeju inovāciju politikai⁽⁶²⁾. Dānija šo tendenci ir apstiprinājusi savā nacionālajā inovāciju stratēģijā⁽⁶³⁾.

Ar ekonomisko attīstību saistīta stratēģija

Trijās valstīs uzņēmējdarbības izglītība ir ietverta ekonomikas attīstības, uzņēmējdarbības un/vai nodarbinātības stratēģijā.

Lietuvā pēc īpašās stratēģijas tika izstrādāta plašāka uzņēmējdarbības stratēģija, kuras struktūra un paustā apņemšanās atbilst Eiropas „Uzņēmējdarbības rīcības plānam 2020”. Šī ir vispusīga pieeja, un tajā pausta apņemšanās vispārēji uzlabot uzņēmējdarbības izglītību un praktisko uzņēmējdarbības pieredzi, sekmēt sadarbību un sadarbības tīklu veidošanu, kā arī veicināt radošas bērnu un jauniešu iniciatīvas.

Rumānijas nacionālā pieeja uzņēmējdarbības izglītību sasaista ar ekonomisko attīstību „Mazo un vidējo uzņēmumu sektora attīstības un Rumānijas uzņēmējdarbības vides uzlabošana stratēģijā 2020”. Uzņēmējdarbības izglītība šajā stratēģijā nav detalizēti izklāstīta, bet tajā ir paredzētas darbības, kas sniedz atbalstu praksei uzņēmumiem, skolotāju izglītībai un tīmekļa platformām, lai veicinātu izglītības, t. sk. uzņēmējdarbības izglītības, ieguves iespējas.

Spānijā „Uzņēmējdarbības un jauniešu nodarbinātības stratēģijas 2013.–2016. gadam” mērķis ir samazināt jauniešu bezdarba līmeni un tikt galā ar tā strukturālajiem iemesliem. Starp 15 ārkārtas vai ļoti iedarbīgiem pasākumiem, no kuriem tiek gaidīta ietekme īstermiņā, ir uzsvērti ekonomiskie pasākumi, lai gan ir paredzēti arī pasākumi izglītības, apmācības un mediācijas uzlabošanai darba tirgū. No finansējuma, kas piešķirts pārējiem 85 stratēģijas pasākumiem, vismaz 50 % ir novirzīti ar izglītību un apmācību saistītām darbībām. Starp darbībām, kas ir tieši saistītas ar uzņēmējdarbības izglītību, iekļauta apņemšanās paplašināt izglītības saturu, kas saistīts ar uzņēmējdarbību un karjeras iespējām, ieviest ar uzņēmējdarbību saistītas apmācības programmas un veidot pozitīvu jauniešu uzņēmēju tēlu. Šī pieeja ir cieši saistīta ar darbavietu radīšanu un nodarbinātību: pirmkārt, tā papildina izglītības ietvardokumentus, paredzot uzņēmējdarbības izglītības kā galvenās kompetences iekļaušanu izglītības programmā, un, otrkārt, tā ir nepārprotami saistīta ar aktuālajām un ilgstošajām problēmām, kas Spānijai ir jārisina saistībā ar lielo jauniešu bezdarbu. Šī nacionālā politikas ekosistēma, kas atbalsta uzņēmējdarbības izglītību, tiek papildināta reģionālajā mērogā ar labi attīstītām autonomo apgabalu stratēģijām, t. sk. trim īpašām uzņēmējdarbības izglītības stratēģijām un piecām plašākām stratēģijām⁽⁶⁴⁾.

2.1.4. Uzņēmējdarbības izglītība Eiropas valstu stratēģijās

Šajā sadaļā sniegts pārskats par uzņēmējdarbības izglītības iekļaušanu stratēģijās, ilustrējot atsevišķu stratēģisko pieeju saturu un mērķus. Sadaļas pirmajā daļā ir analizēts, vai un kā stratēģijās ir risinātas būtiskās tēmas: pirmkārt, vai tās ir minētas stratēģijas tekstā; otrkārt, vai to risināšanai ir paredzēta konkrēta darbība. Sadaļas otrajā daļā ir aplūkoti ar uzņēmējdarbības izglītību saistīti plašāki mērķi, kas paredzēti stratēģijās.

⁽⁶²⁾ European Commission, 2011.

⁽⁶³⁾ Danish Ministry of Science, Innovation and Higher Education, 2012, 6. lpp.

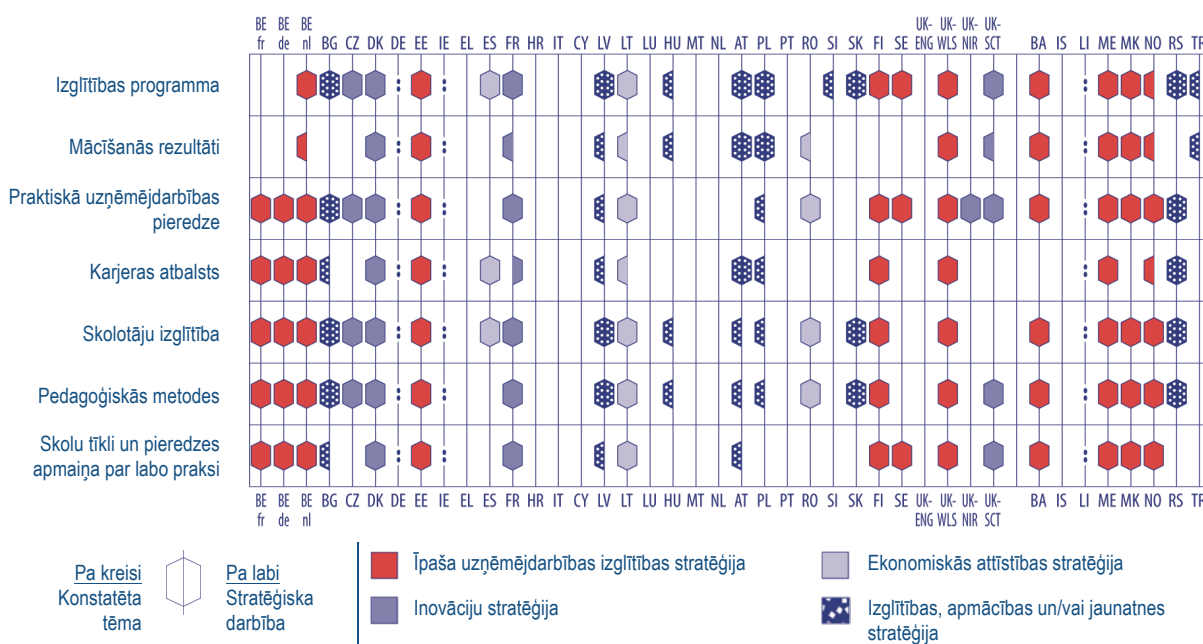
⁽⁶⁴⁾ Vairāk informācijas sk. Informācijā par nacionālajām sistēmām.

Stratēģijas tēmas un darbības

Gatavojot šo ziņojumu, tika identificētas septiņas tēmas, kam vajadzētu būt iekļautām ar uzņēmējdarbības izglītību saistītā stratēģijā. Šīs septiņas jomas — elementi, kas nepieciešami, lai izveidotu un uzturētu efektīvu uzņēmējdarbības izglītību, — ir konstatētas, balstoties uz nesenu izstrādātiem Eiropas mēroga ziņojumiem un pētījumiem ⁽⁶⁵⁾, un tās ir cieši saistītas ar „Tālākvirzības modeli 2010” ⁽⁶⁶⁾. Šīs jomas ir atspoguļotas 2.5. attēlā. Dati par mācīšanās rezultātu vērtēšanu bija nepilnīgi, un šī tēma ir iztirzāta plašākā diskusijā par mācīšanās rezultātiem; tajā uzsvērta vērtēšanas nozīmība sekmīgā un jēgpilnā uzņēmējdarbības izglītības iekļaušanā izglītības programmā.

Pēc definīcijas, stratēģiska darbība ir valdības apņemšanās, tāpēc tā tiek uzskatīta par svarīgāku nekā tēma, kas minēta stratēģijas tekstā, bet nav saistīta ar apņemšanos.

2.5. attēls. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistītās stratēģijas tēmas un attiecīgās darbības, 2014./15. māc. g.

Avots: Eurydice

Paskaidrojums

Aizzīmes kreisajā pusē norāda, ka šī tēma ir minēta stratēģijas tekstā.

Aizzīmes labajā pusē norāda, ka ar šo tēmu ir saistīta īpaša stratēģiska darbība.

Nav iekļauta informācija par tām valstīm un reģioniem, kur nav ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas stratēģijas.

Piezīmes

Spānija. Par izglītību ir atbildīga Izglītības, kultūras un sporta ministrija kopā ar autonomajiem apgabaliem. Vairākas autonomo apgabalu īpašās stratēģijas ir saistītas tieši ar šīm tēmām un paredz konkrētas darbības.

Malta. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas nacionālās stratēģijas nav, bet nacionālajās izglītības satura vadlīnijās ir paredzētas darbības, kas saistītas ar izglītības programmu, mācīšanās rezultātiem un pedagoģiskajām metodēm.

Apvienotā Karaliste (ENG). Ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas nacionālās stratēģijas nav, bet valsts politikas paziņojumā par uzņēmības veicināšanas izglītību ir paredzētas darbības, kas atbalsta praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes ieguvu.

Četrās Eiropas valstīs stratēģijā ir aptvertas visas septiņas tēmas un ir paredzētas atbilstošas darbības. Trijās no šīm valstīm tiek īstenota īpaša stratēģija (Igaunija, Apvienotā Karaliste (Velsa) un Melnkalne) un vienā — plašāka, ar inovācijām saistīta, stratēģija (Dānija). Šī valstu grupa izceļas ar vispusīgu stratēģisko pieeju uzņēmējdarbības izglītībai visās analizētajās jomās. No pārējām valstīm Bosnija un Hercegovina un Bijusī Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika izceļas ar to, ka stratēģijā ir aptvertas visas tēmas un darbības, izņemot karjeras atbalstu.

⁽⁶⁵⁾ European Commission, 2014, European Commission, 2014b, European Commission, 2015a.

⁽⁶⁶⁾ McCoshan, 2010.

Īpašajām stratēģijām ir raksturīgs lielākais tēmu loks un visvairāk paredzēto darbību attiecībā uz praktisko uzņēmējdarbības pieredzi un skolu sadarbības tīkliem. No dažādām plašākajām stratēģijām vispusīgākā ir inovāciju stratēģija, īpaši Dānijā un Francijā. Turpretim vismazāk iekļauto tēmu un paredzēto darbību ir ar izglītību saistītajās stratēģijās.

Jāpiemin, ka tikai sešas valstis stratēģijā ir ietvērušas gan tēmas, gan darbības četrās prioritārajās jomās, kuras, kā šajā ziņojumā konstatēts, ir ļoti svarīgas uzņēmējdarbības izglītības attīstībai, proti, izglītības programma, mācīšanās rezultāti, praktiskā uzņēmējdarbības pieredze un skolotāju izglītība. Šīm sešām valstīm (Dānija, Igaunija, Apvienotā Karaliste (Velsa), Bosnija un Hercegovina, Melnkalne un Bijusī Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika) ir raksturīga arī visplašākā vispārējā pieeja. Minētās četras prioritārās jomas saskaņā ar „Tālākvirzības modeli 2010“ ir rādītāji, kas liecina par labu stratēģiskās pieejas praksi, kas vislabāk ļauj izveidot efektīvu uzņēmējdarbības izglītību ar pozitīvu ietekmi (vairāk informācijas sk. 5. nodaļā).

Īpašajās stratēģiskajās darbībās vismazāk valstis un reģioni ir pievērsušies mācību rezultātiem. Kaut arī 17 valstis mācīšanās rezultātus ir aplūkojušas kā tēmu, tikai astoņas tai ir paredzējušas konkrētas darbības, un tas ir viszemākais rādītājs, kas raksturo pāreju no tēmas uz rīcību. Tomēr mācīšanās rezultāti saistībā ar uzņēmējdarbību ir ļoti svarīgi, jo tie piedāvā vērtēšanas iespēju; bez tiem uzņēmējdarbības apguvi vērtēšanas procesā nevar atzīt par vērtīgu izglītības daļu⁽⁶⁷⁾.

Starp valstīm, kuras paredzējušas ar mācīšanās rezultātiem saistītas stratēģiskās darbības, piecās ir īpaša stratēģija (Igaunijā, Apvienotajā Karalistē (Velsā), Bosnijā un Hercegovinā, Melnkalnē un Bijušajā Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikā), Dānijā ir inovāciju stratēģija, Austrijā un Polijā — mūžizglītības stratēģija. Tikai dažās valstīs (Igaunijā, Bosnijā un Hercegovinā un Melnkalnē) stratēģijā ir skaidri minēta mācīšanās rezultātu vērtēšana, savukārt Dānija un Apvienotā Karaliste (Velsa) atsaucas uz plašākiem dokumentiem, kas atbalsta vērtēšanu saskaņā ar to vispārējo apņemšanos saistībā ar uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātiem. Visdetalizētākā stratēģija, kā arī dati, kas apliecina attīstību, ir Dānijā un Igaunijā.

Dānijas inovāciju stratēģijā ir paredzēta konkrēta darbība saistībā ar uzņēmējdarbības un inovāciju mācīšanās rezultātu attīstīšanu un vērtēšanu; tas nav raksturīgi nevienai citai valstij ar plašāku stratēģiju. Dānijā ir izstrādātas arī papildu vadlīnijas, kas atbalsta minētajā stratēģijā uzsvērtu⁽⁶⁸⁾.

Igaunijas stratēģijā mācīšanās rezultātu vērtēšana pat ir ietverta pašā dokumentā, paužot skaidru apņemšanos integrēt mācīšanās rezultātus un to vērtēšanu izglītības sistēmā.

Bosnijas un Hercegovinas stratēģija arī ir ceļas ar detalizētu izklāstu, bet tā joprojām ir agrīnā izstrādes stadijā. Tajā ir paredzētas vairākas darbības, kuru mērķis ir izstrādāt, ieviest un vērtēt mācīšanās rezultātus kā izglītības programmas daļu, un tas tiek saistīts ar nepieciešamību īstenot īpašu skolotāju izglītošanu, lai veicinātu šo procesu.

Šis ziņojums apstiprina, ka šīs tēmas iekļaušana uzņēmējdarbības izglītības stratēģijā Eiropā vēl nav izplatīta. Attīstībā esošajās stratēģijās ir aplūkota gan izglītības programma, gan mācīšanās rezultāti, jo abas jomas ir savstarpēji saistītas. Labāk izstrādātajās stratēģiskajās pieejās tiek uzsvērti arī mācīšanās rezultātu vērtēšana (sk. arī 3.3. apakšnodaļu).

Visbiežāk stratēģiskās darbības tiek paredzētas praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes, skolotāju izglītības un mācīšanas metožu jomā (20 stratēģijas). Visas valstis, kurās tiek īstenota īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija, ir paredzējušas ar praktisko uzņēmējdarbības pieredzi saistītas darbības, kas tiek īstenotas dažādi, piemēram, izmantojot *Junior Achievement* (Igaunijā, Somijā,

⁽⁶⁷⁾ Vairāk informācijas par uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātu attīstību un vērtēšanu sk. *European Commission*, 2014b, 34.–41. lpp., un *Penaluna et al.*, 2014.

⁽⁶⁸⁾ Vairāk informācijas par Dānijas tālākvirzības modeli sk. vietnē <http://eng.ffe-ye.dk/media/44723/Progression-model-English.pdf> un par Dānijas uzņēmējdarbības izglītības taksonomiju — vietnē <http://eng.ffe-ye.dk/media/555477/taksonomi-eng-2.pdf>.

Norvēģijā un Serbijā) vai izglītības programmā iekļautus praktiskās uzņēmējdarbības uzdevumus (Beļģijas flāmu kopienā un Apvienotajā Karalistē (Velsā)). Tas ir būtiski, jo ES mērogā par nozīmīgu prioritāti tiek uzskatīts tas, lai visās dalībvalstīs obligātajā izglītībā vismaz vienu reizi būtu paredzēta praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes ieguve, uz ko aicina „Rīcības plāns uzņēmējdarbības jomā 2020. gadam“⁽⁶⁹⁾ un paziņojums „Izglītības pārvērtēšana“⁽⁷⁰⁾ un ko uzsver *Erasmus+* daudzsološo iniciatīvu finansēšanas prioritāte 2014. gadā⁽⁷¹⁾. Vairāk informācijas par praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes ieviešanu sk. 3.2. apakšnodaļā.

Gan skolotāju izglītība, gan pedagoģiskās metodes ir plaši aplūkotas visu veidu stratēģijās. Divdesmit valstis un reģioni saistībā ar skolotāju izglītību ir paredzējuši konkrētu darbību, bet vēl trīs to iekļāvuši kā tēmu. Arī pedagoģiskās metodes divdesmit valstīs un reģionos ir paredzētas kā darbība, un vēl trijās tās ir iekļautas kā tēma. Čehijas inovāciju stratēģijā ir tikai dažas ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas darbības, un vienā no tām ir uzsvēta skolotāju izglītības nozīme jaunu uzņēmējdarbības izglītības rīku ieviešanā. Tas apliecina skolotāju lielo lomu uzņēmējdarbības izglītības sniegšanā un to, ka ir svarīgi viņus apmācīt un atbalstīt. Vislabāk to var izdarīt gan sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā (SPI), gan pastāvīgā profesionālajā pilnveidē (PPP), kā to demonstrē stratēģijā paustā apņemšanās Beļģijas franču un vācu kopienā, Somijā un Bosnijā un Hercegovinā (sk. arī 4. nodaļu).

„Skolu tīkli un pieredzes apmaiņa par labo praksi“ ir joma, kurā redzama izteikta atšķirība starp īpašajām stratēģijām un visu veidu plašākajām stratēģijām, proti, šī tēma ir aplūkota visās īpašajās stratēģijās un tās atbalstīšanai ir paredzētas arī konkrētas darbības, savukārt no plašākajām stratēģijām tā kā stratēģiska darbība ir atspoguļota tikai četrās — uzņēmējdarbības stratēģijā Lietuvā un inovāciju stratēģijā Dānijā, Francijā un Apvienotajā Karalistē (Skotijā). Dažās valstīs (Beļģijas flāmu kopienā, Somijā un Apvienotajā Karalistē (Velsā)) jau pastāv atšķirīgas pieejas, kas ir aprakstītas stratēģijā. Somijā tas ir nacionālais reģionālo resursu centru tīkls, savukārt Apvienotajā Karalistē (Velsā) — tiešsaistes saziņas kampaņa „Velsas lielās idejas“, kas sekmē tīklu veidošanu un sadarbību ar jauniešiem, partneriem un ieinteresētajām pusēm⁽⁷²⁾. Citu valstu (Bosnijas un Hercegovinas, Melnkalnes un Bijušās Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikas) stratēģijā ir paredzēti plāni, nevis apstiprināta to īstenošana.

Stratēģiskie mērķi

Ar uzņēmējdarbības izglītību saistītie mērķi šajā ziņojumā ir iedalīti četrās grupās: aktīva pilsoniskā nostāja, sociālā uzņēmējdarbība, uzņēmumu radīšana un nodarbināmība. Tās ir atvasinātas no Eiropas galveno kompetenču definīcijas (sk. 1. nodaļu), un tās apstiprina arī tālāki pētījumi, kas izmantoti ES ziņojumos⁽⁷³⁾. Šajā sadaļā ir analizēts, vai četri minētie mērķi ir atspoguļoti stratēģiju saturā un vai tie ir saistīti ar uzņēmējdarbības izglītību. Nodarbināmībai pievēršas 26 valstis, savukārt katrs no trim pārējiem mērķiem ir iekļauts 20 valstu un reģionu stratēģijā.

Kopumā šie mērķi stratēģijās ir plaši pārstāvēti (sk. 2.6. attēlu) — 20 valstis un reģioni aplūko vismaz trīs no tiem vai visus četrus. Četrus mērķus stratēģijā ir iekļāvušas daudzas valstis un reģioni. Astoņos no tiem ir īpaša stratēģija, Francijā — inovāciju stratēģija, Lietuvā un Rumānijā — ekonomiskās attīstības stratēģija, Slovēnijā — jaunatnes stratēģija, bet Austrijā — mūzizglītības stratēģija.

⁽⁶⁹⁾ *European Commission*, 2013a.

⁽⁷⁰⁾ *European Commission*, 2012a.

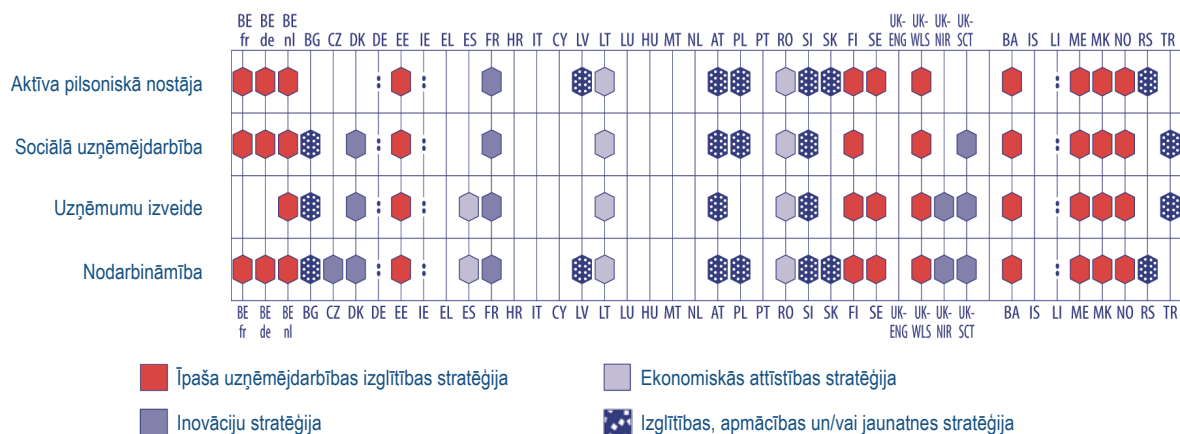
⁽⁷¹⁾ 2014. gadā kā liela mēroga nacionālie praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes izmēģinājuma projekti tika apbalvoti divi politikas eksperimentālie projekti; vairāk informācijas par *Youthstart Challenges* un *ICEE* sk. 2.2.3. un 3.2.2. sadaļā.

⁽⁷²⁾ *www.bigideaswales.com*

⁽⁷³⁾ *European Commission*, 2014b, 8. lpp.; *European Commission*, 2015a.

No īpašajām stratēģijām varētu gaidīt, ka tajās noteiktie mērķi būs cieši saistīti ar tiem, kas paredzēti Eiropas galveno kompetenču definīcijā, tomēr ir daži izņēmumi, piemēram, Zviedrija nav pieminējusi sociālo uzņēmējdarbību, bet Beļģijas franču un vācu kopiena nav paredzējušas uzņēmumu izveidi.

2.6. attēls. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistītie plašākie stratēģiskie mērķi, 2014./15. māc. g.

Avots: Eurydice

Paskaidrojums

2.6. attēlā iekļautas plašākās tēmas vai ietekme saistībā ar uzņēmējdarbības izglītību.

Nav iekļauta informācija par tām valstīm un reģioniem, kur nav ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas stratēģijas.

Piezīmes

Spānija. Par izglītību ir atbildīga Izglītības, kultūras un sporta ministrija kopā ar autonomajiem apgabaliem. Daudzās no autonomo apgabalu īpašajām uzņēmējdarbības izglītības stratēģijām ir atsauces uz dažām vai visām minētajām plašākajām tēmām.

Visbiežāk iekļautā tēma ir nodarbināmība, kas minēta visās stratēģijās, izņemot ar izglītību saistīto stratēģiju Grieķijā, Ungārijā un Turcijā. Tas saskan ar stratēģisko virzību uz centieniem samazināt lielo jauniešu bezdarba īpatsvaru daudzās ES dalībvalstīs. Spānijā šī stratēģija koncentrējas uz uzņēmējdarbību un nodarbināmību; tas atspoguļo valsts lielās pūles jauniešu bezdarba problēmas risināšanā. Čehijā tas ir vienīgais mērķis, kas saistībā ar uzņēmējdarbības izglītību izvirzīts inovāciju stratēģijā, kurai ir plašāki mērķi — veicināt konkurētspēju un samazināt bezdarbu.

No plašākajām stratēģijām „aktīva pilsoniskā nostāja” visbiežāk ir minēta tajās, kas saistītas ar izglītību. Šis mērķis ir iekļauts 20 stratēģijās, t. sk. visās īpašajās. Igaunija un Somija stratēģijas pamatojumā un tekstā īpaši izceļ aktīvu pilsonisko nostāju, savukārt Austrijas mūžizglītības stratēģijā aktīva pilsoniskā nostāja un sociālā uzņēmējdarbība ir paredzētas kā tēmas, kas saistītas ar sabiedrības izglītošanu.

Turpretim „uzņēmumu izveide” biežāk ir iekļauta ar ekonomiku saistītajās un īpašajās stratēģijās. No īpašajām stratēģijām uzņēmumu izveidei visvairāk pievēršas Apvienotās Karalistes (Velsas) stratēģija, kur viens no trim tās stratēģiskajiem pīlāriem ir veltīts topošo uzņēmēju atbalstam. Arī Norvēģijas īpašajā stratēģijā pausts atbalsts jaunajiem uzņēmējiem un izteikta apņemšanās veicināt vairākas programmas, kas sekmētu uzņēmumu dibināšanu. No plašākajām stratēģijām šis mērķis visvairāk uzsvērts Spānijas „Uzņēmējdarbības un jauniešu nodarbinātības stratēģijā”, kurā piedāvāti simts īstermiņa un ilgtermiņa pasākumi.

No 20 valstīm, kuru stratēģijas tekstā ir atzīta sociālās uzņēmējdarbības nozīmība, 10 valstīs ir īpaša stratēģija un 10 — plašāka stratēģija. Starp dažādajām plašākajām stratēģijām visbiežāk „sociālā uzņēmējdarbība” ir iekļauta ar ekonomiku saistītajās stratēģijās. Apvienotajā Karalistē (Skotijā) uzņēmējdarbības sociālais un ekonomiskais devums īpaši uzsvērts inovāciju stratēģijā „Skotija var!” — gan gadījumu izpētē, gan konkrētās ar sociālo uzņēmējdarbību saistītās darbībās.

2.1.5. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistīto stratēģiju panākumu faktori

Bez tematiskā satura stratēģiju panākumus ietekmē arī vairāki citi faktori. Kā apliecina šīs galvenās kompetences definīcija, uzņēmējdarbības izglītība sevī ietver pieeju, kas neatbilst parastajam politikas jomu iedalījumam un pieprasa dažādu valdības jomu un ieinteresēto pušu sadarbību, lai varētu īstenot un pārraudzīt darbības, kuras attiecas uz atšķirīgām plašākas politikas programmām un ir tām būtiskas. Šajā sadaļā ir pētīts, vai valstu un reģionu stratēģijām ir raksturīga šī starpnozaru pieeja; tas īstenots, noskaidrojot, vai un kā stratēģijas aptver visas izglītības pakāpes, vai tajās pausta starpnozaru apņemšanās, vai tā paredz dažādu veidu partnerību un iedibina stingru stratēģijas pārraudzību.

Visas izglītības pakāpes

Visos kopš 2006. gada veiktajos Eiropas Komisijas uzņēmējdarbības izglītības pētījumos ir uzsvērts, cik svarīgi ir aptvert visas izglītības pakāpes. Nesen veikts pētījums ⁽⁷⁴⁾ apstiprina šādas nostājas pamatotību, demonstrējot, cik liela ietekme ir uzņēmējdarbības izglītības iekļaušanai izglītībā, jau sākot no agrīnā skolas perioda, t. i., sākumskolas.

Līdz ar to ir pozitīvi vērtējams tas, ka 26 no 29 valstīm un reģioniem ar uzņēmējdarbības izglītību saistītajā stratēģijā pievēršas visām izglītības pakāpēm (*ISCED 1–8*). Trīs izņēmumi ir Igaunijas īpašā stratēģija, kurā nav ietverta augstākā izglītība, Slovēnijas stratēģija, kurā ir ietverta izglītība, sākot no vidējās izglītības otrā posma, un Grieķijas izglītības stratēģija, kas pievēršas tikai sākumskolai un abiem vidējās izglītības posmiem, bet neaplūko skolā īstenotu SPIA.

Starpministriju sadarbība

Viens no faktoriem, kas nosaka stratēģijas panākumus, ir ministriju sadarbība uzņēmējdarbības izglītības jautājumos, jo uzņēmējdarbības izglītība veicina mērķu sasniegšanu vairākās politikas jomās, īpaši izglītībā, inovācijās un ekonomiskajā attīstībā. Šī iemesla dēļ stratēģijai ir efektīvi jāiesaista daudzas ieinteresētās puses no valdības ministrijām. Ziņojumā apkopotie dati pārliecinoši rāda, ka stratēģijas pārsvarā tiek izstrādātas ministriju sadarbībā — 27 no 29 stratēģijām ir norādīts, ka to izstrādē ir bijusi iesaistīta vairāk nekā viena valdības ministrija. Divi izņēmumi ir Grieķijas stratēģija „Jaunā skola” un Turcijas Valsts izglītības ministrijas stratēģiskais plāns. Īpaši plaša iesaiste ir Polijā, kur sadarbojas sešas ministrijas un Premjerministra kanceleja, savukārt Beļģijā reģionālās uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas izstrādē ir iesaistījušies ministriju pārstāvji gan no franču, gan vācu kopienas. Dānijā ir izveidota ministriju partnerība uzņēmējdarbības izglītības jautājumos, kurā sadarbojas četras valdības ministrijas. Šī grupa plašākas pārvaldības struktūras ietvaros ir izveidojusi, daļēji finansē un pašlaik pārrauga Dānijas Uzņēmējdarbības fondu ⁽⁷⁵⁾.

⁽⁷⁴⁾ Rosendahl Huber et al. 2014, 76.–97. lpp.

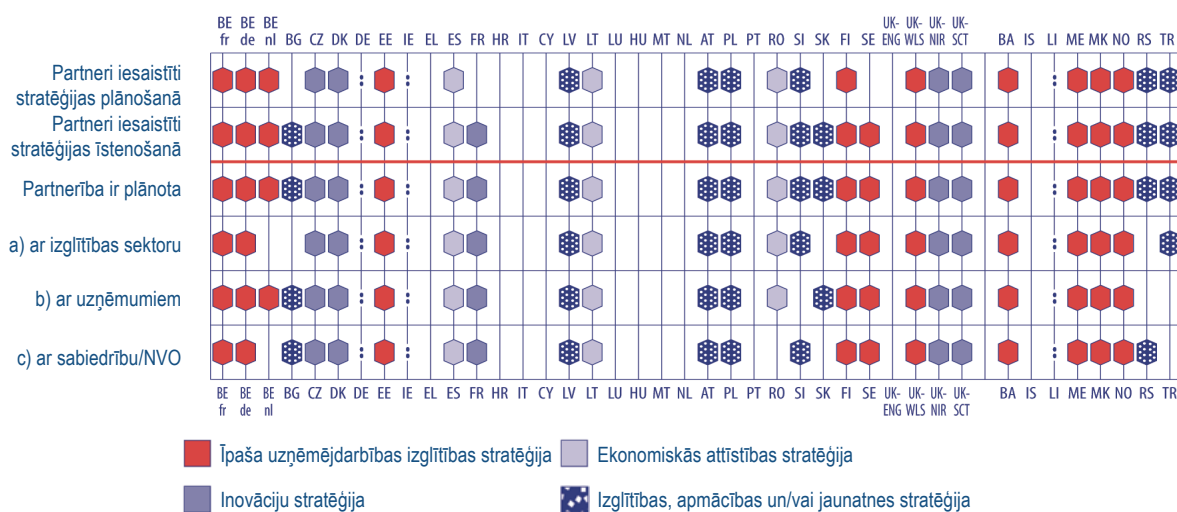
⁽⁷⁵⁾ <http://eng.ffe-ye.dk/media/536328/partnerskab20nyversion.pdf>

Partnerība

Partnerība un ieinteresēto pušu iesaistīšanās tiek uzskatītas par uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas priekšnoteikumiem, jo uzņēmējdarbības izglītība cenšas panākt saikni ar reālo dzīvi un kā prioritāti izvirza empīriski iegūtu izglītību. No šī ziņojuma var gūt priekšstatu par to, vai šāda partnerība ir paredzēta stratēģijā, kā arī par sadarbību ar dažādu veidu partneriem un partneru iesaistīšanos stratēģijas plānošanā un īstenošanā.

Gandrīz visās valstīs un reģionos (27 no 29) partnerība ir paredzēta kā neatņemama stratēģiskās pieejas daļa. Visās valstīs un reģionos, izņemot Grieķiju un Ungāriju, stratēģijā ir plānota partnerība un ir apgalvots, ka partneri tiks iesaistīti stratēģisko darbību īstenošanā.

2.7. attēls. Stratēģiskais atbalsts partnerībai saistībā ar uzņēmējdarbības izglītību, 2014./15. māc. g.

Avots: Eurydice

Paskaidrojums

Nav iekļauta informācija par tām valstīm un reģioniem, kur nav ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas stratēģijas.

Valstis un reģioni mazliet vairāk iesaista partnerus stratēģijas īstenošanā (27) nekā agrākā posmā stratēģijas plānošanā (23). Divdesmit trīs valstis un reģioni, kas iesaistījuši partnerus stratēģijas plānošanā, aptver visas īpašās stratēģijas, izņemot Zviedriju, un visas plašākās stratēģijas, izņemot Bulgāriju, Grieķiju, Franciju, Ungāriju un Slovākiju.

Partnerību ar uzņēmumiem ir minējušas 24 valstis un reģioni, un gandrīz tikpat — 23 valstis un reģioni — ir minējuši plašāku partnerību ar izglītības sektoru un sabiedrību vai NVO. Ar izglītību saistītajām stratēģijām mazāk ir raksturīga visaptveroša partnerības pieeja, partneri retāk iesaistās gan plānošanas, gan īstenošanas posmā un proporcionāli mazāk partnerība ir plānota ar izglītības sektoru, uzņēmumiem un sabiedrību vai NVO.

Vairāk datu par partnerību un ieinteresēto pušu iesaistīšanos var iegūt Ziemeļeiropā.

Dānijas Uzņēmējdarbības fondu pārvalda partnerattiecību valde un atbalsta ārējās ieinteresētās puses no uzņēmējdarbības, sabiedriskā un izglītības sektora.

Igaunijā īpašajai stratēģijai ir raksturīga partnerības pieeja, kas veicina sadarbību vairākos līmeņos — ar skolām, reģionālajiem attīstības centriem un tādām nacionālajām iniciatīvām kā *Junior Achievement*. Valsts mērogā darbojas „Uzņēmējdarbības izglītības domnīca”, kurā iesaistījušies dažādu uzņēmējdarbības izglītības jomas organizāciju pārstāvji, lai uzlabotu uzņēmējdarbības izglītības tēlu, nodrošinātu saikni ar izglītības sistēmu un uzturētu informācijas apriti.

Somijā plašā sadarbībā ir iesaistīts ievērojams ieinteresēto pušu loks (piemēram, valdība, izglītības sektors, reģionālās pārvaldes iestādes, uzņēmējdarbības organizācijas, sektora organizācijas, arodbiedrības un jauniešu organizācijas), lai plānotu, attīstītu un īstenotu valsts uzņēmējdarbības izglītības vadlīnijas.

Rietumbalkānos detalizētāka partnerības pieeja ir tajās valstīs, kur tiek īstenota īpaša stratēģija.

Bosnijā un Hercegovinā ir izveidotas darba grupas, lai iesaistītu daudzas ieinteresētās puses īpašās stratēģijas izstrādāšanā un īstenošanā.

Melnkalnē ir izveidota „Nacionālā partnerība uzņēmējdarbības apguvei”, kurā iesaistīti valdības, uzņēmējdarbības, izglītības un sabiedriskā sektora pārstāvji. Šīs partnerības uzdevums ir pārvaldīt un koordinēt stratēģijas īstenošanu. Tajā ir iesaistīti tie partneri, kas piedalījās pašreizējās stratēģijas plānošanā un izstrādāšanā.

Bijušajā Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikā ir izveidota „Starpaģentūru valde uzņēmējdarbības apguves stratēģijas īstenošanai”, kurā iesaistījušies daudzi valdības pārstāvji un ārējās ieinteresētās puses no uzņēmējdarbības, izglītības un sabiedriskā sektora. Šī institūcija ir atbildīga par īpašās stratēģijas īstenošanas pārraudzīšanu un atbalstīšanu.

Progresā un ietekmes pārraudzība

Eiropas politikas vadlīnijās ir uzsvērts, cik svarīgi ir vērtēt stratēģijas īstenošanas gaitu un identificēt nacionālos uzņēmējdarbības izglītības rādītājus⁽⁷⁶⁾. Nesen izveidota Eiropas ekspertu grupa uzņēmējdarbības izglītības rādītāju jautājumos ir izteikusi vairākas rekomendācijas saistībā ar uzņēmējdarbības izglītības pārraudzīšanu nacionālā mērogā, ieskaitot to, ka uzņēmējdarbības izglītību vajadzētu skaidri integrēt izglītības sistēmā un paredzēt īpašā stratēģijā vai rīcības plānā⁽⁷⁷⁾. Ja stratēģijas īstenošana netiek regulāri pārraudzīta vai vismaz vērtēta tās īstenošanas beigās, nav iespējams novērtēt progresu, no tā mācīties, uz to balstīties turpmākās politikas veidošanā un novērtēt sasniegto un panākto.

Apsēkotajās stratēģijās detalizēta informācija tomēr iekļauta reti. Pārraudzības sistēma biežāk ir izveidota tajās valstīs, kur tiek īstenota īpaša stratēģija, taču ne vienmēr to papildina konkrēta informācija par progresā mērīšanu un vērtēšanu vai skaidri formulēta metode, kā iegūtos rezultātus izmantot nacionālās politikas veidošanā. Var būt paredzēti kvalitatīvi vai kvantitatīvi mērījumi vai abi kopā, un apkopotie dati var attiekties uz īstenojamajām darbībām vai būt saistīti ar makrolīmeņa rādītājiem, piemēram, nodarbinātības vai pašnodarbinātības īpatsvaru. 2.8. attēlā redzams, kurās valstīs un reģionos pārraudzības pieejas ir plānotas un kādas ir to iezīmes.

ES valstīs pārraudzības pieejas ir ļoti atšķirīgas. Grieķijā, Ungārijā, Rumānijā, Zviedrijā un Turcijā pārraudzība nav plānota, bet trijās citās valstīs pārraudzības sistēma vēl ir jāievieš (Beļģijas flāmu kopienā, Čehijā un Bosnijā un Hercegovinā). Četras valstis — Latvija, Slovēnija, Somija un Norvēģija — apgalvo, ka stratēģijas ieviešanas gaitā tiks veidoti vērtēšanas starpziņojumi vai gala ziņojums. Serbijā par savai politikas jomai atbilstošu darbību pārraudzību ir atbildīgas atsevišķas ministrijas un centralizēta stratēģisko darbību pārraudzība netiek veikta.

⁽⁷⁶⁾ European Commission, 2014a.

⁽⁷⁷⁾ Turpat, vii–ix lpp.

Beļģijas franču un vācu kopienā šīs jomas aptverošās stratēģijas īstenošanas gaitā, veicot apsekojumus, tiks pārraudzītas divas rādītāju kopas — viena, kas saistīta ar darbību īstenošanu, un otra, kas liecina par plašāku attieksmes maiņu starp izglītības speciālistiem un jauniešiem. Izmantotie kvantitatīvie mērķi ir diezgan plaši, sākot no uzņēmējdarbības izglītības pasākumos iesaistīto skolēnu skaita un beidzot ar to jauniešu skaitu, kuri ir nodibinājuši savu uzņēmumu.

Spānijā ir paredzēti mērķi, kas saistīti ar jauniešu nodarbinātību un dalību uzņēmējdarbībā.

Polijā tiek izmantoti makromērķi, piemēram, jaunieši, kas agrīni izstājušies no izglītības, jaunieši, kas tālāk nemācās vai kam ir zems pamatprasmju līmenis.

Apvienotā Karaliste (Skotija) pievēršas tādiem augsta līmeņa ekonomiskajiem rādītājiem kā uzņēmumu skaits, izdevumi par pētniecību un izstrādi un universitāšu zināšanu apmaiņas līmenis.

Bosniju un Hercegovinu, Melnkalni un Bijušo Dienvidslāvijas Maķedonijas Republiku, kā arī Serbiju un Turciju ar zināšanām un kompetenci atbalsta Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centrs (*SEECEL*). *SEECEL* vadīja reģionālās Uzņēmējdarbības izglītības hartas⁽⁷⁹⁾ parakstīšanu, kurā piedalījās izglītības un ekonomikas ministri no astoņām *SEECEL* partnervalstīm. Tā kā šīs ir Eiropas Savienības kandidātvalstis, ar uzņēmējdarbības izglītību saistītās stratēģijas īstenošana tiek veicināta un pārraudzīta saskaņā ar Mazās uzņēmējdarbības akta⁽⁸⁰⁾ vērtēšanas procesu un 2015. gada Rīgas sasniedzamajiem uzdevumiem.

Dažās stratēģijās pārraudzības process un izmantotie rādītāji ir aprakstīti detalizēti.

No visām valstīm un reģioniem ar īpašu stratēģiju **Apvienotā Karaliste (Velsa)** piedāvā visplašāko informāciju — apraksta pasākumu tūlītējos rezultātus, ietekmi, kas tiek mērīta, izmantojot nacionālos un starptautiskos apsekojumus, un nosaka galvenos pagrieziena punktus ar precīziem datumiem. Kopš 2010. gada stratēģijas tīmekļa vietnē tiek publicēti gada ziņojumi, kas ilustrē progresu un dažādos datu apkopošanā izmantotos līdzekļus⁽⁸¹⁾. Starp pasākumiem ir saiknes ar starptautiskajiem partneriem, jauniešu iesaistīšana un skolotāju izglītošana. Velsa arī salīdzina savus rezultātus ar starptautiskajiem vai citu valstu izvirzītajiem mērķiem un ir vienīgā valsts, kas to publicē.

No plašākajām stratēģijām **Dānijas** inovāciju stratēģijā apliecināta pastāvīga un arvien lielāka Dānijas Uzņēmējdarbības fonda (*FFE*) loma un pausta apņemšanās arī turpmāk pārraudzīt un vērtēt uzņēmējdarbības izglītības ieviešanu Dānijā. Lai gan plašāka informācija stratēģijā nav sniegta, ir dotas atsauces uz plašāku *FFE* darbu, kas demonstrē tā pieejas pamatīgumu, izmantojot gada ietekmes apsekojumus, kas balstīti uz garengriezuma datiem⁽⁸²⁾.

Austrijas stratēģijā *LLL: 2020* paredzēta vispusīga pārraudzības pieeja, ko apstiprinājusi Ministru padome un īsteno ārējās institūcijas. Stratēģijas 10 darbības virzienu īstenošana un rezultāti tiek pārraudzīti, un uzņēmējdarbības izglītība kā viena no galvenajām kompetencēm ir netieši ietverta kā starpnozaru tēma, kas izpaužas visos darbības virzienos.

2.1.6. Attīstība valstīs, kur pašlaik nav stratēģijas

Deviņās valstīs un reģionos (Horvātijā, Itālijā, Kiprā, Luksemburgā, Nīderlandē, Maltā, Portugālē, Apvienotajā Karalistē (Anglijā) un Islandē) nav stratēģijas, kas būtu tieši saistīta ar uzņēmējdarbības izglītību.

Kiprā ir plānots izstrādāt īpašu stratēģiju. Šī iecere ir radusies nesen un tiks īstenota kā daļa no Izglītības un kultūras ministrijas jaunās stratēģiskās sistēmas.

Maltā ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas stratēģijas nav, taču 2012. gadā tika pieņemtas nacionālās izglītības satura vadlīnijas, kas piedāvā īstenot visas skolas pieeju uzņēmējdarbībai vajadzīgā domāšanas veida rosināšanai. Konkrētas darbības paredz vairāk atbalstīt starppriekšmetu tēmu „Izglītība uzņēmējdarbībai, radošumam un inovācijām”, mudināt stratēģijās atzīt ar uzņēmējdarbības izglītību saistītos ikdienējos un neformālos pasākumus un uzlabot uzņēmējdarbības prasmju pilnveidi no

⁽⁷⁹⁾ *SEECEL*, 2012.

⁽⁸⁰⁾ <http://www.oecd.org/globalrelations/smallandmedium-sizedenterprisesmepolicyindex.htm>

⁽⁸¹⁾ <http://business.wales.gov.uk/bigideas/youth-entrepreneurship-strategy>

⁽⁸²⁾ <http://eng.ffe-ye.dk/knowledge-centre/knowledge-analysis/impact>

sākumskolas līdz vidējās izglītības otrajam posmam (*ISCED 1–3*). Malta ir iecerējusi integrēt uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātus visos mācību priekšmetos visās izglītības pakāpēs.

Portugālē atbilstošas stratēģijas pašlaik nav, lai gan 2012. gada ziņojumā bija norādīts, ka šāda stratēģija tiek izstrādāta. Tomēr valstī darbojas kvalitatīvs valdības departamentu un ārējo organizāciju tīkls, kas īsteno sadarbību šajā politikas jomā. Tiek veikti arī Portugāles vadīti augsta profila Eiropas politikas eksperimentālie projekti, piemēram, „Jauniešu starts — uzņēmējdarbības izaicinājumi”, kuru koordinē Portugāles Uzņēmējdarbības izglītības platforma ⁽⁸³⁾. Tiek īstenota arī valdības vadīta „Stratēģiskā programma uzņēmējdarbībai un inovācijām” ⁽⁸⁴⁾ — atbalsta programma, kas vairāk vērsta uz uzņēmējdarbību un jaunuzņēmumu dibināšanu nekā darbību izglītības jomā.

Divās valstīs agrāk bija īpaša stratēģija, bet pašlaik tā vairs netiek īstenota.

Horvātijā valdība nesē ir izveidojusi darba grupu, lai attīstītu uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātus *ISCED 0–3* izglītībā, ieskaitot SPIA. Mācīšanās rezultāti tiks formulēti trijās sfērās: domā kā uzņēmējs, rīkojies kā uzņēmējs, ekonomiskā un finansprātība. Šo darbu atbalsta Horvātijā bāzētais Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centrs.

Nīderlandē stratēģijas īstenošana ir beigusies un pašlaik vairs neturpinās. Šo darbu sekmē gan vietējā mēroga prakse, kas pašlaik tiek ieviesta arī vispārējā sistēmā, gan nacionālās iniciatīvas, piemēram, PIA un rūpniecības sadarbības fonds „Profesionālās izglītības, apmācības un darba tirgus sadarbības organizācija” (*Stichting Samenwerking Beroepsopleiding Bedrijfsleven*) ⁽⁸⁵⁾, kam ir likumā paredzēts pienākums pilnveidot un uzturēt PIA kvalifikāciju struktūru. Šajā procesā izglītības un uzņēmējdarbības joma sadarbojas, lai izveidotu tādas PIA kvalifikācijas, kurās ir iekļauta uzņēmējdarbība.

Pārējās četrās valstīs un reģionos redzams ļoti atšķirīgs uzņēmējdarbības izglītības attīstības līmenis. Itālijā un Luksemburgā aktivitāte ir maza, tomēr Luksemburga pašlaik piedalās Portugāles vadītajā Eiropas politikas eksperimentālajā projektā „Jauniešu starts — uzņēmējdarbības izaicinājumi”. Savukārt Apvienotajā Karalistē (Anglijā) un Islandē joprojām ir spēkā iepriekšējās nacionālās pieejas.

Apvienotajā Karalistē (Anglijā) 2012. gadā valdība pieņēma politikas paziņojumu par uzņēmējdarbības izglītību, kā arī publicēja ziņojumus ⁽⁸⁶⁾, kuros pētīta šīs pieejas efektivitāte. Tika pausta apņemšanās īstenot iepriekšējās valdības koalīcijas, kura darbojās līdz 2015. gadam, paredzētos pasākumus, taču izglītības politikā tie nav iekļauti un galvenās kompetences izglītības programmā nav atspoguļotas. Starp īstenotajām darbībām jāmin „Profesiju un uzņēmējdarbības organizācijas” ⁽⁸⁷⁾ dibināšana (2015. gada februārī), kuras nolūks ir iedvesmot jauniešus un palīdzēt viņiem sagatavoties un plānot nākotni, novēršot nepilnības karjeras pakalpojumu un uzņēmējdarbības pasākumu nodrošinājumā, kā arī palielinot darba devēju iesaistīšanos.

Islandē situācija ir sarežģītāka. Tur nav īpašas ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas stratēģijas, un tā nav arī īpaši pieminēta izglītības programmā, kaut arī iepriekš ir pausta apņemšanās īstenot inovāciju izglītību, kas ar to ir cieši saistīta. Tomēr Islandes valsts izglītības satura norādēs paredzētie seši izglītības programmas plāri un izglītības programma būtībā atbilst plašām uzņēmējdarbības kompetencēm, piemēram, radošumam un kritiskajai domāšanai.

2.2. Finansēšanas mehānismi

Šajā apakšnodaļā ir pētīta uzņēmējdarbības izglītības finansēšana Eiropas valstīs un ir aplūkoti gan nacionālie, gan Eiropas finansējuma avoti. Kā izklāstīts iepriekšējā apakšnodaļā, vairumā valstu un reģionu tiek īstenota vai nu īpaša, vai plašāka ar uzņēmējdarbības izglītību saistīta stratēģija. Šajā apakšnodaļā ir pētīts, vai finansējums ir saistīts ar šīm stratēģijām vai arī tas tiek nodrošināts citādi.

⁽⁸³⁾ *Youthstart Entrepreneurial Challenges* (www.youthstartproject.eu)

⁽⁸⁴⁾ <http://www.iapmei.pt/iapmei-leg-03.php?lei=7992>

⁽⁸⁵⁾ <https://www.s-bb.nl/en>

⁽⁸⁶⁾ Starp tiem ir vērtēšanas ziņojums (<https://www.gov.uk/government/publications/evaluation-of-enterprise-education-in-england>), ziņojums par uzņēmējdarbības izglītības nozīmību (https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/338749/EnterpriseforAll-lowres-200614.pdf) un *Education Fit for an Entrepreneur* (<http://www.enterprise.ac.uk/index.php/news/item/402-entrepreneurs-and-educators-agree-new-report-calls-for-better-integration-of-entrepreneur-skills-at-all-levels-of-education>).

⁽⁸⁷⁾ <https://www.careersandenterprise.co.uk>

Ir sniegts vispārējs pārskats par uzņēmējdarbības izglītībai piešķirto finansējumu, norādot arī spēkā esošās stratēģijas veidu, ja tāda tiek īstenota. Pēc tam ir sniegta detalizētāka finansējuma avotu analīze — vispirms ir aplūkots nacionālais un tad ES mērogs.

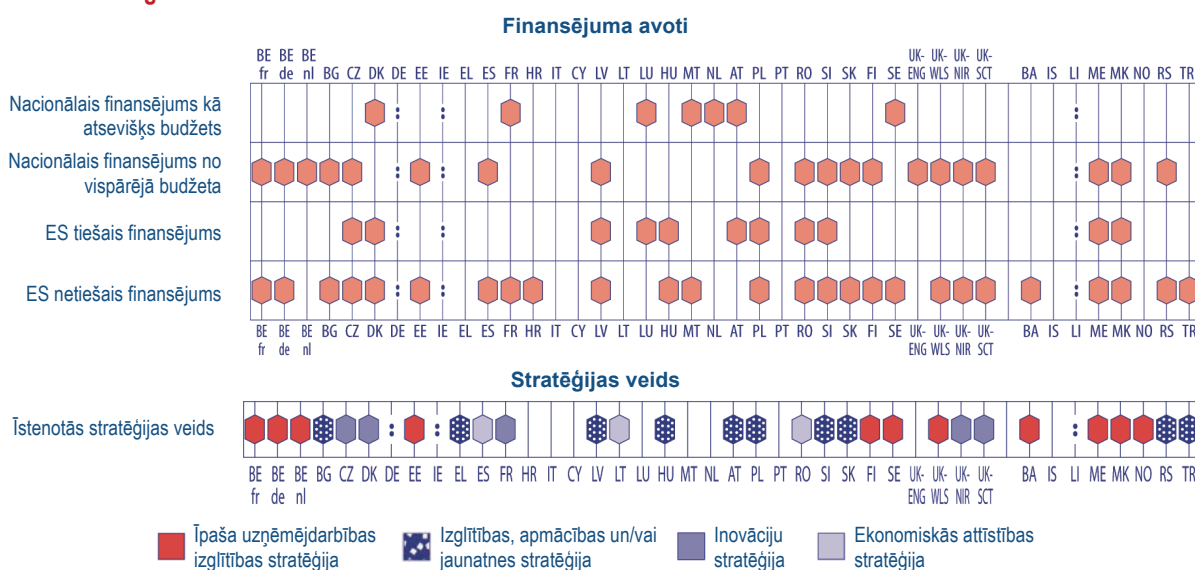
2.2.1. Uzņēmējdarbības izglītības finansējuma avoti

Uzņēmējdarbības izglītību valstīs finansē atšķirīgi. Īpašas vai plašākas uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas īstenošanai var tikt piešķirts atsevišķs budžets; tas ir labs rādītājs, kas apliecina, ka šī stratēģija valstī tiek uzskatīta par svarīgu. Atsevišķu budžetu uzņēmējdarbības izglītībai valstīs var piešķirt pat tad, ja stratēģija nav izstrādāta.

Citurot neatkarīgi no tā, vai valstī ir īpaša vai plašāka uzņēmējdarbības izglītības stratēģija, nacionālais finansējums šim priekšmetam var tikt piešķirts no vispārējā budžeta, piemēram, no ministrijas līdzekļiem; šādā gadījumā finansējums netiek iezīmēts īpaši šim nolūkam.

Dažās valstīs papildus nacionālajam finansējumam uzņēmējdarbības izglītības atbalstīšanai var tikt atvēlēts arī ES finansējums. Tas var būt tiešs vai netiešs. Pirmajā gadījumā Eiropas iestādes finansiālo atbalstu sniedz uzreiz galīgajiem saņēmējiem. Otrajā par līdzekļu piešķiršanu ir atbildīgas aģentūras, kas darbojas kā starpnieki starp ES iestādēm un galīgajiem saņēmējiem.

2.9. attēls. Uzņēmējdarbības izglītības finansējuma (nacionālā un ES) avoti un īstenotās stratēģijas veids, 2014./15. māc. g.

Avots: Eurydice

Paskaidrojums

Attēlā redzamas valstis, kurās tiek izmantots nacionālais vai ES finansējums uzņēmējdarbības izglītības ieviešanas atbalstam; redzama arī būtiskākā ar uzņēmējdarbības izglītību saistītā stratēģija.

Piezīmes

Spānija. Attēlā redzamā informācija atspoguļo situāciju nacionālajā mērogā. Papildus tam Spānijas autonomajos apgabalos tiek izmantoti citi uzņēmējdarbības izglītības finansēšanas mehānismi, dažkārt arī atsevišķs budžets.

2.9. attēlā redzams, kurās valstīs 2014./15. mācību gadā uzņēmējdarbības izglītībai tika piešķirts nacionālais finansējums — vai nu kā atsevišķs budžets, vai kā daļa no vispārējā budžeta. Redzams arī tas, kuras valstis izmantoja tiešo vai netiešo ES finansējumu, kā arī ir norādīts katrā valstī un reģionā īstenotās uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas veids.

Divdesmit septiņās valstīs un reģionos uzņēmējdarbības izglītībai tiek atvēlēta daļa no valsts vai nacionālā budžeta (kā atsevišķs budžets vai kā daļa no vispārējā budžeta). Divdesmit četrās no tām

uzņēmējdarbības izglītībai tiek piešķirts arī tiešais vai netiešais ES finansējums. Savukārt tikai dažās valstīs (Horvātijā, Ungārijā, Bosnijā un Hercegovinā un Turcijā) uzņēmējdarbības izglītība tiek finansēta vienīgi no ES līdzekļiem.

Gandrīz visās valstīs, kurās tiek īstenota īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija (izņemot Norvēģiju), tās ieviešanai tiek piešķirts finansējums — bieži gan nacionālie, gan ES līdzekļi. Tikai Zviedrijā īpašajai stratēģijai nacionālais finansējums ir piešķirts kā atsevišķs budžets. Piecās no pārējām valstīm finansējums tiek ņemts gan no vispārējā nacionālā budžeta, gan no ES netiešā finansējuma (Beļģijas franču un vācu kopienā, Igaunijā, Somijā un Apvienotajā Karalistē (Velsā)). Divās valstīs tiek izmantots nacionālais finansējums no vispārējā budžeta, kā arī tiešais un netiešais ES finansējums (Melnkalnē un Bijušajā Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikā). Savukārt Beļģijas flāmu kopienā tiek izmantots tikai nacionālais finansējums no vispārējā budžeta. Bosnija un Hercegovina īpašajai uzņēmējdarbības izglītības stratēģijai nacionālos līdzekļus nav atvēlējuši un tā vietā izmanto ES netiešo finansējumu.

Interesanti, ka trijās valstīs no tām, kas uzņēmējdarbības izglītībai ir atvēlējušas atsevišķu budžetu, proti, Luksemburgā, Maltā un Nīderlandē, šajā jomā netiek īstenota nekāda stratēģija, tomēr šim darbam tiek piešķirti nacionālie līdzekļi.

Turpretim vairākas citas valstis, kurās tiek īstenota ar uzņēmējdarbības izglītību saistīta stratēģija, nav atvēlējušas tai nekādu finansējumu. Tas sakāms par Norvēģiju, kaut arī tur tiek īstenota īpaša stratēģija, Grieķiju (izglītības stratēģija) un Lietuvu (ekonomiskās attīstības stratēģija).

2.2.2. Nacionālais finansējums

Padziļināta analīze rāda, ka tikai septiņās valstīs un reģionos uzņēmējdarbības izglītības attīstīšanai un ieviešanai ir atvēlēts atsevišķs budžets, bet 20 valstīs un reģionos uzņēmējdarbības izglītības finansējums ir iekļauts vispārējā budžetā. Turpretim 11 valstis nacionālā budžeta līdzekļus uzņēmējdarbības izglītībai nav piešķirušas vispār.

Lielākā daļa no tām valstīm un reģioniem, kas uzņēmējdarbības izglītībai nacionālo finansējumu ir piešķirušas (vai nu kā atsevišķu budžetu, vai kā daļu no vispārējā budžeta), ir atvēlējušas līdzekļus īpašas vai plašākas ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas stratēģijas īstenošanai. Piemēram, Dānija, Francija, Austrija un Zviedrija savas īpašas vai plašākās uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas īstenošanai ir paredzējušas atsevišķu budžetu.

Dānijas Uzņēmējdarbības fonds ik gadu uzņēmējdarbības izglītībai saņem 20–25 miljonus DKK no Augstākās izglītības un zinātnes ministrijas un no Dānijas Uzņēmējdarbības un attīstības ministrijas, kā arī papildu finansējumu no ārējiem avotiem. Inovāciju stratēģijas iniciatīva veicina sadarbību ar uzņēmumiem praktiskās inovācijas jautājumos. Tās finansēšanai gan 2013. gadā, gan 2014. gadā tika piešķirti 20 miljoni DKK. Lai gan inovāciju stratēģijā tas nav minēts, 2015. gadā, turpinot finansēšanu, tai tika piešķirti 10 miljoni DKK.

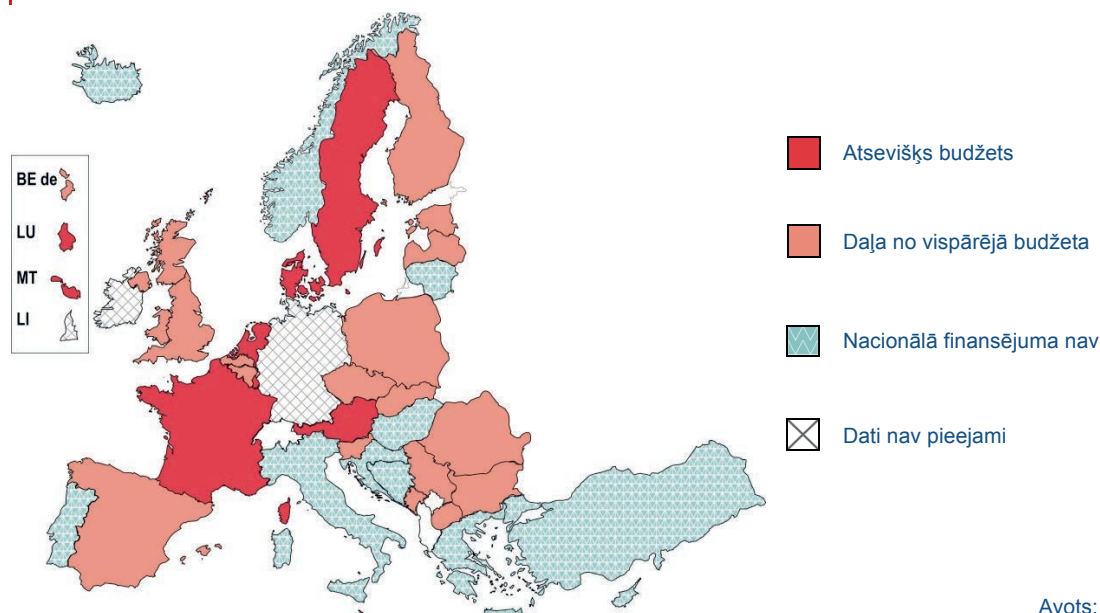
Francijā uzņēmējdarbības izglītība ir paredzēta kā darbība inovāciju stratēģijā, un no 2014. līdz 2019. gadam dažādiem uzņēmējdarbības izglītības projektiem tiek piešķirti 20 miljoni EUR. Līdz 50 % no tiem finansē *Caisse des dépôts et Consignation* un līdzfinansē korporatīvie partneri, valsts iestādes (t. sk. Nacionālās izglītības, augstākās izglītības un pētniecības ministrija) un/vai ES programmas. Šī finansējuma plūsma sniedz atbalstu projektiem, kas ilgs trīs vai piecus gadus, sākot no 2015. gada jūlija. Tā nolūks ir identificēt un atbalstīt stratēģiski svarīgākās iniciatīvas, lai uzlabotu inovāciju un uzņēmējdarbības kultūru starp jauniešiem visās izglītības pakāpēs un tā būtiski palielināt uzņēmējdarbības izglītību apguvušo skolēnu skaitu. Šo procesu vada inovāciju ģenerālkomisārs, kas ir pakļauts premjerministram un sadarbojas ar Izglītības, augstākās izglītības un pētniecības ministriju un Ekonomikas ministriju.

Austrijā no nacionālā finansējuma tiek segti dažādi Austrijas mūžizglītības stratēģijā paredzēti pasākumi (t. sk. darbaspēka izmaksas un uzņēmējdarbības izglītības izmaksas): centrs „Uzņēmējdarbības izglītība skolu inovācijām” (*EESI-Impulse Centre*) ar

reģionālajiem centriem, kas īsteno uzņēmējdarbības koncepciju katrā federālajā zemē; konkurss *Jugend Innovativ* ⁽⁸⁸⁾, kas ir saistīts ar inovatīvām skolēnu un studentu idejām uzņēmējdarbībā, dizainā, inženierijā un zinātnē, kā arī IKT un klimata aizsardzības jomā; un visbeidzot biznesa plāns „Nākamā paaudze”.

Zviedrijā uzņēmējdarbības izglītības jautājumiem ir veidota īpaša stratēģija „Uzņēmējdarbības stratēģija izglītībā un apmācībā”. Tās īstenošanai paredzētais budžets ir 33,5 miljoni SEK. Tas ir sadalīts starp *ISCED 1–3* izglītību un skolā īstenotu SPIA (29,5 miljoni SEK) un *ISCED 5–8* izglītību (4 miljoni SEK). Papildus īpašajam nacionālajam budžetam uzņēmējdarbības izglītības finansējums augstākajai izglītībai (*ISCED 5–8*) tiek nodrošināts netieši caur valdības fondiem un valsts pārvaldes iestādēm.

2.10. attēls. Uzņēmējdarbības izglītības nacionālais finansējums, 2014. g.

Avots: Eurydice

Piezīmes

Spānija. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistītā nacionālā stratēģija tiek finansēta no nacionālā budžeta. Reģionālajā mērogā autonomajos apgabalos ar uzņēmējdarbības izglītību saistītajām stratēģijām ir dažādi finansēšanas mehānismi, dažos gadījumos arī atsevišķs budžets.

Pārējās 19 valstis savai īpašajai vai plašākajai uzņēmējdarbības izglītības stratēģijai nacionālo finansējumu piešķir, izmantojot vispārējo, nevis atsevišķu budžetu ⁽⁸⁹⁾.

Beļģijā (franču un vācu kopienā), kur tiek īstenoja īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija, 2014. gadā Ekonomikas veicināšanas aģentūrai, ko tagad sauc par Uzņēmējdarbības un inovāciju aģentūru ⁽⁹⁰⁾, uzņēmējdarbības gara veicināšanai tika piešķirti apmēram 1,5 miljoni EUR.

Apvienotajā Karalistē (Velsā), kur arī tiek īstenoja īpaša stratēģija, uzņēmējdarbības un uzņēmējdarbības pasākumi ir integrēti trīs galvenajos izglītības politikas un tās īstenošanas virzienos („Profesijas un darba pasaule”, „Dzīves ceļi” un „Velsas bakalauraats”) un ir pieejami visiem skolēniem. Par šo virzienu īstenošanu galvenokārt ir atbildīgas skolas, un tas ir paredzēts skolu pamatfinansējumā. Velsas valdība arī piešķir hipotekāras stipendijas (īpašas stipendijas, kas atbalsta Velsas valdības prioritātes) uzņēmējdarbības apguvei, piemēram, „Jauno uzņēmēju stipendiju” (daļa no „Darbavietu attīstības Velsā” ⁽⁹¹⁾).

Spānijā, kur tiek īstenoja plašāka uzņēmējdarbības izglītības stratēģija, valsts — caur Izglītības, kultūras un sporta ministriju un sadarbībā ar citām ministrijām (Rūpniecības, enerģētikas un tūrisma ministriju, Nodarbinātības un sociālā nodrošinājuma ministriju, Ekonomikas un konkurētspējas ministriju) — finansē dažus izglītības pasākumus uzņēmējdarbības jomā. Turklāt lielākajā daļā to autonomo apgabalu, kuri īsteno uzņēmējdarbības izglītības stratēģiju un/vai darbības, tās tiek finansētas reģionālajā mērogā no īpaši

⁽⁸⁸⁾ www.jugendinnovativ.at

⁽⁸⁹⁾ Beļģija (visas trīs kopienas), Bulgārija, Čehija, Igaunija, Spānija, Latvija, Rumānija, Slovēnija, Slovākija, Apvienotā Karaliste (Velsa, Ziemeļīrija un Skotija), Melnkalne, Bijusī Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika un Serbija.

⁽⁹⁰⁾ <http://as-e.be/>

⁽⁹¹⁾ <http://gov.wales/topics/educationandskills/skillsandtraining/jobsgrowthwales/?lang=en>

šim nolūkam paredzētas budžeta pozīcijas. Apgabaliem ir īpašas budžeta pozīcijas, sākot no 0,1 miljona EUR līdz 0,5 miljoniem EUR ik gadu.

Apvienotajā Karalistē (Skotijā) uzņēmējdarbības apguve ir integrēta izglītības programmā („Izglītības programmas veidošana 4: prasmes mācībām, prasmes dzīvei un prasmes darbam“) kā daļa no plašākām uzņēmības un nodarbināmības prasmēm. Papildus tam *Education Scotland*, izmantojot stratēģiju „Skotija var!“⁽⁹²⁾, atbalsta trešā sektora partneru centienus izstrādāt „uzņēmīgo skolu“ programmu. Tā paplašinās visu šādā darbā iesaistīto partneru ietekmi, formulēs atzišanas sistēmu skolām un izglītības ieguvējiem un nodrošinās platformu, kas veicinās privātā sektora iesaistīšanos un atbalstu šim darbam. Šim nolūkam ir piešķirts 0,327 miljonus GBP liels finansējums. Iepriekš, īstenojot stratēģiju „Apņēmīgi ceļā uz panākumiem“⁽⁹³⁾, pašvaldībām tika piešķirti apmēram 20 miljoni GBP uzņēmības veicināšanas izglītības attīstīšanai; šis finansējums vairs nav nodalīts un ietilpst pašvaldību vispārējā budžetā.

Bijušajā Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikā uzņēmējdarbības izglītības īstenošanai atvēlētais budžets 2014.–2020. gadam ir daļa no ministriju, aģentūru un pašvaldību budžeta.

Trīs valstīs uzņēmējdarbības izglītībai ir atsevišķs budžets, bet nav ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas nacionālās stratēģijas.

Luksemburgā valdība finansē *Jonk Entrepreneuren Asbl*⁽⁹⁴⁾, kas ir atbildīgs par uzņēmējdarbības izglītības popularizēšanu. Kopējais finansējums ir 0,165 miljoni EUR, un lielākā tā daļa nāk no Izglītības, bērnu un jaunatnes ministrijas.

Maltā uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas nav, tomēr tur pašlaik tiek izstrādāta nacionālā izglītības programmu ietvarstruktūra, kurā ietverta arī uzņēmējdarbības izglītība. Maltā uzņēmējdarbības izglītības atbalstam ir piešķirts 0,05 miljonu EUR liels finansējums. Koledžas un skolas var izmantot šo naudu (katra skola līdz 5 000 EUR) izglītības projektu finansēšanai. Šī mehānisma nolūks ir veicināt uzņēmējdarbību un uzņēmējspēju, izmantojot izglītības sistēmu; tas tiek panākts, sponsorējot konkursa kārtībā atlasītus izglītības iestāžu projektus. Ekonomikas, investīciju un mazās uzņēmējdarbības ministrija sadarbībā ar Izglītības un nodarbinātības ministriju padara šo stipendiju pieejamu visiem maltiešiem, kas mācās sākumskolās un abu vidējās izglītības posmu skolās (t. sk. publiskajās, baznīcās un neatkarīgajās skolās), finansējot ar uzņēmējdarbības izglītību saistītus projektus.

Nīderlandē nav uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas, lai gan šis izglītības sekmēšanai ir atvēlēts noteikts budžets. Organizācija „Jaunais uzņēmums“⁽⁹⁵⁾, kas ir *Junior Achievement Europe* locekle, no Ekonomikas lietu ministrijas saņem 0,9 miljonus EUR lielu budžetu (trīs gadu periodam — 2013./14., 2014./15. un 2015./16. mācību gadam — ne vairāk kā 0,3 miljonus EUR gadā).

Svarīga uzņēmējdarbības izglītības finansējuma daļa ir arī privātais finansējums, tomēr šajā analīzē tas nav aplūkots, jo ir grūti apkopot uzticamus un precīzus datus.

2.2.3. ES finansējums

Papildus nacionālajam budžetam uzņēmējdarbības izglītība var tikt finansēta arī no ES avotiem — vai nu kā tiešais finansējums (to tiešā veidā pārvalda ES programmas, piemēram, *Erasmus+*), vai kā netiešais finansējums (to kopīgi pārvalda nacionālās vai reģionālās pārvaldes iestādes un ES institūcijas). Galvenais netiešā finansējuma avots ir Eiropas Sociālais fonds (ESF), kas ir viens no Eiropas strukturālajiem un investīciju fondiem⁽⁹⁶⁾.

ESF ir galvenais ES instruments, ko lieto, lai atbalstītu darbavietas, palīdzētu cilvēkiem iegūt labāku darbu un nodrošinātu taisnīgākas darba iespējas visiem ES pilsoņiem. Tā darbības princips ir ieguldīt Eiropas cilvēkkapitālā — darba ņēmējos, jauniešos un visos darba meklētājos. Eiropas Komisija un ES valstis sadarbojoties izvirza ESF prioritātes un nosaka, kā tiks tērēti tā resursi. Viena no prioritātēm ir uzlabot darba ņēmēju pielāgošanās spēju, palīdzot apgūt jaunas prasmes, un atbalstīt uzņēmumus, sekmējot jaunas darba metodes. Citas prioritātes ir nodarbinātības iespēju uzlabošana, palīdzot

⁽⁹²⁾ <http://www.cando.scot/>

⁽⁹³⁾ http://www.educationscotland.gov.uk/Images/CommunicationsLAGuidancephase2_tcm4-492583.pdf

⁽⁹⁴⁾ <http://jonk-entrepreneuren.lu/>

⁽⁹⁵⁾ <http://www.jongondernemen.nl/>

⁽⁹⁶⁾ http://ec.europa.eu/contracts_grants/funds_en.htm

jauniešiem pārejā no skolas uz darba tirgu vai apmācot mazāk kvalificētus darba meklētājus, lai uzlabotu viņu izredzes iegūt darbu ⁽⁹⁷⁾. ES valstis fondus administrē decentralizēti, īstenojot dalīto pārvaldību.

Darbības programmās galvenie stratēģiskie mērķi, par kuriem Komisija ir vienojusies ar ES valstīm, ir sadalīti investīciju prioritātēs, konkrētos mērķos un tālāk konkrētās darbībās.

ES finansējums 2007.–2013. gadam

Divas trešdaļas Eiropas valstu un reģionu ir ziņojušas, ka 2007.–2013. gada periodā tās uzņēmējdarbības izglītības finansēšanai ir izmantojušas ESF finansējumu.

Beļģijā (franču un vācu kopienā) uzņēmējdarbības izglītībai no ESF tika piešķirti 292 423 EUR. Šo finansējumu piešķīra pirms pašreizējās īpašās uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas, ko sāka īstenot 2014. gadā, un atbalsts tiks sniegts arī nākamajā finansēšanas periodā no 2014. līdz 2020. gadam.

Čehijā uzņēmējdarbības izglītība tika attīstīta, izmantojot darbības programmas „Izglītība konkurētspējai” pasākumus. Viena no šīs darbības programmas prioritārajām jomām bija izglītības kvalitātes paaugstināšana sākotnējā izglītībā; saskaņā ar to skolas saņēma atbalstu tādu inovatīvu izglītības programmu izveidošanai un ieviešanai, kuras īpaši pievēršas skolēnu galveno kompetenču pilnveidei.

Spānijā gandrīz pusē no autonomajiem apgabaliem tiek izmantots Eiropas finansējums — galvenokārt caur ESF.

Francijā ESF līdzekļi tiek izmantoti *Pôle Étudiant pour l'Innovation, le Transfert et l'Entrepreneuriat* pasākumu īstenošanai.

Ungārijā uzņēmējdarbības izglītība ir paredzēta vispārējā jaunatnes stratēģijā, un tā ir daļēji integrēta no ESF līdzekļiem finansētajā „Sociālās atjaunotnes darbības programmā” ⁽⁹⁸⁾ 2007.–2013. gadam.

Maltā ESF finansētā projekta „Mācīšanās rezultātu ietvara plāns” mērķis ir izveidot ietvaru mācīšanās rezultātu vērtēšanai astoņām mācību jomām un sešām starppriekšmetu tēmām, kas aprakstītas nacionālajās izglītības satura vadlīnijās ⁽⁹⁹⁾ (2012. g.). Šī ietvara daļa ir „Uzņēmējdarbība caur izglītības sistēmu”, kas ir atvērta gan valsts, gan privātajām skolām; saskaņā ar to skolu direktori tiek mudināti iesniegt projektus, kuru mērķis ir attīstīt skolēnos uzņēmējdarbībā nepieciešamās iezīmes un sniegt praktisku pieredzi uzņēmējdarbībā.

Polijā uzņēmējdarbības izglītība bija ietverta darbības programmā „Cilvēkkapitāls” no 2007. līdz 2013. gadam ⁽¹⁰⁰⁾. Viens no tās stratēģiskajiem mērķiem bija stiprināt saikni starp piedāvāto izglītību un apmācību un darba tirgus vajadzībām, pielāgojot izglītības programmas un mācību materiālus (t. sk. mācību grāmatas) un ieviešot jauna veida skolotāju praksi uzņēmumos.

Slovēnijā Nacionālais profesionālās izglītības un apmācības institūts vada projektu „Atvērtās durvis” (*Vrata odpiram sam*) ⁽¹⁰¹⁾, kuru finansē ESF. Tas turpina līdzšinējos centienus veicināt sociālo partnerību un vienu no galvenajām kompetencēm — pašiniciatīvu un uzņēmējdarbību. Nodibinot kontaktu starp skolēniem, skolotājiem un uzņēmējiem, skolēniem tika dota iespēja pārbaudīt savas idejas reālos darba apstākļos; tā tiek veidota saikne starp darba tirgus vajadzībām un izglītību.

Somijā ESF finansējumu pašlaik saņem divi projekti, kas lielākoties tika īstenoti periodā līdz 2013. gadam, bet turpinās arī 2014. gadā. Pirmais — „YVI — Uzņēmējdarbības izglītības pakalpojums skolotājiem” ⁽¹⁰²⁾ — ir valsts mēroga projekts uzņēmējdarbības izglītības veicināšanai Somijā, jo īpaši profesionālās un akadēmiskās izglītības skolotāju izglītībā. Otrā projekta — „YES goes to Lukio Project” ⁽¹⁰³⁾ — mērķis ir uzlabot uzņēmējdarbības kultūru vispārējās vidējās izglītības otrā posma skolās, veidojot un modelējot praktiskus sakarus un sadarbību vidusskolām ar darba pasauli. Tas nodrošina uzņēmējdarbības izglītības apmācību, palīdz skolās attīstīt uzņēmējdarbību un veidot skolu un uzņēmumu sadarbības tīklus.

⁽⁹⁷⁾ <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=35&langId=en>

⁽⁹⁸⁾ http://palyazat.gov.hu/new_hungary_development_plan

⁽⁹⁹⁾ <https://www.gov.mt/en/Government/Publications/Documents/Annual%20Reports/2013/MEDE.pdf>

⁽¹⁰⁰⁾ <http://www.efs.2007-2013.gov.pl/english/Strony/Introduction.aspx>

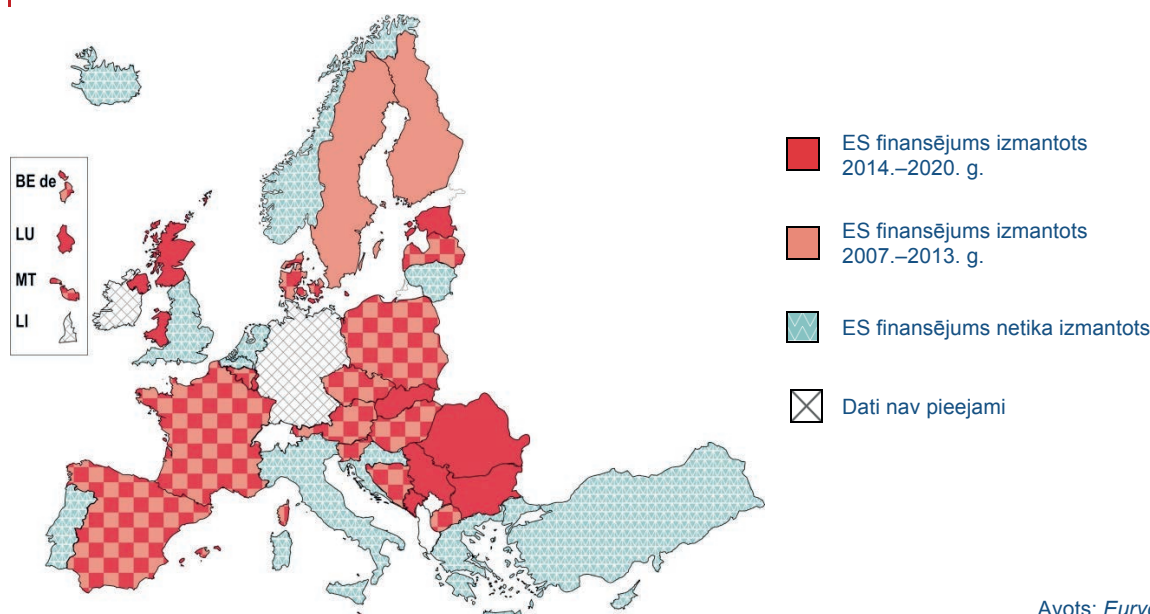
⁽¹⁰¹⁾ <http://www.vrataodpiramsam.si/>

⁽¹⁰²⁾ <http://www.yvi.fi/intro-english>

⁽¹⁰³⁾ <http://www.yes-keskus.fi/yes/?lang=en>

Zviedrijā, kur, līdzīgi kā Somijā, arī ir īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija, 2007.–2013. gada finansēšanas periodā⁽¹⁰⁴⁾ tika atbalstīti vairāki šīs jomas projekti.

2.11. attēls. ES finansējuma izmantošana uzņēmējdarbības izglītības veicināšanai 2007.–2013. g. un 2014.–2020. g. periodā

Avots: Eurydice

Paskaidrojums

Ir redzami divi Eiropas finansēšanas periodi: 2007.–2013. g. un 2014.–2020. g. Šis iedalījums atbilst ES budžeta daudzgadu finanšu shēmai (DFS). DFS nosaka maksimālo summu („griestus”) katrai plašākai izdevumu kategorijai skaidri definētam laika periodam. Pašreizējā DFS aptver 2014.–2020. gadu, bet iepriekšējā — 2007.–2013. gadu. Valstis un reģioni var būt saņēmuši finansējumu iepriekšējā DFS periodā (2007.–2013. g.), pašreizējā periodā (2014.–2020. g.) vai abos.

Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centrs (*SEECEL*)⁽¹⁰⁵⁾ sniedz atbalstu uzņēmējdarbības izglītības jautājumos astoņām Dienvidaustrumeiropas reģiona valstīm, t. sk. Horvātijai, Bosnijai un Hercegovinai, Melnkalnei, Bijušajai Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikai, Serbijai un Turcijai (un citām reģiona valstīm). Tas tiek finansēts no ES līdzekļiem, līdzekļu devēju aģentūrām un *SEECEL* dalībvalstu iemaksām. *SEECEL* galvenais mērķis ir īstenot sistemātisku pieeju, lai reģionā attīstītu uzņēmējpratīgu sabiedrību un sekmētu nacionālās politikas atbilstību ES rekomendācijām un politikas pamatprincipiem saistībā ar mūžizglītību uzņēmējdarbības jomā. *SEECEL* ir koordinējusi trīs projektus, ko līdzfinansēja ES pirmspievienošanās palīdzības programma, kurā iesaistījušās visas minētās valstis.

No 2009. līdz 2013. gadam **Horvātija, Bosnija un Hercegovina, Melnkalne, Bijusī Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika, Serbija un Turcija** piedalījās projektā „Atbalsts Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centram (*SEECEL*)”, kura kopējais budžets bija 2 miljoni EUR. Projektā bija iesaistījušās četras vidējās izglītības pirmā posma skolas un divas augstākās izglītības iestādes no katras valsts, un tā mērķis bija izstrādāt un ieviest galveno kompetenču pieeju uzņēmējdarbības izglītībā nacionālajās izglītības sistēmās. Katrai iestādei tika piešķirti 3 000 EUR šīs sistēmas izmēģināšanai un 2 000 EUR līdzinieku mācīšanās pasākumiem.

No 2013. g. līdz 2016. g. šajās valstīs, balstoties uz minēto projektu, tika īstenoti vēl divi, kas to paplašināja, iekļaujot vairāk pasākumu un izglītības pakāpju. Šo projektu gaitā sistēma tiek pielāgota sākumskolai un vidējās izglītības otrajam posmam un tiek īstenota reģionālā līdzinieku mācīšanās un skolotāju mentoringa plāns. Projekti aptver četras sākumskolas, četras vidējās izglītības pirmā posma skolas (Serbijā piecas), četras vidējās izglītības otrā posma skolas, divas augstākās izglītības iestādes un vienu pedagoģiskās izglītības iestādi katrā iesaistītajā valstī, un to kopējais budžets ir 4 miljoni EUR.

⁽¹⁰⁴⁾ <http://unilink.se/Content/41062/SyntesRapport-Tillvaxtverket-mars-2012.pdf>

⁽¹⁰⁵⁾ <http://www.seecel.hr/>

Serbijā uzņēmējdarbības izglītības pasākumi, kas sākotnēji tika sagatavoti, īstenojot *SEECCEL* projektus, saņem Uzņēmējdarbības inovācijas programmas (*BIP*) finansējumu, ko piešķir Norvēģijas valdība un Eiropas Savienība. To pamatmērķis ir uzlabot skolēnu un jauniešu uzņēmējspēju Serbijā un veicināt uzņēmējdarbības garu starp skolotājiem, skolēniem, jauniešiem un citām ieinteresētajām pusēm. No 2006. līdz 2014. gadam *BIP* Serbijā īstenoja Skolēnu uzņēmējdarbības programmu ar kopējo budžetu 0,6 miljoni EUR. Astoņu gadu laikā šajā programmā piedalījās 212 Serbijas vidusskolas, iesaistot 441 skolotāju un 6456 skolēnus, kuri izveidoja 1387 skolēnu uzņēmumus. Programmas īstenošanas laikā tika īstenoti atbalsta pasākumi, lai uzlabotu uzņēmējdarbības izglītības tiesisko regulējumu.

Vairākās Eiropas valstīs uzņēmējdarbības izglītības attīstīšanai skolās tiek izmantota Mūžizglītības programma (tagad *Erasmus+* programma), kuras nolūks ir palīdzēt jebkura vecuma cilvēkiem iegūt stimulējošu mācību pieredzi.

Dānijas Uzņēmējdarbības fonds bija iesaistījies Mūžizglītības programmas apakšprogrammā *Leonardo da Vinči* 2013.–2016. g.

Polijas uzņēmējdarbības izglītības projekti tika finansēti caur *Comenius* un *Leonardo da Vinči* apakšprogrammām Mūžizglītības programmas ietvaros (2007.–2013. g.). Viens no programmas mērķiem bija veicināt uzņēmējdarbības garu.

ES finansējums 2014.–2020. gadam

ES fondi 2014.–2020. gadam ir pieejami caur struktūrfondiem un *Erasmus+* programmu. Partnerības līgumi starp Eiropas Komisiju un individuālām ES valstīm nosaka nacionālo institūciju plānus par to, kā izmantot Eiropas struktūrfondu (ESF) un investīciju fondu līdzekļus laikā no 2014. līdz 2020. gadam. Tajos ir paredzēti katras valsts stratēģiskie mērķi un investīciju prioritātes saistībā ar stratēģijas gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei „Eiropa 2020“⁽¹⁰⁶⁾ vispārējiem mērķiem.

Arī 2014.–2020. g. periodā galvenais ieguldījums uzņēmējdarbības izglītībā ir saistīts ar ESF, tomēr par šī finansēšanas perioda projektiem nav daudz informācijas, jo sākti ir tikai daži no tiem. Balstoties uz pieejamo informāciju, 24 valstis un reģioni, no kuriem daudzos tiek īstenota īpaša vai plašāka uzņēmējdarbības izglītības stratēģija, plāno izmantot šo finansējumu uzņēmējdarbības izglītībai. Tā ir liela daļa no tām valstīm, kurās uzņēmējdarbības izglītība ir izvirzīta kā stratēģiska prioritāte, ko tagad atbalstīs ESF.

Beļģijā (franču un vācu kopienā) 2014.–2020. gadā tiek plānota finansiāla ESF līdzdalība.

Beļģijā (flāmu kopienā) mērķis „veicināt uzņēmējdarbību“ ir ietverts gan ESF, gan Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF) darbības programmā. Tajās ir paredzēti īpaši mērķi un investīciju prioritātes saistībā ar uzņēmējdarbības veicināšanu un atbalstīšanu, uzņēmējdarbībai raksturīgās domāšanas veicināšanu un uzņēmējdarbības kultūras izveidošanu. Tas nozīmē, ka gan no ESF, gan ERAF fondiem var tikt finansēti ar šīm tēmām saistīti pasākumi.

Bulgārijā darbības programma „Zinātne un izglītība gudrai izaugsmei“⁽¹⁰⁷⁾ 2014.–2020. gadam ir izvirzījusi īpašu mērķi „nodrošināt bērnu un skolēnu vajadzībām individuāli pielāgotas mācīšanās iespējas, lai veicinātu inovācijas un uzņēmējdarbību“.

Latvijā ESF finansējums ir pieejams to pasākumu atbalstīšanai, kas ir paredzēti izglītības attīstības stratēģijā, t.sk. skolēnu uzņēmējdarbības prasmju uzlabošanai. Šajā stratēģijā ir paredzēti arī neformālās izglītības pasākumi, kas vērsti uz jauniešu uzņēmējdarbības prasmju attīstību, nākotnes profesiju izpēti, pirmās darba pieredzes ieguvu, NVO un jauniešu centru iesaisti pasākumos, ideju izstrādi studentu nākotnes uzņēmumu izveidei, motivāciju turpināt mācības un brīvprātīgo darba pieredzi. Tiek īstenoti arī vairāki ar uzņēmējdarbības izglītību saistīti *Erasmus+* projekti, kas saņem tiešu ES finansējumu, piemēram, „Sociālās uzņēmējdarbības attīstība Baltijas jūras reģionā“⁽¹⁰⁸⁾, „*Erasmus* jaunajiem uzņēmējiem“ un „Studentu inovāciju laboratorijas — ceļš uz ilgtspējīgu un sociāli atbildīgu izaugsmi“.

⁽¹⁰⁶⁾ http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

⁽¹⁰⁷⁾ http://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2014-2020/bulgaria/2014bg05m2op001

⁽¹⁰⁸⁾ <http://socialinnovation.lv/en/project-social-entrepreneurship-development-in-baltic-sea-region-granted/>

Polijā uzņēmējdarbības izglītības finansēšanas avots 2014.–2020. gadā ir ESF darbības programma „Zināšanu izglītības attīstība”. Tās mērķis ir veicināt par 30 gadiem jaunāku bezdarbnieku aktivitāti, un tā atbalsta augstāko izglītību un attīsta sociālās inovācijas, mobilitāti un starpvalstu sadarbību, kā arī reformas nodarbinātības, sociālās iekļaušanas, izglītības, veselības un labas pārvaldības jomā. Polija piedalās arī pārrobežu apmaiņas programmā „Erasmus jaunajiem uzņēmējiem”, kas jauniem vai topošiem uzņēmējiem dod iespēju mācīties no pieredzes bagātākiem uzņēmējiem, kuri vada mazos uzņēmumus citās programām iesaistītajās valstīs.

Slovēnijā uzņēmējdarbības izglītība ir paredzēta darbības programmā „ES kohēzijas politikas īstenošana”⁽¹⁰⁹⁾ no 2014. līdz 2020. gadam. Desmitās prioritārās jomas „Zināšanas, prasmes un mūžizglītība nodarbināmības uzlabošanai” trešais īpašais mērķis ir tieši saistīts ar uzņēmējdarbības izglītību: „Veicināt elastīgi organizētus mācīšanās ceļus un atbalstīt kvalitatīvu karjeras orientāciju skolas vecuma jauniešiem visās izglītības sistēmas pakāpēs.”

Līdzīgi arī **Slovākijā** uzņēmējdarbības izglītību finansē caur „Jaunatnes stratēģiju 2014.–2020. gadam”, kas, savukārt, tiek subsidēta caur darbības programmu „Cilvēkresursi”, kura ir paredzēta pirmajā prioritārajā jomā „Izglītība”.

Somijā uzņēmējdarbības izglītība ir integrēta nacionālajā pasākumā „Radošās prasmes Somijai”, bet **Apvienotās Karalistes** Partnerības līgumā⁽¹¹⁰⁾ ir paredzēts mērķis uzlabot MVU konkurētspēju un atbalstīt uzņēmējdarbību.

Visbeidzot, 2014. gadā saskaņā ar ES programmas *Erasmus+* trešo pamatdarbību „Iespējamās iniciatīvas” tika izsludināts uzaicinājums iesniegt priekšlikumus, lai atbalstītu Eiropas partnerību, izmēģinot un paplašinot dažādus pasākumus⁽¹¹¹⁾. Viena no uzaicinājuma prioritātēm bija „praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes īstenošana skolā”. Saistībā ar šo tēmu tika izvēlēti divi projekti (plašāku informāciju par to mērķiem sk. 3.2. apakšnodalā).

Projekts „Jauniešu starts — uzņēmējdarbības izaicinājumi”⁽¹¹²⁾, ko vada Portugāles Uzņēmējdarbības izglītības platforma, apvieno partnerus no piecām valstīm — Dānijas, Luksemburgas, Austrijas, Portugāles un Slovēnijas —, un tajā darbojas vairākas izglītības ministrijas. Trīs gadu laikā tas ir saņēmis apmēram 2 miljonus EUR lielu stipendiju.

Projekts „Inovāciju kopa uzņēmējdarbības izglītībai”⁽¹¹³⁾, ko koordinē *Junior Achievement — Young Enterprise Europe* sadarbībā ar dažām izglītības ministrijām, apvieno partnerus no astoņām valstīm — Beļģijas, Dānijas, Igaunijas, Horvātijas, Itālijas, Latvijas, Somijas un Norvēģijas. Trīs gadu laikā tas ir saņēmis apmēram 1,8 miljonus EUR lielu stipendiju.

⁽¹⁰⁹⁾ http://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2014-2020/slovenia/2014si16maop001

⁽¹¹⁰⁾ https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/368808/bis-14-1179-united-kingdom-partnership-agreement-part-one.pdf

⁽¹¹¹⁾ http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/PDF/?uri=OJ:JOC_2014_051_R_0017_01&from=EN

⁽¹¹²⁾ <http://www.youthstartproject.eu>

⁽¹¹³⁾ <http://icee-eu.eu/about.html>

3. NODAĻA. SKOLU IZGLĪTĪBAS PROGRAMMA

Šajā nodaļā ir analizēti trīs aspekti, kas saistīti ar uzņēmējdarbības izglītības iekļaušanu skolu izglītības programmā. Vispirms ir aplūkoti centralizētie dokumenti, lai noteiktu, cik lielā mērā uzņēmējdarbības izglītība izglītības programmā tiek atzīta. Ir pētīts, vai tiek īstenota starppriekšmetu pieeja vai arī uzņēmējdarbības izglītība tiek mācīta kā atsevišķs priekšmets vai integrēta citos priekšmetos; ir pētīts arī tas, vai šis priekšmets izglītības programmā ir paredzēts kā obligāts vai kā izvēles. Pēc tam, iedziļinoties uzņēmējdarbības izglītības mācīšanas veidā, ir aplūktas centrālās pārvaldes iestāžu norādes par uzņēmējdarbības izglītībā izmantojamām mācību metodēm.

Kā viena no īpašajām mācību metodēm ir aplūkota dažādu veidu praktiskā uzņēmējdarbības pieredze, un ir vērtēts, cik lielā mērā tā ir iekļauta izglītības programmā. Šī pieredze ietver mācību projektus, praktiskos uzdevumus, sabiedriskos uzdevumus un miniuzņēmumu vai mikrofinansētu iniciatīvu īstenošanu.

Nodaļas beigās ir aplūkoti uzņēmējdarbības izglītības īpašie mācīšanās rezultāti trijās jomās:

- attieksme (pašpaļāvība un pašiniciatīva);
- prasmes (radošums, plānošana, finanšpratība, resursu pārvaldība, nenoteiktības un riska pārvaldība, kopīgais darbs);
- zināšanas (zināšanas, kā novērtēt iespējas, izpratne par uzņēmēju lomu sabiedrībā un informētība par uzņēmējdarbības karjeras iespējām).

3.1. Pieeja uzņēmējdarbības izglītībai izglītības programmā

Tas, vai uzņēmējdarbības izglītība ir skaidri atzīta centralizētajos stratēģiskajos dokumentos, ir detalizēti analizēts 2012. gada *Eurydice* ziņojumā⁽¹¹⁴⁾ par šo priekšmetu sākumskolas izglītībā un abos vispārējās vidējās izglītības posmos. Stratēģiskie dokumenti ir oficiāli dokumenti, kuros ietvertas izglītības programmas, vadlīnijas, pienākumi un/vai rekomendācijas. Šajā ziņojumā ir aplūktas minētās izglītības pakāpes, kā arī skolā īstenotas sākotnējās profesionālās izglītības un apmācības (SPIA) satura pamats, bet tas neattiecas uz tādām specializētām skolā īstenotām SPIA programmām kā uzņēmējdarbības studijas, jo uzmanība ir pievērsta tam, ko SPIA iemācās visi skolēni.

Nākamajās sadaļās ir aplūktas visas vispārējās izglītības pakāpes un sākotnējās profesionālās izglītības posms un ir analizēts, cik lielā mērā un kā uzņēmējdarbības izglītība ir integrēta izglītības programmā. Ir konstatētas trīs plašas pieejas:

- starppriekšmetu pieeja, kur uzņēmējdarbības izglītības mērķi ir starpnozaru mērķi un horizontālie mērķi, kas izpaužas dažādos mācību priekšmetos;
- uzņēmējdarbības izglītība tiek mācīta kā atsevišķs obligāts priekšmets vai kā obligāto priekšmetu daļa;
- uzņēmējdarbības izglītība tiek mācīta kā izvēles priekšmets vai kā izvēles priekšmetu daļa.

Šīs pieejas cita citu neizslēdz, tāpēc vienā valstī var tikt īstenotas visas trīs.

Eiropas Komisijas ziņojumā ir piedāvāts tālākvirzības modelis, kurš paredz „virzību no uzņēmējdarbības izglītības kā izglītības programmas „papildinājuma“, kas visbiežāk pieejama obligātās izglītības beigu posmā, uz tādu uzņēmējdarbības izglītību, kas ir neatņemama izglītības

⁽¹¹⁴⁾ EACEA/Eurydice, 2012.

programmas sastāvdaļa visās izglītības pakāpēs. Saskaņā ar šādu scenāriju uzņēmējdarbības izglītība sākotnējos mācību gados — sākumskolā un vidējās izglītības pirmajā posmā — ieliek skolēnos pamatu tam, lai vēlāk, piemēram, vidējās izglītības otrajā posmā un pēc tā, uzņēmējdarbību varētu apgūt kā atsevišķu mācību priekšmetu“ (McCoshan et al., 2010, 29. lpp.).

3.1.1. Sākumskolas izglītība un vispārējās vidējās izglītības pirmais posms

3.1. attēlā redzams, ka sākumskolas izglītībā apmēram pusē valstu attiecībā uz uzņēmējdarbības izglītību tiek īstenota starppriekšmetu pieeja, tiek uzsvērti starpnozaru mērķi un horizontālie mērķi un uzņēmējdarbības izglītība nav piesaistīta noteiktiem mācību priekšmetiem. 14 izglītības sistēmās uzņēmējdarbības izglītība ir integrēta obligātajos priekšmetos. Tā reti — tikai piecās valstīs — tiek īstenota kā izvēles priekšmets vai ir integrēta izvēles priekšmetos. Tas nav nekāds pārsteigums, jo sākumskolā izvēles priekšmeti tiek piedāvāti reti. Kopumā aptuveni trīs ceturtdaļas valstu ir norādījušas, ka īsteno vismaz vienu no minētajām pieejām.

Četrās valstīs (Spānijā, Slovēnijā, Somijā un Norvēģijā) starppriekšmetu mērķi ir apvienoti ar obligātajiem mācību priekšmetiem, savukārt četrās citās valstīs (Čehijā, Latvijā, Maltā un Rumānijā) tiek īstenotas visas trīs pieejas (starppriekšmetu, obligātā un izvēles).

Igaunijā, kur tiek īstenota īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija (sk. 2. nodaļu), uzņēmējdarbības kompetence sākumskolas izglītībā veido daļu no vispārējām kompetencēm, ko vajadzētu pilnveidot visā mācību procesā, izmantojot starppriekšmetu pasākumus. Uzņēmējdarbība ir iekļauta arī valsts izglītības programmā sākumskolām starppriekšmetu tēmā „Pilsoniskā iniciatīva un uzņēmējdarbība“.

Spānijā jaunais Izglītības likums paredz, ka „bez aizspriedumiem par to, ka dažās šīs izglītības pakāpes jomās uzņēmējdarbības izglītība, pilsoniskā izglītība un konstitucionālā izglītība ir jāaplūko īpaši, .. tām ir jātiek iekļautām visās mācību priekšmetu jomās“.

Slovēnijā saskaņā ar 2007. gada Sākumskolu likumu gan sākumskolas, gan vidējās izglītības pirmā posma izglītības programmā tika ieviests mērķis „uzņēmēja attieksmes — lietderīguma, inovāciju un radošuma — pilnveide“.

Kā redzams 3.1.b attēlā, vidējās izglītības pirmajā posmā 21 valstī ir definēti uzņēmējdarbības izglītības starppriekšmetu mērķi. 17 valstis ziņo, ka uzņēmējdarbība šajā pakāpē ir vai nu obligāta, vai tiek mācīta kā atsevišķs priekšmets, vai ir integrēta citā priekšmetā. Galvenā atšķirība, salīdzinot ar sākumskolas izglītību, ir tā, ka uzņēmējdarbība daudz biežāk — 15 valstīs — ir izvēles izglītības programmas elements. To, protams, lielā mērā nosaka fakts, ka vidējā izglītībā izvēles priekšmeti tiek piedāvāti daudz biežāk. Tikai astoņas valstis par uzņēmējdarbības izglītību nav ziņojušas.

Bosnijā un Hercegovinā tiek īstenota īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija un šī priekšmeta integrācija sākumskolas izglītības programmā ir izmēģinājuma stadijā, savukārt apmēram pusē vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolu tā tiek ieviesta.

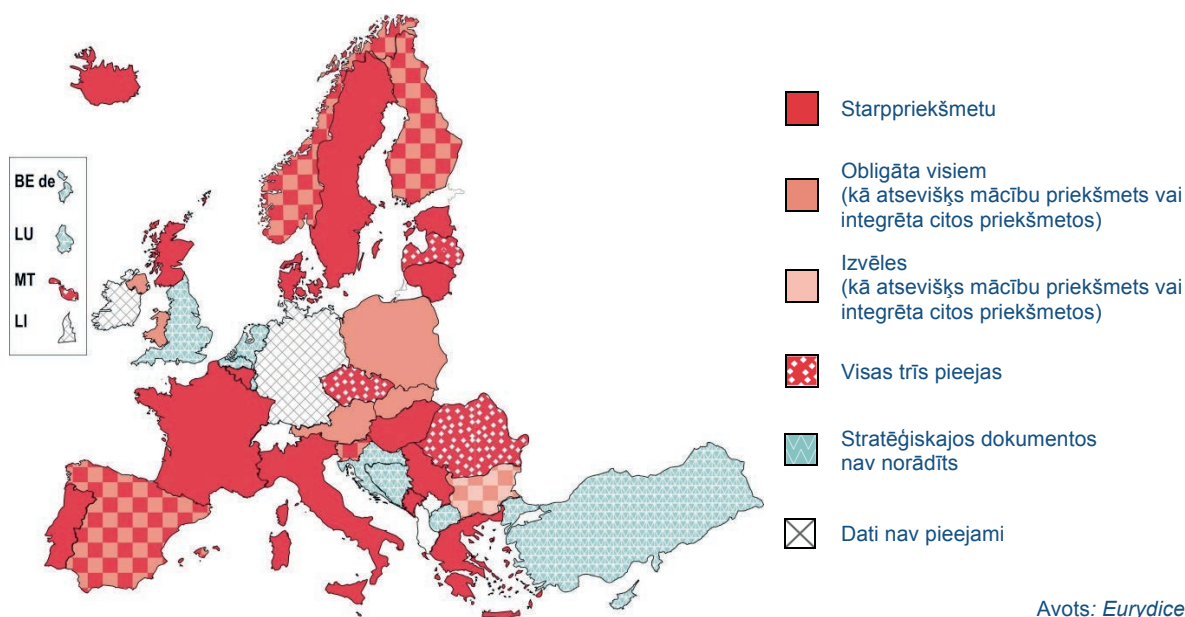
Lietuvā, kur uzņēmējdarbības izglītība pašlaik tiek aplūkota kā uzņēmējdarbības stratēģijas daļa, ir pieņemta nacionālā programma ekonomikas un uzņēmējdarbības iekļaušanai pamatizglītībā. Programma ir balstīta uz tādām galvenajām kompetencēm kā uzņēmējdarbība, saziņa, mācīšanās mācīties un pilsoniskā nostāja.

Vēl viena atšķirība no sākumskolas izglītības ir tā, ka vidējās izglītības pirmajā posmā vairākās valstīs tiek kombinētas dažādas pieejas. Astoņas valstīs vidējās izglītības pirmajā posmā tiek īstenotas visas trīs 3.1.b attēlā minētās pieejas (starppriekšmetu, obligātā un izvēles). Divās valstīs (Bulgārijā un Norvēģijā) ir obligāto un izvēles priekšmetu kombinācija un starppriekšmetu mērķi nav paredzēti. Četrās valstīs un reģionos (Beļģijas franču kopienā, Dānijā, Francijā un Melnkalnē) starppriekšmetu mērķi ir kombinēti ar izvēles priekšmetiem.

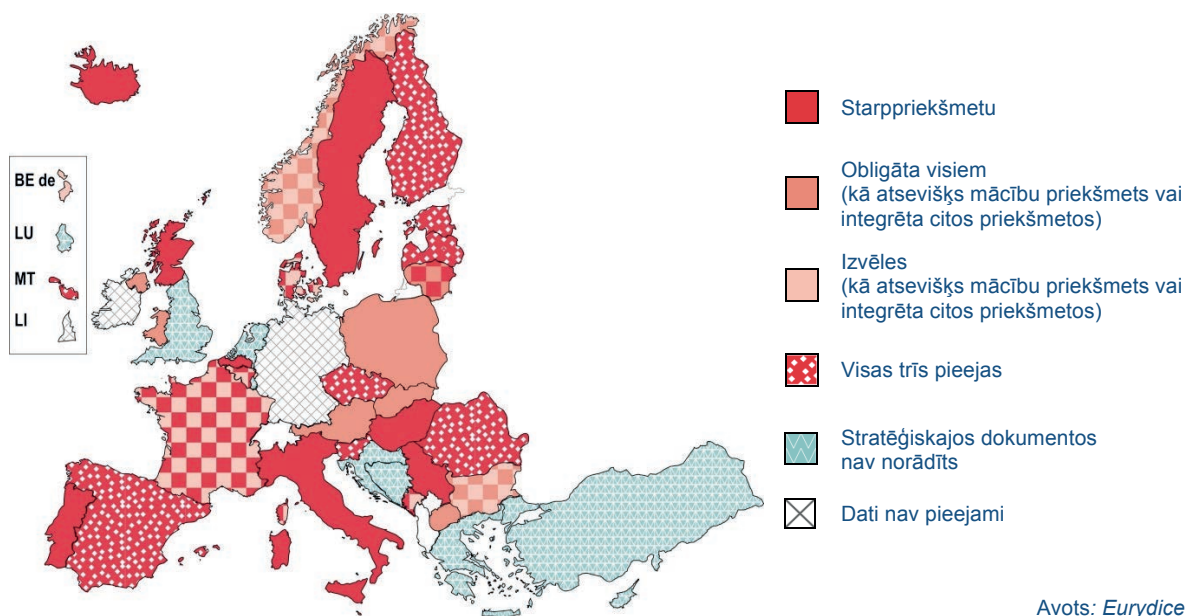
Septiņpadsmit valstīs uzņēmējdarbības izglītība ir obligāta vai nu kā atsevišķs mācību priekšmets, vai arī tā ir integrēta citos obligātajos priekšmetos (sk. 3.2. attēlu).

3.1. attēls. Pieeja uzņēmējdarbības izglītībai izglītības programmā, 2014./15. māc. g.

a) Sākumskolas izglītība

b) Vidējās izglītības pirmais posms

Paskaidrojums

Izvēles priekšmeti ir gan tie mācību priekšmeti, ko skolēni var brīvi izvēlēties (tie nav obligāti), gan dažos izglītības ceļos paredzēti obligātie priekšmeti pretstatā tiem priekšmetiem, kuri ir obligāti visiem skolēniem.

Piezīmes

Beļģija (BE de). ISCED 1–3 izglītības programmā starppriekšmetu pieeja attiecībā uz uzņēmējdarbības izglītību netiek īstenota, bet ir pieņemtas prasmju vadlīnijas, kurās uzņēmējdarbības izglītība ir paredzēta. 2008. gadā pieņemtās prasmju vadlīnijas „Sagatavošanās karjeras izvēlei” un „Karjeras atbalsts” ir starppriekšmetu vadlīnijas visiem mācību priekšmetiem no ISCED 1 līdz ISCED 3. To mērķis ir sniegt priekšstatu par visām profesijām, un tās ir kā saikne starp skolu un darba pasauli.

Horvātija. Nacionālajā izglītības programmā paredzēts, ka uzņēmējdarbības izglītība jāintegrē ISCED 0–3 programmā kā starppriekšmetu tēma, taču pati izglītības programma, kas īstenotu šīs prasības, vēl nav izstrādāta līdz galam.

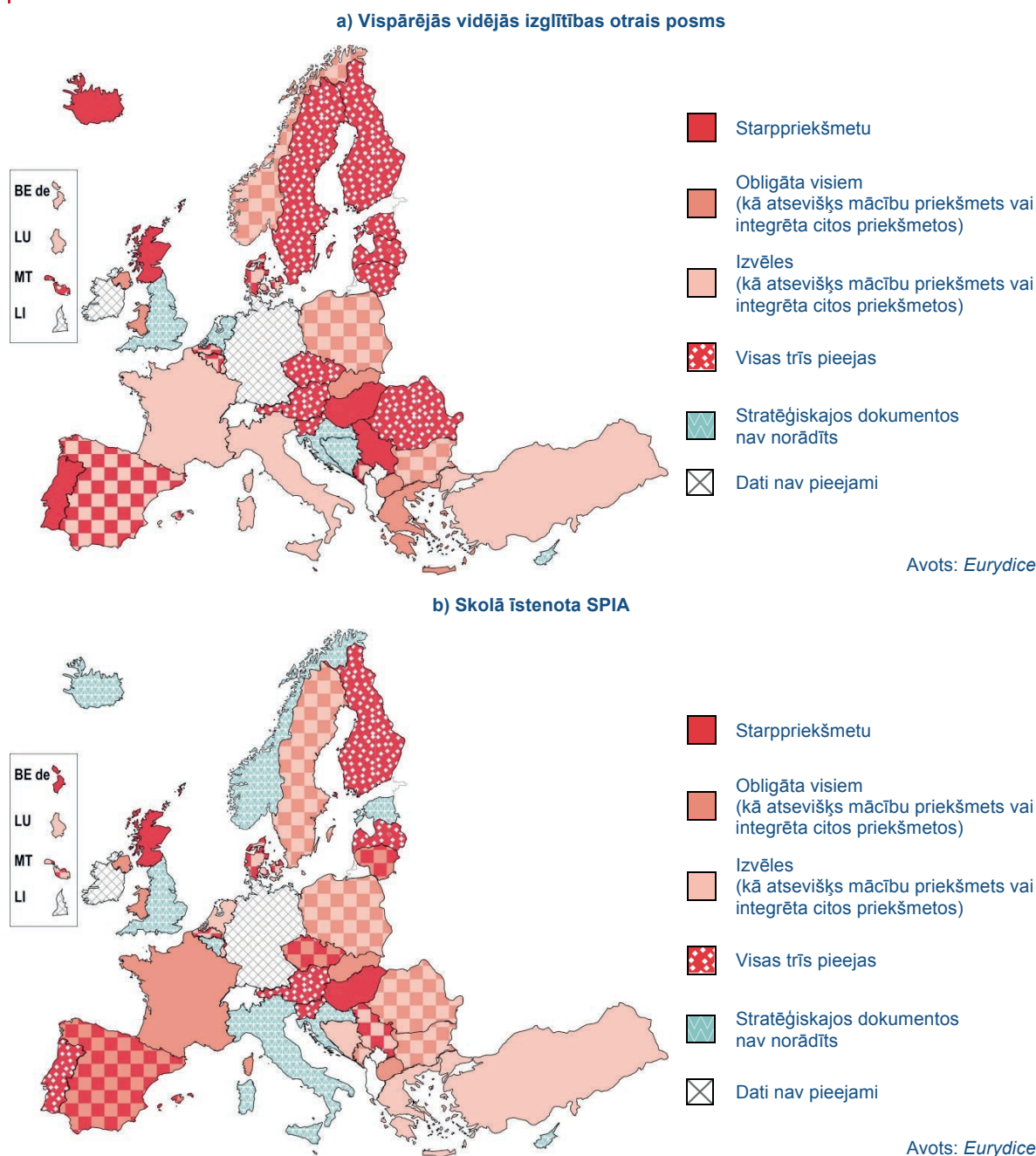
Nīderlande. Skolas ir autonomas un var pašas izvēlēties, vai uzņēmējdarbības izglītību iekļaut savās programmās un kā to pārvaldīt. Daudzas skolas īsteno šādu izglītību, lai gan valsts mēroga stratēģijas nav.

Bosnija un Hercegovina. Uzņēmējdarbības izglītības integrācija izglītības programmā pašlaik tiek izmēģināta atsevišķās izglītības iestādēs, un to atbalsta ES pirmspievienošanās palīdzības programma un reģionālais SEECEL projekts.

3.1.2. Vispārējās vidējās izglītības otrais posms un skolā īstenota SPIA

Vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā uzņēmējdarbības izglītība ir starppriekšmetu mērķis 20 valstīs un reģionos. Šajā izglītības pakāpē tā ir pārstāvēta plašāk nekā sākumskolas izglītībā un vidējās izglītības pirmajā posmā. Desmit valstīs tiek kombinētas visas minētās pieejas.

3.3. attēls. Pieeja uzņēmējdarbības izglītībai izglītības programmā, 2014./15. māc. g.

Paskaidrojums

Izvēles priekšmeti ir gan tie mācību priekšmeti, ko skolēni var brīvi izvēlēties (tie nav obligāti), gan dažos mācību virzienos paredzēti obligātie priekšmeti pretstatā tiem priekšmetiem, kuri ir obligāti visiem skolēniem.

Piezīmes

Beļģija (BE de). ISCED 1–3 izglītības programmā starppriekšmetu pieeja attiecībā uz uzņēmējdarbības izglītību netiek īstenota, bet ir pieņemtas prasmju vadlīnijas, kurās uzņēmējdarbības izglītība ir paredzēta. 2008. gadā pieņemtās prasmju vadlīnijas „Sagatavošanās karjeras izvēlei” un „Karjeras atbalsts” ir starppriekšmetu vadlīnijas visiem mācību priekšmetiem no ISCED 1 līdz ISCED 3. To mērķis ir sniegt priekšstatu par visām profesijām, un tās ir kā saikne starp skolu un darba pasauli.

Horvātija. Nacionālajā izglītības programmā paredzēts, ka uzņēmējdarbības izglītība jāintegrē *ISCED 0–3* programmā kā starppriekšmetu tēma, taču pati izglītības programma, kas īstenotu šīs prasības, vēl nav izstrādāta līdz galam.

Nīderlande. Skolas ir autonomas un var pašas izvēlēties, vai uzņēmējdarbības izglītību iekļaut un kā to pārvaldīt. Daudzās skolās tā tiek mācīta, un uzņēmējdarbības izglītībai (skolā īstenotā SPIA) ir pieejams valdības finansējums, lai gan valsts mēroga stratēģijas nav.

Slovākija. Katra vidējās izglītības otrā posma skola var pati izlemt, vai piedāvāt uzņēmējdarbību kā izvēles priekšmetu.

Bosnija un Hercegovina. Uzņēmējdarbības izglītības integrācija izglītības programmā pašlaik tiek izmēģināta atsevišķās izglītības iestādēs, un to atbalsta ES pirmspievienošānās palīdzības programma un reģionālais *SEECCEL* projekts.

Uzņēmējdarbības izglītība ir obligāts priekšmets 18 valstīs un reģionos, savukārt 23 valstīs un reģionos tā ir izvēles priekšmets vai ir integrēta izvēles priekšmetos. Tikai piecas valstis un reģioni par uzņēmējdarbības izglītības īstenošanu nav ziņojuši.

Nākamajos piemēros ir redzams, kā dažās valstīs ir formulēti ar uzņēmējdarbības izglītību saistīti starppriekšmetu tēmu mērķi.

Ungārijā valsts izglītības programmas pamatā visās izglītības pakāpēs „pašiniciatīva un uzņēmējspēja” tiek skaidri traktēta kā starppriekšmetu galvenā kompetence; uz to ir arī dažas netiešas atsauces mācību priekšmetu programmās. Uzņēmējdarbības izglītība ir netieši vai īsi pieminēta trijos no divpadsmit valsts izglītības pamatprogrammā ietvertajiem izglītības mērķiem.

Maltā „Izglītība uzņēmējdarbībai, radošumam un inovācijām” ir viena no sešām starppriekšmetu tēmām, kas nacionālajā izglītības programmā ietvarstruktūrā noteiktas sākumskolas izglītībai un abiem vidējās izglītības posmiem, un tā ir integrēta visās astoņās mācību jomās.

Somijā tēmas „Līdzdalību veicinošs pilsoniskums un uzņēmējdarbība” mērķis ir palīdzēt skolēniem paraudzīties uz sabiedrību no dažādiem skatpunktiem, veidot pilsoniskai iesaistei nepieciešamās spējas un likt pamatu uzņēmējdarbības metodēm. Skolā izmantotajām metodēm un mācību kultūrai ir jāatbalsta skolēnu veidošanās par patstāvīgiem, iniciatīvu izrādošiem, mērķi zinošiem un uz sadarbību vērstiem iedzīvotājiem; tām jāpalīdz viņiem gūt reālistisku priekšstatu par veidiem, kādos iespējams ietekmēt sabiedrību.

Kā paskaidrots ievadā, šajā ziņojumā ir aplūkots skolā īstenotas profesionālās izglītības (SPIA) satura pamats, taču ne specializētās programmas, piemēram, uzņēmējdarbības studijas. Uzņēmējdarbības izglītība kā skolā īstenotas SPIA starppriekšmetu mērķis ir minēta 15 valstīs un reģionos, un tas ir mazāk nekā sākumskolas izglītībā vai abos vispārējās vidējās izglītības posmos. Iespējams, ka SPIA specializētajās programmās uzņēmējdarbība tiek uzsvērtā vairāk nekā izglītības satura pamatā, tomēr izglītības programmā tā labi iederas gan kā obligāts mācību priekšmets vai obligātajos priekšmetos integrēts elements (18 valstīs), gan kā izvēles mācību priekšmets vai izvēles priekšmetos integrēts elements (19 valstīs). Astoņas valstis un reģioni par uzņēmējdarbības izglītības īstenošanu nav ziņojuši.

3.4. attēlā redzams, kuros mācību priekšmetos vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā un skolā īstenotā SPIA uzņēmējdarbības izglītība ir integrēta. Kā atsevišķs priekšmets tā visbiežāk tiek mācīta vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā (*ISCED 3*); 12 valstīs tas ir izvēles priekšmets, bet piecās — obligāts. Tātad gandrīz pusē valstu uzņēmējdarbības izglītība tiek mācīta kā atsevišķs priekšmets. Skolā īstenotā SPIA uzņēmējdarbības izglītība parasti ir atsevišķs priekšmets. Deviņās valstīs to piedāvā kā obligātu, bet desmit valstīs un reģionos — kā izvēles priekšmetu. Tāpat kā sākumskolā un vidējās izglītības pirmajā posmā, uzņēmējdarbības izglītība parasti ir ietverta sociālajās zinībās, ekonomikā un uzņēmējdarbības zinībās.

Uzņēmējdarbības izglītības mērķi dažādās valstīs ir atšķirīgi.

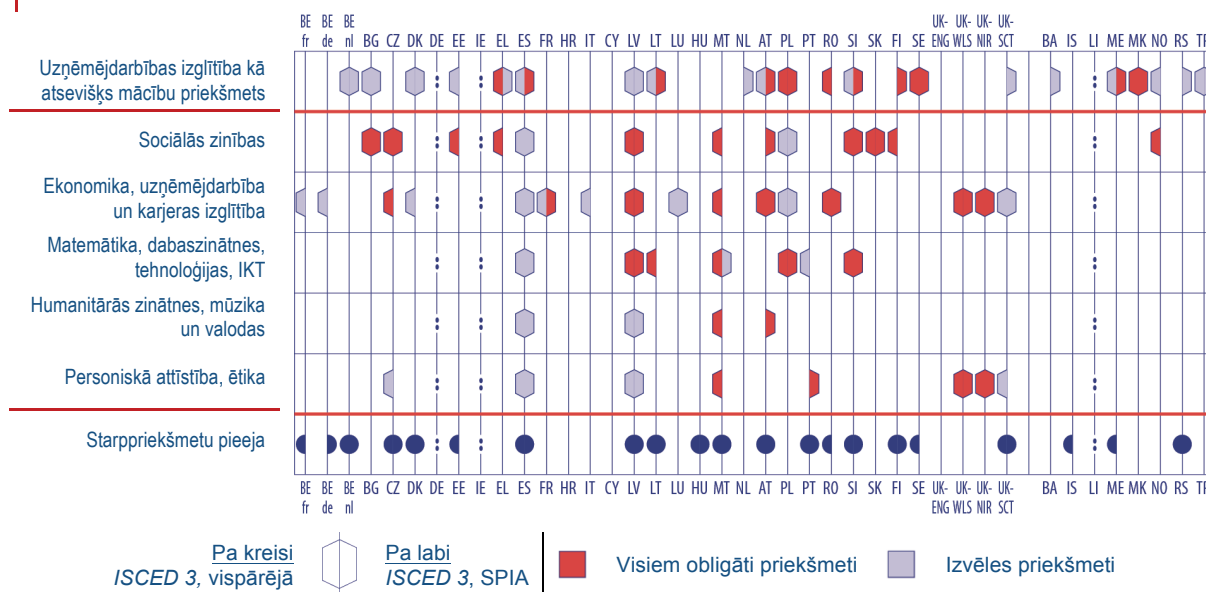
Zviedrijā, kur tiek īstenota īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija, atsevišķajā uzņēmējdarbības izglītības priekšmetā ir izvirzīti seši mērķi, kas ir saistīti gan ar uzņēmējdarbības mērķiem, gan plašākām uzņēmējiem noderīgām prasmēm. Starp tiem ir spēja pārvērst idejas praktiskās un mērķtiecīgās darbībās, sākot īstenot projektu vai izveidojot simulācijas uzņēmumu, īstenojot projektu vai vadot simulācijas uzņēmumu, un spēja pabeigt un novērtēt projektu vai simulācijas uzņēmumu.

Serbijā ir šaurāka uzņēmējdarbības izpratne: skolā īstenotā SPIA priekšmeta „uzņēmējdarbība” nolūks ir pilnveidot uzņēmējdarbības zināšanas, prasmes, attieksmi un vērtības, kā arī uzņēmējdarbībai raksturīgo domāšanas veidu. Tā aptver arī

zināšanas un prasmes, kas nepieciešamas profesionālajai pilnveidei, darba meklēšanai un pašnodarbinātībai (ieskaitot vienkārša biznesa plāna izveidi). Šim priekšmetam raksturīga multidisciplināra pieeja un koncentrēšanās uz praktisko darbu; tiek uzsvērtas arī dabas resursu saglabāšana un ekoloģiskā ilgtspēja.

Polijā mācību priekšmeta „Ievads uzņēmējdarbības izglītībā” mērķi ir, piemēram, verbālā un neverbālā saziņa, lēmumu pieņemšana, vienkārša biznesa plāna izstrādāšana un zināšanas par to, kā funkcionē tirgus institūcijas.

3.4. attēls. Mācību priekšmeti, kuros integrēta uzņēmējdarbības izglītība (ISCED 3 un skolā īstenota SPIA), 2014./15. māc. g.

Avots: Eurydice

Paskaidrojums

Ja vienā un tajā pašā izglītības pakāpē un priekšmetu kategorijā ir gan obligātie, gan izvēles priekšmeti, šajā attēlā atainoti tikai obligātie. Izvēles priekšmeti ir gan tie mācību priekšmeti, ko skolēni var brīvi izvēlēties (tie nav obligāti), gan dažos mācību virzienos paredzēti obligātie priekšmeti pretstatā tiem priekšmetiem, kuri ir obligāti visiem skolēniem.

3.1.3. Atbalsts uzņēmējdarbības izglītības mācīšanas un mācīšanās metožu apguvē

Šajā sadaļā ir analizēts centrālās pārvaldes iestāžu sniegtais vispārējais atbalsts uzņēmējdarbības izglītības mācīšanas un mācīšanās metožu apguvē. Plašāka informācija par skolotājiem sniegto atbalstu ir pieejama 4. nodaļā.

Lai uzņēmējdarbības izglītību varētu ieviest efektīvi, ir jābūt ne vien atbilstošam mācību priekšmetu saturam, bet arī piemērotām mācīšanas un mācīšanās metodēm. Pētījumi šajā jomā apliecina šī aspekta svarīgumu. Piemēram, Anderss Hofmans u. c. (*Hoffmann et al.*, 2012, 102.–103. lpp.) skaidro, ka uzņēmējdarbībai nepieciešamās prasmes mainās un ideju stadijā ir atšķirīgas no tām, kas nepieciešamas organizācijas veidošanas vai projekta stadijā, līdz ar to uzņēmējdarbības mācīšana, izmantojot tradicionālās pedagoģiskās metodes, nav efektīva. Mācīšanā ir svarīgs gan praktiskais aspekts, gan skolēnu dalība, gan arī starpdisciplinārais un starptautiskais elements. Autori arī apgalvo, ka „formālā mācīšana nav vienīgais, kas ietekmē skolēnu spēju kļūt par lieliskiem uzņēmējiem” (*Hoffmann et al.*, 2012, 105. lpp.). Liela ietekme ir arī izglītības iestāžu ārpusklasses pasākumiem, taču to ir grūti izmērīt, jo skolēni, kas piedalās šādos pasākumos, bieži netiek reģistrēti. Līdz ar to ir redzama tikai viena monētas puse, proti, formālās izglītības programmas saturs.

Kā apgalvo Alisija Kodurasa Martinesa u. c. (*Coduras Martinez et al.*, 2008, 11.–12. lpp.), jaunās mācīšanas metodes un starpdisciplinārais saturs rada grūtības gan skolotājiem, gan izglītības iestādēm. Margo Zorgmena un Ketija Pārkisone (*Sorgman and Parkison*, 2008) apgalvo, ka daudzi skolotāji tām nav gatavi (sk. 1. un 4. nodaļu). Multidisciplinārais uzņēmējdarbības saturs un empīriskā pieeja ir jāintegrē skolotāju izglītības pamatprogrammā. Autores secina, ka „apmācītāju apmācība” var prasīt tikpat lielas pūles kā izglītības programmas izstrādāšana.

Šī centralizēto vadlīniju analīze ir balstīta uz tiem četriem mācīšanas un mācīšanās metožu veidiem, kuri parasti (kaut arī ne tikai tie) asociējas ar uzņēmējdarbības izglītību:

- aktīvā mācīšanās,
- mācību projekti,
- empīriskā mācīšanās,
- ārpusklases vai ārpusskolas pasākumi, kas skolēnus iesaista vietējā sabiedrībā vai uzņēmējdarbībā.

Praktiskā uzņēmējdarbības pieredze kā īpaša, vienreizēja pieredze ir analizēta šīs nodaļas turpinājumā (sk. 3.2. apakšnodaļu). Šajā sadaļā ir aplūkotas tikai centralizētās rekomendācijas par vispārējām uzņēmējdarbības izglītības mācīšanas un mācīšanās metodēm.

Iepriekš minētās metodes ne vienmēr ir saistītas tikai ar uzņēmējdarbības izglītību, un tās var būt daļa no vispārējiem pedagoģiskajiem paņēmieniem, kas tiek izmantoti citos mācību priekšmetos. Uz šo tēmu tās attiecas tikai tad, ja tiek izmantotas saistībā ar uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās mērķiem. Arī skolotājiem var būt nepieciešams atbalsts, lai, mācot uzņēmējdarbību, šīs metodes izmantotu; šis jautājums ir aplūkots nākamajā nodaļā.

Dažās valstīs nav centralizētu rekomendāciju vai vadlīniju par minēto mācīšanas un mācīšanās metožu izmantošanu saistībā ar uzņēmējdarbības izglītību, bet tas nenozīmē, ka šādas metodes netiek izmantotas vispār, jo skolas un skolotāji bieži ir lielā mērā autonomi un var paši izlemt, vai šīs metodes izmantot. Ja šādas vadlīnijas ir pieņemtas, tas liecina, ka uzņēmējdarbība izglītības programmā ir nostiprināta un integrēta. Šajā ziņojumā konstatēts, ka sākumskolas izglītībā un/vai vidējās izglītības pirmajā posmā vadlīnijas, kas saistītas ar minētajām metodēm, ir pieņemtas tikai 12 valstīs un reģionos (Beļģijas vācu kopienā, Dānijā, Spānijā, Igaunijā, Francijā, Latvijā, Lietuvā, Polijā, Rumānijā, Bosnijā un Hercegovinā, Melnkalnē un Bijušajā Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikā). Nav nekāds pārsteigums, ka piecas no šīm valstīm un reģioniem (Beļģijas vācu kopiena, Igaunija, Bosnija un Hercegovina, Melnkalne un Bijusī Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika) veicina uzņēmējdarbības izglītību, īstenojot īpašu stratēģiju (sk. 2. nodaļu).

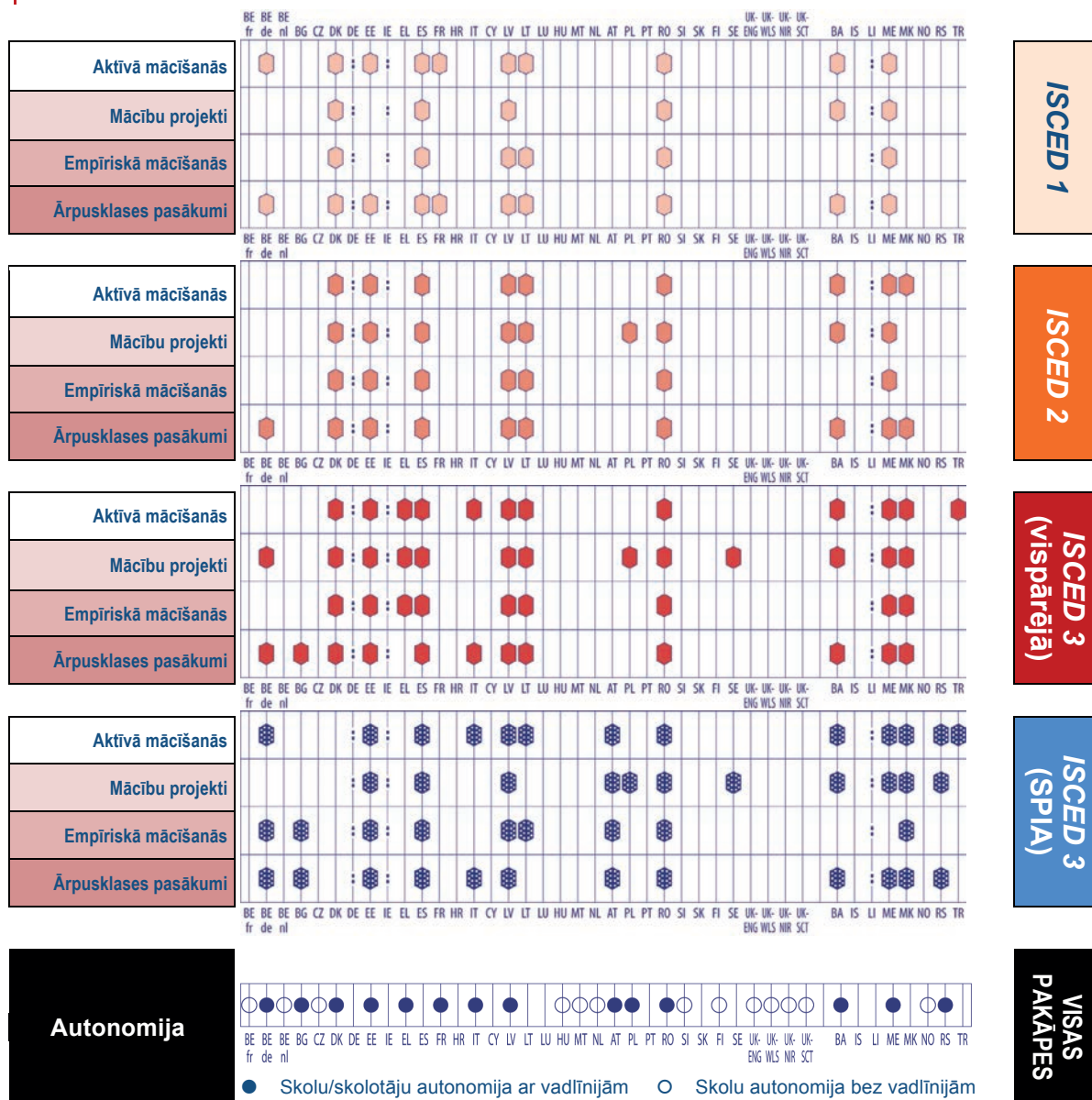
Igaunijā centralizētas rekomendācijas par to, kādas mācīšanas metodes būtu jāizmanto, apgūstot vispārējās prasmes un īstenojot starppriekšmetu mācīšanos, ieskaitot uzņēmējdarbības prasmju pilnveidi, ir sniegtas valsts izglītības programmā sākumskolām un vispārējās vidējās izglītības otrā posma skolām. Jaunajā izglītības programmā sākumskolām un vispārējās vidējās izglītības otrā posma skolām ir ietvertas tēmas par uzņēmumu radīšanu, nodarbināmību un sociālo uzņēmējdarbību. Skolotāju profesijas standartos ir aprakstīts, kādas prasmes ir jāizmanto, mācot uzņēmējdarbību. Igaunijas uzņēmējdarbības izglītības stratēģija „Esi uzņēmīgs!” sniedz rekomendācijas par mācīšanas metodoloģiju.

Spānijā rīkojums Nr. ECD/65/2015 paredz, ka tās mācīšanas metodes, kas piešķir mācībām plašāku kontekstu un ietver mācību projektus, ir vērstas uz konkrētām interesēm, gadījumu izpēti vai problēmu risināšanu un veicina aktīvu dalību, eksperimentēšanu un funkcionālo mācīšanos, kas, savukārt, sekmē kompetenču attīstību un caur zināšanu pārnesi uzlabo skolēnu motivāciju. Mācību projekti īpaši veicina kompetenču apguvi. Tie paredz, ka, lai sasniegtu noteiktu mērķi, ir jāizveido rīcības plāns. Šis metodoloģijas mērķis ir palīdzēt skolēniem organizēt domas, kā arī veicināt pētniecību, analīzi, kritisko domāšanu un hipotēžu izvirzīšanu procesā, kurā ikviens uzņemas atbildību par savām mācībām, izmantojot iegūtās zināšanas un spējas reālās dzīves uzdevumu veikšanā.

Bosnijā un Hercegovinā uzņēmējdarbības izglītības apguves vadlīnijās ir ietvertas interaktīvas mācīšanas metodes, kas paredz aktīvu skolēnu iesaistīšanos mācīšanās procesā.

Vadlīnijas ir vairāk raksturīgas vispārējās vidējās izglītības otrajam posmam un skolā īstenotai SPIA (apmēram trešdaļā valstu un reģionu) nekā zemākajām izglītības pakāpēm. Tas saskan ar faktu, ka uzņēmējdarbības izglītība ir vairāk izplatīta vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā nekā zemākajās pakāpēs. Visbiežāk vadlīnijas ir izstrādātas aktīvās mācīšanās un ārpusklases pasākumu metodei, kurām ir arī sniegtas norādes. Visam mācīšanās procesam jābūt balstītam uz aktīvo metožu un darba formu izmantošanu. Ārpusklases pasākumi bieži izpaužas kā ekskursija uz uzņēmumu (piemēram, Latvijā, Austrijā un Serbijā).

3.5. attēls. Centralizētās vadlīnijas par uzņēmējdarbības izglītības mācību metodēm, 2014./15. māc. g.

Avots: Eurydice

Piezīmes

Beļģija (BE de). Vadlīnijas (kas tiek regulāri atjaunotas) par uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās metodēm nav obligātas, jo Beļģijas konstitūcija garantē izglītības brīvību, līdz ar to jebkuras skolas vadība var izvēlēties savā skolā izmantojamās mācīšanās metodes pēc saviem ieskatiem. Ikviens skolotājs skolas vadības doto vadlīniju ietvaros var izvēlēties tādas metodes, kuras atbilst konkrētās klases vajadzībām.

Spānija. Papildus minētajām metodēm tiek izmantota arī „sadarbīgā mācīšanās”. Saskaņā ar rīkojumu Nr. ECD/65/2015 aktīvajām metodoloģijām ir jābalstās uz sadarbīgās mācīšanās struktūrām. Strādājot kopā, komandas dalībniekiem jāspēj atrisināt problēmas, izprast citu izmantotās stratēģijas un izmantot tās līdzīgās situācijās.

Bosnija un Hercegovina. Visas izglītības programmas lielākoties precīzē saturu, un tajās ir ļoti maz norāžu par metodēm. Skolotājiem ir jāievēro izglītības programmas norādes attiecībā uz saturu, bet viņi var brīvi izvēlēties mācīšanās metodes.

Griekijā plaši tiek izmantota gadījumu izpēte, lai labāk izprastu bezdarba un inflācijas jēdzienu, pieprasījuma un piedāvājuma likumsakarības u. c. Jo īpaši tad, kad uzņēmējdarbības izglītība tiek mācīta priekšmetā „Projekts“, skolēni mācās, kā uzņēmējdarbības ideju pārvērst no ieceres par realitāti.

Meinlalnē aktīvā mācīšana ir pamats visu priekšmetu apguvē visās izglītības pakāpēs, savukārt empīriskā mācīšanās un izpēte ir kļuvušas īpaši svarīgas, jo praktiskais darbs tiek izmantots priekšmeta satura un zināšanu apguvē.

Dažas no valstīm, kas apgalvo, ka tajās mācību priekšmetos ir ietverta uzņēmējdarbības izglītība, nemin nevienu centralizētu vadlīniju par mācīšanas un mācīšanās metodēm. Daudzos gadījumos tas izskaidrojams ar skolām un skolotājiem doto izvēles brīvību.

Apvienotajā Karalistē (Anglijā, Velsā un Ziemeļirijā) to, kādas mācīšanas metodes un mācību materiālus izmantot, izlemj skolotāji, konsultējoties ar mācību pārzini un katedras vadītāju (skolotājs, kas ir atbildīgs par noteikta priekšmeta jomu un kas palīdz un sniedz atbalstu citiem skolotājiem). Katrs skolotājs ir atbildīgs par stundu plānošanu un darba plāna izveidi tā, lai nodrošinātu, ka izglītības programma atbilst likumā noteiktajām prasībām.

Dažās valstīs ir mehānismi, kas atvieglo uzņēmējdarbības izglītības īstenošanu.

Čehijā skolotāji var dalīties ar pieredzi un savām praksē balstītajām mācīšanas metodēm īpašā interneta forumā „Metodoloģiskais portāls“, kas aptver arī citu priekšmetu jomas.

3.2. Praktiskā uzņēmējdarbības pieredze

Eiropas Komisija 2012. gada paziņojumā „Izglītības pārvērtēšana — ieguldījums prasmēs labāku sociālekonomisko rezultātu sasniegšanai“⁽¹¹⁵⁾ aicina dalībvalstis izglītības ieguvējiem vismaz vienu reizi nodrošināt praktisku pieredzi uzņēmumā pirms obligātās izglītības pabeigšanas.

„Praktiskā uzņēmējdarbības pieredze ir izglītības pieredze, kurā izglītības ieguvējam ir iespēja izteikt idejas, saskatīt labu ideju un pārvērst to rīcībā. Tai vajadzētu būt pašu skolēnu vadītai iniciatīvai — individuāli vai nelielā grupā —, mācoties darbībā un sasniedzot taustāmu rezultātu. Šādas iespējas mērķis ir attīstīt izglītības ieguvēju prasmes, pašapziņu un spēju saskatīt iespējas, atrast risinājumus un īstenot savas idejas praksē.“⁽¹¹⁶⁾

Lai atbalstītu valstu centienus šīs pieejas ieviešanā, Eiropas Komisija 2014. gadā izsludināja aicinājumu iesniegt priekšlikumus saskaņā ar trešo pamatdarbību „Iespējamās iniciatīvas“, kurā viena no prioritārajām tēmām bija „Praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes īstenošana skolā“ (sk. 2.2.3. sadaļu). Šī aicinājuma mērķis ir izmēģināt un izvērst šo praksi. Mērķis vienam no izvēlētajiem projektiem — „Jauniešu starts — uzņēmējdarbības izaicinājumi“, ko vada Portugāles organizācija *Plataforma para a Educação do Empreendedorismo em Portugal*, — ir izveidot jaunu pieeju uzņēmējdarbības prasmju mācīšanai, to izvērst un integrēt sākumskolas izglītībā un abos vidējās izglītības posmos. Otra projekta „Inovāciju kopa uzņēmējdarbības izglītībai“, ko vada *Junior Achievement — Europe*, mērķis ir analizēt uzņēmējdarbības izglītības ietekmi un izprast, kas ir nepieciešams, lai sasniegtu Eiropas izvirzīto mērķi, proti, lai ikviens jauniešs pirms obligātās izglītības pabeigšanas būtu ieguvis praktisku uzņēmējdarbības pieredzi.

Ir daudz praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes piemēru. Tiem kopīgais ir īsta uzņēmējdarbības pieeja gan satura, gan metožu ziņā, kur uzņēmējdarbības mācīšanās mērķi ir kombinēti ar uzņēmējdarbības

⁽¹¹⁵⁾ Komisijas Paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai „Izglītības pārvērtēšana — ieguldījums prasmēs labāku sociālekonomisko rezultātu sasniegšanai“, COM/2012/0669 final.

⁽¹¹⁶⁾ Pirmo reizi tas minēts paziņojumā „Izglītības pārvērtēšana“. Šo definīciju, ko izstrādājusi EACEA uzaicinājumā uz konkursu saistībā ar praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes politikas eksperimentiem, var atrast vietnē https://eacea.ec.europa.eu/sites/eacea-site/files/documents/ka3-14-guidelines-for-applicants-final_en.pdf.

metodēm. Tas, ka šādas pieredzes ieguve ir iekļauta skolas izglītības programmā, liecina, ka uzņēmējdarbības izglītība ir patiesi integrēta, nevis īstenota tikai kā papildinājums.

3.2.1. Praktiskā uzņēmējdarbības pieredze skolu izglītības programmā

Praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes piemēri atšķiras ne vien pēc centrālās tēmas, bet arī pēc tā, cik lielā mērā tajos ir paredzētas izglītības īstenošanas pieejas izmaiņas vai pielāgojumi. Gatavojot šo ziņojumu, valstis tika lūgtas norādīt, vai skolu izglītības programmā ir iekļauti tālāk aprakstītie pieredzes veidi; ja ir, tad kurā izglītības pakāpē un vai tie ir obligāti vai izvēles:

- projekta darbs, kura gaitā tiek ģenerētas idejas un iegūts konkrēts galaprodukts;
- praktiska uzdevuma risināšana — uzņēmuma vai sabiedriskas organizācijas sagatavots projekts, kura gaitā jāatrisina darbā aktuāla problēma;
- dalība sabiedrības problēmu risināšanā — inovatīvu ideju izmantošana, lai atrisinātu vietējās sabiedriskās problēmas;
- miniuzņēmuma vai junioru uzņēmuma dibināšana — idejas radīšana uzņēmumam vai sociālajam uzņēmumam; tā izveidošana un vadīšana noteiktu laiku;
- skolēnu iniciatīvu mikrofinansēšana — konkrētas idejas un kolektīvi finansēti projekti peļņas gūšanai un/vai sociālās ietekmes radīšanai.

Ir jāpiemin, ka saistībā ar praktisko uzņēmējdarbības pieredzi pirmā pieminētā pieredze („projekta darbs“) atšķiras no vispārējās projekta darbu pedagoģiskās metodoloģijas, kas aplūkota 3.1.3. sadaļā. Ar projekta darbiem saistītā mācīšana dažādā mērā un atšķirīgos veidos vairumā Eiropas izglītības sistēmu jau ir diezgan izplatīta. Šeit ir aplūkots kaut kas cits, proti, skolēns ir iesaistīts reālā procesā, kurā tiek ģenerētas idejas noteikta galaprodukta iegūšanai. Vispārējās mācīšanas metodes projektu darbos, protams, var tikt izmantotas arī uzņēmējdarbības prasmju attīstīšanai, bet tās neveido vispusīgu praktisko uzņēmējdarbības pieredzi atbilstoši tam, kā tā ir definēta šeit. Tāpat arī praktiskā mācīšanās un darba vidē balstītā mācīšanās SPIA ietvaros un duālā sistēma nav uzskatāmas par to pašu, kas šajā ziņojumā tiek saprasts ar praktisku problēmu risināšanu, lai gan arī tās var pilnveidot jauniešu uzņēmējdarbības prasmes.

Praktiskā uzņēmējdarbības pieredze, kas izpaužas kā projekta darbs, ir paredzēta apmēram desmit valstu izglītības programmās. Bulgārijā, Bosnijā un Hercegovinā un Melnkalnē tā tiek piedāvāta visās izglītības pakāpēs; Igaunijā, Austrijā, Polijā un Somijā — trīs izglītības pakāpēs; Spānijā, Latvijā, Rumānijā un Zviedrijā — divās pakāpēs; Francijā, Lietuvā un Norvēģijā — tikai vidējās izglītības pirmajā posmā, bet Dānijā — tikai skolā īstenotā SPIA. Tādējādi projekta darbs ir viens no izplatītākajiem praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes piemēriem, tomēr tas tiek izmantots mazāk nekā trešdaļā Eiropas valstu.

Somijā interesants piemērs, kas īstenots vidējās izglītības pirmajā posmā, ir projekts „Es un mana pilsēta“, kas pievēršas tēmām „sabiedrība“, „darba dzīve“ un „uzņēmējdarbība“. Šis projekts tiek veidots kā miniatūra pilsēta, kur sestās klases skolēni (12–13 g. v.) strādā kādā profesijā un darbojas kā patērētāji un iedzīvotāji. Tajā ir ietverta arī skolotāju apmācība, mācību materiāli 10 stundām un vienu dienu ilgs mācību vides „Es un mana pilsēta“ apmeklējums. Katra programma tiek īstenota ciešā sadarbībā ar reģiona pašvaldībām un uzņēmumiem. Šis projekts nav obligāts, taču tajā piedalās gandrīz visi sestās klases skolēni.

Norvēģijā tajā pašā izglītības pakāpē skolēni var izvēlēties kādu no izvēles mācību priekšmetiem, no kuriem dažos iekļauta uzņēmējdarbības pieredze. Piemēram, priekšmeta „darba dzīves prasmes“ apguves laikā skolēni veido produktu. Vēl viens izvēles priekšmets ir „veido un pārveido“, kas arī paredz konkrēta galaprodukta izveidi.

Melnkalnē visās skolas izglītības pakāpēs katra priekšmeta izglītības programmā ir paredzēti divi projekti gadā. Skolotāji iziet apmācību, lai apgūtu ar uzņēmējdarbības izglītību saistītu projektu īstenošanu. Šie pasākumi tiek iekļauti skolas un skolotāju gada darba plānā.

Otrs izplatītākais praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes piemērs ir miniuzņēmumu vai junioru uzņēmumu veidošana. Tā kā tā ir vairāk piemērota vecākiem skolēniem, tikai vienā valstī — Spānijā — to drīkst iekļaut jau sākumskolas izglītībā. Tikai piecās valstīs (Igaunijā, Spānijā, Francijā, Lietuvā un Somijā) tā ir iekļauta izglītības programmā, sākot ar vidējās izglītības pirmo posmu. Savukārt vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā un/vai skolā īstenotā SPIA šāda veida pieredze ir iegūstama 16 valstīs.

Skolēnu dalību miniuzņēmumos bieži atbalsta specializētas organizācijas. Dānijā valdība 2010. gadā izveidoja Dānijas Uzņēmējdarbības fondu, lai palīdzētu nodrošināt to, ka radošums un inovācijas kļūst par būtisku izglītības daļu visās skolas izglītības pakāpēs.

Dažās valstīs praktiskā uzņēmējdarbības pieredze, kas izpaužas kā miniuzņēmumi, jau ir izplatīta prakse. Piemēram, Zviedrijā 2014./15. mācību gadā 24 415 skolēni (t. i., vairāk nekā 20 % vidusskolu beidzēju) piedalījās „Uzņēmuma programmā”. Somijā 2013./14. mācību gadā tika nodibināts ap 1300 skolēnu uzņēmumu un šādās programmās piedalījās ap 4100 skolēnu. Austrijā profesionālās izglītības jomā ir izveidots vairāk nekā 1000 miniuzņēmumu. Igaunijā 2014./15. mācību gadā vidējās izglītības pirmā posmā darbojās 42 miniuzņēmumi, bet vidējās izglītības otrajā posmā šādā programmā bija iesaistījušās 62 skolas (200 skolēnu uzņēmumu), t. i., 32 % Igaunijas skolu.

Praktisku uzdevumu un sabiedrības problēmu risināšana ir mazāk izplatīta. Tikai dažās valstīs sākumskolas izglītībā vai vidējās izglītības pirmajā posmā tiek risināti praktiski uzdevumi, un ne vairāk kā septiņās valstīs un reģionos šajās izglītības pakāpēs tiek risinātas sabiedrības problēmas. Līdzīgi aptuveni desmit valstīs un reģionos praktiskas un/vai sabiedriskas problēmas tiek risinātas vidējās izglītības otrajā posmā un/vai skolā īstenotā SPIA. Skolēnu iniciatīvu mikrofinansēšana Eiropas izglītības programmās tiek īstenota vēl retāk, un vienīgā valsts, kur tā atrodama parastajā izglītības programmā, ir Austrija, kur vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā tā funkcionē kā daļa no projektu konkursa „Inovatīvā jaunatne” (*Jugend Innovativ*). Tā ir pieejama arī SPIA, taču ne kā izglītības programmas daļa; tā tiek īstenota caur kolektīvā finansējuma platformām, kuras izveidotas īpaši skolēnu projektiem.

3.2.2. Praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes veicināšana ar iniciatīvām

Valstīs, kur praktiskā uzņēmējdarbības pieredze vēl nav iekļauta parastajā izglītības programmā, tā tiek piedāvāta kā ārpusklasses nodarbības, nacionālās programmas un iniciatīvas ar ārējo partneru dalību un atbalstu. Dati liecina, ka, ņemot vērā praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes dabu, ārējo partneru iesaistīšana tās plānošanā un/vai īstenošanā ir būtisks faktors, jo tā nodrošina saikni ar „reālo pasauli” un parāda tās svarīgumu ārpus izglītības iestādes⁽¹¹⁷⁾. Šis ziņojums apstiprina ārējo pakalpojumu sniedzēju būtisko lomu šādas pieredzes nodrošināšanā ārpusklasses pasākumos.

Šajā ziņā ļoti nozīmīgs ir starptautiskās nevalstiskās organizācijas *Junior Achievement* un tās dalīborganizāciju darbs daudzās Eiropas valstīs, jo tas ir balstīts uz stabilu pieredzi un ciešu saikni starp izglītības un uzņēmējdarbības sektoru. Dažās valstīs *Junior Achievement* programmas akreditē izglītības ministrija (Čehijā, Francijā, Maltā, Slovākijā un Serbijā), bet dažās (Bulgārijā, Dānijā, Luksemburgā, Norvēģijā, Polijā, Zviedrijā un Serbijā) tās saņem valdības finansējumu. Beļģijas flāmu kopienā (saistībā ar skolotāju autonomiju mācīšanas metožu izvēles ziņā), Bulgārijā, Igaunijā, Grieķijā un Latvijā praktiskās uzņēmējdarbības programmas, ko izstrādājušas *Junior Achievement* nacionālās organizācijas, jau tiek iekļautas vidusmēra izglītības programmās (sk. 3.6. attēlu).

⁽¹¹⁷⁾ TWG on EE, 2014, 32. lpp.

Čehijā „Prakses uzņēmumu centrs“ (*Centrum fiktivních firem*), kas ir starptautiskā tīkla *Europen-PEN International* ⁽¹¹⁸⁾ dalībnieks un saņem valsts finansējumu, vidējās profesionālās izglītības otrā posma skolēniem piedāvā iespēju vadīt „prakses uzņēmumu“, lai attīstītu uzņēmējdarbības prasmes. Šos uzņēmumus skolotāja pārraudzībā un sadarbībā ar Centru dibina skolēni.

Citās valstīs praktiskā uzņēmējdarbības pieredze tiek veicināta ārpusklases pasākumos vai saistībā ar plašākām reģionālajām, nacionālajām vai Eiropas mēroga iniciatīvām.

Spānijā daudzos autonomajos apgabalos ir izstrādāta programma, kurā ir paredzēti praktiski ārpusklases pasākumi. Bieži šo programmu īstenošanu atbalsta reģionālās pārvaldes iestādes, kaut gan ne vienmēr to mērogs ir liels. Dažos reģionos un programmās šo pasākumu sagatavošanā un/vai finansēšanā piedalās bankas un citas finanšu iestādes (piemēram, programmu *Equilicúa* līdzfinansē *Caja Navarra Foundation*, bet *Cajastur* izsniedz aizdevumus skolu mikrouzņēmumu izveidei Astūrrijā). Autonomie apgabali arī veido partnerību ar sabiedriskajām aģentūrām vai privātu uzņēmumiem un NVO. Tiek īstenotas arī citas iniciatīvas, ko virza privātais sektors un kas tiek izstrādātas tieši izglītības iestādēs vai nu nacionālajā mērogā (piemēram, *Telefónica Foundation* projekts „Domā plaši“), vai reģionālajā mērogā (piemēram, projekts *Startinova*, ko sešos autonomajos apgabalos atbalsta seši reģionālie laikraksti no komunikāciju grupas *Vocento*). Runājot par metodoloģiju, visu programmu nolūks ir sekmēt aktīvu un jēgpilnu mācīšanos, kas saistīta ar praktisko dzīvi. Bieži tās ir veidotas kā izglītības mikrouzņēmumi (t. sk. jauniešu biedrības, kooperatīvi, ražošanas uzņēmumi, uzņēmumi utt.) vai ir organizētas kā projektu konkursi. Izglītības iestāžu dalība šajās programmās ir brīvprātīga.

Nīderlandē praktiskā (un teorētiskā) uzņēmējdarbības pieredze izglītības programmā nav paredzēta, jo skolas ir autonomas, taču dažas šādu pieredzi piedāvā. Piemēram, saskaņā ar programmu *Jong Ondernemen* sākumskolas izglītības, abu vidējās izglītības posmu un skolā īstenošanas SPIA skolēni var dibināt miniuzņēmumus vai junioru uzņēmumus. Organizācija sadarbojas ar dažādām iestādēm un saņem finansiālu atbalstu no valdības. Sākumskolā īstenojama programma *BizWorld* dod bērniem iespēju vadīt pašiem savu uzņēmumu. Vidējās izglītības otrajā posmā tiek īstenota programma „Junioru uzņēmums“. Sākumskolas izglītībā galvenokārt tiek uzsvērta „uzņēmējiem raksturīgā uzvedība“: uzņēmība, radošums, uz risinājumiem orientēta domāšana (problēmu risināšana), komerciālā jeb ekonomiskā domāšana un darbība, sociālo prasmju attīstība. Bērni tiek mudināti īstenot savas iniciatīvas īstermiņa projektos, kas ilgst dažas nedēļas vai mēnešus. Dažas no skolām specializējas un prezentē sevi kā „uzņēmēju skolas“ (*Entreprenasium*), kur skolēni var vadīt savu uzņēmumu un skolotāji mācās iemācīt uzņēmēja domāšanu un uzvedību ⁽¹¹⁹⁾, vai „tehnoloģiju uzņēmēju skolas“ (*Technasium*), kur tehnoloģijas bieži tiek kombinētas ar inovatīvu uzņēmējdarbību, piemēram, strādājot ar ārējiem klientiem. Arī pašas skolas var piedāvāt dažādas programmas uzņēmējdarbības veicināšanai starp skolēniem.

Praktiskā uzņēmējdarbības pieredze ļoti plašās variācijās tiek īstenota **Apvienotajā Karalistē**. *MyBnk* — labdarības pasākums visā Apvienotajā Karalistē — māca jauniešiem, kā rīkoties ar naudu un kā izveidot uzņēmumu ⁽¹²⁰⁾. *Young Enterprise* ir bezpeļņas uzņēmējdarbības un labdarības iniciatīva, kas, izmantojot dažādas programmas, palīdz jauniešiem uzzināt vairāk par uzņēmējdarbību un darba tirgu ⁽¹²¹⁾. *Young Enterprise* tiek īstenota Anglijā un Velsā ⁽¹²²⁾, savukārt Skotijā ⁽¹²³⁾ un Ziemeļīrijā ⁽¹²⁴⁾ ir patstāvīgas organizācijas, kas ar to sadarbojas. Ziemeļīrijā programmas ir saistītas ar Ziemeļīrijas izglītības programmu. Sākumskolas izglītības posmā tās beidzas ar programmu „Uzņēmējdarbības pamati“ (*Business Beginnings*), kas 8–11 gadus veciem skolēniem ļauj iegūt īstas uzņēmējdarbības pieredzi, izveidojot un vadot savu uzņēmumu. Līdzīgi projekti tiek īstenoti abos vidējās izglītības posmos. Anglijā 2015. gada februārī tika izveidots „Profesiju un uzņēmējdarbības uzņēmums“ (*Careers and Enterprise Company*) ⁽¹²⁵⁾, un tā mērķis ir pārveidot jauniešiem paredzēto karjeras izglītību un atbalstu un rosināt viņus, informējot par darba pasaules piedāvātajām iespējām. Viens no pirmajiem šī uzņēmuma uzdevumiem ir izveidot uzņēmuma pasi (digitālu skolēnu dokumentu, kurā reģistrēti skolēnu apmeklētie ārpusklases un ar uzņēmējdarbību saistītie pasākumi).

Tiek īstenoti arī nacionāla mēroga aicinājumi sniegt ierosinājumus, lai uzlabotu skolēnu uzņēmējdarbības prasmes. Piemēram, Igaunijā „Uzņēmējdarbība Igaunijā“ reizi gadā publicē valdības aicinājumu sniegt ierosinājumus uzņēmēja domāšanas veicināšanai starp jauniešiem. Vairākas NVO izmanto un organizē skolēnu darba seminārus gan valsts, gan reģionālajā mērogā.

⁽¹¹⁸⁾ <http://www.penworldwide.org/>

⁽¹¹⁹⁾ www.entreprenasium.nl

⁽¹²⁰⁾ <http://mybnk.org/>

⁽¹²¹⁾ <http://www.young-enterprise.org.uk/>

⁽¹²²⁾ <http://www.young-enterprise.org.uk/>

⁽¹²³⁾ <http://www.yes.org.uk/>

⁽¹²⁴⁾ <http://www.yeni.co.uk/>

⁽¹²⁵⁾ <https://www.careersandenterprise.co.uk/>

Vēl viens veids, kā skolēni var gūt praktisku uzņēmējdarbības pieredzi, ir „labākās idejas” jeb uzņēmējdarbības konkursi, kas dažādos veidos tiek rīkoti jau daudzās Eiropas valstīs. Tie, protams, ir tikai ārpusklasses pasākumi, kuru mērogs un dalībnieku skaits ir ierobežots, jo parasti tie ir saistīti ar skolēnu atlasīti. Vēl viens ierobežojums ir tas, ka tā vietā, lai piesaistītu vidusmēra skolēnus, tiek veikta „pašatlasē”: parasti piesakās skolēni ar vislabāk attīstītajām uzņēmējdarbības prasmēm. Tomēr šie konkursi var būt interesanti izmantoto metožu un skolēnu motivācijas ziņā. To apliecina tālāk minētie piemēri.

Austrijā ideju konkursa „Nākamā paaudze” mērķis ir panākt, lai profesionālās izglītības audzēkņi strādātu pie savām idejām, taču viņiem ir uzņēmējdarbības izaugsmes treneri. Pasākumā „Ideju festivāls” skolēni un skolotāji uzzina par citu skolēnu idejām.

Apvienotajā Karalistē tiek īstenotas vairākas nacionālās iniciatīvas, kas skolēniem dod iespēju iesaistīties uzņēmējdarbības pasākumos. Viena no tām ir „Magnāti skolās” (*Tycoons in Schools*) — nacionālas uzņēmējdarbības sacensības skolās. Šajās sacensībās skolēni var dibināt un vadīt uzņēmumu, vēl mācoties skolā vai koledžā. Tā viņi gūst vērtīgu praktisko pieredzi saistībā ar uzņēmuma vadīšanu⁽¹²⁶⁾. Citi pasākumi ir „Uzņēmuma izaicinājuma programma” (*Enterprise Challenge Programme*), kas skolām dod iespēju izveidot un pārvaldīt uzņēmumu⁽¹²⁷⁾, un „Desmitnieks” (*Tenner Challenge*)⁽¹²⁸⁾ — uzņēmējdarbības konkurss un mikrofinansēšanas iniciatīva 11–19 gadus veciem jauniešiem, kas vēlas pamēģināt, ko nozīmē būt uzņēmējam. Tā viņiem ir iespēja radīt biznesa ideju un to īstenot, izmantojot īstu naudu (GBP 10), tātad — uzņemties aprēķinātu uzņēmējdarbības risku, gūt peļņu un to izmantot sabiedrības labā⁽¹²⁹⁾. Vēl viens pasākums ir „Piecītis” (*Fiver Challenge*)⁽¹³⁰⁾, kur līdzīga iespēja tiek dota sākumskolas skolēniem (5–11 g. v.). Abas programmas tiek īstenotas visās četrās Apvienotās Karalistes daļās. Velsā tiek īstenots nacionālā mēroga sākumskolu konkurss „Uzņēmuma ierindnieki” (*Enterprise Troopers*)⁽¹³¹⁾, kas veicina uzņēmējdarbību starp sākumskolas skolēniem.

Islandē „Skolēnu uzņēmējdarbības konkurss” (*Nýsköpunarkeppni grunnskólanemenda*) norisinās visu gadu un ir paredzēts 10–12 gadus veciem skolēniem. Šī konkursa galvenais mērķis ir veicināt bērnu radošumu visā valstī. Katru pavasari norisinās darba seminārs, kurā ar instruktora palīdzību tiek īstenotas visas līdz finālam nonākušās idejas. Šī semināra beigās tiek rīkotas lielas nobeiguma svinības.

Dažās valstīs (Portugālē, Austrijā, Dānijā, Luksemburgā un Slovēnijā) pašlaik tiek īstenots Eiropas *Erasmus+* projekts „Jauniešu starts — uzņēmējdarbības izaicinājumi”⁽¹³²⁾. Šīs programmas mērķis ir veicināt uzņēmējdarbības izglītību, īstenojot sacensību programmu, un novērtēt tās ietekmi uz skolēniem (vērtēšanas rīki un uzņēmējdarbības izglītības rādītāji — *ASTE*)⁽¹³³⁾. Tās nolūks ir izveidot jaunu uzņēmējdarbības prasmju mācīšanas metodi, ieviest to sākumskolas izglītībā, vidējās izglītības pirmajā un otrajā posmā un izvērst tālāk. Daži no tās galvenajiem uzdevumiem ir nopietna ieinteresēto pušu iesaistīšanās, efektīva skolotāju apmācība un pētniecība uzņēmīgo skolu jomā. Galīgais mērķis ir apkopot datus par to, ka saskaņā ar šādu programmu mācītas uzņēmējdarbības prasmes efektīvi nostiprina skolēnu starpnozaru prasmes.

Visbeidzot, Bosnijā un Hercegovinā, Melnkalnē, Bijušajā Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikā un Serbijā tiek īstenotas arī Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centra (*SEEC*) atbalstītas reģionālās iniciatīvas, kuru nolūks ir veicināt uzņēmējdarbības pieredzi un uzņēmīgo skolu attīstību (sk. 2.2.3. sadaļu).

⁽¹²⁶⁾ <http://www.tycooninschools.com/>

⁽¹²⁷⁾ <http://www.nationalenterprisechallenge.co.uk/>

⁽¹²⁸⁾ <http://www.tenner.org.uk/>

⁽¹²⁹⁾ <http://www.tenner.org.uk/>

⁽¹³⁰⁾ <http://www.fiverchallenge.org.uk/>

⁽¹³¹⁾ <http://enterprisetroopers.com/homepage/>

⁽¹³²⁾ <http://www.youthstartproject.eu/#>

⁽¹³³⁾ <http://asteeproject.eu/assessment-tools>

3.3. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistītie mācīšanās rezultāti

Nostājai, ka uzņēmējdarbības izglītībā ir jābūt skaidri formulētiem mācīšanās rezultātiem, ir vēra ņemams pamatojums. Pirmkārt, šādi uzņēmējdarbības izglītība tiek definēta kā mācību joma. Otrkārt, tas skolēniem ļauj saprast, kas no viņiem tiek gaidīts; tas viņiem palīdz pilnveidot nepieciešamās prasmes. Visbeidzot, tas skolotājiem palīdz strukturēt un organizēt mācīšanas procesu un īstenot formālo vērtēšanu.

Tomēr uzņēmējdarbības izglītība ir sarežģīta joma. Kā galvenā kompetence tā ir plaša un daudzšķautņaina, līdz ar to — saistīta ar daudziem īpašiem mācīšanās rezultātiem. Kā minēts iepriekš (sk. 1. nodaļu), uzņēmējdarbības izglītības nacionālās definīcijas un izpratne par to atšķiras, tāpēc domājams, ka šīs atšķirības atspoguļojas arī mācīšanās rezultātu formulējumā un aptvertajās jomās.

Iepriekšējie apsekojumi, starp kuriem ir arī 2012. gada *Eurydice* ziņojums par uzņēmējdarbības izglītību Eiropas skolās⁽¹³⁴⁾, un arī Tematiskās darba grupas uzņēmējdarbības izglītības jautājumos⁽¹³⁵⁾ iegūtie dati liecina, ka ar uzņēmējspēju saistītie mācīšanās rezultāti lielākajā daļā Eiropas valstu joprojām ir izstrādes stadijā. Tas nozīmē, ka daži elementi noteiktās izglītības pakāpēs ir iekļauti, tomēr visaptverošas un saskanīgas pieejas joprojām trūkst.

Eiropas pamatprincipu kopums galvenajai kompetencei „pašiniciatīva un uzņēmējspēja“ patlaban ir izstrādes stadijā⁽¹³⁶⁾, tāpēc, sagatavojot šo ziņojumu, nebija vienota ietvara, uz kuru atsaukties. Tomēr uzņēmējspējas jomā ir vairāki nacionālie vai reģionālie pamatprincipu kopumi, kā arī Eiropas organizācijas un projekti⁽¹³⁷⁾, kam ir izstrādāta sava sistēma⁽¹³⁸⁾. Eiropas mērogā Tematiskā darba grupa ir pievērsusi īpašu uzmanību šai jomai un ir izveidojusi pamatprincipu kopumu dažām uzņēmējdarbības izglītības jomām. Visbeidzot, Eiropas projekts *ASTE* ir izveidojis uzņēmējdarbības prasmju vērtēšanas rīku, kurā ir ieteiktas arī mācīšanās rezultātu kategorijas⁽¹³⁹⁾.

Balstoties uz pieejamajiem instrumentiem, Eiropas valstis tika lūgtas sagrupēt mācīšanās rezultātus atbilstoši trim kategorijām:

- uzņēmēja attieksme (pašpaļāvība un pašiniciatīva);
- uzņēmējdarbības prasmes (radošums, plānošana, finanšpratība, resursu pārvaldība, nenoteiktības un riska pārvaldība, darbs komandā);
- uzņēmējdarbības zināšanas (iespēju novērtēšana; uzņēmēju loma sabiedrībā; uzņēmēju karjeras iespējas).

⁽¹³⁴⁾ EACEA/Eurydice, 2012.

⁽¹³⁵⁾ European Commission, 2014.

⁽¹³⁶⁾ Šo projektu un papildu pētījumus šajā jomā Nodarbinātības ģenerāldirektorāta vārdā veic Kopīgā pētniecības centra Perspektīvo tehnoloģijas studiju institūts. <https://ec.europa.eu/jrc/en/entrecomp?search>

⁽¹³⁷⁾ <http://www.seecel.hr/UserDocsImages/isced-1>

⁽¹³⁸⁾ Piemēram, Dānijā, Austrijā un Apvienotajā Karalistē (Velsā).

⁽¹³⁹⁾ <http://archive.ja-ye.org/Download/jaye/ASTEEReport.pdf>

Uzņēmēja attieksme: pašpaļāvība

Ar uzņēmēja attieksmi — pašpaļāvību — saistītie mācīšanās rezultāti Eiropas skolu izglītības programmās ir diezgan izplatīti. Kā socializācijas elements pašpaļāvības veicināšana ir arī vispārējs izglītības mērķis, kas attiecas ne tikai uz uzņēmējspēju. Tas var izpausties arī daudzos citos veidos, sākot no pašizziņas līdz pašizpratnei, pašcieņai, sevis atzīšanai, pašpaļāvībai un jebkuras prasmes apgūšanas sajūtai. Lai tā būtu vairāk attiecināma tieši uz uzņēmējspēju, to vajadzētu izteikt un saprast saistībā ar uzdevumiem vai darbībām.

Piemēram, Beļģijas vācu kopienā sākumskolas izglītībā tā ir formulēta kā „savu interešu, stipro un vājo pušu identificēšana un raksturošana“, kas ir tuvāka pašizpratnei nekā pašpaļāvībai, savukārt Spānijā tā ir formulēta konkrētāk: „..skolēns izrāda pašpaļāvību.., kas ļauj viņam rīkoties atbilstoši apstākļiem.“

Uzņēmēja attieksme: pašiniciatīva

Saskaņā ar Eiropas ieteikumu par galvenajām kompetencēm pašiniciatīva ir viens no centrālajiem uzņēmējdarbības izglītības elementiem, tāpēc tā bieži ir iekļauta izglītības programmas jomās, kuras ir tieši saistītas ar uzņēmējdarbības izglītību, vai nu obligātajos, vai izvēles priekšmetos, vai arī starppriekšmetu tēmās. No mācīšanās rezultātu viedokļa tā ir cieši saistīta ar problēmu risināšanu un atbildības uzņemšanos vai arī tā ir vienkārši formulēta kā „uzņēmība“ jeb „proaktivitāte“. Piemēram, Francijā sākumskolas izglītībā tas nozīmē, ka katram skolēnam „ir jāspēj noteikt konkrēto problēmu un izstrādāt soļus tās atrisināšanai“. Čehijā ir paredzēts, ka vidējās izglītības otrajā posmā skolēniem „ir jāspēj īstenot proaktīvu pieeju, savu iniciatīvu un radošumu, kā arī jāpieņem un jāatbalsta inovācijas“.

Uzņēmējdarbības prasmes: radošums

Radošums — spēja domāt jaunos un iztēles bagātos veidos — ir jebkurā uzņēmējdarbībā nepieciešamās ideju ģenerēšanas un inovāciju procesa svarīga sastāvdaļa un dzinējspēks. Ar to var saprast arī radošu pieeju problēmu risināšanai. Atšķirībā no izplatītākās radošuma izpratnes šajā kontekstā ar to nav domāta tikai personiska iezīme vai talants, bet kaut kas tāds, ko var iemācīties un pilnveidot⁽¹⁴⁰⁾. Izglītības programmā radošums ciešāk saistīts ar uzņēmējdarbības prasmēm tad, ja tas izpaužas kā lietderīgu ideju attīstīšana.

Tomēr skaidri formulētus ar radošumu saistītus mācīšanās rezultātus atrast ir grūtāk. Dažkārt tas ir diezgan vispārīgs skolas izglītības mērķis, kura sasniegšana tiek veicināta visā izglītības programmā (piemēram, Latvijā, Lietuvā un Rumānijā). Citās valstīs mācīšanās rezultātu formulējumā atspoguļojas praktiskāka radošuma izpratne; tā tas ir, piemēram, sākumskolas izglītībā Slovēnijā, kur skolēni „mācās plānot, uzskicēt, izveidot un testēt produktus un ieteikt to uzlabojumus“. Melnkalnē vispārējās vidējās izglītības otrā posma programmā paredzēts, ka skolēniem „problēmu risināšanā un inovatīvu risinājumu attīstīšanā jāizmanto radošas metodes“.

Uzņēmējdarbības prasmes: plānošana

Spēja plānot un strukturēt uzdevumus ir prasme, kas uztur ideju ģenerēšanas un inovāciju procesu. Tā ļauj pārvērst idejas darbībā, ņemot vērā faktiskos apstākļus un resursus. Ārpus uzņēmējdarbības izglītības konteksta tai var būt arī šaurāka nozīme, kas saistīta tikai ar organizatoriskām izmaiņām.

Piemēram, Igaunijā vidējās izglītības pirmajā posmā skolēnam „jāspēj plānot un novērtēt savas darbības un sasniegt [vēlamo] rezultātu, kā arī izvēlēties un īstenot nepieciešamās darbības“. Spānijā

⁽¹⁴⁰⁾ CF De Bono (1992), Redecker et al. (2011) un Runco (1991).

sākotnējā profesionālā izglītība ir tieši saistīta ar uzņēmējdarbību, jo „audzēkņi spēj izveidot uzņēmuma ražošanas, organizācijas un cilvēkresursu plānu, kā arī atbilstošu [biznesa] plānu“. Slovākijā šī izpratne ir plašāka: vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā skolēniem jāspēj „plānot un vadīt jaunus projektus, lai sasniegtu mērķus ne tikai darbā, bet arī ikdienas dzīvē“.

Uzņēmējdarbības prasmes: finanšpratība

Finanšpratība jeb spēja saprast finanšu pārskatus un budžetu ir saistīta ar prasmi pārvaldīt personiskās finanses, kā arī pārzināt uzņēmējdarbības operāciju pārvaldības pamatus. Bieži tā ir daļa no mācīšanās rezultātiem, kas saistīti ar uzņēmējdarbības izglītības šaurāko definīciju, kurā uzsvērtas uzņēmējdarbības prasmes. Šī ir viena no prasmēm, kuru ir vieglāk izteikt novērojamos un izmērāmos mācīšanās rezultātos nekā citus uzņēmējdarbības izglītības aspektus. Tas var apdraudēt uzņēmējdarbības kā galvenās kompetences efektīvu īstenošanu, jo par izglītības programmu atbildīgās iestādes var pievērst vairāk uzmanības tiem elementiem, kurus ir viegli iemācīt un novērtēt, atstājot novārtā citas svarīgas prasmes. Apsekojums, ko 2013. gadā veica Tematiskā darba grupa uzņēmējdarbības izglītības jautājumos, liecināja, ka apsekotajās valstīs finanšpratība ir būtiskākais aspekts šajā priekšmetā⁽¹⁴¹⁾. Tas apstiprina, ka savā ziņā pastāv aizspriedumi pret šaurākajiem, uz uzņēmējdarbību orientētajiem mācīšanās rezultātiem; tas ir pretrunā ar Eiropas vispārējo tendenci, kura ir vērsta uz plašāku uzņēmējdarbības izglītības izpratni. Finanšpratības mācīšana var būt vairāk teorētiska (vērsta uz finanšu zināšanām) vai praktiska (vērsta uz finanšu prasmēm). Pēdējais attiecas uz Norvēģiju, kur vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā skolēniem jāspēj „aprēķināt finanšu izmaksas; [un] sagatavot ieteikumus dažādu projektu finansēšanai“.

Uzņēmējdarbības prasmes: resursu pārvaldība

Resursu pārvaldība ir spēja apkopot un organizēt resursus noteiktā nolūkā, piemēram, uzņēmējdarbības vai kādas citas iespējas īstenošanai. Tas ir diezgan specifiski, tāpēc Eiropas skolu izglītības programmā tā ir retāk paredzēta kā tiešs mācīšanās rezultāts. Resursu pārvaldība reti tiek aplūkota saistībā ar uzņēmējdarbības idejas īstenošanu. Izglītības programmā resursu pārvaldība biežāk tiek saprasta saistībā ar atbildīgu (dabas) resursu izmantošanu un ilgtspējīgu attīstību, kas pats par sevi nav tas pats, kas uzņēmējdarbības izglītība, tomēr ir atrodami arī daži tādi piemēri, kur šis mācīšanās rezultāts ir izmantots uzņēmējdarbības izglītības kontekstā.

Piemēram, Rumānijā vidējās izglītības pirmajā posmā mācīšanās rezultāts „resursu pārvaldība” ietver prasmi „aprakstīt ģimenes ienākumu un izdevumu galvenos elementus un tos, kas saistīti ar ģimenes uzņēmuma vadīšanu“. Igaunijā vidējās izglītības otrajā posmā skolēniem jāiemācās „saprast, kā cilvēki pieņem lēmumus, sadalot ierobežotus resursus, un kā tiek izvērtētas jebkuras uzņēmējdarbības iespējas finansiālās izmaksas“. Spānijā sākotnējā profesionālajā izglītībā „audzēkņi spēj identificēt uzņēmējdarbības idejas un saskatīt jaunu uzņēmumu izveides iespējas, novērtējot varbūtības un pieejamos resursus, kā arī saprotot to iespējamo ietekmi uz sabiedrību no ētikas skatpunkta“.

⁽¹⁴¹⁾ *European Commission*, 2014, 36. lpp.

Uzņēmējdarbības prasmes: nenoteiktības un riska pārvaldība

Spēja tikt galā ar nenoteiktību un risku, īstenojot un izmantojot kādu ideju, parasti asociējas ar uzņēmējiem un ir vēl viens būtisks uzņēmējdarbības izglītības elements. Tas ir sarežģīts gan mācīšanas, gan mācīšanās ziņā, jo teorētiski vien šo prasmi nav viegli apgūt vai attīstīt. Lai to apgūtu, ir jāgūst pieredze neskaidrās situācijās, un to var panākt, īstenojot izglītības projektus.

Viens no piemēriem ir Beļģijas vācu kopiena, kur sākotnējās profesionālās izglītības audzēkņiem ir „jāsaskata dažādas investīciju iespējas un to riski un jāmācās tos īstenot atkarībā no situācijas“. Līdzīgi arī Čehijā vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā skolēni „izdara spriedumus un kritiski izvērtē riskus, kas saistīti ar lēmumu pieņemšanu reālās situācijās, un nepieciešamības gadījumā ir gatavi tos uzņemties“. Austrijā profesionālās izglītības ieguvējiem jāspēj „novērtēt un interpretēt patstāvīgas uzņēmējdarbības iespējas un riskus, kā arī identificēt un novērtēt ar uzņēmējdarbības lēmumiem saistītos riskus un izmantot piemērotas riska pārvaldības metodes“. Polijā, „sagatavojot savu projektu,“ skolēni „apkopo informāciju par tirgu [un] noskaidro un analizē draudus un riskus, kam pakļauts viņu projekts“. Pēdējais piemērs rāda, kā šo uzņēmējdarbības izglītības aspektu var padarīt par praktisku pasākumu.

Uzņēmējdarbības prasmes: darbs komandā

Tāpat kā ar pašpalāvēību saistītie mācīšanās rezultāti, darbs komandā ir plašāks mērķis, ko var integrēt jebkurā izglītības programmas jomā ne tikai kā mācīšanās mērķi, bet arī kā mācīšanās veidu, un ir svarīgi šos aspektus nejaukt. Šī prasme nav raksturīga tikai uzņēmējdarbības izglītībai, taču šajā kontekstā tā ir būtiska un jāattīsta līdz ar pārējām prasmēm. Tā ietver arī citas saistītas prasmes, piemēram, saziņu, sarunu vešanu un lēmumu pieņemšanu.

Piemēram, Melnkalnē sākumskolas izglītībā un vidējās izglītības pirmajā posmā skolēnam „jāspēj darboties gan individuāli, gan grupā“ un „jādemonstrē spēja pieņemt lēmumu kopā ar citiem“. Vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā skolēnam „jābūt proaktīvam grupas dalībniekam, jāspēj komunicēt ar grupu, apspriest idejas un veikt pārrunas ar citiem“. Spānijā vidējās izglītības pirmajā posmā „skolēns spēj organizēt grupas darbu un izvirzīt darbības noteikumus, kuri sekmē dalību, motivē grupas locekļus un sekmē grupas mērķu sasniegšanu“.

Uzņēmējdarbības zināšanas: iespēju novērtēšana

Kopumā izglītības sistēmās ar uzņēmējdarbību saistītās zināšanas tiek mācītas un vērtētas senāk nekā uzņēmējdarbības prasmes vai attieksme. Šī tēma parasti tiek aplūkota ekonomikas mācību priekšmetā vai īpašos uzņēmējdarbības priekšmetos abos vidējās izglītības posmos un profesionālajā izglītībā. Līdz ar to var uzskatīt, ka šīs jomas mācīšanās rezultātus ir vieglāk integrēt izglītības programmā un pedagoģiskajās metodēs nekā tos, kas ir saistīti ar uzņēmējdarbības prasmēm un attieksmi, kur ir nepieciešama novatoriska un praktiska pedagoģiskā pieeja. Eiropas projektā *ASTE* par vienu no svarīgajām jomām ir atzītas zināšanas par to, kā identificēt un izvērtēt iespējas un izprast ekonomikas funkcionēšanas principus.

Kā piemēru var minēt Austrijas karjeras atbalsta izglītības programmu, kurā teikts, ka skolēniem jāspēj „identificēt un izmantot iespējas“. Spānijā skolā īstēnotas SPIA audzēkņi „izvērtē dažādas uzņēmējdarbības iespējas, aplūkojot iespējamās idejas un ņemot vērā situāciju un nozares attīstību, [lai] .. reaģētu uz tirgus prasībām“. Somijā skolēni „atrod finansējuma avotu savai uzņēmējdarbības idejai un veic izdevumu un ieguvumu analīzi“.

Uzņēmējdarbības zināšanas: uzņēmēju loma sabiedrībā

Vēl viena projektā *ASTE* identificētā joma ir zināšanas par uzņēmēju lomu un funkcijām sabiedrībā, ieskaitot izpratni par uzņēmējdarbības ētiku. Tas nav tas pats, kas izpratne par uzņēmumu vai par uzņēmēja tiesībām un pienākumiem. Ir ļoti maz gadījumu, kad mācīšanās rezultāti ir tieši saistīti ar uzņēmēju lomu; tad, līdzīgi kā ar „iespēju novērtēšanas“ prasmi, tie bieži ir piesaistīti ekonomikas priekšmetam vai īpašiem uzņēmējdarbības priekšmetiem vidējā un profesionālajā izglītībā.

Daži piemēri par vidējās izglītības pirmo posmu ir atrodamī Polijā, kur skolēniem ir jāparāda, „kā uzņēmējdarbība palīdz apmierināt ekonomiskās vajadzības“, un Slovēnijā, kur „skolēni apzinās uzņēmumu svarīgo lomu sabiedrības attīstībā“. Igaunijā vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā skolēni „saprot individu, uzņēmumu un valsts atbildību saistībā ar globālo problēmu risināšanu“. Spānijā tajā pašā izglītības pakāpē skolēns „spēj analizēt komercdarbību kā progresu elementu un novērtēt tās spēju radīt vērtību sabiedrībai un indivīdiem“. Turcijā skolēni „izskaidro uzņēmēju sociālos pienākumus“. Apvienotajā Karalistē (Velsā) skolēni izglītības programmas ietvaros „pēta uzņēmēju rakstura iezīmes un uzņēmumu lomu labklājības radīšanā“.

Uzņēmējdarbības zināšanas: uzņēmēju karjeras iespējas

Visbeidzot, vēl viena zināšanu joma aptver uzņēmēju karjeras iespējas. Mācīšanās rezultātu ziņā tas nozīmē sapratni, ka cilvēki uzņēmējdarbību sāk dažādu iemeslu dēļ, piemēram, lai nopelnītu naudu, lai palīdzētu citiem vai lai darītu ko citu. Tas ir pirmais solis uz to, lai skolēni beigu beigās spētu apzināt savas karjeras iespējas uzņēmējdarbībā vai sociālajā uzņēmējdarbībā. Bieži uzņēmēju karjeras iespējas tiek aplūkotas saistībā ar sagatavošanos darba dzīvei, kas pati par sevi nav pietiekami specifiska, lai tiktu analizēta šajā ziņojumā. Līdz ar to Eiropas skolu izglītības programmās ir ļoti maz gadījumu, kad skaidri formulēti mācīšanās rezultāti ir saistīti ar uzņēmēju karjeras iespējām.

Tomēr Polijā vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā un sākotnējā profesionālajā izglītībā skolēni „izstrādā sava biznesa plāna melnrakstu“. Melnkalnē skolēniem vajadzētu spēt „identificēt dažādas uzņēmējdarbības formas, noteikt personiskās un sociālās prioritātes un izskaidrot sociālās uzņēmējdarbības lomu ilgtspējīgas sabiedrības veidošanā“. Beļģijas vācu kopienā sākotnējās profesionālās izglītības audzēkņi „sagatavo dzīves plānu un nosaka iemeslus, kādēļ pašiem iesaistīties uzņēmējdarbībā, un [saprot] arī normatīvo regulējumu“.

3.3.1. Mācīšanās rezultāti sākumskolas izglītībā un vidējās izglītības pirmajā posmā

3.7. attēlā redzams uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās rezultātu sadalījums pēc kategorijas sākumskolas izglītībā un vidējās izglītības pirmajā posmā. Tajā arī parādīts, vai šie rezultāti ir saistīti ar obligāto, izvēles vai starppriekšmetu izglītības programmas jomu.

Dati liecina, ka tiešas atsauces uz uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātiem sākumskolas izglītībā un vidējās izglītības pirmajā posmā ir aptuveni pusē Eiropas valstu un reģionu. Mācīšanās rezultāti, kas saistīti ar uzņēmēja attieksmi, kā arī radošumu, plānošanu, finanšprātību un kopīgo darbu, ir gandrīz pusē valstu un reģionu. Izplatītākais no tiem ir finanšprātība, it īpaši vidējās izglītības pirmajā posmā. Turpretim mācīšanās rezultāti, kas saistīti ar resursu pārvaldību un nenoteiktības vai riska pārvaldību, kā arī ar uzņēmējdarbības zināšanām, jo īpaši par iespēju novērtēšanu un uzņēmēja karjeras iespējām, ir sastopami daudz retāk. Uzņēmējdarbības zināšanu jomā tikai tēma „uzņēmēju loma sabiedrībā“ tiek piedāvāta mazliet lielākā skaitā valstu un reģionu.

Uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās rezultāti dažādās valstīs ir pieņemti atšķirīgā apmērā. Daudzās valstīs ir daži šādu mācīšanās rezultātu piemēri, taču tie neaptver visu jomu un visas trīs kategorijas — attieksmi, prasmes un zināšanas. Dažās valstīs un reģionos uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātu diapazons ir plašāks; tā tas ir tajās valstīs, kur uzņēmējdarbība ir atsevišķs priekšmets, piemēram, Igaunijā, Spānijā un Melnkalnē (izvēles vidējās izglītības pirmajā posmā) un Rumānijā (obligāts vidējās izglītības pirmajā posmā). Vairāk ar uzņēmējdarbību saistītu mācīšanās rezultātu ir arī tajās valstīs, kur uzņēmējdarbība ir starppriekšmetu tēma, piemēram, Igaunijā, Francijā, Somijā, Apvienotajā Karalistē (Skotijā), Islandē, Melnkalnē un Norvēģijā. Visbeidzot, salīdzinoši daudz uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātu ir arī dažās tādās valstīs un reģionos, kur uzņēmējdarbība tiek mācīta plašākos obligātajos priekšmetos (Bulgārijā, Spānijā, Latvijā, Polijā, Slovēnijā un Apvienotajā Karalistē (Velsā un Ziemeļīrijā)).

3.3.2. Mācīšanās rezultāti vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā un skolā īstenotā SPIA

3.8. attēlā redzams uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātu sadalījums vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā un skolā īstenotā SPIA. Kopumā šo skolās īstenoto augstāko izglītības pakāpju izglītības programmās nav īpaši vairāk ar uzņēmējdarbības izglītību saistītu mācīšanās rezultātu kā zemākajās pakāpēs, tomēr atsevišķās kategorijās ir redzamas atšķirības. Apmēram 20 valstīs un reģionos ir ar uzņēmēja attieksmi saistīti mācīšanās rezultāti gan sākumskolas izglītībā un/vai vidējās izglītības pirmajā posmā, gan vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā un/vai skolā īstenotā SPIA. Tomēr zemākajās izglītības pakāpēs mazliet vairāk ir tādu mācīšanās rezultātu piemēru, kas saistīti ar vienu vai abām uzņēmēja attieksmes kategorijām. Runājot par prasmēm, augstākajās izglītības pakāpēs to valstu skaits, kurās mācīšanās rezultāti ir noteikti pirmajām trim attēlā minētajām prasmēm (radošums, plānošana un finanšpratība), ir apmēram vienāds, bet pēdējai — darbam komandā — tie ir paredzēti mazāk valstīs. Turpretim mācīšanās rezultāti, kas saistīti ar citām prasmēm, t. i., resursu pārvaldību un nenoteiktības un riska pārvaldību, kā arī ar to zināšanu jomu, kas aptver iespēju novērtēšanu, no kurām neviena nav pārāk izplatīta sākumskolas izglītības un vidējās izglītības pirmā posma izglītības programmā, augstākajās izglītības pakāpēs ir sastopami divreiz biežāk. Attiecībā uz pārējiem zināšanu un prasmju veidiem — radošumu, plānošanu, finanšpratību, uzņēmēju lomu sabiedrībā un uzņēmēju karjeras iespējām — situācija ir diezgan līdzīga.

Analizējot atsevišķas valstis, redzams, ka dažas izceļas ar to, ka tās ir paredzējušas daudzus atšķirīgus uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās rezultātus. Igaunijā, Spānijā, Polijā, Rumānijā, Slovēnijā, Somijā, Apvienotajā Karalistē (Velsā, Ziemeļīrijā un Skotijā), Melnkalnē un Norvēģijā tā tas ir vidējās izglītības otrajā posmā un arī zemākajās izglītības pakāpēs. Tas ir diezgan labs rādītājs attiecībā uz nepārtrauktību un tālākvirzību starp izglītības pakāpēm un mūžizglītību. Igaunijā un Melnkalnē šie mācīšanās rezultāti ir saistīti arī ar starppriekšmetu mērķiem un izvēles priekšmetiem. Beļģijas vācu kopienā (skolā īstenotā SPIA), Čehijā un Apvienotajā Karalistē (Skotijā) (vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā) tie ir saistīti ar starppriekšmetu pieeju, kas tiek īstenota attiecībā uz uzņēmējdarbības izglītību. Igaunijā, Spānijā, Austrijā, Polijā, Rumānijā, Slovēnijā, Somijā, Apvienotajā Karalistē (Velsā un Ziemeļīrijā), Melnkalnē un Norvēģijā izglītības programmā ir integrēts plašāks uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās rezultātu klāsts, jo tie ir ietverti atsevišķajā uzņēmējdarbības priekšmetā un/vai citos mācību priekšmetos.

3.8. attēls. Uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās rezultāti vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā un skolā īstenotā SPIA, 2014./15. māc. g.

Avots: Eurydice

Piezīmes

Dānija. 2014. gadā uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās rezultāti izglītības programmā nav skaidri formulēti. Tie ir netieši integrēti mācību priekšmetu galvenajos mērķos un obligātajos starppriekšmetu projektos.

Horvātija. Nacionālajā izglītības programmā paredzēts, ka uzņēmējdarbības izglītība jāintegrē *ISCED 0–3* izglītības programmā kā starppriekšmetu tēma un tai jāizvirza īpaši mērķi, tomēr skolas izglītības programma, kas atbilstu šīm prasībām, vēl nav izstrādāta līdz galam.

Malta. Mācīšanās rezultātu sistēma, kurā būs paredzēti arī uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās rezultāti, pašlaik tiek izstrādāta.

Portugāle. Pašlaik tiek izstrādāta izglītības programma uzņēmējdarbības izglītībai; tajā būs ietverti tādi izpildes atslēgvārdi kā uzņēmējdarbības zināšanas, prasmes un uzņēmēja attieksme, kuri būs spēkā no pirmsskolas izglītības līdz vidējās izglītības otrajam posmam.

Slovēnija. Dati par mācīšanās rezultātiem skolā īstenotā SPIA vēl nav pieejami.

Bosnija un Hercegovina. Mācīšanās rezultāti vidējās izglītības otrajam posmam ir definēti, bet tie nav oficiāli iekļauti izglītības programmā.

Kā iztirzāts 3.1.2. sadaļā, kopumā vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā un skolā īstenotā SPIA ir vairāk īpašu uzņēmējdarbības programmu, kas lielākoties ir fakultatīvas, bet dažkārt arī obligātas. Ja tās ir fakultatīvas (piemēram, Igaunijā, Melnkalnē un Norvēģijā), attiecīgos mācīšanās mērķus sasniedz tikai tie skolēni, kas ir izvēlējušies šos īpašos izvēles priekšmetus. Ja tās ir obligātas (piemēram, Spānijā (skolā īstenotā SPIA), Austrijā (skolā īstenotā SPIA), Polijā, Rumānijā un Slovēnijā), tās ietekmē vairāk skolēnu.

3.3.3. Mācīšanās rezultātu saskaņotība un tālākvirzība

Tāpat kā ir savākti dati par to, kuri mācīšanās rezultāti ir saistīti ar uzņēmējdarbības izglītību Eiropas skolu izglītības programmās, ir apkopoti dati arī par šo rezultātu strukturēšanas principiem, kas nodrošina nepārtrauktību un tālākvirzību. Uzņēmējdarbības izglītība kā viena no galvenajām kompetencēm tiek uzskatīta par daļu no mūžizglītības procesa, kas aptver arī starpnozaru prasmes. Līdz ar to mācīšanās rezultātiem ir jābūt organizētiem horizontāli — visā izglītības programmā — un vertikāli, lai nodrošinātu tālākvirzību starp izglītības pakāpēm.

Šis ziņojums apstiprina iepriekšējos pētījumos konstatēto, ka ar uzņēmējdarbības izglītību saistītie mācīšanās rezultāti vairumā izglītības sistēmu joprojām ir fragmentēti. Tālākvirzība var būt sasniegta vienā mācīšanās rezultātu kategorijā, bet ne citās. Kopumā izglītības programmās ir ietverti uzņēmējdarbības elementi, bet tikai dažām ir raksturīga strukturēta mūžizglītības pieeja.

Piemēram, ja tā tiek mācīta kā starppriekšmetu tēma, ir ļoti maz tādu saikņu starp mācību priekšmetiem, kuras sasaista mācīšanās rezultātus, lai nodrošinātu jēgpilnāku mācību pieredzi. Tas, vai šādas saiknes pastāv, lielā mērā ir atkarīgs no (priekšmeta) skolotāju vēlmes sadarboties. Vairāki mācību priekšmeti var palīdzēt sasniegt ar uzņēmējdarbību saistītos mācīšanās rezultātus, bet bieži nav skaidrības par to, kā tos attīstīt vienlaikus un koordinēti starp dažādiem mācību priekšmetiem vienā izglītības pakāpē vai vienā mācību gadā.

Kā konstatēts 3.2. apakšnodalā, praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes, piemēram, miniuzņēmumu izveides, piedāvāšana var būt labs paņēmieni, kā mācību procesā aptvert visus uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātus. Tā tiek apvienoti uzņēmējdarbības mācīšanās mērķi ar uzņēmējdarbības mācīšanas metodoloģiju.

Tālākvirzība pa secīgām izglītības pakāpēm bieži ir raksturīga (atbilstošā vecuma) izglītības programmas loģikai, kur mācību priekšmeti, saturs un uzdevumi sākas pamatlīmenī un virzās uz sarežģītāku līmeni. Piemēram, Bulgārijā un Austrijā to sauc par spirāles pieeju. Līdz ar to gadījumos, kad ar uzņēmējdarbības prasmēm saistītie mācīšanās rezultāti ir ietverti izglītības programmas mācību priekšmetos, kuri turpinās, to tālākvirzība ir dabiska. To apliecina nākamie piemēri.

Igaunijā starppriekšmetu tēma „Pilsoniskā iniciatīva un uzņēmējdarbība” liecina par skaidru tālākvirzību no vienas pakāpes uz nākamo. Sākumskolas izglītības 1.–3. gadā mācības koncentrējas uz sadarbību un kopīgu lēmumu pieņemšanu. Mācību process var norisināties kā skolēnu brīvprātīgā darbība, piemēram, apkārtnes uzkopšana, sabiedrisko pasākumu rīkošana utt. 4.–6. mācību gadā mācībām ir jāveicina skolēnu iniciatīva un jāpiedāvā iespēja piedalīties vai palīdzēt kopīgos pasākumos. Skolēni tiek virzīti meklēt radošus risinājumus problēmām, kas viņiem ir pa spēkam, un tiek mudināti no pieredzes saprast, ka darbs komandā ir nepieciešams un var dot labumu. Vidējās izglītības pirmajā posmā mācības pievēršas tam, kā funkcionē dažādie sabiedrības sektori (publiskais, privātais un bezpeļņas) un kā tie ir saistīti. Skolēni tiek iedrošināti piedalīties vietējās sabiedrības pasākumos, lai izprastu jēdzienu „pilsoniskā iniciatīva”, izmēģinātu brīvprātīgo darbu, gūtu motivāciju un attīstītu uzņēmējdarbības prasmes. Vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā mācības ir vērstas uz tādu zināšanu un prasmju pilnveidi, kas ļautu efektīvi piedalīties politisko un ekonomisko lēmumu pieņemšanā vietējā un nacionālajā mērogā. Līdz ar to skolēnu izpratne par politikas un ekonomikas sistēmām tiek attīstīta gan klases un ārpusklases nodarbībās, gan projekta darbā.

Spānijā, skolēniem pārejot no vienas klases uz nākamo un no viena izglītības sistēmas posma uz citu, daudzi autonomie apgabali piedāvā dažādas programmas, kas saistītas ar uzņēmējdarbības izglītības personiskajiem, sociālajiem, kultūras un komercdarbības aspektiem. Mērķu uzsvars no personisko uzņēmējdarbības kompetenču attīstības pirmajos izglītības posmos pamazām pāriet uz īpašu uzņēmuma izveidošanai un vadīšanai nepieciešamo prasmju apguvi vidējās izglītības pirmajā un otrajā posmā (gan vispārējā, gan profesionālajā izglītībā).

Apvienotajā Karalistē (Skotijā), skolēniem pārejot no vienas izglītības pakāpes uz nākamo, mācīšanās pieredze un rezultāti paredz progresu, un tos var attiecināt uz izglītības ieguvējiem dažādos izglītības posmos. Piemēram, izglītības programmas jomā „sociālās zinības” mērķis „veidot izpratni par jēdzieniem, kas stimulē uzņēmējspēju un ietekmē uzņēmējdarbību,” demonstrē virzību caur pieciem līmeņiem. Agrīnajā posmā, kas parasti aptver pirmsskolas izglītību un pirmos sākumskolas gadus vai dažkārt arī tālāk,

formulējums ir šāds: „Patiesās dzīves situācijās un iztēles spēlēs es pētu, kā vietējie veikali un pakalpojumu sniedzēji mums nodrošina sadzīvei nepieciešamo.“ Pirmajā izglītības posmā (parasti 2.–4. sākumskolas gadā, bet dažkārt ātrāk vai vēlāk) skolēniem „jāsaprot vietējo organizāciju nozīme manas vietējās kopienas vajadzību apmierināšanā“. Vidējās izglītības pirmajā posmā izglītības programmā paredzēts: „Izpētot ētisku tirdzniecību, es varu saprast, ka cilvēku vajadzības visā pasaulē ir vienādas, un diskutēt par to, kāpēc dažām sabiedrībām savas vajadzības izdodas apmierināt labāk nekā citām.“ Vidējās izglītības pirmajā un otrajā posmā („trešais posms“) paredzēts: „Piedaloties uzņēmējdarbības pasākumā, es varu izpētīt ētiskos aspektus, kas saistīti ar uzņēmējdarbības praksi, un gūt izpratni par to, kā uzņēmējdarbība palīdz apmierināt šīs vajadzības.“ Visbeidzot, ceturtais posms: „Es varu kritiski izvērtēt, kā daži ekonomiskie faktori var ietekmēt individuus, uzņēmumus un sabiedrību.“

Norvēģijā mācību priekšmetā „Uzņēmējdarbība un biznesa attīstība“ prasmes tiek veidotas pakāpeniski: vidējās izglītības otrā posma pirmajā gadā kompetences mērķis „uzņēmuma vadīšana“ paredz, ka skolēniem ir „jāapraksta produkta izveides attīstības process“, savukārt otrajā gadā kompetences mērķis „uzņēmuma attīstīšana“ paredz, ka skolēniem „ir jānovērtē uzņēmējdarbības idejas tālākā attīstība“.

Dažās valstīs, īpaši tajās, kur uzņēmējdarbības izglītība tiek mācīta kā atsevišķs priekšmets, tālākvirzība norisinās pēc „mācību priekšmeta loģikas“, proti, tas pats priekšmets attīstās vairākās izglītības pakāpēs.

Polijā jomas „Zināšanu sabiedrība“ pamatprogrammā ir paredzēts, ka pieci no sešiem galvenajiem mācīšanās rezultātiem nākamajās izglītības pakāpēs tiek atkārtoti plašāk un padziļinātāk. Sestais mācīšanās rezultāts ir saistīts ar mācīšanās saturu katrā konkrētā izglītības pakāpē.

Dažos gadījumos tiek īstenota stratēģiskāka pieeja uzņēmējdarbības prasmju attīstīšanai saskaņoti un visa mūža garumā. Faktiskā īstenošanas stadija vēl ir jāpierāda.

Beļģijas flāmu kopienā Rīcības plāns — īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija — norāda, kā skolas var veidot savu izglītības programmu, mācot šo priekšmetu: „Uzņēmējdarbības izglītība ir jāiekļauj visā izglītības programmā visās izglītības pakāpēs, taču ir svarīgi skaidri definēt, kuri uzņēmējdarbības izglītības mērķi ir jāīsteno katrā dzīves posmā. [...] Uzņēmējdarbība jāattīsta pakāpeniski.. Pirmsskolas izglītība (tai jāattīsta uzņēmējdarbības gars un pozitīva iztēle); sākumskolas izglītība (tai jāturpina iesāktais darbs, kā arī jāsniedz pamatinformācija par ekonomikas jautājumiem un uzņēmumu nozīmību sabiedrībā). Abi vidējās izglītības posmi (tiem jāturpina iesāktais, kā arī jāpievieno uzņēmējdarbība: katra skolēna individuālā izvēle).“

Dānijā Uzņēmējdarbības fonds ir izveidojis iespējamu izglītības sistēmas tālākvirzības modeli. Tas ir izmantots nacionālajās vadlīnijās, kas attiecas uz sākumskolas izglītību un vidējās izglītības pirmo posmu, kā arī tas veido pamatu uzņēmējdarbības izglītības attīstīšanai vidējās izglītības otrajā posmā un skolā īstenojot SPIA.

Austrijā tiek īstenots skaidri definēts uzņēmējdarbības izglītības modelis „Uzņēmējdarbības izglītības Trio modelis“. To ir izstrādājis centrs „Uzņēmējdarbības izglītība skolu inovācijām“ (*EESI-Impulse Centre*) un finansē ministrija; tas tiek izmantots skolās, jo īpaši profesionālajā izglītībā. Šis modelis paredz pakāpenisku uzņēmējdarbības kompetences attīstību: sākotnēji skolēni gūst ar uzņēmējdarbību saistītu pamatpieredzi un pamatzinātni par šīm tēmām, tā liekot pamatu uzņēmējdarbības kultūrai un atbilstošajam domāšanas veidam. Šim modelim ir trīs līmeņi: 1. līmenis ir saistīts ar pamatzinātnes veidošanu par uzņēmējdarbības izglītību un iepazīšanos ar ideju izvirzīšanu un īstenošanu praksē; 2. līmenis padziļina apgūto izglītības pamatu sarežģītākos pasākumos, kuru nolūks ir konsolidēt vai sekmēt uzņēmējdarbības kultūru; 3. līmenis ir saistīts ar tādas kultūras veidošanu, kas sekmē briedumu, patstāvību, personisko atbildību un solidaritāti (vērtību pamats). Galīgais mērķis ir izveidot ilgtspējīgu un dinamisku pilsonisko sabiedrību.

Apvienotajā Karalistē (Velsā) priekšmets „profesijas un darba pasaule“ ir obligāta izglītības programmas daļa 11–16 gadus veciem jauniešiem un „mācīšanās pamatsatura“ elements 16–19 gadus veciem jauniešiem. Katrā mācīšanās posmā ir ietvertas prasības, kas saistītas ar uzņēmējdarbības prasmēm un informētību.

Nav nekāds pārsteigums, ka pēdējie trīs piemēri ir ņemti no tādām valstīm un reģioniem (Dānija, Apvienotā Karaliste (Velsa) un Austrija), kur jau ir izveidots uzņēmējdarbības prasmju pamatprincipu kopums, savukārt pirmais piemērs ir no reģiona, kur tiek īstenota īpaša stratēģija (Beļģijas flāmu kopiena).

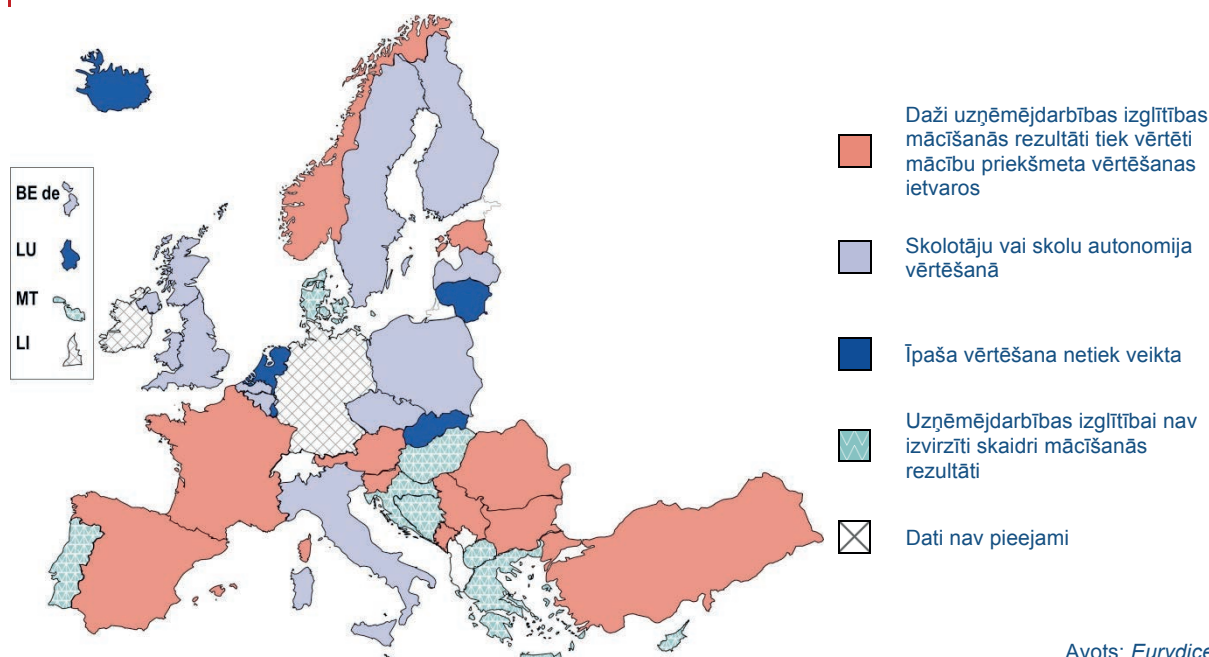
3.3.4. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistīto mācīšanās rezultātu vērtēšana

Valstīm bija jānorāda arī tas, vai ar uzņēmējdarbības prasmēm saistītie mācīšanās rezultāti tiek vērtēti un kāds tādā gadījumā ir vērtēšanas process. Faktiski starpnozaru prasmju vērtēšana Eiropā joprojām ir agrīnā izstrādes stadijā un tikai dažās valstīs un reģionos (Dānijā, Austrijā, Apvienotajā Karalistē (Velsā) un Dienvidaustrumeiropas reģionā saistībā ar Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centru (*SEECEL*)) līdz šim ir izveidots atsaucis ietvars galvenajai kompetencei „pašiniciatīva un uzņēmējspēja”. Patiesi, pirmais solis uz vērtēšanu ir mācīšanās rezultātu definēšana.

Tomēr, lai šo galveno kompetenci varētu atzīt par svarīgu mācību pieredzi visiem skolēniem un audzēkņiem, vērtēšana ir būtiska. Turklāt, tā kā uzņēmējdarbība ir plaša un daudzšķautņaina galvenā kompetence, tā ne tikai jāņem vērā, bet arī jāvērtē inovatīvi.

Šajā ziņojumā gūtās atziņas apstiprina iepriekšējo pētījumu secinājumus, proti, uzņēmēja attieksme, prasmes un zināšanas netiek vērtētas atsevišķi. Vērtēšana parasti ir saistīta ar īpašiem mācību priekšmetiem, kuros var būt paredzēti ar uzņēmējdarbības izglītību saistīti mācīšanās rezultāti. Līdz ar to ir grūti izsekot, kuri īpašie mācīšanās rezultāti tiek vērtēti.

3.9. attēls. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistīto mācīšanās rezultātu vērtēšana, 2014./15. māc. g.

Piezīmes

Malta. Pašlaik tiek izstrādāta jauna mācīšanās rezultātu sistēma un mācīšanās vērtēšanas programmas; tās ir plānots ieviest līdz 2016./17. māc. g.

Austrija. Vērtēšanas piemēri ir ņemti no profesionālās izglītības iestāžu izglītības programmas. Ne visas izglītības programmas ir orientētas uz kompetencēm, bet 2014. gadā daudzas uz kompetencēm orientētas izglītības programmas ieguva likuma spēku, un drīz to iegūs arī citas.

Valstīs, kur uzņēmējdarbības izglītība tiek mācīta kā atsevišķs priekšmets, vairāku mācīšanās rezultātu vērtēšana notiek kā daļa no paša mācību priekšmeta vērtēšanas. Savukārt, ja uzņēmējdarbība tiek mācīta kā starppriekšmetu tēma, ir grūti iegūt datus par īpašu ar uzņēmējdarbību saistītu mācīšanās rezultātu vērtēšanu.

Aptuveni desmit izglītības sistēmās ir vispārēji vērtēšanas noteikumi, tomēr skolotāju un skolu autonomija nozīmē, ka lēmumu pieņemšana šajos jautājumos un faktiskā prakse katrā vietā atšķiras; līdz ar to ir grūtāk apkopot informāciju par šo jautājumu.

Ir tikai pāris piemēru saistībā ar konkrētākām rekomendācijām vai vadlīnijām par to, kā vērtēt uzņēmējdarbības apguvi.

Spānijā 2015. gada janvārī centralizēti pieņemtie noteikumi iesaka izmantot darbu mapes, „jo tās nodrošina vispusīgu informāciju par skolēnu mācīšanos, veicina pastāvīgu vērtēšanu un ļauj dalīties ar informāciju par būtiskajiem mācīšanās rezultātiem. Darbu mape skolēnus motivē, jo veicina viņu patstāvību un attīsta kritisko domāšanu”.

Piemēram, **Kantabrijā**, vienā no Spānijas autonomajiem apgabaliem, izvēles priekšmeta „uzņēmējdarbības kultūra” (vidējās izglītības pirmā posma 4. gadā) programmā ir rosināts „dažādot izmantotās vērtēšanas metodes un situācijas, kurās tā notiek, lai sekmētu tās formatīvo raksturu un ņemtu vērā arī skolēnu novērošanu, individuālo darbu un darbu komandā, sadarbību un dalību pasākumos, kā arī mutiskos un rakstiskos eksāmenus, kam jāgarantē ne tikai jēdzienu, bet arī vērtību, attieksmes un procedūru vērtēšana”.

Francijā zināšanu un prasmju kopējais pamats, kas paredz patstāvību un pašiniciatīvu, tiek vērtēts personisko kompetenču grāmatiņā (*Livret Personnel de Compétence*). Savukārt pārraudzīts individuālais darbs, kas ietver arī uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātus, ilgst vienu gadu un beigās tiek prezentēts skolotājiem un speciālistu grupai.

Citās valstīs, kur nav tiešas atsauces uz uzņēmējdarbības apguvi, papildus tradicionālajām vērtēšanas metodēm tiek rekomendētas arī inovatīvas. Vairākās valstīs — trīs Beļģijas kopienās, Austrijā, Portugālē, Rumānijā, Apvienotajā Karalistē un Turcijā — skolās jau tiek izmantota e-mapes vērtēšana, savukārt citās — Bulgārijā, Francijā, Grieķijā un Islandē — tā tiek izmēģināta (*European Commission, 2012b*).

Rumānijā sākumskolas priekšmeta „personiskā attīstība” programmā norādīts, ka „vērtēšana ir svarīgs mācību procesa elements; ..tā tiek īstenota no vairākiem aspektiem: skolotāja, pašu skolēnu (pašvērtējums) un kolēģu (līdzinieku vērtējums). [...] Tiek rekomendētas vairākas vērtēšanas metodes, piemēram, praktiskie pasākumi, individuālie un grupas projekti, plakāti/zīmējumi/kolāžas, darbu mapes”. Ar vērtēšanu tiek saprasta mācību procesa vērtēšana. Papildus kognitīvajai attīstībai tajā tiek ņemti vērā arī citi rādītāji, piemēram, personība, rīcība, attieksme, apgūtā izmantošana praksē un attiecības. Tiek izmantoti dažādi vērtēšanas paņēmieni. Vērtēšanas process koncentrējas uz pozitīvajiem, nevis negatīvajiem aspektiem, un vērtēšanas procesā skolēns kļūst par partneri, jo tiek izmantota pašvērtēšana, līdzinieku vērtēšana un kontrolēta vērtēšana.

Melnkalnē bez mutiskās un rakstiskās vērtēšanas tiek vērtēta arī skolēnu dalība grupas darbā, iesaistīšanās, motivācija, dalības veids, sadarbība ar citiem, problēmu risināšana un grupas darba rezultāti.

4. NODAĻA. SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBA UN ATBALSTS

Lai uzņēmējdarbības izglītība skolā tiktu īstenota efektīvi, būtiska loma ir skolotājiem. Uzņēmējdarbības izglītībā attieksme un uzvedības modeļi, visticamāk, ir svarīgāki par zināšanām. „Šādas kompetences vislabāk var apgūt vadītā izpētes un atklāšanas procesā, kas skolēniem ļauj pārvērst idejas darbībā. Tās ir grūti iemācīt, izmantojot tradicionālās mācību metodes, kur izglītības ieguvējs ir vairāk vai mazāk pasīvs saņēmējs. Tādēļ ir nepieciešama aktīva, uz izglītības ieguvēju vērsta pedagoģija un mācību pasākumi, kuros tiek izmantotas praktiskas mācīšanās iespējas no reālās dzīves. [...] Lai to īstenotu, ir būtiski jāmaina pašu skolotāju izglītošana.“ (*European Commission*, 2011a, 2.–3. lpp.)

Šajā nodaļā ir pētīts, kāda izglītība un atbalsts tiek sniegts skolotājiem, lai viņi spētu nodot uzņēmējdarbības zināšanas, prasmes un attieksmi skolēniem.

Vispirms ir aplūkots tas, kā uzņēmējdarbība ir ietverta sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā (SPI), un pēc tam ir analizēta uzņēmējdarbības izglītības iekļautība pastāvīgā profesionālajā pilnveidē (PPP). Pēdējā sadaļā ir pētīts, kādu veidu resursus un citu atbalstu skolotājiem piedāvā centrālās pārvaldes iestādes, lai palīdzētu izglītot skolēnus atbilstoši uzņēmējdarbības izglītības prasībām. Pielikumā ir iekļautas noderīgas saites un atsauces.

4.1. Sākotnējā pedagoģiskā izglītība

Uzņēmējdarbības izglītība kā obligāta SPI tēma

Eiropas Komisija uzsver, ka „pedagoģiskās izglītības iestādēm [...] jānodrošina bagātīgs konteksts, kurā mācīties par uzņēmējspēju, caur uzņēmējspēju un priekš uzņēmējspējas. Tām jāsniedz skolotājiem iespēja izpētīt un izstrādāt mācīšanas metodes, kas balstītas aktīvās mācīšanās pieejā, vēlmē eksperimentēt un „izmēģināt ko jaunu“, kā arī izmantot dažādas mācīšanās situācijas gan izglītības iestādē, gan ārpus tās“ (*European Commission*, 2011a, 23. lpp.). Šajā sadaļā ir aplūkota uzņēmējdarbības izglītība sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā.

4.1. attēlā redzams, ka gandrīz pusē izglītības sistēmu pedagoģiskās izglītības iestādēm ir tiesības autonomi izlemt, vai programmā ietvert uzņēmējdarbības izglītību, un, ja šāds lēmums tiek pieņemts, — noteikt, kā tā tiks īstenota. Vairāk nekā trešdaļā valstu un reģionu uzņēmējdarbības izglītības integrācija SPI izglītības programmā netiek regulēta. Šī iemesla dēļ par vairāk nekā trīs ceturtdaļām aplūkoto valstu un reģionu centrālā līmeņa informācijas ir salīdzinoši maz.

Kaut arī centralizēta uzņēmējdarbības izglītības regulējuma nav, dažas pedagoģiskās izglītības iestādes savā programmā var ietvert šīs tēmas mācīšanu.

Somijā, kur iestādēm ir autonomija attiecībā uz to, vai uzņēmējdarbības izglītību iekļaut SPI izglītības programmā, projekts „YVI — uzņēmējdarbības izglītības pakalpojums skolotājiem“ (2010.–2014. g.) apvienoja vairāk nekā 30 organizāciju, lai izstrādātu uzņēmējdarbības izglītības programmu skolotāju izglītošanai. Kopīgi tika izstrādāta gan SPI izglītības programma, gan jauni pedagoģiskie modeļi un rīki.

Bijušajā Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikā pedagoģijas fakultātes uzņēmējdarbības izglītību savā izglītības programmā ir iekļāvušas kā obligātu topošajiem vidējās izglītības pirmā posma matemātikas un dabaszinātņu skolotājiem. Līdzīgi attiecīgajās fakultātēs uzņēmējdarbības izglītība ir jāapgūst arī vidējās izglītības otrā posma un skolā īstenotas SPIA ekonomikas un mehāniskās inženierijas skolotājiem.

izmantošanas prasmes ir jāattīsta tikai skolā īstenotas SPIA skolotājiem, savukārt prasme darboties kā izaugsmes trenerim — vispārējās vidējās izglītības otrā posma skolotājiem.

Kā jau minēts, pedagoģiskās izglītības iestādēm ir diezgan liela autonomija izglītības programmas izstrādāšanā, īpaši mācīšanas metožu izvēlē, tāpēc tas, ka šīs prasmes daudzos centralizētajos dokumentos nav minētas, nebūt nenozīmē, ka izglītības iestādes skolotājiem nenodrošinātu iespējas šīs prasmes attīstīt.

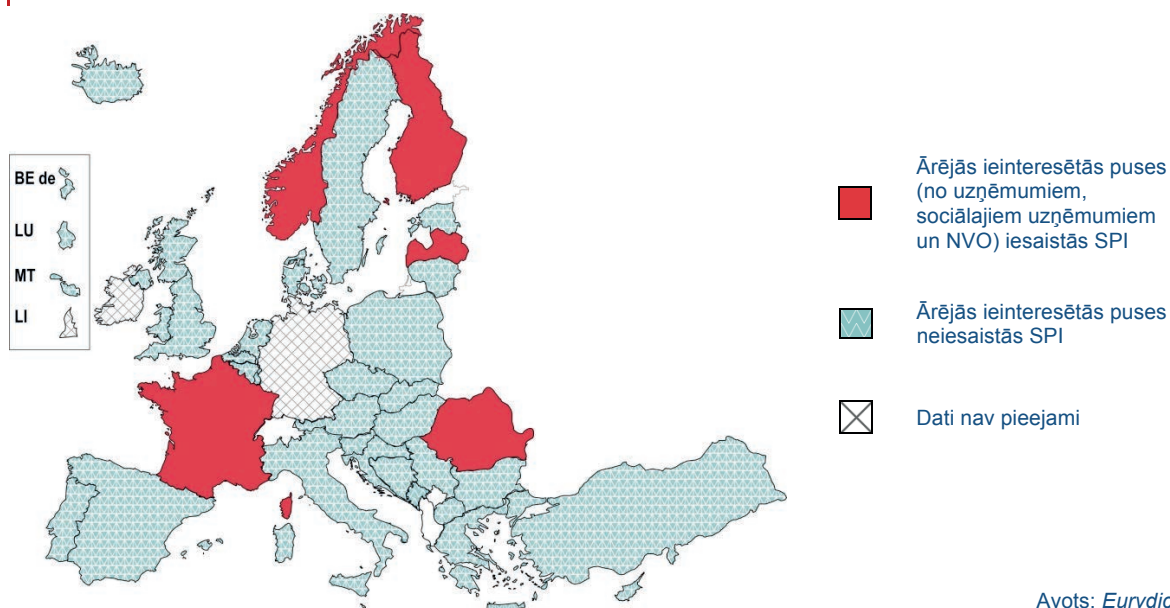
Ungārijā, kur centralizētajās vadlīnijās šīs prasmes nav minētas, Izglītības izpētes un attīstības institūts ir veicis pētījumu par to, kas tiek mācīts SPI iestādēs. Prasme organizēt projektus SPI ieguves laikā ir jāapgūst visiem skolotājiem, savukārt grupas darba un mijiedarbības pārvaldība ir iekļauta tikai topošo sākumskolas skolotāju izglītības programmā, bet gadījumu izpētes izmantošana ir jāapgūst tikai abu vidējās izglītības posmu humanitāro zinātņu, valodu un mākslas skolotājiem.

Saiknes starp sākotnējo pedagoģisko izglītību un uzņēmējdarbības pārstāvjiem

Ir divi galvenie veidi, kā topošos skolotājus var iepazīstināt ar īsto uzņēmējdarbības pasauli:

- uzaicināt ārējās ieinteresētās puses — uzņēmējdarbības pārstāvjus — piedalīties SPI;
- izglītības programmas ietvaros rīkot ekskursijas uz uzņēmumiem, sociālajiem uzņēmumiem un NVO, lai skolotāji iepazītos ar uzņēmējdarbības problēmām, metodēm un prasmēm.

4.3. attēls. Ārējo ieinteresēto pušu iesaistīšanās sākumskolas un abu vidējās izglītības posmu skolotāju sākotnējā izglītībā, pēc centralizētajām rekomendācijām/vadlīnijām, 2014./15. māc. g.

Piezīmes

Beļģija (BE de). SPI tiek organizēta tikai topošajiem sākumskolas skolotājiem.

Kā redzams 4.3. attēlā, ārējo ieinteresēto pušu — uzņēmumu, sociālo uzņēmumu un NVO pārstāvju — iesaistīšanās ir pieminēta tikai piecu valstu centrālajās rekomendācijās vai vadlīnijās (Francijā, Latvijā, Rumānijā, Somijā un Norvēģijā). Latvijā šīs rekomendācijas neattiecas uz topošo sākumskolas skolotāju sagatavošanu.

Apvienotajā Karalistē (Skotijā) jaunākajās rekomendācijās par skolotāju profesijas standartiem, kas tiks publicētas 2015./16. mācību gadā, būs iekļautas vadlīnijas arī par šo jautājumu.

Vairākas valstis ir ziņojušas, ka ārējās ieinteresētās puses iesaistās SPI, kaut arī centralizētu rekomendāciju šajā ziņā nav. Piemēram Beļģijā (franču un vācu kopienā) Uzņēmējdarbības un inovāciju aģentūra (*Agence pour l'entreprise et l'innovation, AEI*; agrāk — *Agence de stimulation économique*) ir iesaistījies dažu skolotāju izglītības izmēģinājuma iestāžu darbā, galvenokārt piešķirot stipendijas, lai nākamie skolotāji izstrādātu uzņēmējdarbības projektu. Igaunijā un Latvijā *Junior Achievement* veicina uzņēmējdarbības pieeju sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā, atbalstot skolotāju izglītības iestādes gan ar lekcijām, gan projektiem. Melnkalnē ārējo ieinteresēto pušu iesaistīšanās ir viens no visu augstākās izglītības iestāžu vērtēšanas kritērijiem.

Ekskursijas uz uzņēmumiem, sociālajiem uzņēmumiem un NVO topošajiem skolotājiem dod iespēju iepazīt šo jomu un labāk izprast tās norises, tomēr patlaban šī pieeja nav minēta nevienās centralizētajās rekomendācijās. Rumānijā un Bosnijā un Hercegovinā centrālās pārvaldes iestādes ir ieplānojušas iekļaut nepieciešamību pēc šādām ekskursijām topošajiem skolotājiem paredzētajās rekomendācijās. Austrijā sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā šādu rekomendāciju un vadlīniju nav, bet skolotājiem ir iespēja apmeklēt uzņēmumus, apgūstot dažus kursus, piemēram, „Skolotāji apgūst ekonomiku“.

4.2. Skolotāju pastāvīgā profesionālā pilnveide

Lai attīstītu uzņēmējdarbības izglītību skolā, ir svarīgi ne tikai apmācīt topošos skolotājus, bet arī dot iespēju jau strādājošajiem skolotājiem iepazīt šo tēmu vai pilnveidot zināšanas un prasmes šajā jomā. „Līdz brīdim, kamēr sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā tiks izveidota uzņēmējdarbības jautājumos tikko apmācītu skolotāju grupa, ir būtiski nodrošināt pareizu pastāvīgu profesionālo pilnveidi, kas nepieciešamās kompetences ļautu iegūt visam pedagoģiskajam personālam un atbalstītu to skolotāju izaugsmi, kam ir bijusi iespēja izmantot sākotnējo pedagoģisko izglītību“ (*European Commission*, 2011a, 51. lpp.). Līdz ar to šī apakšnodaļa ir veltīta pastāvīgai profesionālajai pilnveidei (PPP).

PPP kursi

Kā redzams 4.4. attēlā, 28 valstīs un reģionos tiek organizēti PPP uzņēmējdarbības izglītības kursi. Piecpadsmit no tiem šādi kursi ir pieejami visiem skolotājiem — gan tiem, kas strādā sākumskolā, gan abos vidējās izglītības posmos, ieskaitot skolā īstenotu SPIA (Dānijā, Horvātijā, Latvijā, Maltā, Polijā, Slovēnijā, Somijā, Zviedrijā, Apvienotajā Karalistē (Velsā un Skotijā), Bosnijā un Hercegovinā, Islandē, Melnkalnē, Serbijā un Turcijā). Bulgārijā un Spānijā PPP ir pieejama visiem vispārējās izglītības skolotājiem, turklāt dažos Spānijas autonomajos apgabalos tiek piedāvāti PPP kursi skolā īstenotas SPIA skolotājiem. Francijā šādi kursi ir pieejami visiem, izņemot sākumskolas skolotājus. Igaunijā PPP pasākumi ir pieejami visiem skolotājiem, izņemot vispārējās vidējās izglītības pirmo un otro posmu, kur tie ir pieejami tikai tiem skolotājiem, kuri māca sociālās zinības, ekonomiku un matemātiku.

Piecās citās valstīs un reģionos PPP iespējas saistībā ar uzņēmējdarbības izglītību ir pieejamas vispārējās vidējās izglītības pirmā un otrā posma, kā arī skolā īstenotas SPIA skolotājiem, taču šī iespēja ir tikai noteiktu priekšmetu skolotājiem. Beļģijas franču un vācu kopienā PPP uzņēmējdarbības izglītībā var apgūt ekonomikas un sociālo zinību skolotāji, kā arī tehnisko un profesionālo skolu skolotāji; Austrijā tā ir pieejama tikai ekonomikas un uzņēmējdarbības skolotājiem, savukārt Lietuvā — ģeogrāfijas un ekonomikas skolotājiem. Slovākijā PPP uzņēmējdarbības izglītībā var apgūt vidējās izglītības pirmā un otrā posma matemātikas, pilsoniskās izglītības, ētikas un informātikas skolotāji, kā arī vidējās izglītības otrā posma tehniski profesionālo priekšmetu skolotāji.

Metodiskie materiāli

Centrālās pārvaldes iestādes visbiežāk atbalsta metodisko materiālu izstrādi. Tā tas notiek 17 valstīs un reģionos, lai gan atšķirīgos veidos. Dažviet šim nolūkam ir izveidota strukturāla partnerība ar asociācijām, kas specializējas uzņēmējdarbības jautājumos. Tā Beļģijas franču un vācu kopiena sadarbojas ar Uzņēmējdarbības un inovāciju aģentūru, bet Beļģijas flāmu kopiena — ar izglītības un uzņēmējdarbības fondiem *VLAJO* un *UNIZO*. Austrijā centrālās pārvaldes iestādes centram „Uzņēmējdarbības izglītība skolu inovācijām” (*EESI-Impulse Centre*) piešķir finansējumu metodisko materiālu izstrādei. Bosnija un Hercegovina atbalstīja projektu „Uzņēmējdarbības apguves izglītības sistēmas” (2014.–2016. g.), ko līdzfinansēja ES pirmspievienošāns palīdzības programma un kas izstrādāja metodiskos materiālus.

Slovēnijas Republikas Profesionālās izglītības un apmācības institūts īstenoja projektu „Atvērtās durvis” (*Vrata odpiram sam*), kas tika līdzfinansēts no Eiropas struktūrfondu un valsts budžeta līdzekļiem. Šī projekta gaitā tika izstrādāti metodiskie materiāli.

Dānijā un Melnkalnē centrālās pārvaldes iestādes pašas ir izstrādājušas metodiskos materiālus, kas ir pieejami to tīmekļa vietnēs. Arī Bulgārijas centrālās pārvaldes iestādes ir izstrādājušas materiālus, kurus saņem tikai tie skolotāji, kuri piedalās ar uzņēmējdarbības izglītību saistītajos PPP pasākumos. Igaunijas Izglītības ministrija piedalījās Uzņēmējdarbības teātra metodoloģijas pārstrādāšanā.

Apvienotajā Karalistē (Velsā) daļa no Jauniešu uzņēmējdarbības stratēģijas budžeta (sk. 2.1. apakšnodaļu) tika atvēlēta metodisko materiālu izstrādei.

Centrālās pārvaldes iestādes dažādos veidos sekmē metodisko materiālu izplatīšanu. Dānijā uzņēmējdarbības izglītības metodiskie materiāli ir pieejami Nacionālā resursu centra portāla īpašā sadaļā, kuru tieši pārvalda valdība. Igaunijā valdības un Informācijas tehnoloģiju izglītības fonda izveidotais Skolas dzīves portāls (*Koolielu*) ļauj piekļūt dažādiem uzņēmējdarbības izglītības resursiem. Polijā, Portugālē, Rumānijā un Serbijā centrālās pārvaldes iestādes ir sagatavojušas oficiālu sarakstu, kurā iekļautas izglītības programmai apstiprinātās mācību grāmatas, t. sk. par uzņēmējdarbības izglītību, tā piešķirot izvēlētajiem mācību materiāliem noteiktu kvalitātes zīmi. Spānijā metodisko materiālu veidošanu sekmē Nacionālais izglītības inovāciju un pētniecības centrs. Latvijā šādiem materiāliem var piekļūt skolu izglītības portālā. Slovēnijā daži metodiskie materiāli un vadlīnijas, ko izstrādājis Profesionālās izglītības un apmācības institūts un ko līdzfinansējušas centrālās pārvaldes iestādes, ir pieejami Slovēnijas izglītības tīkla portālā.

Protams, metodiskie materiāli tiek izstrādāti arī bez centrālās pārvaldes iestāžu iesaistīšanās. Piemēram, Dānija, Spānija, Lietuva un Norvēģija ziņo, ka aizvien plašāks kļūst privāto izdevēju sagatavoto mācību resursu klāsts. Metodiskos materiālus izstrādā un bieži bez maksas izplata arī vairākas NVO un asociācijas, piemēram *Junior Achievement*. Metodiskos materiālus sagatavo arī *SEECEL*, kuras locekles ir Horvātija, Bosnija un Hercegovina, Melnkalne, Bijusī Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika, Serbija un Turcija.

Uzņēmējdarbības izglītības mācīšanas vadlīnijas

Mācīšanas vadlīnijas papildina skolas izglītības programmā iekļauto informāciju un var sniegt plašāku atbalstu, piemēram, darba plānus, stundu plānus, labās prakses piemērus, gadījumu izpēti utt. (sk. arī 3.1.3. sadaļu par mācību metožu vadlīnijām).

Ar uzņēmējdarbības mācīšanu saistītas vadlīnijas ir pieejamas 12 valstīs un reģionos. Sešos no tiem tās ir atsevišķas publikācijas, kas vai nu ir iespiestas (Čehijā), vai pieejamas elektroniski tiešsaistē (Dānijā, Somijā, Apvienotajā Karalistē (Skotijā), Bosnijā un Hercegovinā un Melnkalnē). Lietuvā, Polijā, Rumānijā un Slovēnijā tās ir iekļautas izglītības satura norādēs. Spānijā valsts tiesību aktos ir formulētas septiņas galvenās kompetences (t. sk. pašiniciatīva un uzņēmējdarbība) sākumskolas izglītībai un vidējās izglītības pirmajam un otrajam posmam, kā arī norādītas saiknes starp kompetencēm, saturu un vērtēšanas kritērijiem. Vadlīnijas ir pieņemtas arī autonomo apgabalu līmenī. Bulgārijā šādas vadlīnijas ir integrētas vadlīnijās, kuras attiecas uz SPI.

Piecās valstīs un reģionos (Beļģijas flāmu kopienā, Horvātijā, Zviedrijā, Islandē un Norvēģijā) centralizētas vadlīnijas nav sniegtas nevienai izglītības satura jomai.

Parasti centrālās pārvaldes iestādes šīs vadlīnijas izstrādā sadarbībā ar citām ieinteresētajām pusēm. Piemēram, *Education Scotland* to darīja sadarbībā ar trešā sektora partneriem no uzņēmīgo skolu programmas (*Curriculo Solution, Young Enterprise Scotland* u. c.). To izstrādātajās vadlīnijās ir iekļauta Skotijas gadījumu izpēte, lai izceltu uzņēmējdarbības prasmju attīstīšanas pozitīvo ietekmi uz jauniešu pašapziņu un pašcieņu, kā arī demonstrētas šo prasmju pilnveides iespējas izglītības programmas ietvaros.

Saskaņā ar nacionālo uzņēmējdarbības stratēģiju (sk. 2.1. apakšnodaļu) Bijušās Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikas Izglītības attīstības birojs un Profesionālās izglītības un apmācības centrs mudinās skolas un skolotājus piedalīties vadlīniju izveidē: tās apmācīs skolotājus veidot vadlīnijas sākumskolas izglītības un vidējās izglītības pirmā un otrā posma izglītības procesam un sniegs skolām finansiālu atbalstu.

Kompetences centri

Bez tradicionālajiem metodisko resursu centriem, kas nodrošina metodisko materiālu pieejamību daudzos izglītības programmas priekšmetos, ieskaitot uzņēmējdarbību, 11 valstīs un reģionos ir uzņēmējdarbībai veltītas institūcijas, kuras darbojas kā kompetences centri saistībā ar šī priekšmeta mācīšanu. Lielākā daļa no tiem nodrošina resursu pieejamību savā tīmekļa vietnē vai tiešsaistes portālā, un tos finansiāli atbalsta centrālās pārvaldes iestādes.

Beļģijas franču un vācu kopienā kopš 2007. gada Ekonomikas veicināšanas aģentūra darbojas kā kompetences centrs saistībā ar uzņēmējdarbības izglītības attīstīšanu. Ir izveidota jauna profesija — informētības un uzņēmējdarbības gara veicināšanas speciālists (*Agent de sensibilisation à l'esprit d'entreprendre, ASEE*). Šī ierēdņa uzdevums ir regulāri tikties ar skolu direktoriem un personālu, lai informētu par reģionālajām uzņēmējdarbības stratēģijām, veicinātu uzņēmējdarbības izglītību un informētu par pieejamajiem resursiem.

Beļģijas flāmu kopienā izglītības un uzņēmējdarbības fondi *VLAJO* un *UNIZO* darbojas kā kompetences centri uzņēmējdarbības izglītības jautājumos. Abas organizācijas saņem struktūrfondu līdzekļus no flāmu valdības.

Dānijā Nacionālais resursu centrs ir atbildīgs par jaunu resursu izveidi, lai pārnestu zināšanas uz skolām — arī uzņēmējdarbības izglītību, jo tā ietilpst izglītības programmā. Tā mācību konsultanti, kas strādā Bērnu, izglītības un dzimumu līdztiesības ministrijas pakļautībā, sniedz atbalstu skolām un pašvaldībām par dažādām tēmām, ieskaitot uzņēmējdarbības izglītību. Reģionālie resursu centri cieši sadarbojas ar Dānijas Uzņēmējdarbības fondu, kas tika izveidots 2010. gadā, lai informētu skolotājus par materiāliem, kas pieejami par šo tēmu.

Spānijā, kur augstākā līmeņa izglītības pārvaldes iestādes ir autonomie apgabali, publiskajām, privātajām un nevalstiskajām organizācijām ir uzdots darboties kā kompetences centriem, kam jāmazina plaisa starp politiku un praksi un jāpaplašina uzņēmējdarbības izglītības apguve. Pēdējo gadu laikā šo institūciju skaits kļūst aizvien lielāks. Dažos apgabalos tās ir iekļautas reģionālās valdības struktūrā (piemēram, *Xarxa d'emprenedoria* Katalonijā, *Cultura Emprededora* Estremadurā). Citos tās vada apgabalu atbalstītas organizācijas vai biedrības.

Francijā 2001. gadā tika nodibināts Uzņēmējdarbības izglītības pedagoģiskās prakses novērošanas punkts (*Observatoire des pratiques pédagogiques en entrepreneuriat, OPPE*), lai apkopotu informāciju un pieredzi par uzņēmējdarbības izglītību vidējās izglītības otrajā posmā. Sākumā novērošanas punkts tika uztverts kā sadarbības iniciatīva starp bijušo Jaunatnes, izglītības un pētniecības ministriju, Ekonomikas, finanšu un rūpniecības ministriju, Uzņēmējdarbības attīstības aģentūru (*Agence pour la création d'entreprises, APCE*) un Uzņēmējdarbības akadēmiju. Pašlaik *OPPE* portāls, kuru uztur *APCE*, ir kļuvis par uzņēmējdarbības izglītības resursu krātuvi. *OPPE* organizē arī gadskārtējas konferences par šo tēmu.

Horvātijā Izglītības ministrija sadarbojas ar *SEECEL* caur Izglītības un skolotāju apmācības aģentūru.

Austrijā centrs „Uzņēmējdarbības izglītība skolu inovācijām” (*EESI-Impulse Centre*), ko atbalsta Izglītības un sieviešu lietu ministrija, ir šis valsts kompetences centrs uzņēmējdarbības izglītības jautājumos. Tas tiešsaistē nodrošina metodiskos materiālus, kas izstrādāti sadarbībā ar „Uzņēmējdarbības mācīšanas iniciatīvu” un citām ieinteresētajām pusēm, un kopš 2011. gada tas vada programmu „*EESI* uzņēmējdarbības sertifikācija skolām”. *EESI* koordinatori darbojas reģionālā mērogā, koordinējot un vadot uzņēmējdarbības projektu grupas.

Rumānijā metodisko materiālu izplatīšanai un metodoloģijas izstrādāšanai Eiropas Sociālā fonda līdzfinansētā projekta „Prakses uzņēmums” (*Firma de exercitiu*) (2007.–2013. g.) gaitā tika izveidoti 15 reģionālie centri. Centrālās pārvaldes iestādes atbalsta šī reģionālā sadarbības tīkla pasākumus, organizējot konkursus par uzņēmējdarbības tēmām un pārraugot, kā šie pasākumi veicina uzņēmējdarbības garu.

Somijā 2001. gadā ar Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu tika izveidots bezmaksas uzņēmējdarbības izglītības pakalpojums „*YES — virtuālā uzņēmējdarbības izglītības apguves vide*”, kas darbojas kā reģionālais kompetences centrs. Tā izveidošanu atbalstīja Nacionālā izglītības komisija, kas joprojām finansē šī centra mācību pasākumus. Galvenie valsts mēroga līdzdalībnieki (izņemot PPP) pašlaik ir reģionālās un vietējās ieinteresētās puses.

Melnkalnē izveidotais „Uzņēmējdarbības centrs” (*Preduzetnički centar*) 2013. gada decembrī sāka darboties trīs pilsētās (Bijelo Polje, Beranē, Mojkovacā), bet 2015. gada oktobrī — Barā, un to atbalsta centrālās pārvaldes iestādes. Tas nodrošina ekspertu atbalstu inovatīvu uzņēmējdarbības ideju attīstīšanai un organizē PPP pasākumus.

Apvienotajā Karalistē šādu kompetences centru nav, taču Velsā un Skotijā ir izstrādātas īpašas interneta vietnes, kurās ne vien tiek sniegta informācija par uzņēmējdarbību, bet arī ar specializētu iestāžu atbalstu tiek veicināta pieredzes apmaiņa.

Apvienotajā Karalistē (Velsā) Dienvidvelsas universitātē ir izveidots Velsas valdības Jauniešu uzņēmējdarbības nacionālais PPP centrs. Tā mērķis ir izveidot ilgtspējīgu Velsas pedagoģijas speciālistu apvienoto centru, kas nodrošinātu pieredzes un zināšanu apmaiņu, lai mācību procesā iekļautu uzņēmējdarbību.

Apvienotajā Karalistē (Skotijā) 2015. gada septembrī tika atklāta interneta vietne „Skotijas uzņēmīgās skolas”. Šo vietni darba plāna „Skotija var!” ietvaros Skotijas valdības pārraudzībā izstrādāja *Young Enterprise Scotland*. Tā nodrošina platformu, kur pastāstīt par labās prakses piemēriem un nodrošināt mācībspēkiem resursus, tā atbalstot uzņēmējdarbības pasākumus un rosinot uzņēmējdarbībai nepieciešamo domāšanu. Tā arī mudina skolas veidot vienotu skolas pieeju uzņēmējdarbībai un uzņēmējdarbības domāšanai.

Skolotāju sadarbības tīkli

Skolotāju sadarbības tīkli ir vismazāk attīstītais atbalsta veids, taču tas varētu būt ļoti nozīmīgs un efektīvs rīks, lai īstenotu pieredzes apmaiņu labās prakses jautājumos, uzlabotu šīs tēmas pieejamību un nodrošinātu kontaktu veidošanas iespējas starp pieredzes bagātākajiem skolotājiem un jaunpienācējiem.

Pašlaik darbojas tikai četri skolotāju sadarbības tīkli, kurus atbalsta centrālās pārvaldes iestādes.

Dānijā Uzņēmējdarbības fonds ir izveidojis specializētu skolotāju sadarbības tīklu uzņēmējdarbības izglītības jautājumos „Sadarbības tīkls uzņēmējdarbībai skolās un izglītībā”. Tas ir pieejams visiem uzņēmējdarbības izglītību mācošajiem skolotājiem neatkarīgi no izglītības pakāpes un mācāmā priekšmeta.

Igaunijā *Junior Achievement Estonia* ir noorganizējis sadarbības tīklu sākumskolas izglītības un vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolotājiem. Dalībnieki tiekas reizi gadā, lai apspriestu problēmas un uzlabotu savas prasmes un zināšanas. Papildus tam Ekonomikas skolotāju apvienība, kurā iesaistījušies galvenokārt vidējās izglītības otrā posma skolotāji un daži vidējās izglītības pirmā posma skolotāji, cieši sadarbojas ar *Junior Achievement Estonia* jautājumos, kas saistīti ar uzņēmējdarbības izglītību.

Spānijā sadarbības tīklus ir izveidojuši daži autonomie apgabali. Piemēram, Estremadurā skolas var pievienoties 2011. gadā izveidotajam Uzņēmīgo skolu tīklam (*Red Extremeña de Escuelas Emprendedoras*), ja tās iesniedz trīs gadu attīstības plānu, kurā norādīti mērķi un veicamie pasākumi, ieinteresētās puses un vērtēšanas metodoloģija. Iesaistītās skolas un skolotāji iziet akreditācijas procesu.

Francijā ir izveidots Sadarbības tīkls profesionālo zināšanu apmaiņai inovāciju, pētniecības un eksperimentu jomā (*Réseau d'échange de savoirs professionnels en innovation, en recherche et en expérimentation, RESPIRE*), kura mērķis ir veicināt sadarbību un izveidot prakses kopienas, t. sk. par tēmu „uzņēmējdarbība skolās”. Šo sadarbības tīklu 2012. gadā izveidoja Izglītības ministrija, un tajā darbojas vairāk nekā 3600 aktīvu biedru.

Jāpiemin arī neatkarīga Spānijas masu iniciatīva, kas nesaņem centralizētu atbalstu, — tīkls „Uzņēmējdarbības skolotāji” (*Profesores emprendedoras*), ko izveidoja SPIA uzņēmējdarbības skolotāju grupa. Tā ir atvērta kopiena platformā *Google+*, kur skolotāji var kopīgot resursus un apmainīties viedokļiem par uzņēmējdarbības izglītību.

5. NODAĻA. UZŅĒMĒJDARBĪBAS IZGLĪTĪBAS SITUĀCIJA ČETRĀS GALVENAJĀS JOMĀS

Lai uzņēmējdarbības izglītību varētu uzskatīt par ieviestu Eiropas skolu izglītības programmā, ir jābūt vairākām iezīmēm. Šajā nodaļā ir apkopoti rādītāji, kas parāda, kuras galvenās jomas veicina visaptverošu pieeju uzņēmējdarbības izglītībai politikā un praksē. Ziņojumā tās ir analizētas atsevišķi, savukārt šajā nodaļā un tajā iekļautajās tabulās ir sniegts galveno šajā ziņojumā analizēto faktoru pārskats.

Tālākvirzības modelī (sk. 5.1. apakšnodaļu) ir sniegts to dažādo elementu pārskats, kuri veicina uzņēmējdarbības izglītības iekļaušanu skolās. Tajā redzams, kā attīstās galvenās iezīmes, kas ir svarīgas tās vispārējai attīstībai, sākot no stratēģijas plānošanas līdz tās īstenošanai.

5.1. attēls. Tālākvirzības modelis, kas ļauj analizēt uzņēmējdarbības izglītības attīstības posmu, 2010. g.

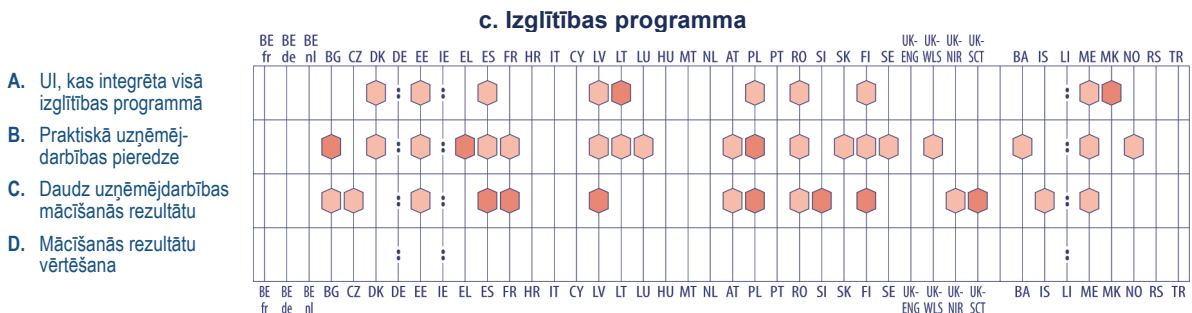
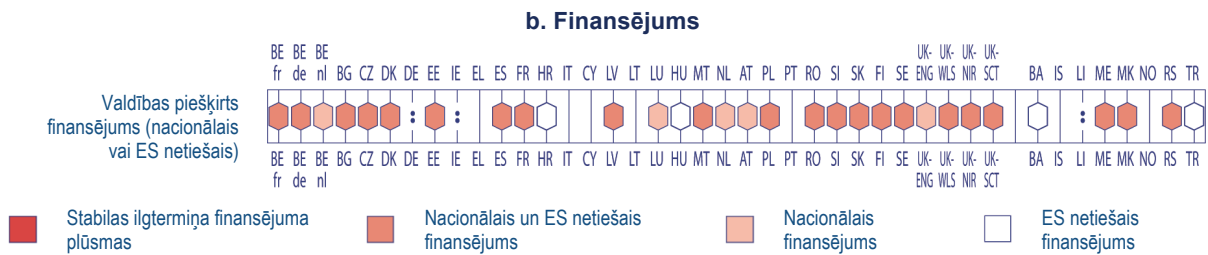
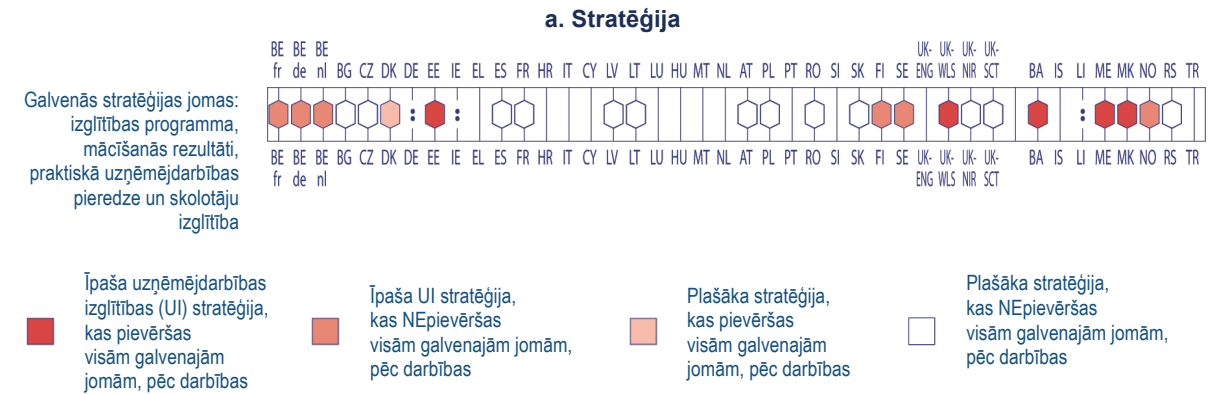
Posms	Laiks	Galvenās iezīmes
Stratēģijas sagatavošana (pēc individuālas iniciatīvas)	Sākums	<ul style="list-style-type: none"> • Stratēģijas nav • Starpministriju sadarbība ir vāja vai neefektīva • Finansējums nav piešķirts • Izglītības programmā maz kas liecina par stratēģisku pieeju uzņēmējdarbības izglītībai • Pārsvārā izpaužas vidējās izglītības pirmajā un otrajā posmā un noteiktos mācību priekšmetos • Bieži tiek mācīta ārpus mācību laika kā ārpusklases pasākums • Paļaušanās uz atsevišķu skolotāju entuziasmu • Maz datu par uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās rezultātiem vai vērtēšanu • Ierobežota skolotāju apmācība, resursi vai sadarbības tīkli
Stratēģijas izstrādāšana	0.–2. gads	<ul style="list-style-type: none"> • Uzņēmējdarbības izglītības mērķu definēšana un vienošanās par tiem • Stratēģiska pieeja ir ielānota vai nesen sākta • Ir izveidoti galveno ministriju sadarbības mehānismi • Uzņēmējdarbības izglītība tiek apzināta un analizēta. Ir konstatēti labās prakses piemēri • Ir noskaidrotas/izveidotas nacionālā/ES finansējuma plūsmas • Uzņēmējdarbības izglītība tiek iekļauta izglītības saturā kā kompetenču kopums • Daži labās prakses piemēri ir konstatēti sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā un PPP • Skolotājiem ir pieejama kaut kāda informācija un resursi, piemēram, vadlīnijas vai mācību metodes
Stratēģijas konsolidēšana — pakāpeniska ieviešana un pilnveidošana	2.–5. gads	<ul style="list-style-type: none"> • Ir noteikti mācīšanās rezultāti • Ir noteikti uzņēmējdarbības izglītības mērķi, rādītāji un uzdevumi • Ir piešķirts nacionālais un/vai ES finansējums • Uzņēmējdarbības izglītība ir iekļauta izglītības saturā kā kopējās mācīšanas koncepcijas daļa un arī kā atsevišķs priekšmets • Skolotāju apmācība var notikt SPI un PPP, un tiek apmācīts aizvien vairāk speciālistu • Skolotājiem ir pieejami sadarbības tīkli un atbalsta resursi
Īstenošana	no 5. gada	<ul style="list-style-type: none"> • Ir izveidota īpaša vai plašāka uzņēmējdarbības izglītības stratēģija ar vairākām darbībām • Tiek veikta pastāvīga uzņēmējdarbības izglītības pārraudzīšana un regulāra vērtēšana, lai novērtētu veikto pasākumu kvalitāti un sasniegtos mācīšanās rezultātus • Ir izveidots stabils finansēšanas mehānisms • Kvalitatīva uzņēmējdarbības izglītība ir pieejama visiem skolēniem jebkurā izglītības pakāpē vai izglītības veidā • Visi skolotāji sākotnējā izglītībā un PPP apgūst uzņēmējdarbības izglītību • Ir izveidoti spēcīgāki sadarbības tīkli, un ir pieejama visaptveroša informācija par efektīvām mācīšanas metodēm

Paskaidrojums

Šī rādītāju kopa ir ņemta no prioritātēm, kuras definētas 2010. gada tālākvirzības modelī, ko izstrādājuši valdības pārstāvji un eksperti vairāku augsta līmeņa viedokļu apmaiņu laikā.

Attiecībā uz uzņēmējdarbības izglītības attīstību valstu un reģionu izejas pozīcija ir atšķirīga; tāpat nav vienāda to brieduma pakāpe atsevišķos politikas vai prakses aspektos. 5.2. attēlā ir izmantoti iepriekšējās nodaļās minētie dati par stratēģiju, finansējumu, izglītības programmu un skolotājiem.

5.2. attēls. Kopsavilkums par uzņēmējdarbības izglītības stāvokli četrās galvenajās jomās 2014./15. māc. g.

A. Uzņēmējdarbības izglītība (UI), kas integrēta visā izglītības programmā

- Gan starppriekšmetu, gan obligātie mācību priekšmeti ar centralizēti rekomendētām pedagoģiskajām metodēm visās pakāpēs
- UI ir starppriekšmetu un/vai obligāta ar centralizēti rekomendētām pedagoģiskajām metodēm trīs pakāpēs
- UI ir starppriekšmetu un/vai obligāta ar centralizēti rekomendētām pedagoģiskajām metodēm (bet arī autonomiju) trīs pakāpēs

B. Praktiskā uzņēmējdarbības pieredze (PUP)

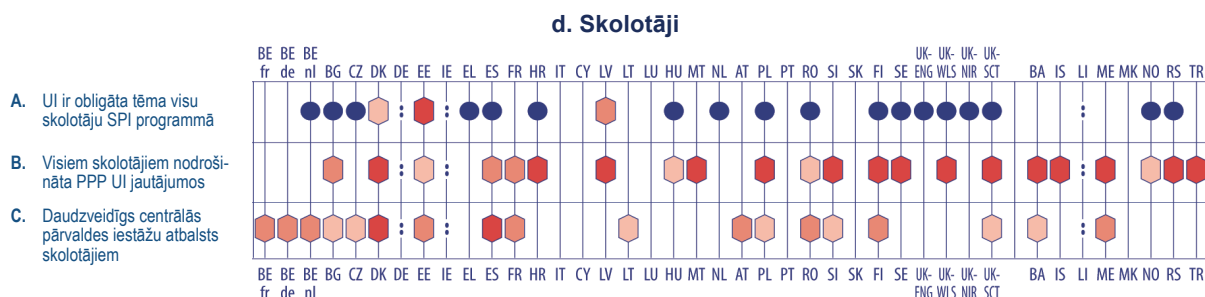
- PUP ir obligāta visās pakāpēs
- PUP ir obligāta vismaz reizi vispārējās izglītības ieguves laikā
- PUP ir fakultatīva vismaz reizi vispārējās izglītības ieguves laikā

C. Daudz uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātu (MR) (vismaz 6 kategorijas)

- Visi ieteiktie MR ir obligāti/starppriekšmetu visās pakāpēs
- Daudzi MR ir obligāti/starppriekšmetu vismaz divās pakāpēs
- Daudz MR vienā pakāpē

D. Mācīšanās rezultātu vērtēšana...

...saistībā ar UI paredz, ka tie tiek vērtēti visaptveroši (daudz MR) un skaidri

A. UI ir obligāta tēma visu skolotāju SPI programmā

- visās četrās izglītības pakāpēs (sākumskolas izglītībā, vidējās izglītības pirmajā posmā, vidējās izglītības otrajā posmā un skolā īstenotā SPIA)
- vismaz trijās izglītības pakāpēs
- mazāk nekā trijās izglītības pakāpēs
- institucionālā autonomija šajā jautājumā

B. Visiem skolotājiem nodrošināta PPP UI jautājumos

- visās četrās izglītības pakāpēs
- vismaz trijās izglītības pakāpēs
- mazāk nekā trijās izglītības pakāpēs

C. Daudzveidīgs centrālās pārvaldes iestāžu atbalsts skolotājiem

- visi četri atbalsta veidi (metodiskie materiāli, vadlīnijas, kompetences centri un skolotāju sadarbības tīkli)
- vismaz divi atbalsta veidi, ieskaitot vai nu kompetences centrus, vai skolotāju sadarbības tīklus
- vadlīnijas (iespējams, apvienojumā ar metodiskajiem materiāliem)

Avots: *Eurydice*

Paskaidrojums

Galvenās stratēģijas jomas ir noteiktas saskaņā ar tālākvirzības modeli (2010) (sk. 5.1. attēlu) un Tematiskās darba grupas uzņēmējdarbības izglītības jautājumos jaunākajām rekomendācijām; tās ir izglītības programma, mācīšanās rezultāti, praktiskā uzņēmējdarbības pieredze un skolotāju izglītība.

5.1. Stratēģija

Dažās valstīs un reģionos ir bijušas secīgas, pēctecīgas stratēģijas (trijās Beļģijas kopienās, Lietuvā, Apvienotajā Karalistē (Velsā), Melnkalnē un Norvēģijā). Bijusī Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika tikko ir sākusi īstenot savu pirmo uzņēmējdarbības izglītības stratēģiju, un tā ir sākotnējās attīstības fāzē.

Ja stratēģija ir īstenota vairākus gadus, valstis var būt sasniegušas konsolidēšanas posmu, kam raksturīga pakāpeniska stratēģisko darbību īstenošana un prakses pilnveidošana. Svarīgas šī posma iezīmes: ir noteikti mācīšanās rezultāti, tiek pilnveidota finansējuma plūsma, tiek izmantotas efektīvas pedagoģiskās metodes un skolotājiem ir pieejams atbalsts, piemēram, metodiskie materiāli un kompetences centri. Dažās valstīs uzņēmējdarbības izglītībai vēl nav izstrādāta stratēģiska pieeja, savukārt citās stratēģijas īstenošana ir pārtraukta.

Saskaņā ar tālākvirzības modeli (sk. 5.1. apakšnodaļu) un Tematiskās darba grupas uzņēmējdarbības izglītības jautājumos jaunākajiem pētījumiem⁽¹⁴²⁾ par svarīgākajām jomām, kam jāvelta īpašas darbības ar uzņēmējdarbības izglītību saistītās stratēģijas ietvaros, ir noteiktas: izglītības programma, mācīšanās rezultāti, praktiskā uzņēmējdarbības pieredze un skolotāju izglītība. 5.2.a attēlā redzams, vai tās tiek risinātas, un ir parādīts, ka tikai dažās ir paredzētas visas četras galvenās jomas: tā notiek piecās no vienpadsmit īpašajām uzņēmējdarbības izglītības stratēģijām un vienā plašākajā stratēģijā.

⁽¹⁴²⁾ *European Commission*, 2014b.

Lai gan pirmajā brīdī šķiet, ka daudzās valstīs tiek īstenota ar uzņēmējdarbības izglītību saistīta stratēģija (sk. 5.2.a attēlu), ir jāņem vērā divi faktori. Pirmkārt, dažās plašākajās stratēģijās ir ietverta apņemšanās īstenot ne vairāk kā vienu vai divus pasākumus, tāpēc to ietekme ir ierobežota. Citi mērķi vai nu nav pamanāmi, vai arī tiek risināti saskaņā ar citām stratēģijām, kas apgrūtina pārraudzību. Otrkārt, lai gan īpašās uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas ietver vairāk darbību par lielāku tēmu skaitu, tas ne vienmēr izpaužas rīcībā; vairumā stratēģiju ir uzsvērtas ar praktisko uzņēmējdarbību saistītas darbības, taču gandrīz pusē no tām nav ziņu par to īstenošanu vai to ir ļoti maz.

No iegūtajiem datiem var secināt, ka vispārējā aktivitāte ir lielāka tajās valstīs, kurās ir īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija, bet mazāka tajās, kurās stratēģijas nav. Tas apstiprina Eiropas politikas ieteikumos pausto secinājumu, ka viena stratēģija nodrošina saskaņotāku un vispusīgāku pieeju, kas veicina tās sekmīgu īstenošanu.

5.2. Finansējums

Attiecībā uz uzņēmējdarbības izglītības finansēšanu 5.2.b attēlā redzams, ka atbilstoši tālākvirzības modelim vairums Eiropas valstu ļoti labi virzās uz priekšu, tomēr Eiropā joprojām ir jāpilnveido stabilas ilgtermiņa finansējuma plūsmas, lai nodrošinātu visaptverošu pieeju uzņēmējdarbības izglītības (t. sk. stratēģijas īstenošanas, izglītības programmas izstrādāšanas, skolotāju izglītības un atbalsta, partnerības veidošanas ar ieinteresētajām pusēm utt.) finansēšanai.

Valstu un reģionu lielākā daļa (no kuriem vairumā ir īpaša vai plašāka stratēģija) uzņēmējdarbības izglītību finansē no nacionālā budžeta vai netieši no ES līdzekļiem. Šis pēdējais finansējuma avots nodrošina arī resursus uzņēmējdarbības izglītības atbalstam skolās ilgākā laika posmā. Piecas valstis un reģioni (Beļģijas flāmu kopiena, Luksemburga, Nīderlande, Austrija un Apvienotā Karaliste (Anglija)) uzņēmējdarbības izglītībai piešķir tikai nacionālo finansējumu, savukārt citas četras valstis (Horvātija, Ungārija, Bosnija un Hercegovina un Turcija) finansē uzņēmējdarbības izglītības, jo īpaši tās stratēģijas, izstrādāšanu un īstenošanu tikai no ES (netiešā) finansējuma.

5.3. Izglītības programma

Kā redzams 5.2.c attēlā, uzņēmējdarbības izglītības attīstības sākumposmā valstis un reģioni parasti ievieš šo mācību priekšmetu kā papildinājumu parastajai izglītības programmai. Tad vairāk izpaužas uzņēmējdarbības izglītības šaurākā izpratne un galvenokārt tiek mācīts, kā vadīt uzņēmumu. Kā īpašs, atsevišķs mācību priekšmets uzņēmējdarbība lielākoties tiek mācīta vidējās izglītības pirmajā un otrajā posmā. Vēlākos šīs stratēģijas attīstības posmos uzņēmējdarbības prasmes aizvien vairāk tiek integrētas izglītības programmā, nevis mācītas tikai kā atsevišķs priekšmets. Tas arī nozīmē, ka šo prasmju attīstībai jā sākas jau sākumskolas laikā. Šī ziņojuma rezultāti liecina par pozitīvu tendenci šajā ziņā, jo izskatās, ka uzņēmējdarbības izglītība aizvien vairāk tiek integrēta izglītības programmā, sākot ar sākumskolas izglītību. Tomēr tālāka uzņēmējdarbības izglītības ieviešana un konsolidēšana nozīmē arī to, ka tai ir jābūt iekļautai kā starppriekšmetu mērķim vai vispārējai pedagoģiskai koncepcijai un arī kā atsevišķam mācību priekšmetam. Līdz ar to 5.2.c attēlā parādītas tās valstis un reģioni, kur uzņēmējdarbības izglītība jau ir ieviesta kā starppriekšmetu mērķis un/vai obligāts mācību priekšmets vismaz trijās izglītības pakāpēs un kur centralizētajās vadlīnijās ir rekomendēts izmantot atbilstošas pedagoģiskās metodes.

Vērtējot tikai to, vai uzņēmējdarbības izglītība ir integrēta izglītības programmā vai arī ir tikai tās papildinājums, ir grūti noteikt, vai klasē tiek izmantotas atbilstošas pedagoģiskās metodes. Daudzās valstīs skolām un skolotājiem ir autonomija mācīšanas metožu izvēlē. Atsauksšanās uz uzņēmējdarbības izglītību oficiālajos stratēģiskajos dokumentos liecina, ka tā tiek mācīta, tomēr tas, cik lielā mērā tā tiek mācīta un kādas mācību metodes klasē tiek izmantotas, ievērojami atšķiras.

Tomēr, ja uzņēmējdarbības izglītība izglītības programmā ir skaidri minēta un pedagoģiskās metodes ir centralizēti rekomendētas, tas liecina, ka izglītības pārvaldes iestādes uzņēmējdarbības izglītības veicināšanā ir pielikušas lielas pūles.

Uzņēmējdarbības izglītības integrēšana valsts izglītības satura norādēs ir saistīta arī ar uzņēmējdarbības izglītības stratēģiju un tās īstenošanas veidu. 2. nodaļā tika aplūkotas gan īpašās, gan plašākās stratēģijas: īpašās ir vērstas tikai uz uzņēmējdarbības izglītību, savukārt plašākās ir saistītas, piemēram, ar izglītību un apmācību, jauniešiem, inovācijām un ekonomisko attīstību. Kopumā īpašajās uzņēmējdarbības izglītības stratēģijās vairāk ir paredzētas ar izglītības programmu saistītas darbības, un šo darbību īstenošanai var būt nepieciešams veikt izglītības programmas reformu. Uzņēmējdarbības izglītību atbalstošas reformas var tikt īstenotas arī tad, ja stratēģijas nav. Piemēram, Maltā nacionālās izglītības satura vadlīnijās ir daudz ieteikumu par uzņēmējdarbības izglītības iekļaušanu izglītības programmā.

Papildus izglītības programmas pieejām un vadlīnijām par mācību metodēm vēl viens svarīgs faktors, kas ļauj novērtēt, cik lielā mērā uzņēmējdarbības izglītība ir iekļauta izglītības programmā, ir tas, vai ir skaidri definēti ar uzņēmējdarbības prasmēm saistītie mācīšanās rezultāti. Lai analizētu šos trīs aspektus un saprastu, cik lielā mērā vai cik vispusīgi uzņēmējdarbības izglītība ir iekļauta izglītības programmā, ir pārbaudīti šādi kritēriji:

- vai tiek īstenota starppriekšmetu pieeja un/vai ir izveidoti obligātie mācību priekšmeti, tā integrējot uzņēmējdarbības izglītību izglītības programmā vismaz trīs pakāpēs (sākumskolas izglītība, vidējās izglītības pirmais posms, vispārējās vidējās izglītības otrais posms, skolā īstenota SPIA);
- vai vismaz trīs izglītības pakāpēs ir īpašas vadlīnijas par uzņēmējdarbības izglītības mācību metodēm;
- vai vismaz divās izglītības pakāpēs starppriekšmetu jomām un/vai obligātajiem mācību priekšmetiem ir definēti mācīšanās rezultāti un vai tie tiek īpaši vērtēti.

Pašlaik šiem kritērijiem neatbilst neviena valsts un reģions. Dažas valstis atbilst pirmajiem diviem kritērijiem (izglītības programmas pieeja un mācību metodes). Lietuvā un Bijušajā Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikā šīs vadlīnijas ir saistošas visiem skolotājiem, savukārt daudzās citās valstīs (Dānijā, Igaunijā, Spānijā, Latvijā, Polijā, Rumānijā, Somijā un Melnkalnē) skolotāji paši var izlemt, kuras metodes izmantot.

Praktiskā uzņēmējdarbības pieredze joprojām ļoti reti tiek iekļauta parastajā skolu izglītības programmā. Apmēram pusē valstu un reģionu tā ir fakultatīva, līdz ar to ir grūti saprast, cik tā ir izplatīta.

Runājot par mācīšanās rezultātiem, dažās valstīs (Spānijā, Francijā, Latvijā, Polijā, Slovēnijā, Somijā un Apvienotajā Karalistē (Skotijā)) to ir daudz vismaz divās izglītības pakāpēs. Par visaptverošas pieejas trūkumu liecina tas, ka nedaudzās valstīs dažas uzņēmējdarbības prasmes var būt iekļautas kādā no izglītības pakāpēm, taču nav aptverts pilns to spektrs un sistēmiska pieeja šīs tēmas tālākvirzībai pa izglītības pakāpēm ir rets izņēmums. Visbeidzot, nevienā Eiropas izglītības sistēmā vēl netiek īstenota ar uzņēmējdarbības izglītību saistīto mācīšanās rezultātu īpaša vērtēšana, un tas būtiski ierobežo uzņēmējdarbības izglītības efektīvu īstenošanu.

Tādējādi dati liecina, ka lielākajā daļā valstu un reģionu uzņēmējdarbības izglītība vēl nav integrēta sistemātiski un visaptveroši. Patlaban dažādās valstīs uzsvars atšķiras: daži orientējas tikai uz atsevišķām izglītības pakāpēm, jo īpaši attiecībā uz uzņēmējdarbības izglītības integrēšanu mācību priekšmetos. Minētā tēma tiek plašāk aplūkota vispārējās izglītības pirmajā un otrajā posmā, bet

starpnozaru/starppriekšmetu prasmes ir vairāk uzsvērtas sākumskolā. Savukārt uzņēmējdarbība kā atsevišķs priekšmets ir vairāk izplatīta skolā īstenotā SPIA.

Pagaidām nevienā valstī uzņēmējdarbības izglītība parastajā izglītības programmā nav iekļauta tā, lai tā būtu pieejama katram skolēnam katrā izglītības pakāpē, nodrošinot kvalitatīvu mācīšanu un mācīšanās rezultātu vērtēšanu.

5.4. Skolotāji

Analīze liecina, ka attiecībā uz uzņēmējdarbības izglītības integrēšanu skolotāju izglītībā daudzas valstis joprojām atrodas sākuma pozīcijā (sk. 5.2.d attēlu). Saskaņā ar centralizētajām rekomendācijām uzņēmējdarbības izglītība kā obligāts mācību priekšmets visiem topošajiem skolotājiem SPI izglītības programmā ir iekļauta vienīgi Igaunijā, taču gandrīz pusē valstu un reģionu SPI iestādes šajā ziņā ir autonomas, kas apgrūtina situācijas kopainas veidošanu.

Tās valstis un reģioni, kur stratēģija patlaban tiek izstrādāta, atzīst skolotāju būtisko lomu šīs stratēģijas īstenošanā un sāk piedāvāt atbilstošus PPP pasākumus un izstrādāt metodiskos materiālus. 15 valstīs un reģionos PPP pasākumi ir pieejami visiem skolu skolotājiem. Visizplatītākais skolotāju atbalsta veids, ko nodrošina centrālās pārvaldes iestādes, ir metodisko materiālu finansēšana. Tikai divās valstīs (Dānijā un Spānijā) augstākās pārvaldes iestādes sniedz (vai sekmē) visu četru šajā ziņojumā minēto veidu atbalstu (metodiskie materiāli, vadlīnijas, kompetences centri un skolotāju sadarbības tīkli — sk. 4.5. attēlu). 5.2.d attēlā redzams tikai centrālās pārvaldes iestāžu sniegtais atbalsts, taču dažās valstīs un reģionos ne mazāk svarīga loma ir privātajiem pakalpojumu sniedzējiem.

Stratēģijas konsolidēšanas posmā apmācība uzņēmējdarbības izglītības mācīšanā ir paplašināta tiktāl, lai, izmantojot SPI un PPP, tā būtu pieejama visiem ieinteresētajiem skolotājiem, un vadlīnijas un kompetences centri vai skolotāju sadarbības tīkls palīdz skolotājiem iekļaut uzņēmējdarbības izglītību izglītības programmā. Pagaidām tas nenotiek vēl nevienā no valstīm un reģioniem. Tādējādi uzņēmējdarbības izglītības īstenošanas ziņā skolotājiem sniegtais atbalsts ir vismazāk attīstītā joma, jo nevienā valstī un reģionā SPI un PPP netiek piedāvāta visiem skolotājiem un netiek nodrošināts dažādu veidu atbalsts.

5.5. Nobeigums

Lai uzņēmējdarbības izglītība tiktu pilnībā iekļauta skolu izglītības programmā, ir nepieciešama vairākus gadus īstenošana stratēģija, sistemātisks pārraudzības process, stabils finansēšanas mehānisms, mācīšanās rezultātu vērtēšana un uzņēmējdarbības izglītības iekļaušana visu skolotāju SPI un PPP. Visvairāk progress ir nepieciešams divās jomās — saistībā ar mācīšanās rezultātiem un skolotāju izglītību. Ir jāizveido visaptveroši un konsekventi mācīšanās rezultāti, kas tiek izmantoti vairākās izglītības pakāpēs un tiek vērtēti atsevišķi. Lai skolēniem tiktu sniegta kvalitatīva izglītība, izšķiroši svarīga ir arī uzņēmējdarbības izglītības iekļaušana SPI un PPP visiem skolotājiem neatkarīgi no tā, kādus mācību priekšmetus un kurā izglītības pakāpē viņi māca.

PIELIKUMS. SAITES UZ SKOLOTĀJU ATBALSTA RESURSIEM

Šajā tabulā ir atrodamas saites uz galvenajām organizācijām, programmām un publikācijām, kas atbalsta skolotājus starpvalstu un nacionālajā mērogā.

Nosaukums	Saite
<i>BIP</i> — „Biznesa inovāciju programmas“	www.bips.no
<i>EUROPEN-PEN International</i>	www.penworldwide.org
<i>JA — Junior Achievement</i>	www.jaeurope.org
<i>SEECCEL — The South East European Centre for Entrepreneurial Learning</i> (Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centrs (to atbalsta ES pirmspievienošānās palīdzības programma))	www.seecel.hr
„Uzņēmējdarbības izglītība — rokasgrāmata pedagogiem“ (to atbalsta ES konkurētspējas un inovāciju pamatprogramma)	http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/7465
<i>Entrepreneurship and Schools — A Resource for Improving Practices</i> („Uzņēmējdarbība un skolas“ — prakses uzlabošanas resurss) (<i>School Education Gateway</i>)	www.schooleducationgateway.eu/en/pub/resources/entrepreneurship_and_schools.htm

Valsts	Nosaukums	Saite
BE fr BE de	<i>ASE</i> — Ekonomikas veicināšanas aģentūra (īpašas nodaļas sākumskolas un vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolotājiem); pašreizējais nosaukums: Uzņēmējdarbības un inovāciju aģentūra	http://as-e.be
BE fr BE de	<i>ASE</i> , 2013. Uzņēmējdarbība 3.15 — 3 asis un 15 sviras uzņēmējdarbības paaudzei	http://as-e.be/sites/default/files/public/documents/2262_13doossier_entrepreneuriat_3_15_mef_version_def.pdf
BE fr	<i>ABE</i> — Briseles uzņēmējdarbības aģentūra „Veicini savu talantu!“	www.boostyourtalent.be
BE nl	<i>VLAJO</i>	www.vlajo.org
BE nl	<i>UNIZO</i> — Izglītības un uzņēmējdarbības fonds	www.ondernemendeschool.be
BE nl	<i>KlasCement</i> (arī uzņēmējdarbības izglītības resursi)	www.klascement.be
BG	Izglītības un zinātnes ministrija (mācību grāmatu, t. sk. uzņēmējdarbības izglītības grāmatu, saraksts)	www.mon.bg/?go=page&pageId=10&subpageId=70
BG	<i>Junior Achievement Bulgaria</i>	www.jabulgaria.org
CZ	Kā atbalstīt uzņēmējdarbību — iedvesmas avots (vadlīnijas)	http://clanky.rvp.cz/clanek/k/o/4646/PODPORA-PODNIKAVOSTI---INSPIROMAT.html
CZ	Metodoloģijas portāls (arī uzņēmējdarbības izglītības resursi)	http://rvp.cz
CZ	Projekts „Stažēšanās uzņēmumos“	www.narodnikatalogstazi.cz/component/com_staze/temid,195/view,karty_staze_list
DK	<i>EMU</i> — izglītības portāls (inovāciju un uzņēmējdarbības vadlīnijas)	http://www.emu.dk/modul/innovation-og-entrepren%C3%B8rskab-vejledning-0
DK	<i>FFE</i> — Dānijas Uzņēmējdarbības fonds	www.ffe-ye.dk
DK	<i>NEIS</i> — sadarbības tīkls „Uzņēmējdarbība skolās un izglītībā“	www.ffe-ye.dk/undervisning/netvaerk-for-undervisere/om-neis
EE	<i>Junior Achievement Estonia</i>	www.ja.ee/Eng
EE	Skolas dzīves portāls (metodiskie materiāli)	http://koolielu.ee/groups/profile/141733/etteviuspe
EE	„Uzņēmējdarbības teātris“ (metodoloģija)	http://en.ettevotlusteater.eu
EE	„Sapņi pārtop īstenībā“	www.unistusedellu.ee
EL	–	–

Valsts	Nosaukums	Saite
ES	21. janvāra rīkojums ECD/65/2015	www.boe.es/boe/dias/2015/01/29/pdfs/BOE-A-2015-738.pdf
ES	Žironas princeses fonds un Trilemas fonds	competenciaemprededora.org
ES	Kastīlijas un Leonas skolas politikas ģenerāldirektorāta 2013. gada 30. augusta lēmums (vadlīnijas)	http://www.educa.jcyl.es/es/resumenbocyl/resolucion-30-agosto-2013-direccion-general-politica-educ-1
ES	Nalonas ielejas tehnoloģiskās pilsētas izglītības portāls	www.valnaloneduca.com/cont/publicaciones
ES	<i>KitCaixa</i> (metodiskie materiāli)	https://www.educaixa.com/-/kitcaixa-jovenes-emprededores
ES	<i>Innoescuela</i> (metodiskie materiāli)	http://blog.educalab.es/cniie/2014/10/13/innoescuela-programa-educativo-para-la-asignatura-de-tecnologia-de-la-eso
ES	XTEC — Katalonijas tiešsaistes izglītības tīkls	www.xtec.cat/web/recursos/emprededora
ES	Uzņēmīgo skolu sadarbības tīkls	http://culturaemprededora.extremaduraempresarial.es/wp-content/uploads/2012/09/Orden-31-de-Mayo-de-20111.pdf
ES	Uzņēmējdarbības skolotāji (Google+ kopiena)	https://plus.google.com/communities/118125140870333154777
ES	Programma TALOS uzņēmējdarbības iniciatīvas īstenošanai pedagoģijas zinātnēs	www.octaedro.com/OCTart.asp?libro=16080&id=es&txt=Educaci%F3n%20emprededora
FR	OPPE — Uzņēmējdarbības izglītības pedagoģiskās prakses novērošanas punkts	www.apce.com/pid11493/qu-est-ce-que-l-oppe.html?C=173&espace=5
FR	RESPIRE — Sadarbības tīkls profesionālo zināšanu apmaiņai inovāciju, pētniecības un eksperimentu jomā	http://eduscol.education.fr/cid60290/respire-le-reseau-social-de-l-innovation.html
FR	CERPEP — Studiju un pētniecības centrs partnerībai ar uzņēmumiem un profesijām	http://eduscol.education.fr/pid31668/l-offre-stages-courts-cerpep.html
FR	EPA — „Uzņēmība mācīties” (<i>Junior Achievement</i> Francijā)	www.entreprendre-pour-apprendre.fr
HR	SEECCEL	www.seecel.hr
IT	–	–
CY	–	–
LV	<i>Junior Achievement Latvia</i>	www.jal.lv
LV	<i>School Education Gateway</i>	www.schooleducationgateway.eu/lv/pub/practices/virtual_guide_for_entrepreneur.htm
LT	Izglītības portāls (vadlīnijas)	http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/default.aspx
LT	<i>Junior Achievement Lithuania</i>	www.lja.lt
LU	–	–
HU	–	–
MT	<i>Junior Achievement — Young Enterprise Malta</i>	www.youngenterprise.org.mt
NL	Projekts „EDISON”	www.edisonentrepreneurship.eu
AT	EESI — „Uzņēmējdarbības izglītība skolu inovācijām”	www.eesi-impulszentrum.at
AT	IFTE — uzņēmējdarbības mācīšanas iniciatīva	www.ifte.at
AT	<i>Junior Achievement Austria</i>	www.junior.cc
AT	ACT (<i>EUROPEN-PEN International</i> dalībnieks)	www.act.at
AT	„Sāc savu projektu”	www.startedeinprojekt.at
PL	Izglītības ministrija (apstiprināto mācību grāmatu, t. sk. uzņēmējdarbības izglītības grāmatu, saraksts)	http://men.gov.pl/podreczniki/wykaz_dopuszczzone_lista1.php
PL	ORE — Izglītības attīstības centrs (metodiskie materiāli)	www.ore.edu.pl/wydzialy/rozwoju-kompetencji-spolecznych-i-obywatelskich
PL	CEO — Pilsoniskās izglītības centrs (metodiskie materiāli tiešsaistē)	www.ceo.org.pl/pl/biblioteka-materialow/przedsiębiorczosc-i-ekonomia
PL	<i>Junior Achievement Poland</i>	www.junior.org.pl

Valsts	Nosaukums	Saite
PT	Izglītības ģenerāldirektorāts (metodiskie materiāli)	www.dge.mec.pt/educacao-para-o-emprededorismo/recursos-educativos
PT	<i>Junior Achievement Portugal</i>	www.japortugal.org
PT	Projekts „Jauniešu starts — uzņēmējdarbības izaicinājumi“	www.youthstart.eu
RO	Obligāto skolas izglītības satura pamata priekšmetu, t. sk. uzņēmējdarbības izglītības, programmas (vadlīnijas)	www.edu.ro/index.php/articles/16038
RO	Izglītības ministrija (apstiprināto mācību grāmatu, t. sk. uzņēmējdarbības izglītības grāmatu, saraksts)	www.edu.ro/index.php/articles/16038
RO	„Prakses uzņēmums” — labākā prakse (Eiropas Sociālā fonda līdzfinansēta projekta metodiskie materiāli)	http://firmaexercitiu.tvet.ro/index.php/achizitii
RO	„Prakses uzņēmums” (reģionālie resursu centri)	http://firmaexercitiu.tvet.ro/index.php/selectie-experti
RO	ROCT — vidējās izglītības prakses uzņēmumu koordinējošais departaments (<i>EUROPEN-PEN International</i> dalībnieks)	www.roct.ro
SI	<i>Junior Achievement</i>	http://jaslovenija.si/
SI	Pašiniciatīvas un uzņēmējdarbības virtuālā klase	https://skupnost.sio.si/course/view.php?id=8668
SK	Apmācības uzņēmumu centrs (<i>EUROPEN-PEN International</i> dalībnieks)	www.sccf.sk/o-nas-4.html
FI	Izglītības ministrija (vadlīnijas)	www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm09.pdf?lang=en
FI	YES centri — uzņēmējdarbības izglītības centru (resursu centru) virtuālā mācību vide	www.yes-keskus.fi
FI	<i>Junior Achievement — Young Enterprise Finland</i>	http://nuoriyrittajyys.fi
FI	YVI — projekts „Uzņēmējdarbības izglītības pakalpojums skolotājiem“	www.yvi.fi
SE	–	–
UK-ENG	–	–
UK-WLS	„Big Ideas Wales“ („Velsas lielās idejas“)	https://business.wales.gov.uk/bigideas/youth-entrepreneurship-services-primary-and-secondary-schools
UK-WLS	<i>Youth Entrepreneurship National CPD Hub</i> (Jauniešu uzņēmējdarbības nacionālais PPP centrs)	www.yesnationalcpdhub.com/#!home/mainPage
UK-NIR	–	–
UK-SCT	<i>Education Scotland</i> (vadlīnijas un metodiskie materiāli)	www.educationscotland.gov.uk/learningandteaching/learningacrossthecurriculum/themesacrosslearning/enterprise/index.asp
UK-SCT	YES — <i>Young Enterprise Scotland</i>	www.yes.org.uk
UK-SCT	<i>Curriculo Solutions</i> (apmācības materiāli)	www.curriculosolutions.com/educational-resources
UK-SCT	EEBL — <i>Excellence in Education through Business Links</i> (Izcilība izglītībā, izmantojot darījumu kontaktus)	www.educationscotland.gov.uk/resources/e/eebl.asp?strReferringChannel=learningandteaching&strReferringPageID=tcm:4-628701-64&class=l4+d139792
UK-SCT	<i>The Social Enterprise Academy</i> (Sociālo uzņēmumu akadēmija)	www.socialenterprise.academy/scot/programmes/understanding-social-enterprise-in-schools-63
UK-SCT	<i>Scotland's Enterprising Schools</i> (Skotijas uzņēmīgās skolas)	https://blogs.glowscotland.org.uk/glowblogs/enterprising-schools/
BA	ELES — uzņēmējdarbības apguves izglītības sistēmas Bosnijā un Hercegovinā (ES pirmspievienošanās palīdzības programmas līdzfinansēts tiešsaistes resursu centrs)	www.eles.ba/index.php?lang=en
BA	ELES (vadlīnijas)	http://eles.ba/images/Projekt/RG1/Programme_and_Guidelines.pdf
IS	–	–

Uzņēmējdarbības izglītība Eiropas skolās

Valsts	Nosaukums	Saite
ME	Izglītības departaments (vadlīnijas un metodiskie materiāli)	www.zzs.gov.me/rubrike/preduzetnicko_ucenje
ME	Apmācības uzņēmumu pakalpojumu centrs (vadlīnijas)	www.serviscentarpzv.me/images/download/prirucnici/prirucnik_EKONOMIJA_I_PREDUZETNISTVO_web.pdf
ME	Prakses uzņēmumu pakalpojumu centrs (<i>EUROPEN-PEN International</i> dalībnieks)	www.serviscentarpzv.me
ME	Uzņēmējdarbības centrs	www.preduzetnickicentri.me
MK	Nacionālais inovāciju izstrādes un uzņēmējdarbības apguves centrs	www.ncdiel.mk
NO	–	–
RS	<i>Junior Achievement Serbia</i>	www.ja-serbia.org
TR	–	–

[Visas interneta vietnes skatītas 2015. gada 8. decembrī]

Coduras Martinez, A. et al., 2008. *Global Entrepreneurship Monitor Special Report: A Global Perspective on Entrepreneurship Education and Training*. [pdf] Pieejams: <http://www.babson.edu/Academics/centers/blank-center/global-research/gem/Documents/gem-2010-special-report-education-training.pdf> [skatīts 2015. gada 1. oktobrī].

Danish Ministry of Science, Innovation and Higher Education, 2012. *Denmark: A Nation of Solutions*. [pdf] Pieejams: <http://ufm.dk/en/publications/2012/denmark-a-nation-of-solutions> [skatīts 2015. gada 1. decembrī].

De Bono, E., 1992. *Serious Creativity: A Systematic Approach to Take You Beyond the Power of Lateral Thinking*. New York. NY Harper Business.

Department of Enterprise, Trade and Investment, 2015. *Innovation Strategy for Northern Ireland (2014–2025) First 6 Month Progress Update – September 2014 to 31st March 2015*. [pdf] Pieejams: https://www.detini.gov.uk/sites/default/files/publications/deti/innovation_strategy_-_6_month_update_report_to_31_march_2015.pdf [skatīts 2015. gada 1. decembrī].

EACEA/Eurydice, 2012c. *Entrepreneurship Education at School in Europe: National Strategies, Curricula and Learning Outcomes*. Brussels: EACEA/Eurydice.

Eurofound, 2015. *Youth entrepreneurship in Europe: Values, attitudes, policies*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission, 2003. *Green Paper Entrepreneurship in Europe*. COM(2003)27. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0027:FIN:EN:PDF> [skatīts 2015. gada 1. decembrī].

European Commission, 2006. *The Oslo Agenda for Entrepreneurship Education in Europe*. [pdf] Pieejams: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/doc/oslo_agenda_final_en.pdf [skatīts 2014. gada 4. decembrī].

European Commission, 2009. *Final report of the Expert group: Entrepreneurship in Vocational Education*. [pdf] Pieejams: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/10446/attachments/1/translations/en/renditions/native> [skatīts 2015. gada 1. decembrī].

European Commission, 2011a. *Entrepreneurship Education: Enabling Teachers as a Critical Success Factor*. [pdf] Pieejams: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/9272/attachments/1/translations/en/renditions/native> [skatīts 2016. gada 15. janvārī].

European Commission, 2011b. *Innovation Competitiveness Report 2011*. [pdf] Pieejams: http://ec.europa.eu/research/innovation-union/index_en.cfm?pg=home§ion=competitiveness-report&year=2011 [skatīts 2015. gada 1. decembrī].

European Commission, 2012a. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes*. COM(2012) 669 final. SWD(2012) 371–377 final.

European Commission, 2012b. *Assessment of Key Competences in initial education and training. Policy Guidance*. [pdf] Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SWD:2012:0371:FIN:EN:PDF> [skatīts 2015. gada 28. septembrī].

European Commission, 2013a. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions — Entrepreneurship 2020 Action Plan. Reigniting the entrepreneurial spirit in Europe*. COM(2012) 795 final. [pdf] Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0795:FIN:EN:PDF> [skatīts 2014. gada 4. decembrī].

European Commission. DG Enterprise and Industry, 2013b. *Entrepreneurship Education: A Guide for Educators*. [pdf] Pieejams: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/files/education/entredu-manual-fv_en.pdf [skatīts 2014. gada 4. decembrī].

European Commission, 2014a. *Expert Group on Indicators on Entrepreneurial Learning and Competence: Final Report*. [pdf] Pieejams: http://ec.europa.eu/education/library/reports/2014/entrepreneurial-expert-report_en.pdf [skatīts 2016. gada 6. janvārī].

European Commission, 2014b. *Thematic Working Group on Entrepreneurship Education: Final report*. [pdf] Pieejams: http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/archive/documents/entrepreneurship-report-2014_en.pdf [skatīts 2015. gada 2. septembrī].

European Commission, 2015a, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs. *Entrepreneurship Education: a Road to Success. A compilation of evidence on the impact of entrepreneurship education strategies and measures*. [pdf] Pieejams: <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promotingentrepreneurship/education-training-entrepreneurship> [skatīts 2015. gada 11. septembrī].

European Commission/EACEA/Eurydice, 2015b. *The Teaching Profession in Europe: Practices, Perceptions and Policies*. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission, 2015c. *Entrepreneurship Competence: An Overview of Existing Concepts, Policies and Initiatives — Final Report*. [pdf] Pieejams: <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/entrepreneurship-competence-overview-existing-concepts-policies-and-initiatives-final-report> [skatīts 2015. gada 1. decembrī].

European Parliament, 2015. *Report on promoting youth entrepreneurship through education and training*. [pdf] Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0239+0+DOC+XML+V0//EN> [skatīts 2016. gada 18. janvārī].

Global Entrepreneurship Monitor, 2014. *2014 Global Report*. [pdf] Pieejams: <http://www.gemconsortium.org/report> [skatīts 2015. gada 4. septembrī].

Hoffmann et al., 2012. *Measuring Entrepreneurship Education*. In: European Commission. *Entrepreneurship determinants: culture and capabilities*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [pdf] Pieejams: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5748437/KS-31-12-758-EN.PDF> [skatīts 2015. gada 1. oktobrī].

Lackéus, M., 2015. *Entrepreneurship in Education. What, Why, When, How. Entrepreneurship360 Background Paper*. [pdf] Pieejams: http://www.oecd.org/cfe/leed/BGP_Entrepreneurship-in-Education.pdf [skatīts 2015. gada 3. decembrī].

McCoshan, A. et al., 2010. *Towards Greater Cooperation and Coherence in Entrepreneurship Education*. Report and Evaluation of the Pilot Action *High Level Reflection Panels on Entrepreneurship Education* initiated by DG Enterprise and Industry and DG Education and Culture. [pdf] Pieejams: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/education-training-entrepreneurship/reflection-panels/files/entr_education_panel_en.pdf [skatīts 2014. gada 4. decembrī].

Moberg, K. et al., 2014. *How to assess and evaluate the influence of entrepreneurship education. A report of the ASTEE project with a user guide to the tools*. [pdf] Pieejams: http://archive.ja-ye.org/Download/jaye/ASTEE_REPORT.pdf [skatīts 2015. gada 30. janvārī].

OECD/European Commission, 2012. *Policy Brief on Youth Entrepreneurship. Entrepreneurial Activities in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [pdf] Pieejams: http://www.oecd.org/cfe/leed/Youth%20entrepreneurship%20policy%20brief%20EN_FINAL.pdf [skatīts 2015. gada 31. augustā].

OECD, 2015. *Entrepreneurship at a glance*. [pdf] Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/3015021e.pdf?expires=1454079856&id=id&accname=guest&checksum=79E78F620DA4180D5C9018510A311E1>

Penaluna, K., Penaluna, A., Jones, C. and Matlay, H., 2014. When did you last predict a good idea? Exploring the case of assessing creativity through learning outcomes. *Industry & Higher Education*, Vol. 28, No 6, December 2014, 399.–410. lpp.

Redecker, C. et al., 2011. *The future learning. Preparing for Change*. Institute for Prospective Technological Studies.

Rosendahl Huber, L., Sloof, R. & van Praag, C. M., 2014. The Effect of Early Entrepreneurship Education: Evidence from a Field Experiment. *European Economic Review*, Vol. 72, 11.2014, 76.–97. lpp.

Runco, M. A. (1991). *Divergent Thinking*. New Jersey: Norwood.

Scottish Government, 2014. *Scotland Can Do Action Framework*. [pdf] Pieejams: <http://www.gov.scot/Resource/0044/00449131.pdf> [skatīts 2016. gada 28. janvārī].

SEECEL (South East Europe Centre for Entrepreneurial Learning), 2012. *A Charter for Entrepreneurial Learning: the Keystone for Growth and Jobs*. [pdf] Pieejams: <http://www.seeceel.hr/UserDoc/Images/Charter%20text%20scan.pdf> [skatīts 2015. gada 1. decembrī].

Sorgman, M. and Parkison, K., 2008. The Future is Now: Preparing K-12 Teachers and Students for an Entrepreneurial Society. *Journal of Entrepreneurship Education* 11: 75–86.

Welsh Government, 2010. *Youth Enterprise Strategy: An Action Plan for Wales 2010–15*. [pdf] Pieejams: http://businesswales.gov.wales/bigideas/sites/bigideas/files/documents/pdf/YES-%20An%20Action%20Plan%20for%20Wales%202010-15%20_Eng_1.pdf [skatīts 2016. gada 28. janvārī].

Young enterprise, 2015. Outcomes map: Enterprise education and employability. [pdf] Pieejams: http://www.young-enterprise.org.uk/wp-content/uploads/2015/01/Outcomes-map_Jan-2014.pdf [skatīts 2015. gada 6. oktobrī].

I. Klasifikācija

Starptautiskā standartizētā izglītības klasifikācija (*International Standard Classification of Education, ISCED*) ir metodika, kas izstrādāta, lai atvieglotu valstu izglītības statistikas datu un rādītāju salīdzināšanu, balstoties uz vienotām un starptautiski saskaņotām definīcijām. *ISCED* aptver visas organizētās un ilgstošās mācīšanās iespējas bērniem, jauniešiem un pieaugušajiem, t. sk. cilvēkiem ar īpašām izglītības vajadzībām, neatkarīgi no iestādes vai organizācijas, kas šīs iespējas sniedz, un veida, kā tās tiek īstenotas. 2014. gadā statistikas dati pirmoreiz tika apkopoti saskaņā ar jauno klasifikāciju (*ISCED 2011*) (teksts un definīcijas aizgūti no *UNESCO*, 1997, *UNESCO/OECD/Eurostat*, 2013, un *UNESCO/UNESCO Institute for Statistics*, 2011).

ISCED 0: pirmsskolas izglītība

ISCED 0 (pirmsskolas) programmas — organizētu mācību sākumposms — galvenokārt paredzētas tam, lai ļoti mazus bērnus iepazīstinātu ar skolas tipa vidi, t. i., lai veidotu pāreju starp mājas un skolas gaisotni. Pēc šo programmu pabeigšanas bērni sāk iegūt *ISCED 1* izglītību (sākumskolas izglītību).

Pirmsskolas izglītība ir organizētu mācību sākumposms. Tā tiek sniegta pirmsskolas izglītības iestādē vai centrā un ir paredzēta vismaz 3 gadus veciem bērniem.

ISCED 1: sākumskolas izglītība

Sākumskolas izglītībā tiek īstenotas izglītojošas un audzinošas aktivitātes, kas veidotas tā, lai skolēni apgūtu pamatprasmes lasīšanā, rakstīšanā un rēķināšanā (t. i., rakstpratībā un rēķinpratībā). Tiek radīts stabils pamats zināšanu pamatjomu apguvei un izpratnei, kā arī personiskajai pilnveidei, sagatavojot skolēnus vidējās izglītības pirmajam posmam. Šī izglītības pakāpe ļauj apgūt izglītības pamatus ar ļoti mazu specializāciju vai bez tās. (Latvijā šo izglītības posmu sauc par pamatzglītības pirmo posmu. — *Tulk. piez.*)

Šī pakāpe, kas sākas 5 līdz 7 gadu vecumā, ir obligāta visās valstīs un parasti ilgst 4 līdz 6 gadus.

ISCED 2: vidējās izglītības pirmais posms

Šajā pakāpē parasti turpinās sākumskolā sāktā izglītības pamatu apguve. Parasti šīs izglītības pakāpes mērķis ir likt pamatus mūžizglītībai un personiskajai attīstībai, kas sagatavo skolēnus turpmākajām izglītošanās iespējām. Šajā pakāpē izglītības programmas ir vairāk orientētas uz atsevišķiem mācību priekšmetiem un ļauj apgūt teorētiskās zināšanas par daudzām tēmām.

Skolēni šīs pakāpes izglītības iegūvi parasti sāk 11 vai 12 gadu vecumā un pabeidz 15 vai 16 gadu vecumā. Bieži šīs pakāpes beigas sakrīt ar obligātās izglītības beigām. (Latvijā šo izglītības posmu sauc par pamatzglītības otro posmu. — *Tulk. piez.*)

ISCED 3: vidējās izglītības otrais posms

Šajā pakāpē programmas parasti ir veidotas tā, lai pabeigtu vidējo izglītību un sagatavotos augstākajai izglītībai, sniegtu nodarbinātībai nepieciešamās prasmes vai nodrošinātu tos abus. Salīdzinot ar vidējās izglītības pirmo posmu (*ISCED 2*), šīs pakāpes programmas ir vēl vairāk orientētas uz atsevišķiem mācību priekšmetiem, tās ir specializētas un padziļinātas. Programmas ir vairāk diferencētas un piedāvā lielākas izvēles iespējas un novirzienus.

Šī pakāpe parasti sākas pēc obligātās izglītības beigām, un skolēni tajā sāk mācīties 15 vai 16 gadu vecumā. Parasti ir vajadzīgs noteikts iepriekš iegūtās izglītības apliecinājums (dokuments par obligātās izglītības iegūvi) vai citu minimālo iestāšanās prasību izpilde. *ISCED 3* izglītība ilgst 2 līdz 5 gadus. (Latvijā šo izglītības posmu sauc par vidējo izglītību. — *Tulk. piez.*)

ISCED 4: pēcvidējā neterciārā izglītība

Šīs programmas ir balstītas uz vidējās izglītības otrajā posmā iegūtajām zināšanām, un to nolūks ir sagatavot jauniešus darba tirgum un/vai augstākās izglītības studijām. Parasti tā ir paredzēta *ISCED 3* absolventiem, kuri vēlas uzlabot prasmes un paplašināt pieejamās iespējas. Programmas bieži nav sarežģītākas kā vidējās izglītības otrajā posmā, jo parasti to nolūks ir zināšanas, prasmes un kompetences paplašināt, nevis padziļināt. Līdz ar to tās ir vienkāršākas nekā augstākās izglītības programmas.

ISCED 5: īsā cikla augstākā izglītība

ISCED 5 programmas ir īsā cikla augstākā izglītība, kas bieži ir veidota tā, lai studentiem sniegtu profesionālas zināšanas, prasmes un kompetences. Parasti šīs programmas ir praktiskas, saistītas ar noteiktu profesiju un sagatavo studentus darba tirgum, tomēr tās var kalpot arī kā pāreja uz citām augstākās izglītības programmām.

Pie *ISCED 5* tiek pieskaitītas arī tās akadēmiskās augstākās izglītības programmas, kas ir zemākas par bakalaura grāda vai līdzvērtīgas pakāpes programmām.

ISCED 6: bakalaura grāda vai līdzvērtīgas pakāpes programmas

ISCED 6 ir bakalaura grāda vai tam līdzvērtīgas pakāpes programmas, kuras bieži ir veidotas tā, lai studentiem sniegtu vidēja līmeņa akadēmiskās un/vai profesionālās zināšanas, prasmes un kompetences, un kuru pabeigšana ļauj iegūt pirmo augstāko izglītību vai tai līdzvērtīgu kvalifikāciju. Šīs pakāpes programmas parasti ir teorētiskas, taču var ietvert arī praktiskus elementus, un tās ir balstītas uz jaunākajiem sasniegumiem pētniecībā un/vai labāko profesionālo praksi. *ISCED 6* programmas parasti tiek piedāvātas universitātēs un citās augstākās izglītības iestādēs.

ISCED 7: maģistra grāda vai līdzvērtīgas pakāpes programmas

ISCED 7 ir maģistra grāda vai tam līdzvērtīgas pakāpes programmas, kuras bieži ir veidotas tā, lai studentiem sniegtu padziļinātas akadēmiskās un/vai profesionālās zināšanas, prasmes un kompetences, un kuru pabeigšana ļauj iegūt otro augstāko izglītību vai tai līdzvērtīgu kvalifikāciju. Šīs pakāpes programmām var būt raksturīgs izteikts pētniecības elements, taču, tās beidzot, netiek piešķirts doktora grāds. Šīs pakāpes programmas parasti ir teorētiskas, taču var ietvert arī praktiskus elementus, un tās ir balstītas uz jaunākajiem sasniegumiem pētniecībā un/vai labāko profesionālo praksi. *ISCED 7* programmas parasti tiek piedāvātas universitātēs un citās augstākās izglītības iestādēs.

ISCED 8: doktora grāda vai līdzvērtīgas pakāpes programmas

ISCED 8 ir doktora grāda vai tam līdzvērtīgas pakāpes programmas, kuras galvenokārt ir paredzētas augstākās pētnieciskās kvalifikācijas ieguvei. Šīs *ISCED* pakāpes programmas ir veltītas padziļinātām studijām un oriģināliem pētījumiem, un parasti tās tiek piedāvātas tikai uz pētniecību orientētās augstākās izglītības iestādēs, piemēram, universitātēs. Doktora grāda programmas ir gan akadēmiskajā, gan profesionālajā jomā.

II. Definīcijas

Aktīva pilsoniskā nostāja: iedzīvotāju dalība sabiedrības politiskajā, sociālajā un pilsoniskajā dzīvē vai pilsoņa tiesību un pienākumu izmantošana politikas veidošanā.

Aktīvā mācīšanās: mācību modelis, saskaņā ar kuru par mācīšanos ir atbildīgs pats izglītības ieguvējs. Mācoties skolēnam ir ne vien jāklausa, bet arī jālasa, jāraksta, jāpiedalās diskusijās vai jāiesaistās uzdevumu risināšanā. Aktīvā mācīšanās attiecas uz trim mācīšanās jomām: zināšanām, prasmēm un attieksmi.

Centrālais līmenis / centrālās pārvaldes iestādes. Centrālais līmenis ir augstākais izglītības pārvaldes līmenis. Valstu lielākajā daļā tas ir nacionālais (valsts) līmenis. Dažās valstīs par visiem ar izglītību saistītajiem jautājumiem ir atbildīgi reģioni (apgabali, federālās zemes utt.). Beļģijā, Vācijā un Apvienotajā Karalistē katrā jurisdikcijā ir sava izglītības ministrija.

Empīriskā mācīšanās: mācīšanās pieredzes ceļā, precīzāk — mācīšanās, analizējot savu darbību. Empīriskā mācīšanās atšķiras no kaut kā iemācīšanās no galvas vai didaktiskās mācīšanās, kur izglītības ieguvēja loma ir salīdzinoši pasīva.

Integrēšana mācību priekšmetā: uzņēmējdarbības izglītības integrēšana citos mācību priekšmetos, kuri parasti ir daļa no obligātās izglītības programmas. Uzņēmējdarbība lielākoties tiek integrēta sociālo zinātņu priekšmetā, kurā var būt iekļauta vēsture, ģeogrāfija, pārvaldība un politika vai pilsoniskā izglītība, kā arī citas saistītas jomas, piemēram, sabiedrības mācība.

Izglītības programma. Plašākā nozīmē tie ir jebkuri oficiāli stratēģiskie dokumenti, kuros ietvertas mācību programmas vai jebkas no tālāk minētā: mācīšanās saturs, mācīšanās mērķi, sasniedzamie izglītības rezultāti, skolēnu vērtēšanas vadlīnijas vai mācību priekšmetu programmas. Dažās valstīs tiek ņemti vērā arī īpaši juridiskie dekrēti. Vienā valstī vai reģionā uz vienu izglītības pakāpi vienlaikus var attiekties vairāku veidu dokumenti, kuri pieļauj dažādu līmeņu elastīgumu to piemērošanā, tomēr tie visi veido ietvarstruktūru, saskaņā ar kuru skolotājiem ir jāmāca (vai, ja obligātu prasību nav, tiek rekomendēts mācīt) savs mācību priekšmets, lai apmierinātu skolēnu vajadzības.

Izplatīta prakse: ja centralizētajās rekomendācijās vai vadlīnijās uzņēmējdarbības izglītības joma nav aplūkota, šajā ziņojumā ir sniegta informācija par izplatīto praksi, ja tā ir balstīta uz datiem, t. i., minēta reprezentatīvos pētījumos, analīzēs un ziņojumos.

Korporatīvā uzņēmējdarbība: darbinieku iniciatīva organizācijās bez pamudinājuma sākt kaut ko jaunu. Korporatīvais uzņēmējs, darbojoties organizācijas vidē, orientējas uz inovācijām un radošumu un pārvērš ideju peļņu nesošā pasākumā. (Vikipēdija)

Mācību projekti ir pedagoģiskā metode, saskaņā ar kuru skolēni iegūst zināšanas un prasmes, ilgāku laiku pētot un meklējot risinājumus sarežģītiem jautājumiem, problēmām vai uzdevumiem.

Mācīšanas metodes: šis termins, kas ir sinonīms terminam „pedagoģija“, apzīmē tādu paņēmieni un stratēģiju kopumu, kas ļauj īstenot mācīšanos un līdz ar to dod iespēju apgūt zināšanas, prasmes, attieksmi un noslieces konkrētos sociālajos un materiālajos apstākļos. Šīs metodes raksturo mācīšanās vidi (t. sk. skolu, ģimeni un sabiedrību) un interaktīvos procesus starp mācīšanas personālu un skolēniem vai studentiem (pēc *Siraj-Blatchford, Sylva, Muttock, Gilden & Bell, 2002*).

Mācīšanās rezultāti. Saskaņā ar Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūru mācīšanās rezultāti ir apgalvojumi par to, ko izglītības ieguvējs zina, saprot un spēj paveikt, pabeidzot mācīšanās procesu, un tie ir izteikti kā zināšanas, prasmes un kompetences (*European Parliament and Council, 2008*).

Mācīšanās rezultāti norāda uz konkrētu izglītības līmeni, savukārt mācīšanās mērķi vispārīgāk definē attīstāmās kompetences.

Mācīšanās rezultātu vērtēšana: individuāla mācīšanās mērķu sasniegšanas vērtēšana, izmantojot dažādas vērtēšanas metodes (rakstiski, mutiski un praktiski eksāmeni, projekti un darbu mapes) izglītības programmas apguves laikā vai beigās.

Netiešais finansējums: ES finansējums, kas piešķirts finanšu starpniekiem, lai palīdzētu gala saņēmējiem iegūt sākumkapitālu, izveidot, paplašināt un pārņemt savu uzņēmumu, izmantojot pašu kapitāla finansējumu un garantijas, vai kas piešķirts valsts vai reģionālās pārvaldes iestādēm caur struktūrfondiem.

Partnerības līgumi tiek slēgti starp Eiropas Komisiju un atsevišķām ES valstīm, un tajos ir paredzēti valsts pārvaldes iestāžu plāni par Eiropas struktūrfondu un investīciju fondu līdzekļu izmantošanu no 2014. līdz 2020. gadam. Tajos ir izklāstīti katras valsts stratēģiskie mērķi un investīciju prioritātes, kas ir saistītas ar stratēģijas gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei „Eiropa 2020“ vispārējiem mērķiem.

Pastāvīga profesionālā pilnveide: piedalīšanās formālos un neformālos profesionālās pilnveides pasākumos, kas var ietvert, piemēram, ar mācāmo priekšmetu vai pedagoģiju saistītu apmācību. Atsevišķos gadījumos šo pasākumu rezultātā skolotāji var iegūt papildu kvalifikāciju.

Praktiskā uzņēmējdarbības pieredze ir izglītības pieredze, kas izglītības ieguvējam dod iespēju izteikt savas idejas, saskatīt labu ideju un pārvērst šo ideju rīcībā. Tai ir jābūt skolēnu virzītai iniciatīvai — individuāli vai mazā grupā —, jāparedz mācīšanās darot un jārada taustāms rezultāts. Šādas iespējas mērķis ir panākt, lai izglītības ieguvējs attīstītu prasmes, pašapziņu un spēju saskatīt izdevības, atrast risinājumus un īstenot idejas praksē. (Tas pirmoreiz minēts paziņojumā „Izglītības pārvērtēšana“. Pašreizējā definīcija tika izstrādāta EACEA uzaicinājumam iesniegt ierosinājumus politikas reformām. (EACEA, 2014))

Profesionālā izglītība ļauj izglītības ieguvējiem apgūt zināšanas, prasmes un kompetences, kas ir raksturīgas konkrētai profesijai vai amatam, vai profesiju vai amatu grupai. Profesionālajā izglītībā var būt arī praktiski elementi (piemēram, mācekļība). Pēc šādu programmu sekmīgas apguves tiek iegūta darba tirgū atzīta profesionālā kvalifikācija, ko valsts pārvaldes iestādes un/vai darba tirgus atzīst par orientētu uz nodarbināmību. (UNESCO — ISCED 2011)

Sākotnējā pedagoģiskā izglītība (SPI): programma, pēc kuras pabeigšanas tiek iegūta skolotāja kvalifikācija. Parasti tai ir gan vispārīgā, gan profesionālā komponente. Vispārīgā komponente sevī ietver vispārīgu izglītību un to priekšmetu apguvi, kurus topošie skolotāji mācīs pēc kvalifikācijas iegūšanas. Profesionālā komponente sniedz mācīšanai nepieciešamās teorētiskās zināšanas un praktiskās prasmes, kā arī ietver mācību praksi.

Skolā īstenota sākotnējā profesionālā izglītība un apmācība (SPIA): saskaņā ar uzņēmējdarbības izglītības — visiem skolēniem apgūstamas starpnozaru galvenās kompetences — mērķiem šajā ziņojumā aplūkota tikai tāda skolā īstenota sākotnējā profesionālā izglītība un apmācība, kuras programma ir kopīga VISIEM skolēniem (izglītības pamatprogramma), un tādi izvēles priekšmeti, kas ir pieejami VISIEM skolēniem neatkarīgi no viņu izvēlētas specializācijas. Nav aplūkotas tādas specialitātes, kurās uzņēmējdarbība tiek apgūta kā karjeras ceļš, piemēram, uzņēmējdarbības studijas, jo tās nav saistītas ar uzņēmējdarbību kā starpnozaru galveno kompetenci.

Sociālie uzņēmumi ir vērsti uz kalpošanu sabiedrības labā (sociāli, sabiedriski, ar vidi saistīti mērķi), nevis uz maksimālas peļņas gūšanu. To preces un pakalpojumi, kā arī organizācijas veids vai ražošanas metodes bieži ir inovatīvi. Bieži tajos tiek nodarbināti mazāk aizsargātie sabiedrības locekļi (sociāli atstumtās personas). Tādējādi šie uzņēmumi veicina sociālo kohēziju, nodarbinātību un nevienlīdzības mazināšanos.

Starppriekšmetu pieeja. Saskaņā ar to uzņēmējdarbības izglītības mērķi nav tieši minēti kā mācību priekšmeta daļa, bet ir izteikti kā starppozaru, horizontāli vai starppriekšmetu mērķi. Tie veido daļu no vērtībām un kompetencēm, kuras jāattīsta visos mācību priekšmetos un izglītības programmas aktivitātēs.

Stratēģija: Uzņēmējdarbības apguves un kompetences rādītāju ekspertu grupa stratēģiju ir definējusi kā oficiālus politikas dokumentus, kurus sagatavojušas kompetentas centrālās pārvaldes iestādes (nacionālā vai reģionālā mēroga) un kuros iztirzāta nozīmīga politikas veidošanas joma un paredzēti vispārēji un detalizēti soļi, kas jāveic noteiktā (parasti vidēji ilgā vai ilgākā) laika posmā. Stratēģijā var būt ietverts redzējums, noteikti mērķi un uzdevumi (kvalitatīvi un kvantitatīvi), aprakstīti procesi, definētas pilnvarotās iestādes un speciālisti, identificēti finansējuma avoti, sniegtas rekomendācijas utt. Stratēģijā tiek noteiktas arī veidojamās partnerības starp institūcijām un ieinteresētajām pusēm, starp dažādām ieinteresētajām pusēm utt. un tas, kā tās ietekmē stratēģijas attīstību un tās mērķu sasniegšanu.

Stratēģiskie dokumenti, rekomendācijas, vadlīnijas: Oficiāli dokumenti, kas veido pamatu centrālā vai augstākā līmeņa sistēmai, kura regulē jauniešu mācīšanos un pilnveidošanos izglītības un apmācības iestādēs. Tie var ietvert daļu vai visu no tālāk minētā: mācīšanās saturs, mērķi un rezultāti, sasniedzamie rezultāti, kā arī vadlīnijas par pedagoģiskajām metodēm, mācību aktivitātēm un vērtēšanas metodēm. Vienā valstī vai reģionā uz vienu vecuma grupu vienlaikus var attiekties vairāku veidu dokumenti, kuri pieļauj dažāda apmēra elastīgumu to piemērošanā (piemēram, ar izglītību saistīti tiesību akti, centrālā vai augstākā līmeņa izglītības programmas, centrālās vadlīnijas un oficiāli līgumi). Un pretēji — vienā valstī vai reģionā centrālā vai augstākā līmeņa izglītības programmas var būt balstītas arī tikai uz vienu pamatdokumentu, kas var būt sadalīts vairākos apakšdokumentos.

Tiešais finansējums: projektu līdzfinansējums tādās politikas jomās, kuras definējusi Eiropas Komisija (un ko tieši pārvalda Komisija vai citas pilnvarotās institūcijas).

Uzņēmējspēja (galvenā kompetence). 2006. gada Eiropas Parlamenta un Padomes leteikumā par pamatprasmēm mūžizglītībā „pašiniciatīva un uzņēmējspēja” ir minēta kā viena no astoņām pamatprasmēm jeb galvenajām kompetencēm, kas saistīta ar indivīda spējām pārvērst idejas darbībā. Tā ietver radošu pieeju, inovāciju un riska uzņemšanos, kā arī spēju plānot un vadīt projektus, lai sasniegtu mērķus. Šī kompetence ir noderīga ne tikai ikdienas dzīvē mājās un sabiedrībā, bet arī darbavietā, palīdzot apzināties darba kontekstu un izmantot izdevības, un tā kalpo par pamatu īpašām zināšanām un prasmēm, kas ir nepieciešamas sociālas darbības vai komercdarbības uzsākšanai vai veikšanai. Šai kompetencei jāietver ētisko vērtību apzināšanās un jāveicina laba pārvaldība.

Uzņēmējdarbības izglītība ir izglītības ieguvēju prasmju un domāšanas pilnveide, mācoties pārvērst radošas idejas uzņēmējdarbībā. Tā ir visiem izglītības ieguvējiem nepieciešama galvenā kompetence, kas sekmē personisko attīstību, aktīvu pilsonisko nostāju, sociālo iekļautību un nodarbinātību. Tā ir svarīga visā mūžizglītības procesā, visās mācīšanās disciplīnās un visu veidu izglītībā un apmācībā (formālajā, neformālajā un ikdienējā), kas veicina uzņēmējdarbības garu vai attiecīgu rīcību ar komerciālu mērķi vai bez tā. (Definīcija, kuru izmanto Tematiskā darba grupa uzņēmējdarbības izglītības jautājumos.)

Uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās rezultāti. Tālāk minētie piemēri ir balstīti uz aspektiem, kas identificēti Eiropas projektā „Uzņēmējdarbības izglītības vērtēšanas rīki un rādītāji” (*ASTE — Assessment Tools and Indicators for Entrepreneurship Education*) (Moberg et al., 2014), un tie rāda mācīšanās rezultātus iesācēja un augstākajā līmenī katrā aspektā.

Uzņēmēja attieksme

A1 Pašpaļāvība

Iesācēju līmenis: sāk justies pārliecināts par sevi un izvirza augstākus mērķus nākotnei.

Augstākais līmenis: ir pārliecināts par savām vērtībām.

A2 Pašiniciatīva

Iesācēju līmenis: sāk meklēt risinājumus vienkāršai problēmai.

Augstākais līmenis: ierosina problēmas risinājumu un to īsteno.

Uzņēmējdarbības prasmes

P1 Radošums

Spēja domāt jaunus un iztēles bagātus veidos. Tas ļauj skolēniem radīt idejas, risināt problēmas, mācīties izveidot ko jaunu un radīt iespējas.

Iesācēju līmenis: attīsta radošas idejas un apzinās to vērtību.

Augstākais līmenis: attīsta radošas idejas, ar ko risina problēmas, un apzinās iespējas uzņēmējdarbībā un/vai sabiedrībā.

P2 Plānošana

Spēja plānot un strukturēt uzdevumus.

Iesācēju līmenis: izmanto vienkāršas plānošanas prasmes un izprot, kas ir ierobežoti resursi.

Augstākais līmenis: plāno mērķus un īsteno pārraudzītu projektu.

P3 Finanšprātība

Spēja izprast finanšu pārskatus un budžetu.

Iesācēju līmenis: izskaidro un salīdzina produktu cenu un vērtību.

Augstākais līmenis: izskaidro dažādas ideju finansēšanas iespējas.

Vai:

izmanto atbilstošus finansiālos un digitālos rīkus, lai risinātu ar projektu saistītas sarežģītas un neikdienišķas problēmas.

P4 Resursu pārvaldība

Spēja apkopot un pārvaldīt resursus, lai izmantotu (uzņēmējdarbības) iespēju.

Iesācēju līmenis: sāk veidoties vienkārša izpratne par resursiem.

Augstākais līmenis: rada pievienoto vērtību no rīcībā esošajiem resursiem.

P5 Nenoteiktības un riska pārvaldība

Spēja tikt galā ar neskaidrībām, īstenojot un izmantojot (uzņēmējdarbības) ideju.

iesācēju līmenis: sāk apzināties risku un uzņemties atbildību par savu rīcību.

Augstākais līmenis: nosaka risku un uzņemas atbildību par rīcību un lēmumiem.

P6 Darbs komandā

Spēja sasniegt mērķus un izpildīt uzdevumus, sadarbojoties, komunicējot un veidojot efektīvas attiecības ar citiem.

iesācēju līmenis: sāk strādāt kopā ar citiem.

Augstākais līmenis: kopā ar citiem pilda pienākumus, risina problēmas un pārrunā risinājumus.

Uzņēmējdarbības zināšanas

Z1 Iespēju novērtēšana

iesācēju līmenis: atpazīst vietējos produktus un pakalpojumus.

Vai:

saprot, ka dažas (uzņēmējdarbības) idejas ir dzīvotspējīgas, bet citas ne.

Augstākais līmenis: salīdzina ieguvumus un izmaksas.

Z2 Uzņēmēju loma sabiedrībā

iesācēju līmenis: saprot uzņēmēja lomu konkrētā situācijā.

Augstākais līmenis: izskaidro uzņēmēja lomu konkrētā situācijā.

Z3 Uzņēmēju karjeras iespējas

iesācēju līmenis: saprot, ka cilvēki uzņēmējdarbību sāk dažādu iemeslu dēļ (lai pelnītu naudu, palīdzētu citiem, mainītu nodarbošanos).

Augstākais līmenis: izšķir karjeras iespējas komerciālajā un sociālajā uzņēmējdarbībā.

Uzņēmējdarbības izglītības stratēģija: viens no Oslo programmas uzņēmējdarbības izglītībai Eiropā (*European Commission, 2006*) mērķiem bija izveidot nacionālās uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas, kas paredzētu skaidrus mērķus visām izglītības pakāpēm. Šādām stratēģijām vajadzētu rosināt visu dalībnieku (publisko un privāto) aktīvu iesaistīšanos un, definējot konkrētas darbības, radīt vispārīgu sistēmu. Šīs darbības var sniegties no uzņēmējdarbības iekļaušanas valsts izglītības programmā līdz atbalsta sniegšanai skolām un skolotājiem. Kopējais mērķis ir panākt, lai jaunieši sistemātiski apgūtu uzņēmējdarbības kompetences visos izglītības sistēmas posmos.

Uzņēmuma radīšana: process, kurā jauna ideja vai tehnoloģija tiek pārvērsta uzņēmējdarbībā, kura var būt sekmīga un piesaistīt investorus. (Kembriđžas vārdnīca)

Vadlīnijas uzņēmējdarbības izglītības ieviešanai: indikatīvi dokumenti, kas palīdz skolotājiem uzņēmējdarbības izglītību īstenot praksē. Tajos konkrētāk un detalizētāk ir aprakstīts, kā īstenot mērķus, kuri izvirzīti stratēģiskajos dokumentos par uzņēmējdarbības izglītību. Tajos var būt ietverti arī praktiski piemēri un/vai metodiskie materiāli.

Vispārējā izglītība: izglītības programmas, kas paredzētas, lai pilnveidotu izglītības ieguvēju zināšanas, prasmes un kompetences, kā arī rakstpratību un rēķinpratību, bieži vien, lai sagatavotu skolēnus padziļinātām izglītības programmām tajā pašā vai augstākā *ISCED* pakāpē. Parasti šīs programmas tiek īstenotas skolās vai koledžās. Vispārējā izglītībā nav ietvertas tādas izglītības programmas, kuru nolūks ir sagatavot skolēnu profesijai, amatam vai profesiju vai amatu jomai, un, to beidzot, nevar iegūt darba tirgū noderīgu kvalifikāciju. (*UNESCO — ISCED 2011*)

INFORMĀCIJA PAR NACIONĀLAJĀM SISTĒMĀM

Beļģija — franču kopiena	122
Beļģija — vācu kopiena	125
Beļģija — flāmu kopiena	128
Bulgārija	130
Čehija	133
Dānija	136
Igaunija	139
Grieķija	142
Spānija	143
Francija	147
Horvātija	150
Itālija	152
Kipra	154
Latvija	155
Lietuva	158
Luksemburga	161
Ungārija	162
Malta	164
Nīderlande	167
Austrija	170
Polija	173
Portugāle	176
Rumānija	179
Slovēnija	182
Slovākija	185
Somija	188
Zviedrija	191
Apvienotā Karaliste — Anglija	193
Apvienotā Karaliste — Velsa	196

Apvienotā Karaliste — Ziemeļīrija	200
Apvienotā Karaliste — Skotija	203
Bosnija un Hercegovina	206
Islande	209
Melnkalne	211
Bijusī Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika	214
Norvēģija	217
Serbija	221
Turcija	224

Beļģija — franču kopiena

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā Beļģijas franču kopienā tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽¹⁴³⁾ lietotais uzņēmējdarbības kompetences apraksts.

Saistītā stratēģija

Beļģijas franču un vācu kopienā tiek īstenota īpaša uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģija⁽¹⁴⁴⁾.

Pēc pirmā stratēģiskā plāna, kas tika īstenots no 2007. līdz 2013. gadam, Valonijas Ekonomikas veicināšanas aģentūra (ASE), ko tagad sauc par Uzņēmējdarbības un inovāciju aģentūru (AEI), izstrādāja otro plānu, kurā ietverta uzņēmējdarbības programma 2014.–2020. gadam. „Uzņēmējdarbība 3.15: 3 asis un 15 sviras uzņēmējdarbības paaudzei“ aptver *ISCED 1–8* izglītību, un to vada AEI kopā ar ieinteresētajām pusēm, ieskaitot Franču kopienas ministriju, Vācu kopienas ministriju, izglītības iestādes, ekspertu sadarbības tīklus un uzņēmējdarbības organizācijas.

Galvenie mērķi

Valonijas reģiona izstrādātās stratēģijas galvenais mērķis ir veicināt partneru sadarbību un palielināt uzņēmēju skaitu. Tā arī cenšas sekmēt nākamo paaudžu profesionālo uzņēmību un uzlabot reģionālos rezultātus.

Konkrētas darbības

Pārmaiņu veicināšanai ir izstrādātas trīs stratēģijas jomas ar piecām darbībām katrā.

1. Lai atbalstītu uzņēmējdarbības izglītību:

jāpalīdz skolām iepazīt uzņēmējdarbības garu — jānodrošina vismaz minimāla uzņēmējdarbības izglītība katrā sākumskolā, vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolā un augstākās izglītības iestādē;

jāiesaista skolotāji — jāatbalsta visi tie, kas vēlas veicināt uzņēmējdarbību, izmantojot izaugsmes treniņus, apmācību, sadarbības tīklus un nodrošinot instrumentus;

jāsagatavo topošie skolotāji — jāsniedz piemērots atbalsts tiem, kas grib veidot skolotāja karjeru, lai viņiem būtu pamatzināšanas uzņēmējdarbībā un, galvenais, pozitīva domāšana;

jāiesaista uzņēmējdarbības sektors — jāļauj tam iesaistīties izglītības sniegšanā, tā pastiprinot šo pasākumu ietekmi;

jānodrošina, lai priekšstatu par uzņēmējdarbības pieredzi gūtu visi jaunieši: lai ikvienam skolēnam (līdz izglītības ieguves beigām) būtu reālistiska izpratne gan par uzņēmējdarbību, gan par Valonijas ekonomiku globālajā kontekstā un lai ikviens būtu piedalījies vismaz dažos pasākumos, kas attīsta uzņēmējdarbībai nepieciešamo attieksmi un prasmes.

⁽¹⁴³⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽¹⁴⁴⁾ http://as-e.be/sites/default/files/public/documents/2262_13dossier_entrepreneuriat_3_15_mef_version_def.pdf

2. Lai sagatavotu nākotnes uzņēmējus:

jāatbalsta „uzņēmīgās skolas” — jāidentificē, jāatzīst, jāatbalsta un jāiedrošina „uzņēmīgo skolu” sadarbība, atbilstoši definējot sākumskolas izglītību, vidējās izglītības pirmo un otro posmu un augstāko izglītību;

jāintensificē uzņēmējdarbības programmas — jānodrošina „uzņēmīgās skolas” izstrādāt intensīvākas programmas, kurās jaunieši, kas pieteikušies veidot jaunuzņēmumus vai iesaistījušies ar uzņēmējdarbību saistītās programmās, apgūst ar ekonomiku un uzņēmējdarbību saistītas zināšanas, attieksmi un prasmes. Ja nepieciešams, jāatbalsta uz uzņēmējdarbību vērstas programmas;

jāizaicina jaunieši — jādod iespēja uzņēmējdarbībā ieinteresētiem jauniešiem tikties ar citiem, veidot sadarbības tīklus un īstenot reālus vai virtuālus projektus;

jāceļ pašapziņa — jānovērtē jauniešu uzņēmēja attieksmes un prasmju attīstība;

jāsadarbojas ar uzņēmējdarbības ekosistēmu un tā jāiesaista — jāiesaista publiskās un privātās reģionālās un subreģionālās ekosistēmas un jādod iespēja uzņēmējdarbības pasaulei sadarboties, lai pastiprinātu šo pasākumu ietekmi.

3. Lai sekmētu investīcijas uzņēmumos ar augstu attīstības potenciālu un uzturētu uzņēmējdarbības dzirksti pirmajos 10 profesionālās dzīves gados:

jāpalīdz attīstīt reālus projektus akadēmiskajā vidē — jāizpilda priekšnosacījumi, lai augstākajā izglītībā varētu tikt īstenoti studentu, pētnieku vai doktorantu vadīti reāli projekti;

jāatbalsta jaunie uzņēmēji — jāuzlabo resursi un konsultācijas jaunajiem absolventiem, kuri attīsta savu projektu;

jāapmāca jaunie uzņēmēji — jāpiedāvā apmācība uzņēmējdarbībā vai jāpiedāvā plašākā sabiedrībā pieejamais atbalsts;

jādemostrē uzņēmējdarbības panākumi — jāiedvesmo un jāveicina uzņēmējdarbība, publicējot veiksmes stāstus un apsveikumus sakarā ar gūtajiem panākumiem, piemēram, *Grand prix Wallon de l'Entrepreneuriat*;

jāuztur uzņēmējdarbības dzirksts — jāpiesaista jauni potenciālie uzņēmēji, izmantojot atbalsta sistēmu, kas uztur viņu uzņēmējdarbības garu, iesaistot viņus sadarbības tīklos un dodot iespējas uzzināt par pieejamo atbalstu.

Pārraudzības sistēma

Valonijas reģionā ir plānotas divas rādītāju kopas — rādītāji, kas saistīti ar veiktajām darbībām, un rādītāji, kas saistīti ar ietekmi uz attieksmi. Visas ar pirmo un otro „asi” saistītās darbības tiks reģistrētas, savukārt izglītības speciālistu un jauniešu attieksmes maiņu ir plānots vērtēt, un vērtēšanas rezultāti papildinās 2011. un 2013. gada apsekojumu rezultātus.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Uzņēmējdarbības izglītība ir starppriekšmetu mērķis visās skolas izglītības pakāpēs, tomēr skolām ir autonomija izglītības programmas un mācīšanas metožu noteikšanā.

ISCED 1 izglītībā ir dažas skolas, kas īpaši veicina ar uzņēmējdarbību saistītu attieksmi un spējas, piemēram, iniciatīvu, radošumu, patstāvību un atbildību.

ISCED 2–3 izglītībā uzņēmējdarbības izglītība ir iekļauta izvēles priekšmetā „ekonomikas zinības“. Ir pieejamas šī mācību priekšmeta īstenošanas vadlīnijas un metodiskie materiāli ⁽¹⁴⁵⁾.

Mācīšanās rezultāti

ISCED 3 izglītībā „ekonomikas zinību“ (izvēles priekšmets) mācīšanās rezultāti ir definēti kā vērtēšanas kritēriji ⁽¹⁴⁶⁾, kuros noteiktas starpnozaru prasmes (piemēram, analīze un problēmu risināšana), kas saistītas ar uzņēmējdarbības aspektiem, piemēram, līgumiem vai grāmatvedību. Katrs sadarbības tīkls vai skola izstrādā savu izglītības programmu, līdz ar to vadlīniju ir maz.

Piemēram, franču kopienas skolās *ISCED 3* skolēniem vajadzētu spēt:

- apkopot un interpretēt informāciju, kas ir nepieciešama ekonomisku problēmu risināšanai;
- attiecināt ekonomikas jēdzienus uz problēmsituācijām;
- apzināties patērētāju un ražotāju uzvedības iespējas un ierobežojumus;
- sagatavoties kļūt par atbildīgu pieaugušo, proti, par atbildīgu patērētāju, ražotāju un pilsoni;
- apzināties nepieciešamību pārvaldīt un racionāli organizēt uzņēmējdarbību;
- veikt vienkāršu tirgus izpēti un attīstīt produktu miniuzņēmumā vai veikt tirgus izpēti par ārpusklases pasākuma finansēšanas iespējām.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Uzņēmējdarbības izglītība nav integrēta SPI izglītības satura pamatā, taču Uzņēmējdarbības un inovāciju aģentūra (*Agence pour l'entreprise et l'innovation, AEI*) vēlas atbalstīt iniciatīvas augstākajā izglītībā, piemēram, piešķirot stipendijas, lai veicinātu pētniecību un pedagoģiskās inovācijas, jo īpaši, lai topošie skolotāji izstrādātu uzņēmējdarbības projektus. Attiecībā uz PPP Uzņēmējdarbības un inovāciju aģentūra plāno rīkot skolotāju apmācību par uzņēmējdarbības izglītību.

Kvalifikācijas celšanas institūts (*IFC*) organizē PPP uzņēmējdarbības kursus ekonomikas un sociālo zinību skolotājiem un tehnisko un profesionālo mācību priekšmetu skolotājiem vispārējās vidējās izglītības pirmajā un otrajā posmā un skolā īstenojā SPIA. Pagājušajā gadā *IFC* kopā ar Izglītības fondu un Izglītības sadarbības tīkliem sāka projektu *Entr'apprendre*. 2015./16. māc. g. šajā projektā piedalīsies 16 uzņēmumi.

Valonijas reģionā *AEI* cenšas atbalstīt visus uzņēmējdarbībā ieinteresētos skolotājus, paplašinot skolotāju zināšanas par uzņēmējdarbības pasauli, kā arī mācot viņiem uzņēmējdarbības un radošo pedagoģiju un citas metodes. Tas vada mācīšanas konsultantu tīklu (*agents de sensibilisation à l'esprit d'entreprendre, ASEE*), lai veicinātu UI visās izglītības pakāpēs, un rīko skolotājiem ar UI saistītus sadarbības seminārus. Līdz šim tas ir izveidojis astoņus rīkus skolotāju atbalstam ⁽¹⁴⁷⁾.

Briseles reģionā iniciatīvu „Veicini savu talantu“ ⁽¹⁴⁸⁾ īsteno Briseles uzņēmumu aģentūra ⁽¹⁴⁹⁾. Tā darbojas kopš 2008. gada, lai sekmētu uzņēmējdarbības garu skolās. Viens no aģentūras mērķiem ir palīdzēt skolotājiem iekļaut šo aspektu skolu izglītībā.

⁽¹⁴⁵⁾ <http://www.enseignement.be/index.php?page=24399>
<http://www.enseignement.be/index.php?page=25137&type=3&annee=13,14,15,16,17,18&discipline=10&act=search>

⁽¹⁴⁶⁾ <http://www.enseignement.be/index.php?page=24924&navi=592>

⁽¹⁴⁷⁾ Sk. stratēģijas 11. lpp.

⁽¹⁴⁸⁾ <http://www.boostyourtalent.be/enseignants/programmes/?lang=fr>

⁽¹⁴⁹⁾ <http://www.abe-bao.be/fr>

Beļģija — vācu kopiena

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā Beļģijas vācu kopienā tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībā“⁽¹⁵⁰⁾ lietotais uzņēmējdarbības kompetences apraksts.

Vācu kopienas oficiālajā izglītības tīmekļa vietnē par uzņēmējdarbības garu teikts:

„Uzņēmējdarbības gars ir jāveicina jau no agrīna vecuma, un to var attīstīt tikai pieredzes ceļā. Iedzīvotāju iztēle, radošums un uzņēmējdarbības gars dod būtisku labumu savam reģionam. Uzņēmējdarbības gars ir spēja pielāgoties mainīgās pasaules prasībām; tas palīdz radīt darbavietas un veicināt reģiona ekonomisko attīstību“⁽¹⁵¹⁾.

Saistītā stratēģija

Beļģijas vācu un franču kopienā tiek īstenota īpaša uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģija⁽¹⁵²⁾. Pēc pirmā stratēģiskā plāna, kas tika īstenots no 2007. līdz 2013. gadam, tika izstrādāta jauna UI programma „Uzņēmējdarbība 3.15: 3 asis un 15 sviras uzņēmējdarbības paaudzei“. Tā paredzēta 2014.–2020. gadam un aptver *ISCED 1–8* izglītību. To vada Valonijas Ekonomikas veicināšanas aģentūra (ASE), ko tagad sauc par Uzņēmējdarbības un inovāciju aģentūru (AEI), un tajā ir iesaistījušās daudzas ieinteresētās puses no valdības, izglītības un uzņēmējdarbības pasaules.

Galvenie mērķi

Stratēģijas galvenais mērķis ir veicināt partneru sadarbību un palielināt uzņēmēju skaitu. Tā arī cenšas sekmēt nākamo paaudžu profesionālo uzņēmību un uzlabot reģionālos rezultātus.

Konkrētas darbības

Pārmaiņu veicināšanai ir izstrādātas trīs stratēģijas jomas ar piecām darbībām katrā.

1. Lai atbalstītu uzņēmējdarbības izglītību:

- jāpalīdz skolām iepazīt uzņēmējdarbības garu — jānodrošina vismaz minimāla uzņēmējdarbības izglītība katrā sākumskolā, vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolā un augstākās izglītības iestādē;

- jāiesaista skolotāji — jāatbalsta visi tie, kas vēlas veicināt uzņēmējdarbību, izmantojot izaugsmes treniņus, apmācību, sadarbības tīklus un nodrošinot instrumentus;

- jāsagatavo topošie skolotāji — jāsniedz piemērots atbalsts tiem, kas grib veidot skolotāja karjeru, lai viņiem būtu pamatzināšanas uzņēmējdarbībā un, galvenais, pozitīva domāšana;

- jāiesaista uzņēmējdarbības sektors — jāļauj tam iesaistīties izglītības sniegšanā, tā pastiprinot šo pasākumu ietekmi;

- jānodrošina, lai priekšstatu par uzņēmējdarbības pieredzi gūtu visi jaunieši: lai ikvienam skolēnam (līdz izglītības ieguves beigām) būtu reālistiska izpratne gan par uzņēmējdarbību,

⁽¹⁵⁰⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽¹⁵¹⁾ http://www.bildungsserver.be/desktopdefault.aspx/tabid-2459/4428_read-31787/

⁽¹⁵²⁾ http://as-e.be/sites/default/files/public/documents/2262_13dossier_entrepreneuriat_3_15_mef_version_def.pdf

gan par Valonijas ekonomiku globālā kontekstā un lai ikviens būtu piedalījies vismaz dažos pasākumos, kas attīstīta uzņēmējdarbībai nepieciešamo attieksmi un prasmes.

2. Lai sagatavotu nākotnes uzņēmējus:

jāatbalsta „uzņēmīgās skolas” — jāidentificē, jāatzīst, jāatbalsta un jāiedrošina „uzņēmīgo skolu” sadarbība, atbilstoši definējot sākumskolas izglītību, vidējās izglītības pirmo un otro posmu un augstāko izglītību;

jāintensificē uzņēmējdarbības programmas — jānodrošina „uzņēmīgās skolas” izstrādāt intensīvākas programmas, kurās jaunieši, kas pieteikušies veidot jaunuzņēmumus vai iesaistījušies ar uzņēmējdarbību saistītās programmās, apgūst ar ekonomiku un uzņēmējdarbību saistītas zināšanas, attieksmi un prasmes. Ja nepieciešams, jāatbalsta uzņēmējdarbību vērsta programmas;

jāizaicina jaunieši — jādod iespēja uzņēmējdarbībā ieinteresētiem jauniešiem tikties ar citiem, veidot sadarbības tīklus un īstenot reālus vai virtuālus projektus;

jāceļ pašapziņa — jānovērtē jauniešu uzņēmēja attieksmes un prasmju attīstība;

jāsadarbojas ar uzņēmējdarbības ekosistēmu un tā jāiesaista — jāiesaista publiskās un privātās reģionālās un subreģionālās ekosistēmas un jādod iespēja uzņēmējdarbības pasaulei sadarboties, lai pastiprinātu šo pasākumu ietekmi.

3. Lai sekmētu investīcijas uzņēmumos ar augstu attīstības potenciālu un uzturētu uzņēmējdarbības dzirksti pirmajos 10 profesionālās dzīves gados:

jāpalīdz attīstīt reālus projektus akadēmiskajā vidē — jāizpilda priekšnosacījumi, lai augstākajā izglītībā varētu tikt īstenoti studentu, pētnieku vai doktorantu vadīti reāli projekti;

jāatbalsta jaunie uzņēmēji — jāuzlabo resursi un konsultācijas jaunajiem absolventiem, kuri attīsta savu projektu;

jāapmāca jaunie uzņēmēji — jāpiedāvā apmācība uzņēmējdarbībā vai jāpiedāvā plašākā sabiedrībā pieejamais atbalsts;

jādemostrē uzņēmējdarbības panākumi — jāiedvesmo un jāveicina uzņēmējdarbība, publicējot veiksmes stāstus un apsveikumus sakarā ar gūtajiem panākumiem, piemēram, *Grand prix Wallon de l'Entrepreneuriat*;

jāuztur uzņēmējdarbības dzirksts — jāpiesaista jauni potenciālie uzņēmēji, izmantojot atbalsta sistēmu, kas uztur viņu uzņēmējdarbības garu, iesaistot viņus sadarbības tīklos un dodot iespējas uzzināt par pieejamo atbalstu.

Pārraudzības sistēma

Beļģijas vācu kopienā un Valonijas reģionā ir plānotas divas rādītāju kopas — rādītāji, kas saistīti ar veiktajām darbībām, un rādītāji, kas saistīti ar ietekmi uz attieksmi. Visas ar pirmo un otro „asi” saistītās darbības tiks reģistrētas, savukārt izglītības speciālistu un jauniešu attieksmes maiņu ir plānots vērtēt, un vērtēšanas rezultāti papildinās 2011. un 2013. gada apsekojumu rezultātus.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Uzņēmējdarbības izglītība ir integrēta skolā īstenotas SPIA izglītības programmā kā starppriekšmetu mērķis, bet tā nav integrēta *ISCED 1–3* izglītībā, tomēr „Prasmju rokasgrāmatā: sagatavošana

karjeras izvēlei un atbalstam“⁽¹⁵³⁾ ir ietvertas starppriekšmetu prasmju vadlīnijas visiem *ISCED 1–3* mācību priekšmetiem. Tajās ir definēti daži ar UI saistīti mācīšanās rezultāti, tā veidojot ciešu saikni starp skolu un darbu.

Mācīšanās rezultāti

Daži ar UI saistīti mācīšanās rezultāti ir ietverti skolā īstenotās SPIA izglītības programmā, starppriekšmetu prasmēs *ISCED 1–3* izglītībā un dažu mācību priekšmetu programmā (*ISCED 1–3*). Tie galvenokārt ir saistīti ar uzņēmējdarbībai nepieciešamo attieksmi (pašpaļāvību un pašiniciatīvu). Skolā īstenotās SPIA izglītības programmā ir integrēti daudzi uzņēmējdarbības mācīšanās rezultāti (attieksme, prasmes un zināšanas)⁽¹⁵⁴⁾.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Uzņēmējdarbības izglītība vēl nav iekļauta šīs kopienas *ISCED 0–1* skolotāju obligātajās SPI programmās (*NB*: šajā kopienā SPI tiek organizēta tikai šo izglītības pakāpju skolotājiem), taču Uzņēmējdarbības un inovāciju aģentūra (*Agence pour l'entreprise et l'innovation, AEI*) vēlas atbalstīt iniciatīvas augstākajā izglītībā, piemēram, piešķirot stipendijas, lai veicinātu pētniecību un pedagoģiskās inovācijas, jo īpaši, lai topošie skolotāji izstrādātu uzņēmējdarbības projektus.

Kvalifikācijas celšanas institūts (*IFC*) organizē PPP uzņēmējdarbības kursus ekonomikas un sociālo zinību skolotājiem un tehnisko un profesionālo mācību priekšmetu skolotājiem vispārējās vidējās izglītības pirmajā un otrajā posmā un skolā īstenotā SPIA. Pagājušajā gadā *IFC* kopā ar Izglītības fondu un Izglītības sadarbības tīkliem sāka projektu *Entr'apprendre*. 2015./16. māc. g. šajā projektā piedalīsies 16 uzņēmumi.

AEI ir atbildīga par mācīšanas konsultantu tīklu, kas popularizē UI (ir aptverti 93 % vidējās izglītības un augstākās izglītības iestāžu). Tā skolotājiem vada sadarbības seminārus par uzņēmējdarbības izglītību un ir izveidojusi astoņus mācīšanas rīkus, piemēram, „Bērnu attieksme“ un „*Crealoie*“, kas tuvāko gadu laikā tiks attīstīti.

2014. gadā pētnieciskā grupa „Skola un ekonomika vācu kopienā“ (*Studienkreis Schule und Wirtschaft in der DG*) izveidoja ceļvedi⁽¹⁵⁵⁾, lai sekmētu pasākumus, kas *ISCED 1–3* skolotājiem un skolēniem ļauj iepazīt darba pasauli.

⁽¹⁵³⁾ http://www.bildungsserver.be/PortalData/21/Resources/downloads/schule_ausbildung/schulische_ausbildung/rahmenplaene_neu/RP_Schulische_Berufswahlvorbereitung_und_Berufsorientierung_PRIM_SEK.pdf

⁽¹⁵⁴⁾ <http://www.iawm.be/de/ausbildung/Lehrprogramme/Allgemeinkenntnisse.pdf>

⁽¹⁵⁵⁾ http://www.schulewirtschaft.be/Studienkreis_Schule_Wirtschaft/PDF/Leitfaden_Endversion-1504.pdf

Beļģija — flāmu kopiena

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Flandrijā „uzņēmējdarbības izglītība“ (UI) tiek lietots kā vispārējs termins, kas apraksta izglītību, kura veicina uzņēmējdarbības garu un/vai uzņēmējdarbību.

„Runājot par uzņēmējdarbības garu, mēs ar to saprotam spēju uzņemties iniciatīvu, attīstīt idejas noteiktos apstākļos, izrādīt neatlaidību, atbildības izjūtu, drosmi, radošumu un sevis ievirzīšanu, t. i., rakstura iezīmes, kas cilvēkiem ļauj pārvērst idejas darbībā. Tas attiecas arī uz projektu plānošanu un vadīšanu, lai sasniegtu mērķus. Uzņēmējdarbības gars piešķir pievienoto vērtību katram cilvēkam ikdienas dzīvē gan mājās, gan sabiedrībā, kā arī palīdz viņiem radīt un izmantot iespējas darba tirgū.

Termins „uzņēmējdarbība“ attiecas uz visiem posmiem, caur kuriem var iziet uzņēmējs, veidojot uzņēmumu, — gan privātajā, gan bezpeļņas sektorā. Tam ir nepieciešama laba izpratne par ekonomikas pamatprincipiem un iespējām un grūtībām, ko piedzīvo uzņēmējs vai organizācija. Uzņēmējdarbības gars šeit tiek saprasts kā uzņēmējdarbības pamatu pamats. Ir svarīgi apzināties arī uzņēmumu atbildību ētikas ziņā un iespējamo pozitīvo ietekmi gan attiecībā uz sevi, gan apkārtējo vidi, piemēram, īstenojot taisnīgu tirdzniecību vai korporatīvu sociālo atbildību“⁽¹⁵⁶⁾.

Saistītā stratēģija

Beļģijā, Flandrijā, tiek īstenota īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija. Uzņēmējdarbības izglītības rīcības plāns aptver *ISCED 1–8* izglītību, un tas tika īstenots no 2011. līdz 2014. gadam. 2015. gada 11. decembrī flāmu valdībai tika prezentēts atjaunots rīcības plāns 2015.–2019. gadam.

Galvenie mērķi

Rīcības plāns 2011.–2014. gadam tika sagatavots, lai sasniegtu četrus stratēģiskos mērķus. Šie mērķi ir vienlīdz svarīgi, bet atkarībā no apstākļiem var tikt uzsvērti dažādā mērā:

- pēc izglītības ieguves beigām skolēniem, studentiem un kursu dalībniekiem ir nepieciešamais uzņēmējdarbības gars;
- pirms izglītības ieguves beigām skolēniem, studentiem un kursu dalībniekiem ir bijusi iespēja sagatavoties uzņēmējdarbībai;
- skolēni, studenti un kursu dalībnieki ir motivēti kļūt par uzņēmējiem;
- skolotāji demonstrē uzņēmējdarbības garu un līdzsvarotu skatījumu uz uzņēmējdarbību.

Konkrētas darbības

Katram stratēģiskajam mērķim ir definētas konkrētas darbības.

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Rīcības plāns tika izstrādāts, sadarbojoties visām politikā iesaistītajām pusēm:

- valdības departamenti: Izglītības un apmācības departaments, Ekonomikas, zinātnes un inovāciju departaments, Darba un sociālās ekonomikas departaments, Lauksaimniecības un zivsaimniecības departaments;

⁽¹⁵⁶⁾ <http://www.ondernemendonderwijs.be/Proefproject%20stages/actieplan%20ondernemerschapsonderwijs%202011-2014%20versie%20bijgestuurd%20na%20adviezen.doc>

- ministru biroji: Flandrijas valdības ministru prezidenta birojs, flāmu ekonomikas, ārpolitikas, lauksaimniecības un lauku politikas ministra birojs, flāmu finanšu, budžeta, darba, pilsētas un lauku plānošanas un sporta ministra birojs, flāmu izglītības, jaunatnes, līdztiesības un Briseles lietu ministra birojs;
- valdības aģentūras: Flandrijas Uzņēmējdarbības aģentūra, Flāmu uzņēmējdarbības apmācības aģentūra *SYNTRA Vlaanderen*.

Par Rīcības plānu notika konsultācijas ar Flāmu izglītības padomi, Flandrijas Sociāli ekonomisko padomi un UI īstenotāju tīklu.

Pārraudzības sistēma

Flandrijā patlaban tiek izstrādāta ar Rīcības plānu saistīta pārraudzības sistēma.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Uzņēmējdarbības izglītība ir nepārprotami atzīta par starppriekšmetu mērķi *ISCED 2–3* izglītībā, ieskaitot skolā īstenotu SPIA, un *ISCED 3* izglītībā tā ir ietverta kā atsevišķs izvēles priekšmets.

Izglītības brīvība Beļģijā ir paredzēta konstitūcijā, līdz ar to skolām ir autonomija izglītības programmas satura un mācīšanas metožu izvēlē. Tomēr, lai skolas varētu saņemt finansējumu no valdības, to darbībai ir jāatbilst izglītības mērķiem, starp kuriem ir arī uzņēmējdarbības prasmes un zināšanas. Rīcības plānā ir norādīts, kā skolas var veidot savu UI izglītības programmu; ir īpaši uzsvērts, ka UI ir jābūt iekļautai visās programmās un pakāpēs un ka uzņēmējdarbības gars ir jāiemāca un pakāpeniski jāattīsta visā uzņēmējdarbības izglītības mācīšanas gaitā.

Mācīšanās rezultāti

Pirmsskolas izglītības iestādēm Rīcības plānā ieteikts orientēties uz pasākumiem, kuri attīsta uzņēmējdarbības garu. Sākot no sākumskolas, uzsvars tiek likts ne vien uz uzņēmējdarbības gara tālāku attīstīšanu, bet arī uz pozitīva uzņēmējdarbības tēla veidošanu un informācijas sniegšanu par uzņēmumu nozīmību sabiedrībā. Šajā laikā ir jāsāk veidot saikne ar uzņēmējiem.

Abos vidējās izglītības posmos un augstākajā izglītībā būtu jāturpina veidot uzņēmējdarbības garu un reālistisku priekšstatu par uzņēmumiem, turklāt uzņēmējdarbība ir jāiekļauj izglītības programmā, pedagoģijā un vērtēšanā. Katram ieinteresētajam skolēnam ir jābūt iespējai mācīties par uzņēmuma vadīšanu. Abos vidējās izglītības posmos ir svarīgi, lai tas notiktu integrēti un tiktu veidota saikne ar citām jomām, piemēram, valodām, dabaszinātnēm un tehnoloģijām. Visbeidzot, ir būtiski, lai karjeras atbalstā jauna uzņēmuma veidošana būtu paredzēta kā īsta karjeras izvēle.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Ar uzņēmējdarbības izglītību saistīta SPI un PPP valsts mērogā netiek īstenota. Attiecībā uz to, ko iekļaut SPI, pedagoģiskās izglītības iestādes ir autonomas. Izglītības un uzņēmējdarbības fondi *VLAJO* (saistīts ar *Junior Achievement*) un *UNIZO* darbojas kā kompetences centri UI jautājumos; tie veic neregulāru skolotāju apmācību un organizē daudzus ārpusklases pasākumus un konkursus. Tos abus daļēji finansē Flandrijas valdība.

Bulgārija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā Bulgārijā tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽¹⁵⁷⁾ lietotais uzņēmējdarbības kompetences apraksts.

Saistītā stratēģija

Bulgārijā nav īpašas nacionālās uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģijas. Uzņēmējdarbības izglītība ir iekļauta Nacionālajā mūžizglītības stratēģijā 2014.–2020. gadam⁽¹⁵⁸⁾, kas aptver visus izglītības un apmācības posmus.

Galvenais mērķis

Galvenais ar uzņēmējdarbības izglītību saistītais mērķis ir definēts 3.3.4. sadaļā „Izglītības un apmācības veidošana atbilstoši ekonomikas prasībām un darba tirgus pārmaiņām“. Tas paredz partnerības veidošanu starp uzņēmumiem un visiem izglītības, apmācības un pētniecības sektoriem, lai labāk sagatavotu darba tirgū nepieciešamos speciālistus, kā arī veicinātu inovācijas un uzņēmējspēju. Teksta pamatdaļā norādīts, ka to var sasniegt, orientējoties uz izglītības programmu visās izglītības pakāpēs, kā arī uz karjeras atbalsta politiku un praksi visās pakāpēs; stratēģijā arī ieteikts ieviest mācīšanās rezultātu atzīšanas sistēmu. Tekstā uzsvērta galveno kompetenču, t. sk. uzņēmējdarbības, un sociālo prasmju pilnveides nozīmība.

Konkrētas darbības

Ir izstrādāts stratēģijas ieviešanas rīcības plāns⁽¹⁵⁹⁾. Ar UI saistītās darbības ir šādas:

- paplašināt apmācības uzņēmumu tīklu;
- radīt apstākļus, kas motivētu mācīšanās personālu uzlabot savas prasmes kompetenču pilnveidesursos prioritārajās jomās;
- pilnveidot skolotāju uzņēmējdarbības kompetences;
- pārstrādāt izglītības saturu un programmas, lai augstākajā izglītībā iesaistītu uzņēmējdarbības pārstāvjus (tas attiecas arī uz profesionālo izglītību un apmācību).

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Nacionālās mūžizglītības stratēģijas īstenošanā galvenie Izglītības un zinātnes ministrijas partneri ir Ekonomikas ministrija un Darba un sociālās politikas ministrija. Galvenais partneris starp NVO ir *Junior Achievement Bulgaria*.

⁽¹⁵⁷⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽¹⁵⁸⁾ <http://www.mon.bg/?h=downloadFileandfileId=5701>

⁽¹⁵⁹⁾ <http://www.mon.bg/?go=pageandpageId=74andsubpageId=143>

Pārraudzības sistēma

Īpašas pārraudzības sistēmas nav. Stratēģijas īstenošana tiks uzraudzīta, izmantojot gada pārskatu, kurā ir redzams rīcības plānā definēto rādītāju īstenošanas apmērs. Stratēģijas īstenošanas pārraudzības un ziņošanas nolūkiem tiks izveidota elektroniska platforma. Rādītāji ir ietverti arī izglītības programmas mācīšanās rezultātos.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Iniciatīvas un uzņēmējdarbības prasmju veidošana ir viena no Bulgārijas izglītības sistēmas galvenajām kompetencēm, un tiek rekomendēts to pilnveidot visos skolas izglītības obligātajos mācību priekšmetos. Balstoties uz šo vispārējo rekomendāciju, ir definēti īpaši mācīšanās rezultāti divos mācību priekšmetos, kas saistīti ar kultūras izglītību — „vietējais dzīvesveids un tehnoloģijas“ (*ISCED 1–2*) un „sociālās zinības un reliģija“ (*ISCED 3*).

Agrīnajā posmā uzņēmējdarbības izglītības elementi parasti ir integrēti visos mācību priekšmetos. *ISCED 2* mācību priekšmetā „vietējās tehnoloģijas un ekonomika“ ir ietverts pamatsaturs par organizāciju un ekonomiku. *ISCED 3* mācību priekšmetā „pasaule un personība“ ir ietverts pamatsaturs par iedzīvotājiem un saimniekošanu, savukārt priekšmetā „ģeogrāfija un ekonomika“ uzņēmējdarbības izglītības elementi ir iekļauti visās pamatsatura jomās.

ISCED 2 (4. mācību gadā) un *ISCED 3* izglītībā katra skola var izvēlēties kādu no vairākiem virzieniem. Virzienā „Tehnoloģija — uzņēmējdarbība un bizness“, kas tiek īstenots 50 skolās, UI ir obligāta un integrēta visos priekšmetos. Tiek apgūta gan teorija, gan prakse (tiešsaistes simulācijas spēlēs un skolēnu miniuzņēmumos), un atbalstu sniedz uzņēmumi un vecāki. Tā pamatā ir *Junior Achievement Bulgaria* programmas.

Mācīšanās rezultāti

Mācīšanās rezultāti ir ietverti visos izglītības programmas līmeņos. Mācību priekšmetā „vietējais dzīvesveids un tehnoloģijas“ ir paredzēti šādi mācīšanās rezultāti: „Tādu prasmju un kompetenču attīstīšana, kas nepieciešamas kopīgam darbam; iejušanās dažādās lomās un atbildības uzņemšanās; tiekšanās pēc panākumiem un pašapliecināšanās.“

ISCED 2 priekšmetā „vietējās tehnoloģijas un ekonomika“ paredzēti šādi mācīšanās rezultāti:

- izpratne par tādiem ekonomikas rādītājiem kā izdevumi, pašizmaksa, cenu veidošana un ieņēmumi;
- zināšanas par naudas izmantošanu un citiem stimulēšanas pasākumiem zināmā ražošanas veidā;
- zināšanas par dažām galvenajām atšķirībām starp naudu un kapitālu, kas nepieciešams darbības īstenošanai;
- zināšanas par budžetu, kas nepieciešams darbības īstenošanai;
- zināšanas par organizācijas izveidošanu kā priekšnosacījumu ražošanai un publisko pakalpojumu sniegšanai;
- spēja salīdzināt, reproducēt un analizēt senus un mūsdienīgus darba paņēmienus tādos amatos kā maiznieks, mūrnieks, tapsētājs, cepurnieks, kurpnieks, frizieris un juvelieris.

Astotajā klasē mācību priekšmetā „ģeogrāfija un ekonomika“ ir integrēta tēma „Bulgārijas tautsaimniecība“, kas skolēniem ļauj apgūt tirgus izpēti un uzņēmumu atrašanās vietas ietekmi. Priekšmetā „ģeogrāfija un ekonomika“ ir ietverta arī tēma „valsts uzņēmumu struktūra, faktori un rādītāji“. Apgūstot šo tēmu, skolēni izpēta gadījumus un ar datiem pamato reģionu problēmas. Viņi izmanto juridiskus dokumentus, piemēram, Ekonomiskās attīstības likumu un Reģionālās attīstības likumu. Priekšmeta „pasaule un personība“ pamatsaturā ir ietverta atsevišķa tēma „ledzīvotāji un saimniekošana“. Šī priekšmeta mācību procesā skolēniem ir jāizstrādā projekts.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Attiecībā uz uzņēmējdarbības izglītības iekļaušanu SPI izglītības programmā pastāv institucionālā autonomija. UI vadlīnijas ir integrētas vadlīnijās, kuras attiecas uz SPI.

Izglītības un zinātnes ministrija cenšas nodrošināt skolotāju apmācību, lai uzlabotu skolēnu uzņēmējdarbības prasmju pilnveidi, izmantojot nacionālo programmu „Kvalifikācija“. Šo PPP kursu mērķis ir mainīt skolās izmantotās metodes, sekmēt praktiskos pasākumus un ieviest darba plānošanas principu uzņēmējdarbības izglītībā. Tas attiecas uz sākumskolas un vispārējās vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolotājiem. Bulgārijas centrālās pārvaldes iestādes ir izstrādājušas materiālus, ko saņem tikai tie skolotāji, kuri piedalās ar uzņēmējdarbības izglītību saistītajos PPP pasākumos; tās arī publicē apstiprināto mācību grāmatu (t. sk. par UI) sarakstu savā tīmekļa vietnē ⁽¹⁶⁰⁾.

⁽¹⁶⁰⁾ www.mon.bg/?go=pageandpageId=10andsubpageId=70

Čehija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā daži Čehijas eksperti izmanto Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽¹⁶¹⁾ lietoto uzņēmējdarbības kompetences aprakstu.

Saistītā stratēģija

Čehijā ir vairākas ar uzņēmējdarbības izglītību (UI) saistītas nacionālās stratēģijas, taču nevienā no tām UI nav galvenā tēma. Starp tām minamas:

- „Pētniecības un inovāciju stratēģija gudrai specializācijai 2014.–2020. gadam“⁽¹⁶²⁾ — Izglītības, jaunatnes un sporta ministrija; stratēģijā ir paredzētas vairākas ar UI saistītas darbības;
- „Čehijas nacionālā inovāciju stratēģija 2014.–2020. gadam“⁽¹⁶³⁾ — Izglītības, jaunatnes un sporta ministrija, Rūpniecības un tirdzniecības stratēģijas ministrija; viena stratēģijas daļa ir veltīta izglītības satura izmaiņām saistībā ar radošumu, uzņēmējdarbību un galvenajām kompetencēm. Stratēģijā ir uzsvērtā nepieciešamība skolām sadarboties ar darba devējiem, saikne starp profesionālās izglītības sistēmu un darba tirgu, kā arī nepieciešamība ņemt šos elementus vērā, reformējot izglītības programmu un izstrādājot karjeras atbalsta sistēmu; tas attiecas uz *ISCED 1, 2 un 3* izglītību;
- „Čehijas mūžizglītības stratēģija 2007. gadam“⁽¹⁶⁴⁾ — tajā uzsvērts, ka jāveicina skolēnu funkcionālā rakstpratība un galveno kompetenču attīstība;
- „Jauniešu atbalsta stratēģija 2014.–2020. gadam“⁽¹⁶⁵⁾ — Izglītības, jaunatnes un sporta ministrija; stratēģijā pausta apņemšanās palīdzēt jauniešiem pāriet no skolas uz darba tirgu un radīt apstākļus, lai viņi viegli varētu integrēties darba tirgū;
- „Atpakaļ virsotnē: Čehijas starptautiskā konkurētspējas stratēģija 2012.–2020. gadam“⁽¹⁶⁶⁾ — tajā ir iekļauta nodaļa par izglītību, kurā uzsvērts tas, ka izglītībai būtu jāveicina patstāvīga radošā domāšana, spēja turpināt mācīšanos un spēja sadarboties.

Efektīvākā UI veicināšana ir paredzēta „Pētniecības un inovāciju stratēģijā gudrai specializācijai“, kura attiecas uz 2014.–2020. gadu un kuras īstenošanu vada Izglītības, jaunatnes un sporta ministrija. Šī ir plašāka stratēģija, kas saistīta ar finansiālo resursu — Eiropas, nacionālo, reģionālo un privāto — efektīvu sadalīšanu starp veicamajām darbībām, lai stiprinātu pētniecības un inovācijas spēju daudzsolosās prioritārajās jomās. Stratēģijas nolūks ir atbalstīt pilnīgu zināšanu potenciāla izmantošanu nacionālajā un reģionālajā mērogā, kas samazinātu bezdarbu un uzlabotu ekonomikas konkurētspēju. Šī stratēģija attiecas uz *ISCED 1–3* izglītību, skolā īstenotu SPIA un *ISCED 5–8* izglītību. Tiek izstrādāts stratēģijas īstenošanas plāns, kurā ir paredzēta arī partnerība ar izglītības iestādēm un uzņēmumiem.

⁽¹⁶¹⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽¹⁶²⁾ <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=753765andad=1andattid>

⁽¹⁶³⁾ <http://databaze-strategie.cz/cz/mpo/strategie/narodni-inovacni-strategie-ceske-republiky>

⁽¹⁶⁴⁾ http://www.msmt.cz/uploads/Zalezitosti_EU/strategie_2007_EN_web_jednostrany.pdf

⁽¹⁶⁵⁾ <http://www.msmt.cz/file/33599/>

⁽¹⁶⁶⁾ <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Strategie-mezinarodni-konkurenceschopnosti-Ceske-republiky.pdf>

Konkrētas darbības

- Vispārēji ieviest atzītus instrumentus, lai diagnosticētu un attīstītu uzņēmējdarbību un sociālās prasmes atbilstoši Valsts profesiju sistēmai visās izglītības pakāpēs un arī to skolotāju apmācībā, kam šie instrumenti jāizmanto.
- Ieviest ar praksi saistītus mācību pasākumus.

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Izglītības, jaunatnes un sporta ministrija, uzņēmumi, universitātes, pētniecības iestādes, valsts sektors un NVO.

Pārraudzības sistēma

Stratēģija ir jauna, un tās pārraudzības sistēma vēl nav izveidota.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Čehijā uzņēmējdarbības izglītība ir integrēta kā starppriekšmetu tēma *ISCED 1–2* izglītībā („tikumība, raksturs un sociālā izglītība“ un „pilsoniskā izglītība demokrātijai“) un *ISCED 3* izglītībā („tikumība, raksturs un sociālā izglītība“).

Skolām ir pilna autonomija lēmumu pieņemšanā par to, kā mācīšanās iekļaut starppriekšmetu tēmas. Tās var tikt iekļautas vispārīgajos mācību priekšmetos (piemēram, pilsoniskajā izglītībā, sociālajās zinībās), taču skolas var arī organizēt īpašus kursus, projektus, ekskursijas utt. Starppriekšmetu tēmas nav jāparedz katrā mācību gadā, tomēr *ISCED 1, 2* un *3* izglītībā tās ir iekļautas obligātajā izglītības programmas daļā. Lai gan *ISCED 1–3* izglītībā nav īpaša uzņēmējdarbības mācību priekšmeta, uzņēmējdarbība ir ietverta vairākos obligātajos vai izvēles priekšmetos.

- *ISCED 1*: „cilvēki un viņu pasaule“ (obligāts priekšmets) un „ētikas izglītība“ (izvēles priekšmets).
- *ISCED 2*: izglītības jomas „cilvēki un sabiedrība: pilsoniskā izglītība“, „darba pasaule“ (obligāta tēma 8. un 9. klasē). Radošā domāšana un pašvērtēšana ir ietvertas „ētikas izglītībā“ (izvēles priekšmets).
- *ISCED 3*: „cilvēki un sabiedrība: pilsoniskās izglītības pamati“ un „sociālās zinības“ (obligāts priekšmets 10. un 11. klasē), „cilvēks un darba pasaule“ (obligāts priekšmets, kas ietver, piemēram, mācību uzņēmuma izveides procedūras) un „ētikas izglītība“ (izvēles priekšmets).

Skolā īstenotā SPIA uzņēmējdarbības izglītība ir integrēta obligātajā mācību priekšmetā „pilsoniskās izglītības pamati“. Tā ir ietverta arī starppriekšmetu tēmās „iedzīvotāji demokrātiskā sabiedrībā“ un „cilvēks un darba pasaule“.

Mācīšanās rezultāti

Valsts izglītības satura norādēs ir definēti šādi mācīšanās rezultāti.

- Uzņēmēja attieksme:
 - pašpaļāvība (*ISCED 2*)
 - pašiniciatīva (*ISCED 1–3*)
- Uzņēmējdarbības prasmes:
 - radošums (*ISCED 1–2*)
 - finanšpratība (*ISCED 1–3*)
 - plānošana (vispārējā *ISCED 3*)
 - resursu organizēšana (skolā īstenota SPIA)
 - nenoteiktības un riska pārvaldība (vispārējā *ISCED 3*)
 - kopīgais darbs (*ISCED 1–3*)

UI mācīšanās rezultāti un izglītības jomas ir definētas īpašās izglītības ietvara programmās. To, kā individuālie rezultāti attīstās mācību procesā, nosaka katras skolas pieņemtie lēmumi.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Augstākās izglītības iestādes ir autonomas un var izlemt, vai savās SPI programmās ietvert uzņēmējdarbības izglītību.

Skolotāji var apgūt PPP kursus, kas ir saistīti tikai ar finanšpratību. 2014. gada augustā Darba un sociālo lietu ministrijas pakļautībā esošais Tālākizglītības fonds sāka projektu „Stažieri uzņēmumos — izglītības prakse 2” (*Stáže ve firmách — vzdělávání praxí 2*)⁽¹⁶⁷⁾. Šis projekts beidzās 2015. gada septembrī, un viens no tā rezultātiem ir Nacionālā stažēšanās vietu kataloga izveide; tā ir tiešsaistē brīvi pieejama platforma, kuras mērķis ir piedāvāt stažēšanās iespējas potenciālajiem kandidātiem.

Ir izstrādātas uzņēmējdarbības izglītības vadlīnijas. Visplašākā resursu krātuve ir Metodoloģijas portāls⁽¹⁶⁸⁾, kura mērķis ir iedvesmot skolotājus mācīt inovatīvi un dalīties pieredzē ar kolēģiem.

⁽¹⁶⁷⁾ <http://www.stazevefirmach.cz>

⁽¹⁶⁸⁾ <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/o/4646/PODPORA-PODNIKAVOSTI---INSPIROMAT.html/>

Dānija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Uzņēmējdarbības nacionālā definīcija (¹⁶⁹):

„Uzņēmējdarbība ir iespēju un ideju izmantošana un to pārvēršanā citiem noderīgā vērtībā. Radītā vērtība var būt finansiāla, kulturāla vai sociāla.“

Saistītā stratēģija

Dānijā uzņēmējdarbības izglītība (UI) ir īpaši aplūkota plašākā stratēģijā, proti, Dānijas inovāciju stratēģijā „Dānija — risinājumu nācija“ (¹⁷⁰), kuras īstenošana tika sākta 2012. gadā un ilgs līdz 2020. gadam. Tajā ir paredzētas vairākas darbības, kas attiecas uz visām izglītības pakāpēm. Iepriekšējā īpašā UI stratēģija joprojām ir spēkā (¹⁷¹). Inovāciju stratēģijā ir teikts, ka attiecībā uz inovācijām jaunieši ir nenovērtēts resurss un viņiem vajadzētu spēlēt lielāku lomu inovāciju politikā.

Galvenie mērķi

Inovāciju stratēģijai ir trīs darbības virzieni: inovācijām jārodas, risinot sabiedrības problēmas; lielākām zināšanām ir jātiek novērtētām; izglītībai jāveicina inovāciju spēja.

Konkrētas darbības

Vairākas UI iniciatīvas ir iekļautas inovāciju stratēģijas 18.–27. darbībā.

18. Veicināt sadarbību ar uzņēmumiem uz praksi orientētu inovāciju īstenošanā.
19. Paredzēt vairāk prakses elementu visās izglītības pakāpēs, lai sekmētu inovācijas (ietverts karjeras atbalsts).
20. Atbalstīt inovācijas skolotāju un pedagoģijas speciālistu izglītībā.
21. Atbalstīt ar talantīgiem skolēniem saistītās iniciatīvas.
22. Izveidot saskanīgu sākumskolas sistēmu, lai veicinātu talantīgo un patstāvīgo skolēnu attīstību.
23. Veicināt inovācijas un uzņēmējdarbību profesionālajā izglītībā.
25. Izstrādāt jaunus mācīšanās mērķus, mācīšanas veidus un pārbaudes darbu formas.
26. Izveidot inovāciju konkursu sākumskolas un abu vidējās izglītības posmu skolēniem.
27. Sekmēt inovāciju un uzņēmējdarbības integrēšanu izglītības programmās.

(¹⁶⁹) <http://eng.ffe-ye.dk/knowledge-centre/entrepreneurship-education/entrepreneurship-in-the-teaching>
http://www.cise.es/wp-content/uploads/2013/03/5.-impact_of_entrepreneurship_education_in_denmark_2011.pdf

(¹⁷⁰) <http://ufm.dk/en/publications/2012/denmark-a-nation-of-solutions/innovation-strategy>

(¹⁷¹) <http://ufm.dk/en/publications/2010/strategy-for-education-and-training-in-entrepreneurship>

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Šo stratēģiju ir izstrādājusi Augstākās izglītības un zinātnes ministrija un Uzņēmējdarbības un izaugsmes ministrija, pamatojoties uz visaptverošu dialogu ar valsts un starptautiskajiem ekspertiem un ieinteresētajām pusēm. Viena no galvenajām iesaistītajām pusēm, kas ieinteresēta ar izglītību saistītu darbību īstenošanā, ir Dānijas Uzņēmējdarbības fonds⁽¹⁷²⁾. Šo fondu, ko 2010. gadā nodibināja valdība un *Junior Achievement — Young Enterprise*, atbalsta pastāvīga Starpministriju partnerība, un tajā plaši iesaistās izglītības sektors un uzņēmēju kopiena. Fonds piedalās dažādos Eiropas projektos, kuros tiek testētas UI metodes. Viens no šādiem projektiem ir Eiropas *Erasmus+* finansētais politikas eksperiments „Jauniešu starts — uzņēmējdarbības izaicinājumi”⁽¹⁷³⁾, ko vada Portugāles uzņēmējdarbības izglītības platforma⁽¹⁷⁴⁾. Tā ir liela iniciatīva, kurā iesaistītas sešas valstis, un tās mērķis ir izmēģināt un atbalstīt praktiskas uzņēmējdarbības pieredzes ieviešanu obligātajā izglītībā.

Pārraudzības sistēma

Katrai inovāciju stratēģijas UI iniciatīvai ir savi mērķi, un tās tiek vērtētas individuāli. Pašreizējās iniciatīvas ir paredzētas gada izpildes līgumā, kas noslēgts starp Dānijas Uzņēmējdarbības fondu un Starpministriju partnerību.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Izglītības programmā visās skolas izglītības pakāpēs ir tiešas atsauces uz UI. Uzņēmējdarbības zināšanas tiek mācītas dažādos priekšmetos, un uzņēmējdarbība tiek mācīta kā atsevišķs izvēles priekšmets, sākot no 10. klases (*ISCED 2*) un vidējās izglītības otrajā posmā (*ISCED 3*) atkarībā no skolas. Prasmes un attieksme, sākot no sākumskolas (*ISCED 1*) un tālāk izglītības sistēmā tiek mācītas starppriekšmetu veidā, un bieži tām tiek izmantota īpaša pedagoģiskā pieeja.

Dānijas Uzņēmējdarbības fonds ir publicējis to pašvaldību ģeogrāfisko karti, kuras izmanto šī fonda atbalstu materiālu, apmācības vai citā ziņā. Tā liecina, ka aptuveni 40 % no visām sākumskolām un vidējās izglītības pirmā posma iestādēm skolēniem piedāvā uzņēmējdarbības izglītību⁽¹⁷⁵⁾.

Mācīšanās rezultāti

2014. gadā UI mācīšanās rezultāti izglītības programmā nav skaidri formulēti. Tie ir netieši integrēti mācību priekšmetu galvenajos mērķos saskaņā ar didaktisko priekšmetu principu un obligātajos starppriekšmetu projektos. Piemēram, mācīšanās rezultātu vadlīnijās *ISCED 3* obligātajam mācību priekšmetam „tehnoloģijas, A līmenis”⁽¹⁷⁶⁾ ir ietverta prasība patstāvīgi īstenot projektu, kurā tiek risināta sociāla problēma un skolēniem ir jāatlasa, jāanalizē un jādokumentē rezultāti. Balstoties uz analīzes rezultātiem, skolēni izveido produktu atbilstoši produkta izveides posmiem, ieskaitot

⁽¹⁷²⁾ www.ffe-ye.dk

⁽¹⁷³⁾ www.youthstartproject.eu

⁽¹⁷⁴⁾ <http://www.peep.pt>

⁽¹⁷⁵⁾ <http://www.ffe-ye.dk/videncenter/kortlaegning-effektmaaling/kortlaegning>

⁽¹⁷⁶⁾ <https://www.uvm.dk/~media/UVM/Filer/Udd/Gym/PDF/12/Vejledning/120821%20HTX%20Teknologi%20A%20juli%202012.pdf>

projektēšanu, ražošanu un realizēšanu tirgū. Lai apliecinātu iegūtās prasmes, skolēni sagatavo ziņojumu.

Skolotāji Dānijā ir lielā mērā autonomi mācību procesa organizēšanas ziņā, arī attiecībā uz uzņēmējdarbības izglītību. Sākumskolas izglītībā un vidējās izglītības pirmajā posmā tiesības izglītības programmā ietvert UI lielākoties ir pašvaldībām, savukārt vidējās izglītības otrajā posmā un skolā īstenotā SPIA par to ir atbildīgas skolas.

Jaunajā skolu reformā uzņēmējdarbības izglītība ir paredzēta kā starppriekšmetu tēma⁽¹⁷⁷⁾, kas tiek īstenota visās klasēs ar skaidri redzamu tālākvirzību.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Uzņēmējdarbības izglītība ir obligāta tēma topošo pamatskolas izglītības (sākumskolas izglītība un vidējās izglītības pirmais posms) skolotāju sākotnējā apmācībā.

Bērnu, izglītības un dzimumu līdztiesības ministrija atbalsta skolotājus, piedāvājot pastāvīgu pilnveidi un iedvesmojošus kursus par inovācijām un uzņēmējdarbību. Šim nolūkam tiek izmantots nacionālais skolotāju mācību portāls, kas ir pieejams bez maksas. Pašvaldības ir atbildīgas par pastāvīgu skolotāju prasmju pilnveidi, ieskaitot kompetences, kas saistītas ar inovācijām un uzņēmējdarbību.

Bērnu, izglītības un dzimumu līdztiesības ministrija ir izstrādājusi skolotājiem paredzētas nacionālās vadlīnijas inovāciju un uzņēmējdarbības jomā, kas sākumskolā un vidējās izglītības pirmajā posmā ir starpnozaru elements.

EMU⁽¹⁷⁸⁾ ir Dānijas izglītības sektora portāls, kurā pieejams plašs ar izglītību saistītu resursu un informācijas klāsts. Šis portāls ir unikāls virtuālu šķirklju apkopojums, kas paredzēts konkrētām lietotāju grupām, piemēram, pamatskolas, vidusskolas, profesionālās izglītības un pedagoģiskās izglītības iestāžu skolotājiem un skolēniem. Katrā šķirklī ir raksti par dažādiem jautājumiem, t. sk. par uzņēmējdarbības izglītību, piemēram, par izglītības posmiem, resursiem, labāko praksi, jaunumiem un daudz ko citu.

Nacionālā resursu centra mācību konsultanti, kas strādā Bērnu, izglītības un dzimumu līdztiesības ministrijas pakļautībā, sniedz atbalstu skolām un pašvaldībām par dažādām tēmām, ieskaitot uzņēmējdarbības izglītību. Reģionālie resursu centri cieši sadarbojas ar Dānijas Uzņēmējdarbības fondu, informējot skolotājus par materiāliem, kas pieejami par šo tēmu.

Dānijas Uzņēmējdarbības fonds ir izveidojis specializētu skolotāju sadarbības tīklu uzņēmējdarbības izglītības jautājumos „Sadarbības tīkls uzņēmējdarbībai skolās un izglītībā“⁽¹⁷⁹⁾. Tas ir pieejams visiem uzņēmējdarbības izglītību mācošajiem skolotājiem neatkarīgi no izglītības pakāpes un mācāmā priekšmeta. Šis tīkls ir platforma, kurā apmainīties ar zināšanām un pieredzi, kā arī atrast sadarbības partnerus. Tīklam ir virtuāla platforma, un tas rīko gadskārtējas konferences.

⁽¹⁷⁷⁾ <http://www.emu.dk/modul/innovation-og-entrepren%C3%B8rskab-vejledning-0>

⁽¹⁷⁸⁾ www.emu.dk

⁽¹⁷⁹⁾ <http://www.ffe-ye.dk/undervisning/netvaerk-for-undervisere/om-neis>

Igaunija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Uzņēmējdarbības izglītības (UI) nacionālā definīcija ir formulēta Igaunijas valsts izglītības satura norādēs vidējās izglītības otrā posma skolām:

„Uzņēmējdarbības kompetence ir spēja: radīt idejas un īstenot tās, izmantojot iegūtās zināšanas un prasmes dažādās dzīves un darbības jomās; saskatīt problēmas un iespējas, kuras tās slēpj, palīdzēt problēmu risināšanā; izvirzīt mērķus un tos sasniegt, veido īstermiņa un ilgtermiņa plānus un tos īstenot; organizēt kopīgus pasākumus un tajos piedalīties, izrādīt iniciatīvu un uzņemties atbildību par rezultātiem; uz izmaiņām reaģēt radoši, inovatīvi un elastīgi; uzņemties pamatotu risku; domāt kritiski un radoši; attīstīt un novērtēt gan savas, gan citu idejas.“⁽¹⁸⁰⁾

Saistītā stratēģija

Igaunijā ir divas stratēģijas — īpaša UI stratēģija un mūžizglītības stratēģija, kurā ietverti arī uzņēmējdarbības izglītības elementi:

- „Uzņēmējdarbības izglītības attīstības plāns: esi uzņēmīgs!“⁽¹⁸¹⁾ (galvenā stratēģija);
- Igaunijas „Mūžizglītības stratēģija 2020. gadam“⁽¹⁸²⁾, kurā izvirzīti pieci stratēģiskie mērķi, un divi no tiem ir saistīti ar uzņēmējdarbības izglītību:
 - mācību pieejas maiņa (nolūks ir ieviest tādu mācību pieeju, kura sekmē katra izglītības ieguvēja individuālo un sociālo attīstību, mācīšanās prasmes, radošumu un uzņēmību darbā visās izglītības pakāpēs un visos izglītības veidos);
 - mūžizglītības iespēju atbilstība darba tirgus vajadzībām.

Uzņēmējdarbības izglītības attīstības plāns: esi uzņēmīgs!

Šī ir īpaša UI stratēģija⁽¹⁸³⁾, ko 2010. gadā parakstīja Igaunijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera. Tā ir paredzēta *ISCED 1–3* izglītībai, ieskaitot skolā īstenotu SPIA. Šo stratēģiju izstrādāja UI ekspertu grupa, kas 2008. gadā sapulcējās, lai apspriestu Igaunijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras iniciatīvu, un tās darbā piedalījās daudzas ieinteresētās puses. Stratēģijas galvenie mērķi ir izpratnes veidošana par UI, skolotāju apmācīšana, metodisko materiālu sagatavošana un resursu piešķiršana. Dokumentā ir iekļauta uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātu karte, kas atspoguļo visas izglītības pakāpes, un īpaši norādīts, vai tie ir integrēti izglītības programmā.

Konkrētas darbības

- Izpratnes veidošana, izmantojot pasākumus, sociālos tīklus un jaunus saziņas kanālus;
- skolotāju sākotnējās pedagoģiskās izglītības un profesionālās pilnveides programmu (balstītas uz IKT) izveide;
- materiālu un instrukciju izstrāde;
- valsts izglītības satura norādēm un stratēģijām atbilstošas vērtēšanas sistēmas izveide.

⁽¹⁸⁰⁾ https://www.hm.ee/sites/default/files/est_upper_secondary_nat_cur_2014_general_part_0.pdf (sk. 4. lpp.)

⁽¹⁸¹⁾ http://www.koda.ee/public/Ettevotlusoppe_edendamise_kava_Olen_ettevotlik_koos_lisadega.pdf

⁽¹⁸²⁾ https://www.hm.ee/sites/default/files/estonian_lifelong_strategy.pdf

⁽¹⁸³⁾ http://www.koda.ee/public/Ettevotlusoppe_edendamise_kava_Olen_ettevotlik_koos_lisadega.pdf

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Valdība: Izglītības un pētniecības ministrija, Ekonomisko lietu un komunikācijas ministrija. Ārējās organizācijas: Igaunijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera, Valsts eksaminācijas un kvalifikāciju centrs, Igaunijas Uzņēmumu fonds, daudzi UI eksperti, piemēram, no universitātēm un jauniešu organizācijām.

Pārraudzības sistēma

Tirdzniecības un rūpniecības kamera ik gadu apkopo ieinteresēto pušu sniegto informāciju par to, kādas darbības ir pabeigtas un kādas tiek īstenotas. Tiek rīkotas sanāksmes, lai apspriestu rezultātus un lemtu, kā sekmēt mērķu sasniegšanu.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Izglītības programmā ir tieša norāde uz uzņēmējdarbības izglītību.

ISCED 1–3 izglītībā jaunajās valstīs izglītības satura norādēs UI ir skaidri atzīta kā vispārēja kompetence un starppriekšmetu mērķis. Tā ir ietverta arī starppriekšmetu tēmā „Pilsoniskā iniciatīva un uzņēmējdarbība“⁽¹⁸⁴⁾.

ISCED 2–3 izglītībā tā tiek mācīta atsevišķajos izvēles priekšmetos „uzņēmējdarbības studijas“ (*ISCED 2*) un „ekonomika un uzņēmējdarbības studijas“ (*ISCED 3*), kā arī obligātajā mācību priekšmetā „pilsoniskā izglītība“ (*ISCED 2–3*).

Centralizētās rekomendācijas par pedagoģiskajām metodēm ir pieejamas jaunajā izglītības programmā pamatskolām un vidusskolām. Skolotāju profesijas standartos ir aprakstītas UI mācīšanai nepieciešamās prasmes, un UI stratēģijā ir rekomendācijas, kā mācīt uzņēmējdarbības izglītību.

Mācīšanās rezultāti

UI mācīšanās rezultāti ir definēti pamatskolām un vidusskolām paredzēto valsts izglītības satura norāžu galvenajā daļā, kā arī priekšmetu programmās. Daži piemēri:

- *ISCED 1* skolēniem, piemēram, būtu jāsaprot, ka ar naudu var norēķināties par lietām un ka to nopelna strādājot, kā arī būtu jāsamācās sadarboties ar citiem;
- *ISCED 2* skolēniem, piemēram, būtu jāsaprot, kādas iespējas darba tirgū ir cilvēkiem ar dažādu izglītību, un jāzina, ko nozīmē būt īpašniekam, uzņēmējam, darba devējam, darba ņēmējam vai bezdarbniekam;
- *ISCED 3* skolēniem, piemēram, būtu jāsaprot uzņēmējdarbība kā karjeras iespēja un tas, ka viņi var kļūt par uzņēmējiem.

Labs piemērs tam, kā izmantot uzņēmējdarbības kompetences, ir *Junior Achievement Estonia* īstenotā miniuzņēmumu programma.

⁽¹⁸⁴⁾ <https://www.hm.ee/en/national-curricula> (5. pielikums „Sociālās zinības”)

Skolotāju izglītība un atbalsts

Igaunijā uzņēmējdarbības izglītība ir ietverta visās sākotnējās pedagoģiskās izglītības programmās. Universitātes un citi izglītības īstenotāji — fonds *Innove*, NVO *Junior Achievement Estonia* un Ekonomikas skolotāju asociācija — ir sagatavojuši PPP programmas visiem sākumskolas izglītības un skolā īstenotas SPIA skolotājiem, kā arī vispārējās vidējās izglītības pirmā un otrā posma sociālo zinību, ekonomikas un matemātikas skolotājiem. *Junior Achievement Estonia* un Ekonomikas skolotāju asociācija ir rīkojušas arī ēnu dienu skolotājiem.

Valsts ministrijas un fonds *Innove* ir atbalstījuši tādu mācību materiālu izstrādi kā mācību grāmatas, videomateriāli un skolotāju darba paraugplāns, kas orientēti uz UI integrāciju⁽¹⁸⁵⁾. Izglītības un pētniecības ministrija ir finansiāli atbalstījusi starppriekšmetu tēmas „Pilsoniskā iniciatīva un uzņēmējdarbība” vērtēšanas rīka⁽¹⁸⁶⁾ izveidi vidējās izglītības pirmajam posmam, kā arī darbseminārus, vasaras un ziemas skolas, ko organizē Sociālo zinību skolotāju asociācija un Ekonomikas skolotāju asociācija. Tirdzniecības kamera divreiz gadā rīko uzņēmēju domnīcas, tā atbalstot skolu un ieinteresēto pušu sadarbību. Sadarbības iniciatīva „Sapņi īstenojas”⁽¹⁸⁷⁾ aptver organizācijas, kas sekmē uzņēmēja domāšanas attīstību, atbalstot dažādus skolas pasākumus.

Junior Achievement Estonia ir noorganizējis sadarbības tīklu sākumskolas izglītības un vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolotājiem. Dalībnieki tiekas reizi gadā, lai apspriestu problēmas un uzlabotu savas prasmes un zināšanas. Papildus tam Ekonomikas skolotāju asociācija, kurā iesaistījušies galvenokārt vidējās izglītības otrā posma skolotāji un daži vidējās izglītības pirmā posma skolotāji, cieši sadarbojas ar *Junior Achievement Estonia* jautājumos, kas saistīti ar uzņēmējdarbības izglītību.

⁽¹⁸⁵⁾ <http://koolielu.ee/groups/profile/141733/ettevtluspe>

⁽¹⁸⁶⁾ Starppriekšmetu tēmas „Pilsoniskā iniciatīva un uzņēmējdarbība” vērtēšanas rīku sk. 5. pielikumā „Sociālās zinības”:
<https://www.hm.ee/en/national-curricula>.

⁽¹⁸⁷⁾ <http://unistusedellu.ee/content/entrepreneurship-education>

Griekija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā Griekijā tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītbai“⁽¹⁸⁸⁾ lietotais uzņēmējdarbības kompetences apraksts.

Saistītā stratēģija

Griekijā pašlaik nav nacionālās uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģijas.

Uzņēmējdarbības izglītība ir iekļauta stratēģijā „Jaunā skola“⁽¹⁸⁹⁾, kas attiecas uz *ISCED* 1–3 izglītību, un tā saskan ar Eiropas kopīgajiem izglītības stratēģiskajiem mērķiem. Tajā ir uzsvērts, cik svarīgi ir veicināt inovācijas, radošumu un uzņēmējdarbības garu, bet tajā nav paredzēti konkrēti mērķi vai darbības, kas būtu tieši saistīti ar UI.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

ISCED 1 izglītībā skolotāji ņem vērā skolēnu pieredzi un izmanto viņu pašu zināšanas, īstenojot pasākumus, kuru mērķis ir pilnveidot ar uzņēmējdarbības izglītību saistītās kompetences.

ISCED 3 izglītībā skolā īstenošanas SPIA vidējās izglītības otrā posma trešā kursa audzēkņiem, kuri apgūst pārvaldības un ekonomikas virzienu, UI tiek mācīta atsevišķā obligātajā mācību priekšmetā „inovācijas un uzņēmējdarbība“. Tas ir integrēts arī obligātajā mācību priekšmetā „pilsoniskā izglītība“, ko apgūst pirmā un otrā kursa audzēkņi.

Dažās skolās uzņēmējdarbības izglītība ir ietverta obligātajā mācību priekšmetā „projekts“, kas tiek mācīts gan vispārējā, gan profesionālajā izglītībā. Atbilstošos gadījumos skolēni var saņemt starptautisko Uzņēmējdarbības prasmju pasi⁽¹⁹⁰⁾.

Mācīšanās rezultāti

Griekijā mācīšanās rezultāti nevienai programmai nav formulēti, jo izglītības programma ir orientēta uz mērķiem.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Attiecībā uz uzņēmējdarbības izglītības iekļaušanu sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā pastāv institucionālā autonomija. Centrālā līmeņa informācija par iespējamo PPP nodrošinājumu nav pieejama.

Centrālās pārvaldes iestādes uzņēmējdarbības izglītības vadlīnijas nav sagatavojušas.

⁽¹⁸⁸⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽¹⁸⁹⁾ <http://www.minedu.gov.gr/home/neo-sxoleio?showall=1andlimitstart>

⁽¹⁹⁰⁾ <http://entrepreneurialskillspass.eu/national-focus-groups/greece>

Spānija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Spānijā uzņēmējdarbības izglītības (UI) definīcija atbilst uzņēmējdarbības kompetences aprakstam Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽¹⁹¹⁾.

Balstoties uz to, Likumā 8/2013 par izglītības kvalitātes uzlabošanu⁽¹⁹²⁾ teikts, ka „šī kompetence paredz spēju pārvērst idejas rīcībā. Lai to izdarītu, ir jāsaprot risināmā situācija, kā arī jāspēj atlasīt, plānot un pārvaldīt zināšanas, prasmes, spējas un attieksmi, kas nepieciešami iecerēto mērķu sasniegšanai“.

Rīkojumā ECD/65/2015⁽¹⁹³⁾ ir vēl viena UI definīcija: „Uzņēmējdarbības izglītībai ir jāaptver zināšanas un prasmes, kas saistītas ar karjeras un darba iespējām, kopā ar finansiālo izglītību, izpratni par uzņēmējdarbības organizāciju un procesiem, uzņēmēja attieksmi un domāšanu, spēju domāt radoši un pārvaldīt risku un nenoteiktību“. Rīkojumā ir aprakstītas arī attiecības starp prasmēm, saturu un vērtēšanas kritērijiem sākumskolas izglītībā un obligātajā un neobligātajā (*Bachillerato*) vidējā izglītībā. (*Spanish Official Gazette*, 29/1/2015)

Saistītā stratēģija

Īpašas nacionālās uzņēmējdarbības izglītības stratēģijas nav, kaut gan vairākos autonomajos apgabalos ir labi izstrādāta reģionālā UI stratēģija.

A) Nacionālajā mērogā

Nacionālajā mērogā ir vairākas savstarpēji saistītas UI stratēģijas un tiesību akti. Izglītības jomā uzņēmējdarbību kā pamatprasmi apstiprina divi tiesību akti. Pirmais no tiem ir 2006. gada Izglītības likums, kurā kā prioritārs mērķis *ISCED 2–3* izglītībai (ne sākumskolai) ir izvirzīta uzņēmējdarbības attīstība. Otrais ir nesen pieņemtais Izglītības kvalitātes uzlabošanas likums 08/2013 (*LOMCE*), kurā iedibināta vispārēja sistēma, kā atsaukties uz UI un kā to sekmēt ārpus augstākās izglītības. Ir pieņemts arī Uzņēmēju atbalsta un internacionalizācijas likums 14/2013. Tajā paredzēts, ka sākumskolas izglītībā, abos obligātās un neobligātās (*Bachillerato*) vidējās izglītības posmos un profesionālajā apmācībā būtu jāamāca UI. Ir jābūt noteiktiem mērķiem, prasmēm, saturam un vērtēšanas kritērijiem, lai attīstītu un stiprinātu uzņēmējdarbības garu, apgūtu jaunuzņēmuma veidošanas prasmes un uzņēmējdarbības ētiku, kā arī lai veicinātu vienlīdzīgas iespējas un cieņu pret uzņēmējiem un darba devējiem⁽¹⁹⁴⁾.

Taču būtiskākā ir „Uzņēmējdarbības un jauniešu nodarbinātības stratēģija 2013.–2016. gadam“. Tā ir plašāka ar ekonomisko attīstību saistīta stratēģija, kurā ir definēti 85 īstermiņa un ilgtermiņa pasākumi, kas paredzēti jauniešu bezdarba samazināšanai un tā strukturālo iemeslu novēršanai.

⁽¹⁹¹⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽¹⁹²⁾ http://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2013-12886

⁽¹⁹³⁾ http://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2015-738

⁽¹⁹⁴⁾ <https://www.boe.es/boe/dias/2013/09/28/pdfs/BOE-A-2013-10074.pdf>

Galvenie mērķi

Galvenie mērķi ir uzlabot jauniešu nodarbināmību, celt jauniešu nodarbinātības kvalitāti un stabilitāti, veicināt iespēju vienlīdzību un sekmēt uzņēmējdarbību.

Konkrētas darbības

Četri no šīs stratēģijas pasākumiem attiecas tieši uz UI:

1. paplašināt izglītības saturu, kas saistīts ar uzņēmējdarbību un karjeras iespējām, kā arī sniedz zināšanas par darba attiecībām un darba tirgu;
23. ieviest apmācības programmas ar īpašu diferencētu finansējumu, lai jaunieši varētu apgūt noteiktas prasmes un iegūt nodarbinātības iespējas; tas var nozīmēt arī darbavietu radīšanu un iespēju kļūt par uzņēmēju;
32. popularizēt uzņēmējdarbību starp augstskolu un profesionālās izglītības studentiem, īstenojot stimulēšanas pasākumus, kas viņiem palīdzētu vienlaikus iegūt izglītību un būt pašnodarbinātām personām;
47. mudināt plašsaziņas līdzekļus veidot pozitīvu skatījumu uz jauniešu uzņēmējdarbību.

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Stratēģijas īstenošanu vada Nodarbinātības un sociālā nodrošinājuma ministrija, un tā ir tapusi, sadarbojoties dažādām ministrijām un dialogā ar sociālajiem partneriem⁽¹⁹⁵⁾. Stratēģijā ir sadaļa, kas veltīta sadarbības veidošanai, un ir skaidri norādītas jomas, kurās ieinteresētās puses var iesaistīties un dot savu ieguldījumu.

Pārraudzības sistēma

Stratēģijā ir paredzēta pārraudzības sistēma, kurā iekļauti pasākumi uzņēmējdarbības veicināšanai starp jauniešiem.

B) Autonomo apgabalu mērogā

Reģionālajā mērogā tiek īstenotas vairākas īpašas un plašākas stratēģijas.

- Īpašās stratēģijas:
 - Andalūzija — „Plāns uzņēmējdarbības kultūras pilnveidei publiskajā izglītības sistēmā“⁽¹⁹⁶⁾ (2011.–2015. g.);
 - Kantabrija — „Plāns uzņēmējdarbības gara veicināšanai profesionālajā izglītībā un apmācībā“⁽¹⁹⁷⁾ (2011.–2015. g.);
 - Galisija — „Uzņēmējdarbības plāns izglītības sistēmā“⁽¹⁹⁸⁾ (kopš 2010. gada).
- Plašākās stratēģijas:
 - Astūrija — „III integrālā uzņēmējdarbības veicināšanas programma“⁽¹⁹⁹⁾ (2013.–2015. g.);

⁽¹⁹⁵⁾ Visu ieinteresēto pušu sarakstu sk. <http://www.empleo.gob.es/es/estrategia-empleo-joven/logos/index.htm>.

⁽¹⁹⁶⁾ <http://www.juntadeandalucia.es/boja/2011/137/1>

⁽¹⁹⁷⁾ http://educantabria.es/docs/fp/Emprendimiento/Fomento_del_esp%C3%ADritu_emprendedor_en_la_FP_Inicial_V03.pdf

⁽¹⁹⁸⁾ https://www.edu.xunta.es/fp/webfm_send/1929

⁽¹⁹⁹⁾ https://www.asturias.es/Asturias/descargas/PDF%20DE%20PARATI/emprendedores/Programa_cultura_emprendedora_2013.pdf

- Estremadura — „Vispārējais rīcības plāns: nodarbinātība, uzņēmēji, uzņēmējdarbība“⁽²⁰⁰⁾ (2012.–2015. g.);
- Navarra — „Uzņēmējdarbības plāns“⁽²⁰¹⁾ (2013.–2015. g.);
- Basku Zeme — „Institucionālais plāns uzņēmējdarbības pasākumu atbalstam“⁽²⁰²⁾ (2013.–2016. g.);
- Mursija — „Uzņēmējdarbības plāns“⁽²⁰³⁾ (2014.–2017. g.).

Stratēģiju struktūra, īstenošana un budžets dažādos apgabalos ievērojami atšķiras. Ir aptvertas visas izglītības pakāpes, lai arī daži apgabali galvenokārt pievēršas profesionālajai izglītībai un apmācībai (piemēram, Kantabrija). Stratēģijas ir divu vai vairāku departamentu (parasti no izglītības un ekonomikas vai nodarbinātības sektora) sadarbības rezultāts, un vairumā gadījumu tās pilnībā tiek finansētas no reģiona līdzekļiem. Citas ieinteresētās puses ir Tirdzniecības kamera, asociācijas un privātie pakalpojumu sniedzēji. Reģionālie pasākumi koncentrējas uz uzņēmējdarbības iekļaušanu izglītības programmā visās izglītības pakāpēs un skolotāju apmācībā, kā arī uz sadarbības tīklu un partnerību veidošanu ar ārējām ieinteresētajām pusēm. Pagaidām nav daudz datu par reģionālo stratēģiju ietekmes vērtējumu; ir pieejams tikai kvantitatīvs vērtējums, kas saistīts ar iecerēto mērķu īstenošanu un dalību⁽²⁰⁴⁾.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

UI kā starppriekšmetu elements ir skaidri integrēta visās izglītības pakāpēs caur *LOMCE*. Papildus tam tiek īstenoti arī īpaši UI mācību priekšmeti. Tie var būt obligāti kā, piemēram, skolā īstenojot SPIA („business un uzņēmējdarbība“) vai izvēles kā, piemēram, vidējās izglītības pirmajā posmā („ievads biznesā un uzņēmējdarbībā“) un vidējās izglītības otrajā posmā (piemēram, „biznesa ekonomika“). UI ir integrēta arī citos mācību priekšmetos, piemēram, ekonomikā un filozofijā. Nesen pieņemtajā Rīkojumā ECD/65/2015 ir aprakstīta saikne starp kompetencēm, saturu un vērtēšanas kritērijiem sākumskolā un abos vidējās izglītības posmos. 2. pielikumā ir ietvertas vairākas vadlīnijas, kas papildina klases darbā izmantojamo kompetenču pilnveidošanas stratēģiju, tomēr tās ir raksturīgas ne tikai uzņēmējdarbības kompetences mācīšanai.

Mācīšanās rezultāti

Tie ir aprakstīti Rīkojumā ECD 65/2015⁽²⁰⁵⁾, kas paredz, ka ar uzņēmējdarbību saistītie mācīšanās rezultāti būtu jānorāda katrai galvenajai kompetencei, un viena no tām ir „personiskā iniciatīva“. Mācību standarti jau ir definēti. Sākumskolas izglītībā uzmanība galvenokārt tiek pievērsta attieksmes,

⁽²⁰⁰⁾ http://extremaduratrabajo.gobex.es/webfm_send/1528

⁽²⁰¹⁾ http://www.navarra.es/NR/rdonlyres/086EEE10-E162-4855-A0D8-5B96BB77EB3F/309913/PlandeEmprendimiento2013_2015.pdf

⁽²⁰²⁾ http://www.euskadi.eus/contenidos/noticia/xleg_plan_departamento/es_p_depart/adjuntos/plan%20apoyo%20actividad%20empresaria%202014.pdf

⁽²⁰³⁾ <http://www.institutofomentomurcia.es/web/emprende/plan-empresarios-region-de-murcia1>

⁽²⁰⁴⁾ Daži raksti par konkrētu programmu ietekmi ir pieņemti publicēšanai starptautiskajos vai nacionālajos līdziniekū vērtētajos žurnālos, piemēram, *Research undertaken to assess the impact of 'Vitamin-E' programme* (Kastīlija un Leona). Atsauce: Sánchez, J. C. (2013). The impact of an entrepreneurship education program on entrepreneurial competencies and intention. *Journal of Small Business Management*, 51(3), 447.–465. lpp.

⁽²⁰⁵⁾ Plašāku informāciju par izglītības sistēmas reformām skatīt https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Espa%C3%B1a:Reformas_en_Educaci%C3%B3n_Primeria_y_secundaria#Relaci.C3.B3n_entre_las_competencias_clave_en_el_Sistema_educativo_espa.C3.B1ol.2C_los_contenido_s_y_los_criterios_de_evaluaci.C3.B3n_de_la_educaci.C3.B3n_obligatoria_y_el_Bachillerato.

piemēram, personiskās iniciatīvas, veidošanai, savukārt vēlāk uzmanības centrā ir uzņēmēja attieksmes un ar biznesu saistītu darbību apvienošana.

Skolotāju izglītība un atbalsts

A) Nacionālajā mērogā

Likumā 14/2013 ⁽²⁰⁶⁾ par uzņēmējiem sniedzamo atbalstu uzmanības centrā ir UI skolotāji. Pirmkārt, iegūstot sākotnējo pedagoģisko izglītību (SPI) un pastāvīgu profesionālo pilnveidi (PPP), „skolotājiem ir jāapgūst tādas kompetences un prasmes, kas ir saistītas ar uzņēmējdarbību, biznesa iniciatīvu, vienlīdzīgām iespējām, kā arī uzņēmumu izveidošanu un attīstīšanu“. Otrkārt, Izglītības, kultūras un sporta ministrijai sadarbībā ar autonomajiem apgabaliem ir jāveicina uzņēmējdarbības izglītības iekļaušana skolotāju PPP.

Praksē par SPI ir atbildīgas dažādas universitātes, kas var autonomi izveidot savas programmas, balstoties uz valsts izglītības satura pamatu. Īpašu priekšmetu, kuros tiktu mācītas UI metodoloģiskās pieejas, nav, tomēr Sevijas Universitāte nesēn ir laidusi klajā grāmatu, kuras mērķis ir attīstīt uzņēmējdarbības izglītību SPI ⁽²⁰⁷⁾.

Ir ļoti daudz PPP kursu par galvenajām kompetencēm, taču vien daži ir saistīti tikai ar UI. Nacionālā skolotāju profesionālās pilnveides stratēģiskā sistēma, ko piedāvā *INTEF* ⁽²⁰⁸⁾, nodrošina piecus tiešsaistes kursus, kas ir tieši saistīti ar „pašiniciatīvu un uzņēmējdarbību“. 2014. gadā tos apmeklēja 3602 cilvēki.

B) Autonomo apgabalu mērogā

Skolotāju profesionālās pilnveides plāni tiek veidoti reģionālā mērogā, un daudzos no tiem ir tiešas atsauces uz UI (piemēram, Andalūzijā, Kantabrijā, Katalonijā, Kastīlijā–Lamančā, Galisijā un Madridē). Piemēram:

- Galisijā *EduEmprende* paredz mērķi „dot skolotājiem iespēju iegūt kvalifikāciju, lai viņi varētu palīdzēt skolēniem apgūt uzņēmējdarbības kompetences“;
- Kantabrijā Skolotāju profesionālās pilnveides reģionālais plāns 2014.–2015. gadam paredz mērķi „veicināt skolēnu nodarbināmību un uzņēmējdarbības prasmes“.

PPP apmācības iespējas ir pieejamas gandrīz visos reģionos neatkarīgi no tā, vai to dokumentos ir tiešas atsauces uz UI. Dažosursos UI tiek definēta ļoti šauri (jaunuzņēmumu un miniuzņēmumu programmas). Citos skatījums ir plašāks — tiek aplūkotas starppriekšmetu pieejas, metodoloģiskie aspekti un — vēl būtiskāk — skolotājiem tiek mācītas prasmes, kas nepieciešamas, lai plānotu, sagatavotu un īstenotu savus uzņēmējdarbības projektus.

Daži autonomie apgabali ir izveidojuši sadarbības tīklus. Piemēram, Estremadurā skolas var pievienoties 2011. gadā izveidotajam Uzņēmīgo skolu tīklam (*Red Extremeña de Escuelas Emprendedoras*), ja tās iesniedz trīs gadu attīstības plānu, kurā norādīti mērķi un veicamie pasākumi, ieinteresētās puses un vērtēšanas metodoloģija. Iesaistītās skolas un skolotāji iziet akreditācijas procesu.

⁽²⁰⁶⁾ https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2013-10074

⁽²⁰⁷⁾ <http://www.octaedro.com/OCTart.asp?libro=16080andid=esandtxt=Educaci%F3n%20emprededora>

⁽²⁰⁸⁾ <http://formacion.educalab.es/>

Francija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Francijā ir vienota uzņēmējdarbības izglītības (UI) izpratne, bet kopīgi akceptētas definīcijas nav. UI tiek saprasta plašākā vispārējās izglītības kontekstā kā skolēna atbildības, patstāvības, radošuma, zinātkāres un iniciatīvas attīstīšana. Uzņēmējdarbības gars ir definēts kā spēja „pārvērst idejas darbībā, vēlme uzņemties iniciatīvu, prognozēt, spēja būt patstāvīgam un izdomas bagātam privātajā, sabiedriskajā un vēlāk arī darba dzīvē“. Tas var jauniešus mudināt „plānot, ieviest un īstenot individuālus vai grupas projektus mākslas, sporta, kultūras mantojuma un sociāli ekonomiskajā jomā“⁽²⁰⁹⁾.

Saistītā stratēģija

Francijā nav īpašas nacionālās uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģijas. UI attīstīšana ir paredzēta plašākās stratēģijās un likumos.

- Republikas skolu reformu vadlīnijas un plānošana⁽²¹⁰⁾ — 2013. gada 8. jūlija likums Nr. 2013-595. Tas paredz, ka skolas ir atbildīgas par pašiniciatīvas veicināšanu un ārējo partneru iesaistīšanu, izmantojot tādas iniciatīvas kā ekskursijas uz uzņēmumiem, stažēšanās un uzņēmumu atklāšana, kā arī projektus, kas veicina prasmju pilnveidi.
- Zināšanu un prasmju kopējais pamats (*Socle commun*)⁽²¹¹⁾ — 2015. gada 31. marta dekrēts Nr. 2015-372. Tajā ir identificēta saikne ar kompetenci „patstāvība un pašiniciatīva“; tā paredz, ka skolēniem ir jāvēlme uzņemties iniciatīvu, būt uzņēmīgiem un īstenot projektus, vispirms izvērtējot savas darbības iespējamus rezultātus.

Tomēr visbūtiskākā ir nacionālā inovāciju stratēģija „Jaunais inovāciju nolīgums“, ko sāka īstenot 2013. gadā. Par šīs stratēģijas īstenošanu ir atbildīgs inovāciju ģenerālkomisārs, kurš ir pakļauts premjerministram un sadarbojas ar Valsts izglītības, augstākās izglītības un pētniecības ministriju un Ekonomikas ministriju.

Galvenie mērķi

Ir četras darbības jomas:

- organizēt un vērtēt ar inovācijām saistītu valsts politiku;
- attīstīt uzņēmējdarbības un inovāciju kultūru;
- pastiprināt publisko pētījumu pārneses ekonomisko ietekmi;
- atbalstīt uzņēmējdarbības izaugsmi caur inovācijām.

Konkrētas darbības

Otrajā darbības jomā ir pausta šāda apņemšanās:

⁽²⁰⁹⁾ <http://www.education.gouv.fr/cid2770/le-socle-commun-de-connaissances-et-de-competences.html>

⁽²¹⁰⁾ <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000027677984andcategorieLien=id>

⁽²¹¹⁾ http://www.education.gouv.fr/pid25535/bulletin_officiel.html?cid_bo=87834

- sākt tādu projektu finansēšanas iniciatīvu (izmantojot *Programme d'Investissement d'Avenir*), kuri sekmē uzņēmējdarbības un inovāciju kultūras veidošanos (20 miljoni eiro piecu gadu laikā);
- mudināt abu vidējās izglītības posmu skolotājus attīstīt uzņēmējdarbības garu;
- sekmēt skolu un valsts pētniecības laboratoriju sadarbību, lai attīstītu zinātnisko un tehnoloģisko kultūru;
- atbalstīt studentu uzņēmējdarbību, izveidojot studentu inovāciju, zināšanu pārneses un uzņēmējdarbības centrus;
- īstenot valsts inovāciju nedēļas nogali;
- mudināt sabiedriskos plašsaziņas līdzekļus popularizēt uzņēmējdarbības un inovāciju kultūru.

Ievērojams progress ir panākts, īstenojot šādas īpašas darbības.

- *Programme d'Investissement d'Avenir*, ko daļēji finansē un kontrolē *Caisse des Dépôts et Consignations*. Šī projekta mērķis ir ievērojami palielināt to skolēnu skaitu, kuri apgūst UI, un atbalsts tiks nodrošināts trīs vai piecus gadus, sākot ar 2015. gada jūliju.
- Lai atbalstītu studentu uzņēmējdarbību, ir izveidoti studentu inovāciju, zināšanu pārneses un uzņēmējdarbības centri. Šie centri atbalsta tādas nacionālās iniciatīvas kā „studenta uzņēmēja” statusa un diploma izveide, nacionālās uzņēmējdarbības balvas un uzņēmējdarbības konsultanti augstākās izglītības iestādēs.
- Valsts izglītības, augstākās izglītības un pētniecības ministrija 2015. gada decembrī sāka divpadsmit pasākumu īstenošanu, lai stiprinātu saikni starp skolām un uzņēmumiem. Daži no tiem ir saistīti ar uzņēmējdarbības izglītību:
 - mācību prakses apmēra palielināšana *ISCED 2* izglītībā, lai uzlabotu programmu „Kurss uz nākotni” (*Parcours Avenir*);
 - īpašas UI programmas izveidošana skolotāju pastāvīgai profesionālajai pilnveidei;
 - aktīvo iedzīvotāju mudināšana iesaistīties „valsts izglītības rezervistos”, lai savā pieredzē dalītos ar jaunatni;
 - nacionālās stratēģiskās komisijas izveide skolu un uzņēmumu attiecību jautājumos.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Francijā uzņēmējdarbības izglītība ietilpst septītajā galvenajā kompetencē „patstāvība un iniciatīva”, kas ir vienots pamats visiem skolēniem.

ISCED 1 izglītībā patstāvības un iniciatīvas apguve sākumskolā ir starppriekšmetu tēma.

ISCED 2 izglītībā jauns izglītības satura vienotais pamats nodrošina starpdisciplināru praksi, ļaujot mācīt divus projektus gadā. Tas ir saistīts ar „aktīvo soļu” principu, kas paredzēts, lai attīstītu pašpaļāvību, iniciatīvu un sadarbību. Šādas prakses piemēri ir mācību ekskursijas uz uzņēmumiem vai mikrouzņēmuma izveide.

Tiek īstenoti arī īpaši pasākumi, kas attiecas uz UI. Starp tiem ir projekta darbs (raksturīgs *ISCED 1–3* izglītībai un skolā īstenojami SPIA), trīs stundu ilgas profesiju atklāšanas sesijas (fakultatīvas *ISCED 2* izglītībā), uzņēmējdarbības nedēļa, informatīvā sieviešu uzņēmējdarbības nedēļa, skolu un uzņēmumu nedēļa, valsts inovāciju dienas, kā arī eksperimentālas pedagoģiskās pieejas. Programma „Kurss uz nākotni” (*Parcours Avenir*) tiks sākta 2015. gada septembrī. Tās nolūks ir „attīstīt skolēnu

pašiniciatīvu un uzņēmējdarbības kompetenci, kā arī atraisīt viņu radošumu". Šī programma būs paredzēta vidējās izglītības pirmajam un otrajam posmam.

Mācīšanās rezultāti

Francijā zināšanu un prasmju kopējais pamats definē, kas būtu jāsasniedz līdz obligātās izglītības ieguves beigām.

Attieksmes ziņā tā ir pašpaļāvība, pašiniciatīva, atbildības sajūta un patstāvība. Uzņēmējdarbības prasmju ziņā tas ir radošums, laika pārvaldība, darba plānošana, nenoteiktības un riska pārvaldība, kopējais darbs un finanšpratība.

Šāda attieksme un prasmes tiek apgūtas galvenokārt kā mācību projekti visās izglītības pakāpēs (izglītības atbalsts *ISCED 1–3* izglītībā un skolā īstenotā SPIA, profesiju atklāšana *ISCED 2* izglītībā, izpētošā izglītošana vai pārraudzīts individuālais darbs *ISCED 3* izglītībā, multidisciplinārs profesionālais projekts skolā īstenotā SPIA). Šī pedagoģija ietver arī uzņēmējdarbības prasmes: iniciatīvu, kopējo darbu, plānošanu un darba organizēšanu, produkta vai pakalpojuma izveidi saskaņā ar tirgus pētījumu.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Sākotnējā pedagoģiskā izglītība (SPI) balstās uz skolotāju profesionālo prasmju kritēriju. Skolotājam ir jāspēj veicināt starpnozaru prasmju (radošums, atbildība un sadarbība) integrāciju un mācīšanās pārnesi, izmantojot piemērotas pedagoģiskās metodes. Izglītības iestādēm ir autonomija attiecībā uz UI ieviešanu sākotnējās pedagoģiskās izglītības programmā.

Ar UI saistītās PPP sniegšana vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolotājiem pašlaik tiek izvērtēta. 2015. gada septembrī visās departamentu akadēmijās stājās spēkā jauna programma, un drīz tā būs pieejama skolotāju apmācības tiešsaistes platformā *M@gistères* ⁽²¹²⁾.

Studiju un pētniecības centrs partnerībai ar uzņēmumiem un profesijām (*Centre d'Études et de Recherches sur les Partenariats avec les Entreprises et les Professions, CERPEP*) ⁽²¹³⁾ piedāvā dažādas skolotāju apmācības iespējas, kas balstītas uz izglītības un uzņēmējdarbības sadarbību. Sagaidāms, ka šī centra loma pieaugs. Dažās akadēmijās apmācība tiek piedāvāta skolotājiem, kuri iesaistījušies miniuzņēmumos. Balstoties uz nacionālo UI stratēģiju, tiek finansēti papildu projekti, lai atbalstītu darbības, kuru mērķis ir vadītāju vai skolotāju apmācība.

- Uzņēmējdarbības izglītības pedagoģiskās prakses novērošanas punkts (*Observatoire des pratiques pédagogiques en entrepreneuriat, OPPE*) ⁽²¹⁴⁾ ir rīks, kas ļauj dalīties ar uzņēmējdarbības pedagoģijas pieredzi un to popularizēt.
- Sadarbības tīkls profesionālo zināšanu apmaiņai inovāciju, pētniecības un eksperimentu jomā (*Réseau d'échange de savoirs professionnels en innovation, en recherche et en expérimentation, RESPIRE*) ⁽²¹⁵⁾ veicina sadarbību ar līdzinieku tīkliem un ekspertiem par tēmu „uzņēmējdarbība skolās”.

⁽²¹²⁾ <https://magistere.education.fr>

⁽²¹³⁾ <http://eduscol.education.fr/pid31668/l-offre-stages-courts-cerpep.html>

⁽²¹⁴⁾ <http://www.apce.com/pid11493/qu-est-ce-que-l-oppe.html?C=173&espace=5>

⁽²¹⁵⁾ <http://eduscol.education.fr/cid60290/respire-le-reseau-social-de-l-innovation.html>

Horvātija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Horvātijā kā nacionālā definīcija tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītbai“⁽²¹⁶⁾ lietotais uzņēmējdarbības kompetences apraksts.

Saistītā stratēģija

Horvātijā pašlaik nav nacionālās uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģijas. Iepriekšējā nacionālā stratēģija, kas īpaši pievērsās uzņēmējdarbības izglītības jautājumam, tika īstenota no 2010. līdz 2014. gadam, un jaunas stratēģijas izstrāde pašlaik netiek plānota.

Uzņēmējdarbības izglītība ir aplūkota nacionālajās izglītības satura vadlīnijās, ko izstrādājusi Zinātnes, izglītības un sporta ministrija un kas tika pieņemtas 2010. gadā. Šo darbu atbalsta Zagrebā bāzētais Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centrs (*SEECEL*)⁽²¹⁷⁾. *SEECEL* atbalsta stratēģisku sadarbību starp septiņām Rietumbalkānu valstīm un Turciju, veicinot darbu pie uzņēmējdarbības apguves un citām ar uzņēmējdarbību saistītām jomām. Tas tiek finansēts no ES līdzekļiem, līdzekļu devēju aģentūrām un *SEECEL* dalībvalstu iemaksām.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Nacionālajās izglītības satura vadlīnijās paredzēts, ka UI būtu jāintegrē *ISCED 0–3* izglītības programmā kā starppriekšmetu tēma, tomēr pati izglītības programma, kas atbilstu šīm valsts izglītības satura prasībām, vēl nav izstrādāta līdz galam.

Dažās skolās ir izstrādāti un izglītības programmā ieviesti vairāki eksperimentāli vai brīvrprātīgi izglītības pasākumi, ko var uzskatīt par pilntiesīgu UI. Šīs skolas ir iesaistījušās uzņēmējdarbības izglītības izmēģinājuma programmās, ko vada un atbalsta *SEECEL*.

Mācīšanās rezultāti

UI mērķi ir noteikti nacionālajās izglītības satura vadlīnijās un paredz, ka skolēni:

- tiks mācīti izvīrēt, vērtēt un sasniegt personiskos mērķus;
- mācēs sagatavot un īstenot plānus;
- attīstīs iniciatīvu un neatlaidību;
- tiks mācīti pielāgoties jaunām situācijām, idejām un tehnoloģijām;
- attīstīs radošu pieeju problēmām, pārmaiņām, stresam, konfliktiem un konkurencei;
- pilnveidos prasmi novērtēt sevi un citus un konstruktīvi kritizēt savus panākumus vai to trūkumu;
- attīstīs patstāvību, pašpaļāvību un personiskās pilnvērtības sajūtu;

⁽²¹⁶⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽²¹⁷⁾ www.seecel.hr

- iepazīs vietējā kopienā un plašākā sabiedrībā pārstāvētās profesijas;
- iegūs pamatzināšanas ekonomikā un uzņēmējdarbības vadīšanā;
- uzzinās par pašnodarbinātības nozīmību un iespējām.

Tā kā nacionālās izglītības satura vadlīnijas mācību priekšmetu programmā vēl nav ieviestas, konkrētu piemēru pagaidām nav.

2015. gadā Izglītības ministrija paziņoja par parlamenta apstiprinātas darba grupas izveidi, lai izstrādātu uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātus *ISCED 0–3* izglītībai, t. sk. skolā īstenotai SPIA⁽²¹⁸⁾. 2015. gada vasarā tika pieņemti šīs grupas eksperti, un viņu uzdevums bija izstrādāt mācīšanās rezultātus līdz 2015. gada beigām. Tie tiks izmēģināti 2016. gada septembrī, savukārt pilnvērtīga ieviešana ir plānota 2017. gada septembrī. Mācīšanās rezultāti attieksies uz trim jomām: uzņēmējiem raksturīgā domāšana, uzņēmējiem raksturīgā rīcība, ekonomiskā prasība un finanšprasība.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Attiecībā uz uzņēmējdarbības izglītības ieviešanu sākotnējās pedagoģiskās izglītības programmā institūcijas ir autonomas. Pastāvīga profesionālā pilnveide (PPP) ir pieejama visiem skolotājiem — no sākumskolas izglītības līdz vidējās izglītības otrajam posmam, ieskaitot skolā īstenotu SPIA. Kopš 2014./15. mācību gada Izglītības un skolotāju apmācības aģentūra organizē vairākus PPP seminārus un darbseminārus par UI skolas personālam (skolu direktoriem, skolotājiem u. c.). Tas tiek finansēts no pastāvīgā budžeta, kas paredzēts Izglītības un skolotāju apmācības aģentūras organizētajiem PPP pasākumiem.

Centralizētu vadlīniju par uzņēmējdarbības izglītību nav. Izglītības ministrija caur Izglītības un skolotāju apmācības aģentūru sadarbojas ar *SEECEL*, kas funkcionē kā kompetences centrs. Horvātija vada starptautisku izmēģinājuma projektu, kas atbalsta PPP un ko koordinē *SEECEL* sadarbībā ar nacionālo pedagoģiskās izglītības institūciju. Šajā izmēģinājuma projektā ir iesaistījušās astoņas sākumskolas un četras vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolas. Tam tiek piešķirts tiešais finansējums, sniegta palīdzība izglītības programmas izstrādē (ieskaitot praktiskās uzņēmējdarbības pieredzi), pedagoģiskajā izglītībā un sadarbības tīklu veidošanā, kā arī skolotāju mentoringa mehānismos starp skolām, kuras ir ieviesušas UI, un tām, kas šajā *SEECEL* programmā ir jaunpienācējas.

⁽²¹⁸⁾ <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2015/05/Poduzetništvo.pdf>

Itālija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā Itālijā tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽²¹⁹⁾ lietotais uzņēmējdarbības kompetences apraksts. Tas ir izmantots valsts izglītības satura norādēs pirmsskolas izglītībai, sākumskolas izglītībai un vidējās izglītības pirmajam posmam, kā arī sadaļā, kas veltīta skolēnu profilam vidējās izglītības pirmā posma beigās.

Saistītā stratēģija

Pašlaik Itālijā nav ar uzņēmējdarbības izglītību (UI) saistītas nacionālās stratēģijas.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

ISCED 1 un *2* izglītībā UI (kas definēta kā „pašiniciatīva un uzņēmējdarbība“) ir starppriekšmetu kompetence. Tā tiek īstenota saskaņā ar Eksperimentālo kompetenču sertifikāciju⁽²²⁰⁾, kas notiek sākumskolas piektā mācību gada beigās un vidējās izglītības pirmā posma trešā gada beigās.

ISCED 3 izglītībā un SPIA „pašiniciatīva un uzņēmējdarbība“ ir iekļautas īpašā mācību priekšmetā „likums un ekonomika“ un *alternanza scuola-lavoro*⁽²²¹⁾, kur izglītības ieguvēji iegūst pieredzi pamīšus skolā un praksē — vai nu mācekļa praksē stažējoties, vai klases darbā ar ārējo ekspertu, piemēram, no *Junior Achievement*, atbalstu⁽²²²⁾.

Pamīšus skola un darbs ir veids, kā darbā īstenotas mācīšanās elementus ieviest skolas izglītības programmā (duālā mācīšanās). Oficiāli tas tika ieviests 2005. gadā un ir atrodams visos vidējās izglītības otrā posma izglītības veidos, kā arī pēcvidējā tehniskajā izglītībā un akadēmiskajā un neakadēmiskajā augstākajā tehniskajā izglītībā. Tā forma var ļoti atšķirties, jo skolām ir autonomija izglītības programmas izveidē. Piemēram, tas var izpausties kā skolā izveidots mācību uzņēmums, ko vada skolēni, — īpaši tehniskajās skolās ar ekonomikas un finanšu ievirzi. Tas var izpausties arī kā uzņēmumā īstenota, uz līgumu balstīta mācekļība. Šajā gadījumā darbā tiek īstenots līdz pat 50 % no izglītības programmas vidējās izglītības otrajā posmā un apmācībā. Katrs izglītības ieguves ceļš izglītības iestādes vadībā tiek plānots, īstenots, pārbaudīts un vērtēts saskaņā ar īpašu līgumu (saprāšanās memorandu), kas ir parakstīts ar partneruzņēmumu vai uzņēmēju asociāciju, tirdzniecības kameru vai publiskajām iestādēm.

⁽²¹⁹⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽²²⁰⁾ Valsts izglītības satura norādes pirmsskolas izglītībai, sākumskolas izglītībai un vidējās izglītības pirmajam posmam, kuras pieņemtas ar ministra dekrētu Nr. 254/2012. http://www.indicazioninazionali.it/documenti_Indicazioni_nazionali/indicazioni_nazionali_infanzia_primo_ciclo.pdf

⁽²²¹⁾ 2003. gadā ar dekrētu Nr. 2005/77 tas tika ieviests tehniskās un profesionālās izglītības iestāžu, kā arī vispārējās vidējās izglītības otrā posma skolu ceturtajās un piektajās klasēs. 2010./11. mācību gada skolu reforma (dekrēts Nr. 87/2010) īpaši izceļ pamīšus apmācību kā pedagoģisko metodi mācībām tehniskajās, profesionālajās un vispārējās vidējās izglītības otrā posma skolās. http://www.istruzione.it/allegati/2015/Guida_Operativa.pdf

⁽²²²⁾ <http://www.jaitalia.org>

Tagad jaunā likumā ⁽²²³⁾ ir definēts *alternanza scuola-lavoro* programmas minimālais standarts vidējās izglītības otrā posma pēdējos trīs gados: vismaz 200 stundu vispārizglītojošajās skolās un vismaz 400 stundu tehniskajās un profesionālajās skolās. Šis standarts ir obligāts, tomēr ir paredzams pārejas posms.

Mācīšanās rezultāti

ISCED 1 un *2* izglītībā mācīšanās rezultāti nav definēti, bet ir paredzēta starppriekšmetu kompetence. Sākumskolā skolēniem vajadzētu spēt izrādīt oriģinalitāti un pašiniciatīvu, kā arī īstenot vienkāršus projektus. Vidējās izglītības pirmajā posmā skolēniem vajadzētu spēt izrādīt oriģinalitāti un pašiniciatīvu, uzņemties atbildību, kā arī, piedzīvojot grūtības, vērsties pēc palīdzības un palīdzēt tiem, kas to lūdz. Skolēniem būtu jāprot analizēt savu rīcību un tikt galā ar jaunām situācijām un negaidītiem notikumu pavērsieniem.

ISCED 3 mācību priekšmetā „likums un ekonomika“ ir ar UI saistīta prasme. Pirmajos divos tehniskā institūta (ekonomikas un tehnoloģiju sektors) mācību gados uzņēmējdarbības kompetenču apguve tiek veicināta arī ar projektu pārvaldību, ar ražošanas procesu pārvaldību, kas saistīta ar uzņēmējdarbības funkcijām, un ar nacionālo un Eiropas noteikumu ieviešanu, jo īpaši vides drošības un aizsardzības jomā. Viena no prasmēm, ko skolēniem vajadzētu apgūt, ir „atpazīt uzņēmējdarbībai raksturīgos juridiskos un ekonomiskos aspektus“.

Skolotāju izglītība un atbalsts

2016. gadā Izglītības ministrija sāks profesionālās pilnveides projektus, lai uzlabotu to skolotāju prasmes, kuri strādā vispārējās un profesionālajās vidējās izglītības otrā posma skolās un tehniskajās izglītības iestādēs saskaņā ar programmu *alternanza scuola-lavoro*. Katra skola un skolu tīkls var sākt profesionālo pilnveidi visu priekšmetu, t. sk. uzņēmējdarbības izglītības, skolotājiem, taču nav pieejama informācija par to, cik skolotāju to sākuši saistībā ar UI.

⁽²²³⁾ <http://www.federalismi.it/nv14/articolo-documento.cfm?Artid=30033>

Kipra

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālā definīcija patlaban tiek izstrādāta, un tā būs balstīta uz 2006. gada Eiropas Parlamenta un Padomes ieteikumu un pamatprincipu kopumu „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽²²⁴⁾.

Saistītā stratēģija

Kiprā nav īpašas ar uzņēmējdarbību saistītas stratēģijas.

Pašlaik tiek īstenota iniciatīva, lai izveidotu uzņēmējdarbības stratēģiju, kas būs daļa no Izglītības un kultūras ministrijas jaunās stratēģiskās sistēmas.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Uzņēmējdarbības izglītība (UI) stratēģiskajos dokumentos un īstenošanas vadlīnijās nav skaidri minēta, tomēr kopš 2010. gada tiek izstrādātas un īstenotas sākumskolas un abu vidējās izglītības posmu izglītības programmas, kas ir orientētas uz galvenajām kompetencēm, ieskaitot radošumu un inovācijas. Tajās kā daļa no izglītības inovācijām, kuras tika sāktas 2004. gadā, ir uzsvērti tādu kompetenču pilnveide, kuras ir saistītas ar uzņēmējdarbību, inovācijām un radošumu.

ISCED 1–3: jaunajā izglītības programmā, kas paredzēta *ISCED 1–3* izglītībai un kas tika ieviesta 2011./12. māc. g., uzsvars ir likts uz tādām iezīmēm, prasmēm un darba metodēm, kas kā starppriekšmetu mērķi veicina uzņēmējdarbībai raksturīgo uzvedību.

ISCED 3 (PIA): Kiprā apmēram 90–100 % PIA audzēkņu kādā no mācību posmiem apgūst uzņēmējdarbības programmu.

Mācīšanās rezultāti

Ar uzņēmējdarbības izglītību saistītu mācīšanās rezultātu nav.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Kiprā sadarbībā ar Kipras Pedagoģisko institūtu tiks organizēti izvēles, bet pielāgoti gadu ilgi semināri. Tie tiks īstenoti kā kvalifikācijas celšanas pasākumi Kipras sākumskolu, vidusskolu un tehnikumu skolotājiem, skolu direktoriem un politikas veidotājiem. Šie semināri tiks rīkoti sadarbībā ar Izglītības un kultūras ministriju un rūpniecības sektoru.

⁽²²⁴⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

Latvija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Latvijā kā nacionālā definīcija tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽²²⁵⁾ definētās galvenās kompetences — uzņēmējdarbības — apraksts.

Saistītā stratēģija

Uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģija attiecībā uz vispārējo un profesionālo izglītību ir ietverta „Izglītības attīstības pamatnostādņēs“, kuras ir izstrādājuši Izglītības un zinātnes ministrija. Tās attiecas uz 2014.–2020. gadu un aptver visas izglītības un apmācības pakāpes.

Ar UI ir saistīta arī augstākās izglītības (AI) stratēģija „Latvijas augstākās izglītības un augstskolu attīstības nacionālā koncepcija“, kuras mērķis ir izveidot ES mērogā konkurētspējīgu augstākās izglītības sistēmu. Šai stratēģijai ir četras prioritātes, un UI ir iekļauta pirmajā prioritātē par AI modernizāciju.

Galvenie mērķi

Viens no „Izglītības attīstības pamatnostādņēs“ izvirzītajiem mērķiem ir veicināt vērtībizglītībā balstītu indivīda profesionālo un sociālo prasmju attīstību dzīvei un konkurējošai darba videi. Ar uzņēmējdarbības izglītību īpaši ir saistīti šādi mērķi:

- UI kā kompetences, kas jāstiprina ar uzlabotu izglītības saturu, tālāka attīstīšana *ISCED 1–3* izglītībā;
- modulāro izglītības programmu (t. sk. vienas, kas saistīta ar „iniciatīvu un uzņēmējdarbību“) ieviešana profesionālajā izglītībā;
- pedagogu profesionālās kvalifikācijas (t. sk. uzņēmējspējas) pilnveide;
- dažādu kompetenču (t. sk. uzņēmējdarbības) apguves iespēju paplašināšana neformālajā un interešu izglītībā.

Konkrētas darbības

- Attīstīt izglītību, izglītības saturu un inovatīvus mācību rīkus, t. sk. mācīšanās rezultātu vērtēšanu, lai veicinātu jaunu kompetenču, t. sk. „uzņēmīga gara“ un uzņēmējdarbības prasmju, apguvi.
- Pilnveidot skolotāju profesionālās kompetences (t. sk. uzņēmējspējas, finansiālo, vadīšanas, IKT un svešvalodu kompetenci), lai līdz 2017. gadam tās apgūtu 50 % no tiem, kuri iesaistījušies pastāvīgā profesionālajā pilnveidē, bet līdz 2020. gadam — 80 %.
- Izplatīt vairāk informācijas par uzņēmējdarbības profesijām, attīstot resursu „Profesiju pasaule“.

⁽²²⁵⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Latvijā valsts iestāžu iesaistīšanās un ietekme uz uzņēmējdarbības izglītību ir decentralizēta. Par UI ir atbildīgas trīs valsts iestādes:

- Ekonomikas ministrija, un īpaši Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra (LIAA);
- Izglītības un zinātnes ministrija (IZM);
- Labklājības ministrija (LM).

IZM sadarbojas ar ieinteresētajām pusēm, t. sk. iesaistītajām Latvijas ministrijām un valsts aģentūrām, nacionālajām pilsoniskās sabiedrības organizācijām, Latvijas Darba devēju konfederāciju, Latvijas Studentu apvienību, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru, Finanšu un kapitāla tirgus komisiju un citām.

Pārraudzības sistēma

Pārraudzību nodrošina Izglītības un zinātnes ministrija. Saistībā ar „Izglītības attīstības pamatnostādņēm 2014.–2020. gadam” ministrijai 2017. gada 30. septembrī ir jāiesniedz starpposma ziņojums Ministru kabinetam. Galīgais ziņojums ir jāiesniedz 2021. gada 30. septembrī.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

ISCED 1–2 izglītībā uzņēmējdarbības izglītība galvenokārt ir integrēta obligātajā sociālo zinību priekšmetā, bet ar uzņēmējdarbību saistītas tēmas var tikt mācītas arī tādos priekšmetos kā vietējā ekonomika un tehnoloģijas, matemātika, fizika, ķīmija, bioloģija un vizuālā māksla. Obligātās izglītības ietvaros vienu stundu nedēļā, ko sauc par „klases stundu” jeb „audzināšanu”, vada klases audzinātājs. Tā ir veltīta diskusijai par dažādām tēmām, piemēram, par karjeras atbalstu, UI, pilsonisko līdzdalību utt.

Uzņēmējdarbības izglītībai var būt veltīti arī izvēles priekšmeti. Piemēram, *ISCED 3* izglītībā UI ir viens no galvenajiem jautājumiem ekonomikas priekšmetā 10.–12. klasei.

Vispārīzglītojošās izglītības iestādes var izstrādāt un pēc akreditācijas īstenot pašas savus mācību priekšmeta standartus ar UI saistītajos priekšmetos, piemēram, „uzņēmējdarbības pamatos”, „uzņēmējdarbībā” u. c.

Mācīšanās rezultāti

ISCED 1–2 izglītībā UI mācīšanās rezultāti parasti ir saistīti ar izpratni par uzņēmējdarbību. Galvenie rezultāti ir zināšanas par uzņēmēju lomu sabiedrībā un izpratne par labam uzņēmējam raksturīgajām iezīmēm. Starp mērķiem ir arī dažas uzņēmējdarbībai vajadzīgas prasmes, piemēram, kopīgs darbs, sadarbība, vienkāršu plānu veidošana u. c.

ISCED 3 izglītībā un skolā īstenotā SPIA mācīšanās rezultāti ir saistīti ar zināšanām par ekonomiku un komerciju un dažām sekmīgai uzņēmējdarbībai nepieciešamām prasmēm.

Sociālo zinību priekšmetā 1.–9. klasei uzņēmējdarbība ir integrēta un visas diskusijas un mācību tēmas ir saskaņotas un liecina par pāreju no vienas izglītības pakāpes uz nākamo.

Prasība uzņemšanai SPIA modulī „Iniciatīva un uzņēmējdarbība” ir pabeigta *ISCED 1–2* izglītība, ieskaitot apgūtu obligāto mācību priekšmetu „sociālās zinības”, kurā ir ietverta uzņēmējdarbības izglītība. Vēl viena prasība ir mācību turpināšana, lai iegūtu *ISCED 3* izglītību, kur ekonomika tiek piedāvāta kā mācību priekšmets.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Uzņēmējdarbības izglītība ir obligāta tēma topošo sākumskolas un vispārējās vidējās izglītības skolotāju sākotnējā apmācībā. PPP ir pieejama visiem skolotājiem visās izglītības pakāpēs.

Skolotāju profesionālo kompetenču pilnveidi atbalsta vairākas valsts un privātās iestādes. Starp tām ir Izglītības un zinātnes ministrija, reģionālās izglītības pārvaldes, Valsts izglītības attīstības aģentūra, Investīciju un attīstības aģentūra, augstākās izglītības iestādes, *Junior Achievement Latvia* u. c., kas piedāvā atbalstu atbilstoši savai misijai un uzdevumiem.

Eiropas finansējumu, kas piešķirts skolotājiem un *ISCED 2* un *ISCED 3* skolēniem paredzētu UI pasākumu īstenošanai, pārvalda Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra (2009.–2015. g.). Šī aģentūra *ISCED 2* un *3* skolēniem un viņu skolotājiem organizē seminārus un darbseminārus par UI jautājumiem.

Līdz šim brīdim darbība ir bijusi sadrumstalota, taču Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2014.–2020. gadam ir izvirzīti mērķi saistībā ar PPP uzņēmējdarbības izglītības, finanšpratības, vadīšanas, IKT un svešvalodu ziņā. Ir izvirzīti īpaši mērķi palielināt apmācīto skolotāju skaitu līdz 50 % 2017. gadā un līdz 80 % 2020. gadā.

Lietuva

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā Lietuvā tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽²²⁶⁾ lietotais uzņēmējdarbības kompetences apraksts.

Saistītā stratēģija

Lietuvā nav īpašas uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģijas, taču tā ir skaidri ietverta Lietuvas uzņēmējdarbības rīcības plānā 2014.–2020. gadam⁽²²⁷⁾. Šī stratēģija attiecas uz visām izglītības pakāpēm, ieskaitot pirmsskolas, sākumskolas, pamatskolas, vidējo, profesionālo, koledžas, universitātes un pieaugušo izglītību. Šī stratēģija ir balstīta uz iepriekšējo īpašo Ekonomikas pratības un uzņēmējdarbības izglītības stratēģiju⁽²²⁸⁾, kas tika īstenota no 2004. līdz 2012. gadam.

Galvenie mērķi

Galvenais mērķis ir celt uzņēmējdarbības līmeni, un tas precīzi atspoguļo Eiropas „Uzņēmējdarbības rīcības plāna 2020“⁽²²⁹⁾ mērķus un trīs apakšmērķus:

- izveidot saskanīgu un pastāvīgu uzņēmējdarbības izglītības sistēmu;
- izveidot jaunuzņēmumiem un attīstībai labvēlīgu vidi;
- veicināt uzņēmējdarbību, nodrošinot uzņēmumiem publisko pakalpojumu pieejamību, izdalot konkrētas mērķgrupas (jaunieši, sievietes), sekmējot jaunuzņēmumu veidošanu un sociālo uzņēmējdarbību, atbalstot uzņēmējdarbību reģionos un veidojot pozitīvu uzņēmēju tēlu.

Konkrētas darbības

Saskaņā ar 1.1. punktu „izveidot saskanīgu un pastāvīgu uzņēmējdarbības izglītības sistēmu“ ir paredzētas šādas konkrētas darbības:

- 1.1.1. nodrošināt, lai uzņēmējdarbības un finanšpratības izglītība tiktu integrēta pirmsskolas un sākumskolas izglītības programmā;
- 1.1.2. nodrošināt skolēniem iespēju vismaz vienu reizi obligātās izglītības ieguves laikā gūt praktisku pieredzi uzņēmējdarbībā, piemēram, vadot skolēnu mācību uzņēmumu, gūstot darba pieredzi uzņēmējdarbības apmācības uzņēmumā vai uzņemoties atbildību par projektu uzņēmumā vai sociālajā uzņēmumā;
- 1.1.3. lai attīstītu skolēnu praktisko pieredzi profesionālajā apmācībā, skolēni bez obligātās mācību prakses var iziet papildu praksi un noslēgt divpusēju apmācības līgumu starp skolēnu un iestādi;
- 1.1.4. veicināt praksi darbavietā atbilstoši profesijai; stiprināt sadarbību ar sociālajiem partneriem;

⁽²²⁶⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽²²⁷⁾ http://www.ukmin.lt/uploads/documents/Verslumo_veiksmu_planas_2014-2020_1.pdf

⁽²²⁸⁾ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=235714andp_query=andp_tr2=

⁽²²⁹⁾ http://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/action-plan/index_en.htm

1.1.5. īstenot pasākumus, lai sekmētu vispārīzglītojošo skolu un nevalstisko organizāciju sadarbību un tā atbalstītu uzņēmējdarbību un skolēnu iesaistīšanos brīvprātīgajā darbā;

1.1.6. uzlabot vispārīzglītojošo un profesionālo skolu skolotāju un augstskolu prakses vadītāju UI kompetenci;

1.1.7. sekmēt radošas bērnu un jauniešu iniciatīvas.

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

- Valdība: Ekonomikas ministrija, Izglītības un zinātnes ministrija, Sociālā nodrošinājuma un darba ministrija, Kultūras ministrija, Lauksaimniecības ministrija, Satiksmes ministrija.
- Citi: uzņēmumi, nevalstiskās organizācijas.
- Izglītības iestādes, piemēram, profesionālās izglītības skolas.

Pārraudzības sistēma

Pārraudzības sistēma ir paredzēta „Lietuvas uzņēmējdarbības rīcības plānā“.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Uzņēmējdarbība ir viena no galvenajām kompetencēm, kas ir jāapgūst formālajā izglītībā. Uzņēmējdarbības izglītība ir starppriekšmetu mērķis visās izglītības pakāpēs, un to īsteno saskaņā ar Valsts ekonomikas un uzņēmējdarbības programmu pamatskolas izglītībai. Tā ir balstīta uz galvenajām kompetencēm, t. sk. uzņēmējdarbību, saziņu, mācīšanos mācīties un pilsonisko izglītību. Šī programma sniedz iespējas mācībām dažādos veidos, piemēram, veidojot mācību uzņēmumus un īstenojot uzņēmējdarbības konkursus.

Vidējā izglītībā (1.–12. klasē) UI tiek aplūkota dažādās jomās saskaņā ar integrētu UI programmu, kura ļauj apgūt zināšanas, prasmes un spējas. To var paplašināt, ietverot arī dažādus ārpuskolas pasākumus. *ISCED 2* izglītībā UI ir iekļauta atsevišķā obligātajā mācību priekšmetā „ekonomika un UI“ formālās izglītības programmā (34 stundas 9.–10. klasē). *ISCED 3* izglītībā 11.–12. klasē ekonomikas apguve nav obligāta un skolas piedāvā tādas programmas kā „skolēnu uzņēmumi“, „ekonomika un uzņēmējdarbība“, „uzņēmējdarbība un pārvaldība“ u. c. Skolēni var izvēlēties kādu no piedāvātajām iespējām.

Mācīšanās rezultāti

Nacionālajā ekonomikas un uzņēmējdarbības programmā ir noteikti skolēnu zināšanu, izpratnes un prasmju līmeņa rādītāji. Tie skolotājam palīdz novērot, vispārināt un konstatēt skolēnu individuālo sniegumu un diferencēt uzdevumus. Ir aprakstīts apmierinošs, standarta un augstākais apguves līmenis. Līmeņa rādītāji ir nevis kvantitatīvi, bet kvalitatīvi, un to mērķis ir ne vien novērtēt skolēnu sekmju līmeni (vadoties pēc punktiem), bet arī palīdzēt skolotājiem novērtēt katra skolēna prasmes un plānot, kā tās attīstīt, lai uzlabotu mācību rezultātus.

Piemēram, *ISCED 2* obligātās programmas⁽²³⁰⁾ beigās skolēniem, kas ir apguvuši pamatlīmeni, vajadzētu spēt:

- novērtēt savu lomu uzņēmējdarbības vidē un izskaidrot uzņēmējdarbības nozīmību;
- būt atbildīgiem, uzņemties iniciatīvu, izvirzīt mērķus un novērtēt citu cilvēku pūles.

Skolotāju izglītība un atbalsts

2010. gadā Lietuvā tika apstiprināti Skolotāju apmācības noteikumi⁽²³¹⁾, kuros uzņēmējdarbības izglītība nav uzsvērta, tomēr Lietuvas Pedagoģisko zinātņu universitātē sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā ir iespēja apgūt ar ekonomiku un uzņēmējdarbību saistītus moduljus.

Lietuvas Pedagoģisko zinātņu universitāte nodrošina PPP iespējas vispārējās vidējās izglītības un skolā īstenotas SPIA skolotājiem, kuri māca ekonomiku un uzņēmējdarbību.

⁽²³⁰⁾ Vispārējās pamatskolas izglītības sociālās izglītības programmas mācīšanās rezultāti:
http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/ugdymo-programos/6_Socialinis-ugdymas.pdf. Vispārējās vidējās izglītības pirmā un otrā posma izglītības programmas mācīšanās rezultāti:
http://www.upc.smm.lt/suzinokime/bp/2011/Socialinis_ugdymas_5_priedas.pdf.

⁽²³¹⁾ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=425048

Luksemburga

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās uzņēmējdarbības izglītības (UI) definīcijas nav.

Luksemburgā uzņēmējdarbība ir atzīta par attīstāmu starpnozaru prasmi.

Saistītā stratēģija

Pašlaik Luksemburgā nav ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas nacionālās stratēģijas.

Junior Achievement projektu „Jaunie uzņēmēji” (*Jonk Entrepreneuren*)⁽²³²⁾ daļēji finansē Luksemburgas valdība, tā atbalstot UI skolās. Valdē ir pārstāvēta Ekonomikas ministrija, Izglītības, bērnu un jaunatnes ministrija un (Luksemburgas premjerministra) Valsts ministrija.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Luksemburgas valdības Izglītības, bērnu un jaunatnes ministrija piedalās Eiropas *Erasmus+* finansētajā politikas eksperimentā „Jauniešu starts — uzņēmējdarbības izaicinājumi”⁽²³³⁾, kas ir viena no galvenajām iniciatīvām, kas atbalsta praktiskas uzņēmējdarbības pieredzes iekļaušanu obligātajā izglītībā. Uzņēmējdarbības izglītība var būt iekļauta valodās *ISCED 1* izglītībā un vairākos *ISCED 2* mācību priekšmetos. Tas ir atkarīgs no tā, vai skolotāji vēlas integrēt ar UI saistītu saturu savās mācību stundās. *ISCED 3* izglītībā UI ir obligāta ekonomikas un komerczinību apguvējiem tehniskajās vidusskolās un fakultatīva visiem pārējiem tehnisko un vispārizglītojošo vidusskolu skolēniem. Skolā īstenotā SPIA uzņēmējdarbības izglītība ir obligāta ekonomikas, komerczinību un administrācijas audzēkņiem, bet visiem pārējiem fakultatīva.

Mācīšanās rezultāti

Daži UI mācīšanās rezultāti, piemēram, plānošana vai finanšpratība, ir integrēti dažādu vidējās izglītības otrā posma mācību priekšmetu programmās, tomēr tie nav definēti kā UI mācīšanās rezultāti. Kopīgais darbs galvenokārt tiek izmantots kā pedagoģiskā metode. Finanšpratība gandrīz vienmēr tiek mācīta kā īpašs mācību priekšmets.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Patlaban UI profesionālo kompetenču pilnveide lielākoties ir atkarīga no skolotāju motivācijas. Uzņēmējdarbības izglītība nav obligāts mācību priekšmets nevienas izglītības pakāpes skolotājiem. PPP kursi ir izveidoti tikai skolā īstenotās SPIA ekonomikas un saziņas skolotājiem.

⁽²³²⁾ <http://jonk-entrepreneuren.lu/>

⁽²³³⁾ www.youthstartproject.eu

Ungārija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā Ungārijas valsts izglītības satura pamatā⁽²³⁴⁾ ir atsauce uz uzņēmējdarbības kompetences aprakstu, kas formulēts Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽²³⁵⁾. Tā ir raksturota šādi: „Atbilstošās zināšanas ietver spēju saskatīt un izprast iespējas un grūtības, kas saistītas ar privāto un profesionālo dzīvi vai uzņēmējdarbību, kā arī vispārēju izpratni par to, kā funkcionē ekonomika, un pašapziņu pieeju finansēm. Individīdam ir jāpārzina finansiālie un juridiskie nosacījumi, pie kuriem darbojas uzņēmums. Tas ietver tādas prasmes kā plānošana, pārvaldīšana, vadīšana, deleģēšana, analizēšana, sazināšanās, spriestspēja, pieredzes izvērtēšana, riska analizēšana un uzņemšanās, prasme strādāt individuāli un grupā, kā arī ētiska uzvedība. Pozitīvu attieksmi raksturo patstāvība, radošums un inovācijas, motivācija sasniegt mērķus un izturība personiskajā un sabiedriskajā dzīvē, kā arī darbā.“

Saistītā stratēģija

Nacionālās uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģijas pašlaik nav. Atsauces uz UI ir ietvertas trīs plašākās stratēģijās — Ungārijas Mūžizglītības stratēģijā 2014.–2020. gadam⁽²³⁶⁾, Nacionālajā jaunatnes stratēģijā 2009.–2024. gadam⁽²³⁷⁾ un Nacionālajā pētniecības, attīstības un inovāciju stratēģijā 2013.–2020. gadam⁽²³⁸⁾.

Svarīgākā no tām ir Ungārijas Mūžizglītības stratēģija, kas skaidri aicina pilnveidot uzņēmējdarbības prasmes visās izglītības pakāpēs.

Galvenie mērķi

- Uzlabot pamatprasmju un galveno kompetenču, t. sk. UI, mācīšanu.
- Uzsvērt plašākas prasmes kā vienu no faktoriem, kas veicina skolu pametušo jauniešu atgriešanos izglītības sistēmā (norādīta saistība ar tādām uzņēmējdarbības prasmēm kā problēmu risināšana un pārrunu vešana).
- Vairāk uzsvērt horizontālās prasmes, lai nodrošinātu pieaugušo izglītības atbilstību darba tirgus vajadzībām.
- Izmantot kompetenču mācību rezultātus.

Konkrētas darbības

Stratēģijas īstenošanas rīcības plāns tiek izstrādāts.

Nacionālajā jaunatnes stratēģijā 2009.–2024. gadam⁽²³⁹⁾ atsauce uz UI ir saistīta ar jauniešiem vispār, nevis ar konkrētu izglītības pakāpi. Tās nolūks ir panākt, lai jaunieši kļūtu „pašpietiekami,

⁽²³⁴⁾ https://www.ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf

⁽²³⁵⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽²³⁶⁾ <http://www.kormany.hu/download/7/fe/20000/Egész%20életen%20át%20tartó%20tanulás.pdf>

⁽²³⁷⁾ http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Youth/Hungary/Hungary_National_Youth_Strategy.pdf

⁽²³⁸⁾ http://www.kormany.hu/download/5/ef/e0000/Nemzeti_KFI_strat%C3%A9gia.pdf

⁽²³⁹⁾ http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Youth/Hungary/Hungary_National_Youth_Strategy.pdf

elastīgi attieksmē pret dzīvi, sāktu karjeru, īstenotu inovatīvas idejas un tā veicinātu sabiedrības ekonomisko un sociālo attīstību un kļūtu par uzņēmējiem". Turklāt, lai viņi varētu „izmantot izglītības un ikdienējās mācīšanās iespējas, starp jauniešiem būtu jāveicina uzņēmējdarbībai raksturīgā domāšana". Tiek pārraudzīti tādi plaši rādītāji kā jauniešu bezdarbs un dalība sabiedriskajos pasākumos. Viens no rādītājiem ir saistīts tieši ar jaunuzņēmumiem: „jauno uzņēmēju proporcija no visiem jauniešiem, kuri nav studenti vai pensionāri“.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Uzņēmējdarbības izglītība ir starppriekšmetu tēma *ISCED 1–3* izglītībā, ieskaitot skolā īstenotu SPIA.

Ungārijas valsts izglītības satura pamatā un attiecīgajās izglītības satura vadlīnijās tā ir aprakstīta diezgan sarežģītā veidā. Tā ir viena no galvenajām kompetencēm, kas būtu jāaplūko visu mācību priekšmetu jomās. Valsts izglītības satura pamatā ir definēti arī 12 starppriekšmetu mērķi, no kuriem trīs ir saistīti ar uzņēmējdarbības izglītību:

- atbildības uzņemšanās par citiem, brīvprātīgais darbs;
- karjeras atbalsts;
- finanšpratības un monetārās prasmes attīstīšana.

Mērķi un aspekti atšķiras atkarībā no vecuma grupas un mācību priekšmeta jomas, piemēram, *STEM* priekšmetos (t. i., dabaszinātnes, tehnoloģijas, ekonomika un matemātika) vairāk tiek uzsvērts radošums, plānošana, analīze, riska un tendenču izvērtēšana, kā arī projekta darba pārvaldīšana. Savukārt ģeogrāfijā vai vēsturē uzmanība tiek pievērsta finansiālo un juridisko terminu un konteksta izpratnei, vispārējiem uzņēmējdarbības principiem un ētikai. Izglītības programmā ietilpst arī noteikts brīvprātīgās prakses periods.

Mācīšanās rezultāti

Uzņēmējdarbības mācīšanās rezultāti nav definēti.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Valsts izglītības satura pamatā uzņēmējdarbības izglītība tiek traktēta kā visaptverošs izglītības mērķis un pilnveides uzdevums. Ir rekomendētas plašas pedagoģiskās pieejas (piemēram, individuālā pilnveide un aktīvā mācīšanās), bet nav sniegtas tiešas vadlīnijas ne par vienu galveno kompetenci vai pilnveides uzdevumu.

Attiecībā uz UI integrēšanu sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā pastāv institucionālā autonomija.

Ungārijas Nacionālais profesionālās un pieaugušo izglītības institūts visiem skolā īstenotas SPIA skolotājiem piedāvā PPP kursu par uzņēmējdarbības mācīšanu.

Malta

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Maltā uzņēmējdarbības izglītības (UI) definīcija, ko izmanto lielākā daļa ieinteresēto pušu, ir ietverta valsts izglītības satura vadlīnijās:

„Uzņēmējdarbība ļauj bērniem un jauniešiem attīstīt dzīvei nepieciešamās prasmes, tikt galā ar nenoteiktību, reaģēt uz pārmaiņām un būt radošiem. Uzņēmējdarbības sociālās prasmes ietver sociālās prasmes un uzņēmējdarbībai nepieciešamo attieksmi; uzņēmējdarbības praktiskās prasmes ir orientētas uz tādu uzņēmējdarbības prasmju attīstīšanu kā biznesa plāna izveidošana. Uzņēmējdarbības uzvedības elementi (zinātkāre, patstāvība, radošums, iniciatīva un komandas gars) tiek iekļauti un stiprināti, integrējot izglītības programmā uzņēmējdarbības programmas, projektus un pasākumus⁽²⁴⁰⁾.

Saistītā stratēģija

Īpašas UI stratēģijas Maltā nav, un tā nav aplūkota arī plašākā valdības stratēģijā, taču tā ir iekļauta nacionālajās izglītības satura vadlīnijās.

Nacionālās izglītības satura vadlīnijas tika pieņemtas 2012. gadā, un tās aptver sākumskolas izglītību un abus vidējās izglītības posmus (*ISCED 1–3*). Par tām ir atbildīga Izglītības un nodarbinātības ministrija, bet to izstrādes laikā notika plašas konsultācijas⁽²⁴¹⁾ ar vairākām citām pusēm, piemēram, arodbiedrībām, atzītām iestādēm, politiskajām partijām, skolotājiem, skolēniem un vecākiem.

Galvenie mērķi

Nacionālās izglītības satura vadlīnijas ierosina īstenot visas skolas pieeju. Tai vajadzētu veicināt radošu gaisotni, kas nepieciešama, lai attīstītu „saziņu, daudzpusīgu domāšanu, oriģinalitāti, emocionālo attīstību, līderību, vērtīgumu, intuīciju, kritisko domāšanu, problēmu risināšanu, uzņēmējdarbībai raksturīgo domāšanu un atvērtību kultūras dažādībai un pašizpaušmei“⁽²⁴²⁾. Vadlīniju īstenošana ir saistīta arī ar vidusskolas sertifikātu un profilu⁽²⁴³⁾, kurā tiek dokumentēta skolēnu formālā un neformālā izglītība.

Sākot ar 2016./17. mācību gadu, uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās rezultāti būs skaidri paredzēti visu obligāto un izvēles priekšmetu izglītības programmā (*ISCED 1, 2 un 3*, t. sk. skolā īstenotā SPIA). Tas izpaudīsies kā centralizētas rekomendācijas šajos oficiālajos dokumentos. To īstenošana notiks vairāku gadu garumā, lai UI katrā izglītības pakāpē tiktu integrēta pakāpeniski.

⁽²⁴⁰⁾ <https://curriculum.gov.mt/en/Resources/The-NCF/Pages/default.aspx> (sk. 38. lpp.).

⁽²⁴¹⁾ Plašāku informāciju par konsultācijas procesu sk.:
<http://curriculum.gov.mt/en/Resources/The-NCF/Pages/default.aspx#Consultation> un
http://curriculum.gov.mt/en/Resources/The-NCF/Documents/Consult_Docs/Analysis%20of%20Feedback_Entities.pdf.

⁽²⁴²⁾ <https://curriculum.gov.mt/en/Resources/The-NCF/Pages/default.aspx> (sk. 38. lpp.).

⁽²⁴³⁾ <http://skola.edu.mt/wp-content/uploads/2012/11/handbookweb.pdf>
<http://weavefx.com/smboys/wp-content/uploads/2015/06/SSCP-circular-to-parents.pdf>

Konkrētas darbības

- Sniegt karjeras atbalstu par starppriekšmetu tēmu „Izglītība uzņēmējdarbībai, radošumam un inovācijām”.
- UI mērķi *ISCED 1* — skolēniem jāprot novērtēt tos procesus, kas noved pie jaunu ideju radīšanas un īstenošanas; izprast un pilnveidot spēju domāt, radīt un novērtēt jaunus produktus, kas gan pašiem, gan citiem palīdz pielāgoties izmaiņām sabiedrībā; piedzīvot riska uzņemšanos, plānošanu, neatlaidību un iztēles lietošanu produktu radīšanā; panākt pašpaļāvību, spēju būt produktīviem un noderīgiem sev, draugiem, klasei un skolai ⁽²⁴⁴⁾.
- UI mērķi *ISCED 2–3* — skolēniem jāspēj prognozēt pārmaiņas, tās iniciēt un tikt ar tām galā; pilnveidot organizatoriskās prasmes; attīstīt prasmes, kas nepieciešamas grupas izaugsmei, riska novērtēšanai un konfliktu risināšanai ⁽²⁴⁵⁾.

Pārraudzības sistēma

Līdz 2014./15. māc. g. UI kā starppriekšmetu tēmas integrācija netika pārraudzīta vai vērtēta, bet to ir plānots sākt no 2016./17. māc. g., iedibinot mācīšanās rezultātu sistēmu un mācīšanās un vērtēšanas programmas.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Uzņēmējdarbības izglītību rekomendē centrālās pārvaldes iestādes, un izglītības programmā tiešas norādes uz to būs iekļautas, sākot ar 2016./17. mācību gadu. UI ir viena no starppriekšmetu tēmām, kas ir definēta valsts izglītības satura norādēs visām sākumskolām un vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolām (*ISCED 1–3*). Pašlaik tiek izstrādāta mācīšanās rezultātu sistēma, kas būs balstīta uz valsts izglītības satura norādēs paustajiem ierosinājumiem un dziļāk un detalizētāk attīstīs UI kā starppriekšmetu tēmu, definējot tās īpašos mācīšanās rezultātus. Vienlaikus katram *ISCED 1, 2* un *3* mācību priekšmetam tiek izstrādāta mācību un vērtēšanas programma, kas paredz mācīšanās rezultātu sistēmā definēto īpašo UI mērķu skaidru integrāciju visos mācību priekšmetos visās izglītības pakāpēs.

UI kā starppriekšmetu tēmas vispārējie mērķi ir iemācīt skolēniem tādu attieksmi, zināšanas un spējas, lai viņi spētu darboties kā uzņēmēji un apgūtu prasmes, kuras veicinās viņu nodarbināmību visas dzīves garumā strauji mainīgajā komerciālajā, ekonomiskajā un sociālajā vidē. Tas nozīmē arī kļūt par uzņēmīgiem pilsoņiem citās, ar rūpniecību vai nodarbinātību nesaistītās, jomās. Lai sasniegtu šos mērķus, ir jāattīsta sociālās personiskās un saskarsmes prasmes, kas nepieciešamas uzņēmējam, un jāveicina arī uzņēmējdarbības zināšanas un izpratne, kas ir nepieciešamas, lai veiktu uzņēmējdarbību, kā arī jāizveido uzņēmējam raksturīgā domāšana, kas ir gan radoša, gan inovatīva.

Mācīšanās rezultāti

Pašlaik tiek izstrādāta mācīšanās rezultātu sistēma. Katram no 48 mācību priekšmetiem, kas tiek mācīti *ISCED 1, 2* un *3* izglītībā, tiek veidota mācību un vērtēšanas programma, kurā ir formulēti katrā priekšmetā un katrā izglītības pakāpē sasniedzamie UI mācīšanās rezultāti. Šīs programmas

⁽²⁴⁴⁾ NCF, 2012, 52. lpp.

⁽²⁴⁵⁾ NCF, 2012, 59. lpp.

nodrošinās pakāpenisku vispārējo UI mācīšanās rezultātu attīstību visā obligātās izglītības periodā un katrā mācību priekšmetā.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Patlaban centralizētu rekomendāciju vai vadlīniju par skolotāju izglītību un atbalstu uzņēmējdarbības izglītības jomā nav, bet tās tiek veidotas kā daļa no mācīšanās rezultātu sistēmas un tiks pieņemtas 2016./17. mācību gadā.

Nekādi ar UI saistīti PPP pasākumi Maltas Universitātes nodrošinātajās oficiālajās pirmsdiploma vai pēcdiploma izglītības programmās nav iekļauti, un tā ir vienīgā iestāde, kur šajā pakāpē var iegūt skolotāja kvalifikāciju. Iespējams, ka *Junior Achievement — Young Enterprise (JA — YE) Malta* tiks uzaicināta sniegt PPP pasākumus pedagoģijas speciālistiem, lai viņi iepazītos ar *JA — YE Malta* piedāvātajām izglītības programmām, kā arī ar metodēm, kā īstenot UI pasākumus klasē.

Nīderlande

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nīderlandē tiek izmantota definīcija, kuru izstrādājusi Eiropas Komisijas Tematiskā darba grupa uzņēmējdarbības izglītības (UI) jautājumos:

„Uzņēmējdarbības izglītība ir saistīta ar izglītības ieguvēju prasmju un domāšanas pilnveidi, lai viņi spētu pārvērst radošas idejas uzņēmējdarbībā. Tā ir viena no galvenajām kompetencēm, kas attiecas uz visiem izglītības ieguvējiem; tā sekmē personisko attīstību, aktīvu pilsonisko nostāju, sociālo iekļautību un nodarbināmību. Tā ir svarīga visā mūžizglītības procesā, visās mācību disciplīnās un visu veidu izglītībā un apmācībā (formālajā, neformālajā un ikdienējā), kas veicina uzņēmējdarbības garu jeb attieksmi ar komerciālu mērķi vai bez tā.“⁽²⁴⁶⁾

Izglītības ministrijas ekspertu definīcija:

„Uzņēmējdarbība ir saistīta ar cilvēka spēju pārvērst idejas darbībā. Tā ietver radošumu, inovācijas, riska uzņemšanos un spēju sasniegt mērķus. Uzņēmējdarbība paredz spēju saskatīt iespējas un tās izmantot, izrādīt iniciatīvu, būt proaktīviem un radošiem un risināt problēmas; tā ietver arī neatlaidību, grupas darbu un saziņu, kā arī kultūras un morāles izpratni.“

Saistītā stratēģija

Nīderlandē pašlaik nav ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas nacionālās stratēģijas.

Līdz 2012. gadam UI saņēma stratēģisku atbalstu, ko pārraudzīja flāmu ministrijas, kas atbildīgas par ekonomiku, izglītību, kultūru un zinātni, lauksaimniecību, dabu un pārtikas kvalitāti. 2005. gadā tās sāka partnerības programmu *Leren Ondernemen* UI veicināšanai, savukārt no 2007. līdz 2012. gadam tika īstenota Izglītības un uzņēmējdarbības rīcības programma⁽²⁴⁷⁾. Tas bija nacionāls subsidēšanas mehānisms, kas atbalstīja tās izglītības iestādes, kuras savā politikā un organizācijā integrēja UI, lai palielinātu to skolēnu skaitu, kam ir uzņēmējdarbībai nepieciešamā domāšana un uzvedība. Rīcības plāna ietekmē izglītības jomā notika pārmaiņas, un tagad uzņēmējdarbībai tiek pievērsta lielāka uzmanība. Uzņēmējdarbība izglītībā ir nostiprinājusies, un to īsteno aizvien vairāk iestāžu; tas bija viens no šīs programmas mērķiem.

Nīderlandē tiek īstenota plašāka — ar uzņēmējdarbību un inovācijām saistīta — stratēģija⁽²⁴⁸⁾, un nepieciešamība uzlabot izglītību un apmācību tiek risināta, pastiprinot sadarbību starp izglītības un uzņēmējdarbības sektoru un veidojot saiknes ar iepriekšējiem un pašreizējiem UI pasākumiem.

⁽²⁴⁶⁾ http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/archive/documents/entrepreneurship-report-2014_en.pdf

⁽²⁴⁷⁾ http://www.onderwijsonderneemt.nl/english/action_programme_education_and_entrepreneurship

⁽²⁴⁸⁾ <https://www.government.nl/topics/entrepreneurship-and-innovation/contents/investing-in-top-sectors>

Izglītības programma

Nīderlandē skolas ir autonomas. Lai gan nacionālās stratēģijas nav, daudzas skolas pievērš uzmanību UI, un tās var pašas izlemt, vai un kā to īstenot.

Integrācija izglītības programmā

Sākumskolas izglītības un abu vidējās izglītības posmu izglītības programmā uzņēmējdarbības izglītība nav tieši minēta, taču skolas var izmantot tādas uzņēmējdarbības programmas kā *Jong Ondernemen* ⁽²⁴⁹⁾, ko finansē flāmu valdība, lai tās tiktu īstenotas sākumskolas izglītībā, abos vidējās izglītības posmos, SPIA un augstākajā izglītībā ⁽²⁵⁰⁾. Sākumskolā galvenokārt tiek uzsvērtā „uzņēmējiem raksturīgā uzvedība”: tiek veicināta uzņēmība, radošums, uz risinājumiem orientēta domāšana (problēmu risināšana), komerciālā jeb ekonomiskā domāšana un rīcība, sociālo prasmju pilnveide. Bērni tiek mudināti attīstīt iniciatīvu īstermiņa (dažas nedēļas vai mēnešus ilgus) projektos.

Vispārējā vidējā izglītībā (*HAVO* un *VWO*) uzņēmējdarbības komponentes ir iekļautas izglītības programmā, jo īpaši priekšmetā „ekonomika un sabiedrība”. Dažas skolas specializējas uzņēmējdarbībā un ir iesaistījušās uzņēmēju skolu (*Entreprenasium*) tīklā ⁽²⁵¹⁾, kur skolotāji un skolēni kopā vada skolu, vai tehnoloģiju uzņēmēju skolu tīklā ⁽²⁵²⁾, kur (tehniskās) zinātnes bieži tiek kombinētas ar inovatīvu uzņēmējdarbību, piemēram, strādājot ar ārējiem klientiem.

2015. gadā *VMBO* izmēģina jaunu eksāmenu programmu „Ekonomika un pārvaldība” (uzņēmējdarbība), kurā ir lielāks uzsvars uz uzņēmējdarbības prasmēm nekā iepriekš. Dažādas skolas sadarbojas ar PIA koledžām (*ROC*) un PIA lauksaimniecības koledžām (*AOC*), lai nodrošinātu nepārtrauktu uzņēmējdarbības apgūšanu.

Skolā īstenotā SPIA Uzņēmējdarbības sertifikāts paredz uzņēmējdarbībai nepieciešamo iezīmju attīstīšanu, ieskaitot zināšanu un prasmju apguvi par uzņēmuma izveidošanu un vadīšanu. Šis sertifikāts tiek izsniegts vidējās profesionālās izglītības (*MBO*) audzēkņiem visos sektoros, un tas ļauj viņiem attīstīt uzņēmējdarbības prasmes un pamatīgi sagatavoties kļūšanai par uzņēmēju. Skolā īstenotā SPIA ir arī tādas kvalifikācijas, kas orientējas uz uzņēmējdarbību, piemēram, apmācība „mazumtirdzniecības uzņēmējdarbībā” un „ēdināšanas un ceptuvju uzņēmējdarbībā”. Tā ir īpaša apmācība, kas izglīto jauniešus, lai viņi kļūtu par uzņēmējiem. Apmācību PIA veido kvalifikācijas un viens vai vairāki izvēles elementi (*keuzedelen*). Līdz ar šo izvēles daļu ieviešanu gandrīz visi PIA audzēkņi mācību laikā var izvēlēties UI apguvi.

⁽²⁴⁹⁾ www.jongondernemen.nl

⁽²⁵⁰⁾ <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2013/06/10/ondernemen-kun-je-niet-vroeg-genoeg-leren.html>

⁽²⁵¹⁾ www.entreprenasium.nl

⁽²⁵²⁾ www.technasium.nl

Mācīšanās rezultāti

Konkrēti mācīšanās rezultāti nav minēti, jo sākumskolas izglītībai un abiem vidējās izglītības posmiem nacionālā stratēģija nav pieņemta. Tas, kas audzēkņiem jāzina skolā īstenotā SPIA, ir norādīts kvalifikācijas aprakstā.

Flāmu kvalifikāciju struktūrā darba devēju, darba ņēmēju un izglītības iestāžu pārstāvji kopīgi formulē kvalifikāciju dosjē ⁽²⁵³⁾. Tajos ir norādīts, ko topošajam profesionālim vajadzētu zināt vai spēt pēc eksāmenu nokārtošanas. Nacionālajā kvalifikāciju struktūrā, kas attiecas uz PIA, ir atsauces uz Eiropas Kvalifikāciju ietvaru (EQF). Tas garantē, ka pēc absolvēšanas audzēkņiem visā valstī būs vienādas prasmes.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Nīderlandē pedagoģiskās izglītības iestādes ir autonomas un uzņēmējdarbības tēma tām nav jāaplūko.

„Uzņēmīgais skolotājs“ (*De ondernemende docent*) ir divgadīgs projekts, ko organizē Nīderlandes Uzņēmējdarbības aģentūra (*Rijksdienst voor Ondernemend Nederland*). Tā nolūks ir mudināt sākumskolas skolotāju apmācības koledžas informēt gan skolēnus, gan skolotājus par uzņēmējdarbībai nepieciešamo uzvedību. Šis projekts beidzās 2015. gada decembrī. Tā rezultātā dažas sākumskolas skolotāju apmācības koledžas nolēma turpināt darbu pie uzņēmējdarbības izglītības iekļaušanas savā izglītības programmā un organizācijā.

Projekts „Edisons“ ⁽²⁵⁴⁾, kuru kopš 2013. gada līdzfinansē ES mūžizglītības programma, ir saistīts ar uzņēmējdarbības iekļaušanu profesionālajā izglītībā un apmācībā. Tajā sadarbojas partneri no sešām valstīm (Nīderlande, Īrija, Spānija, Itālija, Austrija un Apvienotā Karaliste). Jau ir izstrādāta PIA skolotāju atbalsta programma viņu uzņēmējdarbības prasmju attīstīšanai. Nīderlandes PIA koledžu asociācija (*MBO Raad*) kopā ar *Alfa-College* piedāvā šo programmu flāmu PIA skolotājiem.

⁽²⁵³⁾ Kvalifikāciju dosjē ir balstīti uz *Europass* diploma pielikumu. Plašāka informācija: <http://en.europass.nl/node/91>. Diplomi: http://cs.s-bb.nl/?SES_LANG=6.

⁽²⁵⁴⁾ <http://www.edisonentrepreneurship.eu/>

Austrija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā Austrijā tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽²⁵⁵⁾ lietotais uzņēmējdarbības kompetences apraksts.

Tomēr ir skaidri definēts uzņēmējdarbības izglītības (UI) modelis, proti, Austrijas uzņēmējdarbības izglītības Trio modelis⁽²⁵⁶⁾. Saskaņā ar to UI izglītības programmā būtu iekļaujama pēc iespējas ātrāk:

- 1. līmenis: uzņēmējdarbības izglītības pamati;
- 2. līmenis: uzņēmējdarbības kultūra;
- 3. līmenis: uzņēmējdarbības pilsoniskā izglītība.

Saistītās stratēģijas

Īpašas UI stratēģijas nav, taču tā ir iekļauta trīs plašākās stratēģijās:

- „Mūžizglītības stratēģijā (LLL: 2020)“⁽²⁵⁷⁾ — uzņēmējdarbības izglītības ziņā tā ir visbūtiskākā;
- „Gründerland Österreich“⁽²⁵⁸⁾;
- „Austrijas jaunatnes stratēģijā“⁽²⁵⁹⁾.

A) „Mūžizglītības stratēģija (LLL: 2020)“

Šī stratēģija ir izstrādāta 2011.–2020. gadam. Tā aptver *ISCED 1–8* izglītību un UI ziņā ir visbūtiskākā.

Galvenie LLL: 2020 mērķi

Šīs stratēģijas pamatmērķis ir mudināt mācīties caur izaicinājumiem un iedrošināt nebaidīties no individualizētiem mācīšanās ceļiem. Ir izstrādāti 10 darbības virzieni.

Konkrētas LLL: 2020 darbības

Šī stratēģija izvirza UI kā starpnozarju jomu — kā vienu no astoņām Eiropas galvenajām kompetencēm —, tāpēc UI atbilst valsts izglītības satura vadlīnijām. Otrajā darbības virzienā uzņēmējdarbība ir minēta kā viena no astoņām galvenajām kompetencēm un ir izcelts viens konkrēts pasākums: „Izstrādāt jaunu izglītības programmu (visu veidu skolām), kas būtu konsekventi vērsta uz mācīšanās rezultātiem un ilgtspēju, un starpdisciplināriem mācīšanas modeļiem, kas orientēti uz galvenajām kompetencēm. Astotais darbības virziens ir saistīts tieši ar uzņēmējdarbību: „Mūžizglītības jēdziens ir būtisks ekonomikas un darba tirgus politikas elements, kas veicina uzņēmumu konkurētspēju un uzlabo darba ņēmēju izredzes darba tirgū.“

⁽²⁵⁵⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽²⁵⁶⁾ Šo modeli ir izstrādājis centrs „Uzņēmējdarbības izglītība skolu inovācijām“ (*EESI-Impulse Centre*) (<http://www.eesi-impulszentrum.at>), un tā izmantošanu skolās, īpaši profesionālās izglītības un apmācības iestādēs un koledžās, finansē ministrija.

⁽²⁵⁷⁾ https://www.bmbf.gv.at/ministerium/vp/2011/lll/lll-arbeitspapier_ebook_gross_20916.pdf?4dtiae

⁽²⁵⁸⁾ http://www.bmwf.gv.at/Presse/Documents/BMFW_Land_der_Gruender_NEU.pdf

⁽²⁵⁹⁾ http://www.youthpolicy.org/national/Austria_2013_Youth_Strategy.pdf

LLL: 2020 iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Iesaistītās ministrijas: Federālā izglītības, mākslas un kultūras ministrija, Federālā zinātnes un pētniecības ministrija, Federālā darba, sociālo lietu un patērētāju aizsardzības ministrija un Federālā ekonomikas, ģimenes un jaunatnes lietu ministrija.

LLL: 2020 pārraudzības sistēma

Stratēģijas īstenošanu kontrolē ministriju darba grupa kopā ar Nacionālo ārējo partneru platformu. Papildus gada pārskatiem darba grupa 2020. gadā iesniegs gala pārskatu par stratēģijas īstenošanu, kurā būs iekļautas arī rekomendācijas turpmākajam darbam. Stratēģiskie mērķi tiek mērīti pēc kritērijiem, kas balstīti uz nacionālajiem un ES projektiem un ir izteikti kā konkrētas proporcijas.

B) „Gründerland Österreich”

„Dibināšanas zeme Austrija” ir stratēģija, kuras galvenais mērķis ir uzlabot uzņēmējdarbības ekosistēmu. Tēmas „Izpratnes veidošana” ietvaros ir paredzētas šādas ar UI saistītas darbības: 17. darbība — finanšpratības uzlabošana; 20. darbība — uzņēmējdarbības gara radīšana bērnos un uzņēmēja domāšanas veida mācīšana visā izglītības sistēmā; 21. darbība — uzņēmējdarbības lomas popularizēšana sabiedrībā.

C) „Austrijas jaunatnes stratēģija”

Uzņēmējdarbības izglītība ir paredzēta arī „Austrijas jaunatnes stratēģijā”, kura atbilst „ES jaunatnes stratēģijai 2010.–2018. gadam”. Tai ir izmērāmi stratēģiskie mērķi, un tā rekomendē īstenot konkrētus pasākumus, t. sk. palielināt uzņēmējdarbības mācīšanu, vairāk izmantot prakses uzņēmumus un veicināt jauniešu dalību projektos un brīvprātīgo darbā.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

ISCED 3 izglītībā (t. sk. skolā īstenotā SPIA) uzņēmējdarbības izglītība ir noteikta kā starppriekšmetu mērķis un tās nolūks ir sniegt skolēniem izpratni par uzņēmēja domāšanu (uzņēmējdarbības garu) un rīcību. Tā viņi tiek sagatavoti vai nu dibināt savu uzņēmumu, vai strādāt savā vai sabiedrības labā vai kā korporatīvie uzņēmēji, t. i., darbinieki.

ISCED 1–3 izglītībā (t. sk. skolā īstenotā SPIA) uzņēmējdarbības izglītība ir integrēta obligātajos mācību priekšmetos. Galvenā uzmanība tiek pievērsta empīriski iegūtai uzņēmējdarbības izglītībai. Valsts standartā ir paredzētas īpašas uzņēmējdarbības kompetences. Vispārējā *ISCED 1* programmā UI ir iekļauta kā obligātais mācību priekšmets, bet *ISCED 2–3* izglītībā tā ir integrēta ģeogrāfijā un ekonomikā, savukārt skolā īstenotā SPIA — uzņēmējdarbības zinībās.

Īstenojot „atvērto skolu” mērķi, skolas var iziet uz āru, proti, organizēt mācīšanos ārpus skolas telpām un papildināt to ar skolas pasākumiem. Uzņēmumi, publiskās iestādes u. c. var atvēlēt vietu, kur mācīt un/vai mācīties, tā sniedzot iespēju īstenot praktiskas mācības reālās dzīves situācijās.

Mācīšanās rezultāti

Daudzas izglītības programmas ir pielāgotas, lai tās būtu orientētas uz kompetencēm — galvenokārt pamatojoties uz Trio modeli ⁽²⁶⁰⁾ — un ietvertu uzņēmējdarbību, jo īpaši skolā īstenotā SPIA. Arī mācīšanās rezultāti atbilst Trio modelim, savukārt Austrijas uzņēmējdarbības kompetenču pamatprincipu kopums ⁽²⁶¹⁾ ir izveidots kā vadlīnijas.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā UI ir obligāta tēma tikai topošajiem abu vidējās izglītības posmu (t. sk. skolā īstenotas SPIA) ekonomikas un ģeogrāfijas skolotājiem, tomēr Austrijas SPI pašlaik tiek reformēta un lielākā daļa jauno SPI vidējās izglītības programmu (sākot ar 2016./17. ak. g.) vēl nav pieņemtas. Arī PPP nodrošinājums attiecas tikai uz vidējās izglītības pirmā un otrā posma ekonomikas un ģeogrāfijas skolotājiem.

Centrs „Uzņēmējdarbības izglītība skolu inovācijām“ (*EESI-Impulse Centre*), ko atbalsta Izglītības un sieviešu lietu ministrija, ir šīs valsts kompetences centrs uzņēmējdarbības izglītības jautājumos. Tas tiešsaistē nodrošina metodiskos materiālus, kas izstrādāti sadarbībā ar „Uzņēmējdarbības mācīšanas iniciatīvu“ un citām ieinteresētajām pusēm. Kopš 2011. gada tas vada programmu „*EESI* uzņēmējdarbības sertifikācija skolām“. *EESI* koordinatori darbojas reģionālā mērogā, koordinējot un vadot uzņēmējdarbības projektu grupas.

⁽²⁶⁰⁾ Plašāku informāciju par šo pieeju sk. šī ziņojuma 3.3.3. sadaļā.

⁽²⁶¹⁾ <http://www.eesi-impulszentrum.at/wp-content/uploads/2014/01/PosterReferenzrahmen-092014.pdf>

Polija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Uzņēmējdarbības izglītība (UI) ir paredzēta, lai attīstītu skolēnu prasmes un attieksmi, gatavojoties aktīvai un pasaulei atvērtai dzīvei; tā viņiem sniedz zināšanas, kas nepieciešamas, lai pielāgotos mainīgiem apstākļiem. Uzņēmējdarbība ir tādu prasmju pilnveidošana kā iniciatīvas izraudzīšana, projektu plānošana, mērķu sasniegšana, savu spēju attīstīšana, riska uzņemšanās, kopīgais darbs, spēja turpināt darboties neveiksmju gadījumā un izdarīt būtiskus secinājumus. Tā arī veido attieksmi pret radošumu, atbildību un vēlēšanos uzņemties iniciatīvu⁽²⁶²⁾.

Saistītā stratēģija

Pašlaik Polijā nav nacionālās UI stratēģijas. Šie jautājumi tiek risināti vairākās plašākās stratēģijās. Būtiskākā no tām ir stratēģija „Mūžizglītības perspektīva“⁽²⁶³⁾, kurā aprakstīta nacionālā mūžizglītības stratēģiskā sistēma. Tā attiecas uz 2013.–2020. gadu un visām izglītības pakāpēm.

Galvenie mērķi

Stratēģijā izvirzīti pieci mērķi:

- veicināt radošumu un inovācijas;
- izveidot skaidru un saskaņotu nacionālo kvalifikāciju sistēmu;
- nodrošināt daudzveidīgus un pieejamus agrīnās izglītības un aprūpes pakalpojumus;
- pielāgot izglītību un apmācību ilgtspējīgas ekonomikas vajadzībām un pārmaiņām darba tirgū;
- uzlabot darba vidi un sekmēt sabiedrības iesaistīšanos, pieaugušo izglītību un sociālo problēmu risināšanu.

Konkrētas darbības

Uz UI vispārīgi atsaucas divi mērķi:

- **1. mērķis** uzsver, ka jauniešiem jāklūst radošākiem, orientētiem uz uzņēmējdarbību un inovācijām, lai viņi labāk spētu risināt sociālās un personiskās dzīves problēmas;
- **4. mērķis** norāda, ka vispārējā izglītībā jāattīsta jauniešu praktiskās un uzņēmējdarbības prasmes, lai sagatavotu viņus darba tirgum un nodarbinātības iespēju izmantošanai.

Stratēģijā ir atsauce arī uz UI raksturīgām jomām, piemēram, pievēršanās radošumam (1. mērķis) un tas, cik būtiski ir izglītībai un apmācībai piesaistīt uzņēmējus un ražošanas vai sabiedrisko iestāžu speciālistus (4. mērķis).

⁽²⁶²⁾ http://men.gov.pl/wp-content/uploads/2014/01/plll_2013_09_10zal_do_uchwaly_rm.pdf

⁽²⁶³⁾ <http://men.gov.pl/jakosc-edukacji/planowanie-strategiczne-i-uczenie-sie-przez-cale-zycie/perspektywa-uczenia-sie-przez-cale-zycie.html>

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Valdība: Premjerministra kanceleja, Nacionālās izglītības ministrija, Zinātnes un augstākās izglītības ministrija, Ārlietu ministrija, Ekonomikas ministrija, Attīstības ministrija, Ģimenes, darba un sociālās politikas ministrija.

Ieinteresētās puses: Polijas Uzņēmumu attīstības aģentūra, zinātnes kopiena, uzņēmēji, darba ņēmēji, ierēdniecība un bankas.

No minētajiem īpaši nozīmīgu atbalstu uzņēmējdarbībai politikas līmenī sniedz Ekonomikas ministrija un Polijas Uzņēmumu attīstības aģentūra. Abas organizācijas aktīvi iesaistās ar uzņēmējdarbību un inovācijām saistītās stratēģijas izstrādāšanā un īstenošanā. Arī Polijas Nacionālā banka (*Narodowy Bank Polski*) jau vairākus gadus sekmē ekonomikas un finanšu izglītību starp jauniešiem ⁽²⁶⁴⁾.

Pārraudzības sistēma

Koordinēšanu un pārraudzību veic starpministriju grupa mūžizglītības jautājumos, kurā darbojas ieinteresēto ministriju pārstāvji. Viņi analizēs galveno kompetenču, t. sk. uzņēmējdarbības kompetences, attīstību, pārraudzīs stratēģijas īstenošanu un nodrošinās prasmju un kvalifikāciju pilnveides pasākumu vērtēšanu.

Tiks izmantoti stratēģiju „Eiropa 2020” un „ET 2020” kritēriji Eiropas un valsts mērogā. Reģionālo mūžizglītības stratēģiju sagatavošana vispārējo reģionālo stratēģiju ietvaros ir būtisks mūžizglītības stratēģijas īstenošanas faktors nacionālajā mērogā. Pēc stratēģijas ieviešanas tiks veikta retrospektīva vērtēšana.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

UI ir skaidri iekļauta izglītības programmā.

ISCED 2 un *3* izglītībā obligātajā mācību priekšmetā „zināšanas par sabiedrību” visiem skolēniem ir jāpiedalās izglītības projektā (20 % no kursa *ISCED 2*, un 10 % — *ISCED 3*).

ISCED 3 obligātajā mācību priekšmetā „ievads uzņēmējdarbībā” skolēni tiek iesaistīti sociālās un pilsoniskās aktivitātēs, kā arī pilnveido savas radošās prasmes un iniciatīvu. Izvēles priekšmetā „ekonomika praksē” skolēni īsteno individuālu izglītības projektu.

⁽²⁶⁴⁾ http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/o_nbp/informacje/dzialalnosc_educacyjna.html

Mācīšanās rezultāti

Vispārējās izglītības satura pamatā ir definēti vairāki ar UI saistīti mācīšanās rezultāti dažādās *ISCED* pakāpēs un dažādos mācību priekšmetos (obligātajos un izvēles). Mācīšanās rezultāti katrā *ISCED* pakāpē ir savstarpēji saistīti un pēctecīgi. Piemēri:

- „Zināšanas par sabiedrību“ (*ISCED* 2–3):
 - problēmu atpazīšana un risināšana (*ISCED* 3).
- „Ievads uzņēmējdarbībā“ (*ISCED* 3):
 - saziņa un lēmumu pieņemšana,
 - ekonomika un uzņēmējdarbība,
 - plānošana un karjeras attīstīšana,
 - ētikas likumi.
- „Ekonomika praksē“ (*ISCED* 3):
 - spēja plānot un īstenot projektu un analizēt tā rezultātus.

Skolotāju izglītība un atbalsts

SPI laikā UI netiek īpaši mācīta, jo saskaņā ar Valsts pedagoģiskās izglītības standartu augstākās izglītības iestādes programmu izveides ziņā ir autonomas.

PPP kopumā nav obligāta, taču tā ir nepieciešama, lai saņemtu paaugstinājumu. Pastāvīgu profesionālo pilnveidi piedāvā gan centrālās pārvaldes iestādes (Izglītības attīstības centrs — *Ośrodek Rozwoju Edukacji, ORE*), gan reģionālie un apgabalu PPP centri. *ORE* nodrošina ar uzņēmējdarbības izglītību saistītu PPP visiem vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolotājiem, savukārt *Junior Achievement Poland* piedāvā ar UI saistītus PPP pasākumus visiem sākumskolas un vidējās izglītības, t. sk. skolā īstenotas SPIA, skolotājiem.

Ir iespējams atrast arī fakultatīvus PPP apmācības kursus, darbseminārus vai bezmaksas konferences, kas sniedz atbalstu ar UI saistītu mācību priekšmetu mācīšanā. Tādi, piemēram, ir kursi „Esi uzņēmīgs“ vai „Ekonomika skolā“, kas aptver ne vien uzņēmējdarbību, bet arī plašākas tēmas un ko organizē skolotāju apmācības centri Poznaņā un Ļubļinā. Skolotāji tiek mudināti arī iesaistīties projektos un konkursos kopā ar skolēniem, piemēram, *Finansoaktywni* ⁽²⁶⁵⁾. Tā ir Finanšu ministrijas organizēta izglītības programma par finanšu izglītību vidējās izglītības pirmā posma skolotājiem un skolēniem.

Daži resursi ir pieejami reģionālajos publisko pedagoģisko bibliotēku sadarbības tīklos un valsts mērogā — tiešsaistē ⁽²⁶⁶⁾. Arī Pilsoniskās izglītības centrs ⁽²⁶⁷⁾ vada dažus ar UI saistītus projektus un nodrošina metodiskos materiālus par šo tēmu.

Ekonomikas ministrija organizē izglītības kopas ⁽²⁶⁸⁾, kas reģionālajā mērogā sekmē sadarbību starp izglītības un apmācības (jo īpaši profesionālās apmācības) sektoru un uzņēmējdarbības sektoru.

⁽²⁶⁵⁾ <http://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/finansoaktywni-program-edukacyjny-dla-uczniow-i-nauczycieli-szkol-gimnazjalnych.html>

⁽²⁶⁶⁾ <http://www.ore.edu.pl/wydzialy/rozwoju-kompetencji-spoecznych-i-obywatelskich>

⁽²⁶⁷⁾ <http://www.ceo.org.pl/pl/biblioteka-materialow/przedsiębiorczosc-i-ekonomia>

⁽²⁶⁸⁾ <http://www.mg.gov.pl/Wspieranie+przedsiębiorczosci/Szkolnictwo+zawodowe/Klustry+edukacyjne>

Portugāle

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālā definīcija ir formulēta 2012. gada decembrī Izglītības ģenerāldirektorāta pieņemtajās Pilsoniskās izglītības vadlīnijās ⁽²⁶⁹⁾, kur teikts:

„Uzņēmējdarbības izglītības (UI) mērķis ir veicināt tādu zināšanu, prasmju un attieksmes apguvi, kas mudina un nodrošina ideju, iniciatīvu un projektu attīstību, lai izveidotu, inovētu vai izmainītu indivīda dzīvi saistībā ar sabiedrības radītajām problēmām.

UI ir starpnozaru ieguldījums dažādos mācību priekšmetos un ārpuspriekšmetu jomās; tā izpaužas kā pasākumi vai projekti, kuros iesaistās skolēni, kas vēlas mainīt savu pilsonisko kompetenci.“

Saistītā stratēģija

Pašlaik Portugālē nav nacionālās UI stratēģijas.

Liela nozīme ir reģionālajām uzņēmējdarbības atbalsta stratēģijām. To mērķis ir nostiprināt uzņēmējdarbību kā pamatu spēcīgai un ilgtspējīgai reģionālajai ekonomikai. Reģioniem šajā ziņā ir ļoti liela loma, jo tie ir galvenie institucionālie partneri universitātēm, dažādām pētniecības un izglītības iestādēm, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Dažas būtiskas idejas par to, kā ieviest gudras specializācijas stratēģijas, piemēram, mūžizglītība pētniecībā un inovācijās, sekmē izpēti, veicina uzņēmējdarbības pieeju starp skolēniem un sadarbību ar inovācijās iesaistītiem reģionālajiem uzņēmumiem, tā nostiprinot viņu dalību reģiona ekonomiskajā attīstībā.

Ir izveidots kvalitatīvs valdības departamentu un ārējo organizāciju tīkls, kas īsteno sadarbību šajā politikas jomā.

Portugāle piedalās dažādos Eiropas projektos, kuros tiek pārbaudītas UI pieejas. Viens no tiem ir Eiropas *Erasmus+* finansētais „Jauniešu starts — uzņēmējdarbības izaicinājumi“ — eksperimentāls politikas projekts, ko vada Portugāles Uzņēmējdarbības izglītības platforma ⁽²⁷⁰⁾ kopā ar Izglītības un zinātnes ministriju ⁽²⁷¹⁾. Tā ir liela ES iniciatīva, kuras gaitā sešās valstīs tiek izmēģināta un sekmēta praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes ieviešana obligātajā izglītībā.

⁽²⁶⁹⁾ <http://dge.mec.pt/educacao-para-cidadania-linhas-orientadoras-0>
http://dge.mec.pt/sites/default/files/ECidadania/citizenship_education_guidelines.pdf

⁽²⁷⁰⁾ <http://www.peep.pt>

⁽²⁷¹⁾ www.youthstartproject.eu

Tiek īstenota arī valdības vadīta iniciatīva „Stratēģiskā programma uzņēmējdarbībai un inovācijām“⁽²⁷²⁾, kuras mērķis ir „veicināt radošumu, digitālo pratību, zinātnisko un tehnoloģisko kultūru un uzņēmējdarbību“ visās izglītības pakāpēs. Tiesību aktos, kas atbalsta šo programmu⁽²⁷³⁾, ir paredzētas divas īpašas darbības.

4.1.1. Veicināt eksperimentālā elementa iekļaušanu sākumskolas izglītībā un abos vidējās izglītības posmos. Tas nepieciešams, lai uzlabotu empīrisko mācīšanos dabaszinātnēs un paredzētu lielākas prasības saistībā ar laboratorijas darbiem. Tas nepieciešams arī tādēļ, lai stimulētu radošumu, sadarbīgo darbu un pilnveides pasākumus, kā arī mazinātu izvairīšanos no riska. Tā jau kopš pirmajiem sākumskolas izglītības gadiem tiktu apgūta organizācijas kultūra un atbildības sajūta.

4.1.2. Iniciatīva „INOVA! — mācību uzņēmums“, kuras mērķis ir mudināt jauniešus izstrādāt iniciatīvas, kas sekmētu problēmu risināšanu kopienās, kurās viņi darbojas, un kas var būt saistītas ar reģionālajiem vai valsts mēroga konkursiem.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Izglītības tiesību aktos uzņēmējdarbības izglītība ir ietverta 2012. gada 5. jūlija dekrētā—likumā Nr. 139/2012, kas grozīts ar 10. jūlija dekrētu—likumu Nr. 91/2013⁽²⁷⁴⁾, kurā atrunāta izglītības programmas organizēšana un sākumskolas un vidējās izglītības pārvaldība. UI ir ietverta izglītības programmas jomā „izglītība pilsonībai“.

ISCED 1 un 2 izglītībā UI ir ietverta „pilsoniskajā izglītībā“ — starppriekšmetu satura jomā, kas ir definēta priekšmeta programmā un izglītības satura norādēs un kas būtu iekļaujama gan visās priekšmetu jomās, gan ar priekšmetiem nesaistītās izglītības programmas jomās, tomēr tas nav obligāti. Atkarībā no skolas šis nodrošinājums var ietvert vairākus kultūras pasākumus un izvēles priekšmetus. Katra skola pati izlemj, kuri pasākumi palīdzēs tās skolēniem attīstīt šīs spējas, kas viņiem pakāpeniski ļautu iegūt proaktīvu attieksmi pret dažādām situācijām.

Lai izglītības programmā iekļautu dažādos „pilsoniskās izglītības“ aspektus, t. sk. UI, ir nepieciešama starpnozaru pieeja gan mācību priekšmetu jomās un pašos priekšmetos, gan pasākumos un projektos, sākot no pirmsskolas izglītības līdz vidējās izglītības otrajam posmam. Tā kā pilsoniskā izglītība nav obligāts priekšmets, skolas var izlemt, vai otrajā un trešajā pamatzglītības ciklā (*ISCED 1–2*) to piedāvāt kā atsevišķu mācību priekšmetu vai ne. To var izstrādāt atbilstoši konkrētās izglītības kopienas vajadzībām un problēmām, vienlaikus ņemot vērā mērķus, ko savos izglītības projektos izvirzījusi katras skolas kopa vai pati skola.

Skolā īstenotās SPIA programmās (*ISCED 3 un 4*) uzņēmējdarbība nav atsevišķs mācību priekšmets; tā ir integrēta un kā tēma vai saturs aplūkota modulī, apmācības vienībā vai mācību priekšmetā. Uzņēmējdarbības saturs tiek pilnveidots kā mērķi un kompetences.

⁽²⁷²⁾ <http://www.ei.gov.pt/index/>

⁽²⁷³⁾ <http://www.iapmei.pt/iapmei-leg-03.php?lei=7992>

⁽²⁷⁴⁾ <http://www.dge.mec.pt/educacao-para-a-cidadania/documentos-de-referencia>
http://www.dge.mec.pt/sites/default/files/Basico/Legislacao/dl_139_2012.pdf

Mācīšanās rezultāti

Pašlaik tiek izstrādātas izglītības satura vadlīnijas uzņēmējdarbības izglītībai; tajās būs ietverti tādi izpildes atslēgvārdi kā uzņēmējdarbības zināšanas, prasmes un attieksme, kas būs spēkā no pirmsskolas izglītības līdz vidējās izglītības otrajam posmam. Šo procesu vada starpvaldību darba grupa, kurā ietilpst valdības direktorāti no Izglītības ministrijas un Tautsaimniecības ministrijas. Šis UI atsauces dokuments tiks publicēts 2016. gada pirmajā semestrī un tiks izmantots skolās. Tas ietekmēs izglītības programmas izstrādi gan atsevišķos priekšmetos, gan kopumā.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Uzņēmējdarbības izglītība nav obligāta nedz sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā, nedz kādā no jomām, kas likumos minētas saistībā ar pastāvīgu profesionālo pilnveidi (PPP), tomēr šajā ziņā tiek piedāvātas vairākas augstākās izglītības iestāžu pārraudzītas apmācības programmas. PPP ir plānota un saistīta ar UI satura vadlīniju dokumenta izstrādi; tiek piedāvātas apmācības sesijas sākumskolas un vispārējās vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolotājiem.

Skolā īstenotas SPIA skolotājiem vadlīnijas par uzņēmējdarbības satura mācīšanu ir elastīgas, un skolotāji var paši izvēlēties didaktiskos materiālus un citus resursus, pielāgojot metodoloģiju klases vai grupas vajadzībām. Idejas par mācīšanas stratēģiju var aizgūt no izglītības programmas un plānotajiem izglītības pārbaudījumiem; resursos var būt iekļauta bibliogrāfija.

Rumānija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā Rumānijā tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽²⁷⁵⁾ lietotais uzņēmējdarbības kompetences apraksts.

Saistītā stratēģija

Rumānijā pašlaik nav nacionālās uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģijas.

Būtiskākā nacionālā stratēģija ir „Mazo un vidējo uzņēmumu sektora attīstības un Rumānijas uzņēmējdarbības vides uzlabošanas stratēģija 2020“⁽²⁷⁶⁾. Tā aptver periodu no 2014. līdz 2020. gadam un visas izglītības pakāpes, t. i., *ISCED 1–8* izglītību. Šī stratēģija ir saistīta arī ar citām Rumānijas valsts institūciju izstrādātajām programmām, stratēģijām un projektiem.

Galvenie mērķi

Šīs stratēģijas vispārējais mērķis ir radīt tādu vidi, kas atbalsta uzņēmējdarbību, privātās iniciatīvas un uzņēmējdarbības garu. Tās nolūks: veicināt mazo un vidējo uzņēmumu dibināšanu un attīstību; atbalstīt konkurētspējas uzlabošanu vietējā biznesa vidē jebkurā mērogā un ievērojami palielināt ekonomiski aktīvo MVU skaitu; rosināt esošo uzņēmumu attīstību un jaunu darbavietu izveidi līdz 2020. gada beigām.

Ar UI saistīto mērķu īstenošana ir paredzēta otrajā un devītajā pasākumā. Otrajā pasākumā: nostiprināt UI visās izglītības pakāpēs un stimulēt sociālo uzņēmējspēju; devītajā pasākumā: palielināt apmācības uzņēmumu skaitu un uzņēmumu simulācijas programmu skaitu.

Konkrētas darbības

Ir definētas vairākas UI ziņā svarīgas darbības, ko vada Mazo un vidējo uzņēmumu, vides un tūrisma departaments kopā ar sadarbības partneriem, piemēram, Nacionālās izglītības un zinātniskās pētniecības ministriju:

- atbalstīt prakses uzņēmumu programmu ieviešanu, kuras paredz sadarbību ar Rumānijas un ārvalstu izglītības iestādēm;
- nodrošināt, lai Nacionālā kvalifikāciju pārvaldes institūcija sasaistītu uzņēmumu vajadzības pēc konkrētiem speciālistiem un izglītības un apmācības īstenošanu sniegtos pakalpojumus;
- atbalstīt privātā sektora un skolu sadarbību, lai varētu īstenot praktiskus skolotāju apmācības kursus profesionālo uzņēmējdarbības prasmju uzlabošanai;
- izstrādāt atbalsta programmu tīmekļa platformu izveidei, lai uzlabotu jauniešu izglītības un apmācības, jo īpaši uzņēmējspējas un uzņēmējdarbības izglītības, ieguves iespējas.

⁽²⁷⁵⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽²⁷⁶⁾ https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/HG_859_2014.pdf

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

- Enerģētikas, mazo un vidējo uzņēmumu un uzņēmējdarbības vides ministrija
- Valsts finanšu ministrija
- Nacionālās izglītības un zinātniskās pētniecības ministrija
- Darba, ģimenes, sociālās aizsardzības un veco ļaužu ministrija
- Informācijas sabiedrības ministrija
- Darba devēju organizācijas un pārstāvošās asociācijas

Pārraudzības sistēma

Pārraudzības sistēmas nav.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

UI ir iekļauta izglītības programmā kā starppriekšmetu tēma, kā obligāts atsevišķs mācību priekšmets un ir arī integrēta vairākos citos priekšmetos.

ISCED 1–3 izglītībā UI ir skaidri formulēta kā starppriekšmetu mērķis visos mācību priekšmetos ⁽²⁷⁷⁾. Katram mācību priekšmetam un mācību gadam ir minētas astoņas galvenās kompetences, ieskaitot pašiniciatīvu un uzņēmējdarbību.

ISCED 2 izglītībā — 10. klasē — tā tiek mācīta kā obligāts atsevišķs mācību priekšmets „uzņēmējdarbības izglītība”. *ISCED 3* izglītībā — 12. klasē — tā tiek mācīta kā obligāts atsevišķs mācību priekšmets „praktiskā ekonomika”. *ISCED 3* izglītībā — skolā īstenotās SPIA 11. klasē trīsgadīgās profesionālās izglītības ietvaros — tā tiek mācīta kā obligāts atsevišķs mācību priekšmets „uzņēmējdarbības izglītība”.

Tā ir integrēta arī šādos obligātajos mācību priekšmetos:

- „personiskā attīstība” sagatavošanas klasē, pirmajā un otrajā klasē;
- „pilsoniskā izglītība” trešajā un ceturtajā klasē;
- „tehnoloģiskā izglītība” no piektās līdz astotajai klasei;
- „pilsoniskā kultūra” septītajā un astotajā klasē;
- „ekonomika” vienpadsmitajā klasē;
- „prakses uzņēmums” (tiem, kuri apgūst pakalpojumu jomu).

Par UI pedagoģiskajām metodēm, ieskaitot vairākas praksē īstenotas pedagoģiskās metodes, ir izstrādātas vairākas centralizētās rekomendācijas. Priekšmetu programmās ir arī ieteikts izmantot datorsimulācijas uzdevumus ekonomikā, lai mācību procesu pietuvinātu ekonomiskajai realitātei.

⁽²⁷⁷⁾ 2009. gadā izglītības programma tika grozīta un ar izglītības ministra pavēli Nr. 5097/2009 tika apstiprināta jauna izglītības programma.

Mācīšanās rezultāti

Ir definēti šādi mācīšanās rezultāti:

- uzņēmēja attieksme — pašpaļāvība un pašiniciatīva;
- uzņēmējdarbības prasmes — plānošana, finanšsprātība, resursu organizēšana, riska pārvaldība;
- uzņēmējdarbības zināšanas — iespēju izvērtēšana.

Konkrētās priekšmetu programmās ir skaidras atsauces uz vērtēšanu — gan summatīvo, gan formatīvo.

Skolotāju izglītība un atbalsts

SPI iestādēm ir autonomija attiecībā uz to, kā veidot savu izglītības programmu un integrēt UI.

PPP kursus lielākoties piedāvā pedagogu resursu centri, kas ir specializētas apgabala apmācības iestādes. Citas apmācības iespējas saņem atbalstu no apgabala inspekcijas, universitātēm vai Nacionālās izglītības un zinātniskās pētniecības ministrijas. Starp tām ir nacionālās programmas vai programmas, kuras tiek organizētas sadarbībā ar tādām iestādēm kā NVO. Daži skolotāji Rumānijā piedalās apmācības pasākumos, kurus rīko vai atbalsta starptautiskās iestādes vai organizācijas, piemēram, Eiropadome vai plašākas Eiropas Savienības programmas.

Ir pieejamas vadlīnijas par uzņēmējdarbības izglītības iekļaušanu izglītības programmā, izmantojot gada kalendāro plānošanu⁽²⁷⁸⁾. Nacionālās izglītības un zinātniskās pētniecības ministrija ir sagatavojusi arī ar UI saistītu resursu sarakstu, kas ir publicēts tās tīmekļa vietnē⁽²⁷⁹⁾.

Ir izstrādāta apmācības programma „Prakses uzņēmums“ (*Firma de exercitiu*), kas atbalsta uzņēmējdarbību un ir paredzēta skolā īstenotas SPIA skolotājiem, kā arī ir pieejami atbalsta pasākumi, tīmekļa vietne un metodoloģiskā rokasgrāmata, kurā aprakstīta uzņēmējdarbības prakses uzņēmumu labākā prakse⁽²⁸⁰⁾. Šis PPP piedāvājums tika izveidots, balstoties uz Eiropas Sociālā fonda līdzfinansētu projektu, kura īstenošanas laikā (2007.–2013. g.) tika apmācīti 600 skolotāju. Turpinājuma projektā „Profesionālās un tehniskās izglītības skolotāju apmācība — pakalpojumu studijas mācību uzņēmumā izmantotas modernas interaktīvās metodes paplašināšanai“ tika izveidoti 15 reģionālie centri, lai popularizētu projekta gaitā izstrādātos metodiskos materiālus un metodoloģiju. Centrālās pārvaldes iestādes atbalsta šī reģionālā sadarbības tīkla pasākumus, organizējot konkursus par uzņēmējdarbības tēmām un pārbaugot, kā šie pasākumi veicina uzņēmējdarbības garu.

⁽²⁷⁸⁾ <http://www.edu.ro/index.php/articles/16038>

⁽²⁷⁹⁾ <http://www.edu.ro/index.php/articles/c152>

⁽²⁸⁰⁾ <http://firmaexercitiu.tvet.ro/index.php/achizitii>

Slovēnija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā Slovēnijā tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽²⁸¹⁾ lietotais uzņēmējdarbības kompetences apraksts.

Saistītā stratēģija

Patlaban nacionālās uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģijas nav, taču tā tiek izstrādāta un stratēģiskā grupa jau ir izveidota. Pagaidām UI ir paredzēta „Nacionālajā jaunatnes programmā 2013.–2022. gadam“⁽²⁸²⁾.

„Nacionālajā jaunatnes programmā“ ir izklāstīta nacionālā politika attiecībā uz 15 līdz 29 gadus veciem jauniešiem, un tā aptver *ISCED 3–8* izglītību. Stratēģijas īstenošanu sadarbībā ar citām ministrijām vada Izglītības, zinātnes un sporta ministrija (atbildīga arī par jaunatnes lietām). Stratēģijas programma ir saistīta ar sešām būtiskām jomām: izglītību, nodarbinātību un uzņēmējdarbību; mājokli; veselību un labklājību; sabiedrību un jaunatnes sektoru; kultūru, radošumu, kultūrvēsturisko mantojumu un plašsaziņas līdzekļiem.

Jomā „nodarbinātība un uzņēmējdarbība“ viena prioritāte ir tieši saistīta ar UI: „Veicināt inovācijas, radošumu, iniciatīvu, uzņēmējdarbību (t. sk. sociālo uzņēmējdarbību) un pašnodarbinātību starp jauniešiem un uzsvērt, ka aizvien svarīgāk ir attīstīt sociāli atbildīgu uzņēmēja attieksmi un zināšanas.“

Programmā ir norādīts, ka ir būtiski sekmēt minētos aspektus, iekļaujot tos skolu izglītības programmās, kā arī ir uzsvērtā jauniešu sociālā uzņēmējdarbība un pašnodarbinātība.

Pārraudzības sistēma

Ik pēc trīs gadiem valdība Nacionālajai asamblejai iesniedz ziņojumu par stratēģijas īstenošanas gaitu un rezultātiem, bet stratēģijas īstenošanas beigās ir jāiesniedz gala ziņojums. Nacionālā asambleja ziņojumu izskata.

Trīs rādītāji, kas ir īpaši saistīti ar UI:

- jauno un topošo uzņēmēju proporcija pēc vecuma grupas;
- to jauno uzņēmēju proporcija, kuru uzņēmumā ir vismaz viens darbinieks;
- to jauniešu proporcija, kuri iegūst ar inovācijām, radošumu un uzņēmējdarbību saistītu izglītību, pēc dzimuma.

Viena no saiknēm ar plašākām stratēģijām ir Sākumskolas likums (aptver *ISCED 1–2* izglītību)⁽²⁸³⁾, kas tika grozīts 2007. gadā, iekļaujot mērķi „attīstīt uzņēmējdarbību, veidojot izglītības ieguvēja personisko attieksmi saistībā ar efektīvu rīcību, inovācijām un radošumu“. Iepriekšējā stratēģijā — „Slovēnijas attīstības stratēģijā 2005. gadam“⁽²⁸⁴⁾ — bija iekļauts mērķis attīstīt uzņēmējdarbības

⁽²⁸¹⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽²⁸²⁾ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO93>

⁽²⁸³⁾ <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007102&stevilka=5073>

⁽²⁸⁴⁾ <http://www.arrs.gov.si/en/agencija/inc/ssd-new.pdf>

prasmes visās izglītības pakāpēs, rosināt jauniešu uzņēmējdarbības garu, izveidot apmācības programmas par mazo uzņēmumu vadīšanu un sniegt jauniešiem ar uzņēmējdarbību saistītas zināšanas.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Uzņēmējdarbība ir atzīta kā starppriekšmetu mērķis visos *ISCED 1–3* (ieskaitot skolā īstenotu SPIA) mācību priekšmetos, un tā ietilpst arī citos obligātajos un izvēles mācību priekšmetos dažādās izglītības pakāpēs.

ISCED 1–2 izglītībā Pamatskolas likumā ir ietverts ar UI saistīts mērķis un pamatskolu skolotāji šo mācību stundu laikā cenšas to īstenot. 2011./12. mācību gadā pamatskolās sākās atjaunotās mācību priekšmetu programmas ieviešana, ieskaitot kompetenču pieeju (viena no kompetencēm ir pašiniciatīva un uzņēmējdarbība).

ISCED 1 izglītībā noteiktās klasēs UI ir iekļauta sociālās un dabaszinību jomas obligātajos mācību priekšmetos „vides izglītība“, „sociālās zinības“, „dabaszinātnes un tehnoloģijas“ un „vietējā ekonomika“.

ISCED 2 izglītībā noteiktās klasēs UI ir iekļauta priekšmetos „ģeogrāfija“, „tehnoloģijas“ un „vietējā kultūra, pilsonības kultūra un ētika“, kā arī dažos izvēles mācību priekšmetos.

2007. gadā *ISCED 3* izglītībā notika pāreja uz atjauninātu mācību priekšmeta programmu, kurā paredzēta vadlīniju atbalstītā kompetenču pieeja. Ieviešana sākās 2008./09. mācību gadā. Tika pieņemtas arī vadlīnijas starppriekšmetu tēmai „vides zinības“, kurās ietverta UI ⁽²⁸⁵⁾. UI ir obligāta arī vidējās izglītības otrā posma (vispārējās un skolā īstenotās SPIA) skolēniem, kas specializējas ekonomikā.

Mācīšanās rezultāti

ISCED 1–3 izglītībā uzņēmējdarbība izglītības programmā ir ietverta kā viena no astoņām galvenajām kompetencēm. Dažādu mācību priekšmetu (sociālās zinības, dabaszinātnes, tehnoloģijas, vietējā ekonomika) izglītības programmā ir ietverti daži mācīšanās rezultāti, kas saistīti ar uzņēmējdarbības prasmju un attieksmes attīstīšanu. Šie mērķi ir definēti jomās, kas attiecas uz ekonomiku, darba pasauli, ekonomiskajām tiesībām, ilgtspējīgu attīstību u. tml.

Uzņēmējdarbība noteiktā mērā ir aprakstīta izglītības programmas dokumentos, taču tās ieviešana bieži aprobežojas ar tās personiskajiem aspektiem (piemēram, kritisko domāšanu vai radošumu), un parasti tas notiek projekta darba vai līdzīgu pasākumu mērogā.

Visaptveroša pieeja saistībā ar uzņēmējdarbības iekļaušanu skolu izglītībā vēl ir jāveido. Nacionālās stratēģijas izstrādes nolūkā Slovēnija piedalās dažādos attīstības projektos, kuros tiek testētas dažādas pieejas. Viens no tiem ir Eiropas *Erasmus+* finansētais politikas eksperiments „Jauniešu starts — uzņēmējdarbības izaicinājumi“ ⁽²⁸⁶⁾; tā ir nozīmīga iniciatīva, kas atbalsta praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes iekļaušanu obligātajā izglītībā.

⁽²⁸⁵⁾ http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2014/programi/media/pdf/un_gimnazija/k_okolj_vzgoja_gimn.pdf

⁽²⁸⁶⁾ www.youthstartproject.eu

Skolotāju izglītība un atbalsts

Publiskais PIA institūts un Uzņēmējdarbības, inovāciju, attīstības, investīciju un tūrisma aģentūra projektu gaitā un arī *Junior Achievement Slovenia* ir izstrādājuši vairākus PPP kursus sākumskolas un vidējās izglītības pirmā un otrā posma, t. sk. skolā īstenotas SPIA, skolotājiem.

Virtuālā pašiniciatīvas un uzņēmējdarbības klase ⁽²⁸⁷⁾, ko vada Slovēnijas Republikas Profesionālās izglītības un apmācības institūts, nodrošina dažus materiālus un vadlīnijas, kas ir izstrādāti vairāku projektu gaitā un kas var palīdzēt vidējās izglītības otrā posma (vispārējās izglītības un skolā īstenotas SPIA) uzņēmējdarbības izglītības skolotājiem. Slovēnijā joprojām tiek īstenoti projekti, kuru mērķis ir pilnveidot pedagoģiskās metodes un materiālus.

⁽²⁸⁷⁾ <https://skupnost.sio.si/course/view.php?id=8668>

Slovākija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā Slovākijā tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽²⁸⁸⁾ lietotais uzņēmējdarbības kompetences apraksts.

Saistītā stratēģija

Slovākijā nav īpašas nacionālās uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģijas.

Uzņēmējdarbības izglītība ir detalizēti aprakstīta „Nacionālajā jaunatnes stratēģijā 2014.–2020. gadam“⁽²⁸⁹⁾. Citas ar UI saistītās stratēģijas:

- „Mūžizglītības stratēģija 2011. gadam“⁽²⁹⁰⁾ — viena no galvenajām jomām ir saistīta ar galvenajām kompetencēm, ieskaitot uzņēmējdarbības kompetenci;
- „Stratēģija Minerva 2.0“⁽²⁹¹⁾ — ekonomikas un inovāciju stratēģija, kurā ir ietvertas ar UI saistītas tēmas, piemēram, uz praksi orientētas uzņēmējdarbības apmācības atbalstīšana;
- „Modernizācijas programma „Slovākija 21““⁽²⁹²⁾ — ilgtermiņa stratēģija valsts politikas galvenajās jomās, kurā kā atsevišķs absolventu nodarbinātības veicināšanas pasākums iekļauta arī UI. Viens no tās mērķiem ir atbalstīt uzņēmējdarbības prasmju attīstību un uzņēmējdarbības un ekonomikas pamatzināšanu apguvi vidējās izglītības otrajā posmā;
- „Nacionālā jaunatnes stratēģija“ uzsver radošumu un uzņēmējdarbību kā vienu no deviņām prioritātēm, kas ir iedalīta četros stratēģiskajos mērķos ar 13 atbalsta darbībām. Tālāk redzams tās kopsavilkums.

Konkrētas darbības

- **1. stratēģiskais mērķis — informācija par iespējām:** identificēt kvalitatīvas, funkcionējošas un ilgtspējīgas programmas un projektus.
 - Izmantot eksperta pakalpojumus uzņēmējdarbības programmas pārvaldīšanai valdības departamentos, lai īstenotu sadarbību un sasniegtu rezultātus.
- **2. stratēģiskais mērķis — uzņēmējdarbības pratība:** atbalstīt izglītību uzņēmējdarbībai un uzņēmējdarbības izglītību.
 - Paredzēt iesaistīšanos uzņēmējdarbības pieredzes programmā vai projektā.
 - Sekmēt uzņēmējdarbības izglītības ieviešanu visās izglītības pakāpēs, arī neformālajā izglītībā.
 - Skaidri definēt uzņēmējdarbības izglītības rezultātus visu izglītības pakāpju skolotājiem.
 - Pielāgot formālajai un neformālajai izglītībai pašreizējās efektīvās un sekmīgās mācīšanas metodes uzņēmējdarbības jomā.
 - Sākt uzņēmējdarbības pamatprasmju mācīšanu tiešsaistesursos.

⁽²⁸⁸⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽²⁸⁹⁾ http://www.youthpolicy.org/national/Slovakia_2014_Youth_Strategy.pdf

⁽²⁹⁰⁾ <http://nuczv.sk/wp-content/uploads/lifelong-learning-strategy-2011.pdf>

⁽²⁹¹⁾ http://unctad.org/Sections/un_cstd/docs/cstd2011p01_Slovakia_EN.pdf

⁽²⁹²⁾ <https://www.minedu.sk/data/att/2337.pdf>

- **3. stratēģiskais mērķis — uzņēmējdarbība nākotnei:** veidot izpratni, sniedzot pozitīvu informāciju par uzņēmēju sasniegumiem, par labumu, ko viņi dod sabiedrībai, un par jaunuzņēmumu dibināšanas iespējām.
 - Izveidot nākotnes uzņēmēju paaudzes vēstnieku tīklu, kas šo jomu pārstāvētu skolās un plašsaziņas līdzekļos.
 - Izveidot televīzijas vai radio realitātes šovu, kas parādītu jaunuzņēmumu dibināšanu.
 - Plašsaziņas līdzekļos popularizēt jauniešu uzņēmējdarbības konkursus.
 - Izplatīt vairāk informācijas par uzņēmējdarbību, īpaši universitātēs.
 - Sniegt informāciju par inovatīviem un atbalstošiem instrumentiem, kas paredzēti jauniešu uzņēmumiem.
- **4. stratēģiskais mērķis — sadarbība ar uzņēmējiem:** mentorings jauniešiem ar inovatīvām idejām.
 - Apzināt pastāvošās mentoringa programmas un nodrošināt pieeju informācijai par pašreizējām un plānotajām mentoringa programmām gan formālajā, gan neformālajā izglītībā.
 - Sadarbībā ar uzņēmumiem, uzņēmējiem un tirdzniecības kameru neformālajā izglītībā izveidot īpašu mentoringa programmu brīvprātīgajiem, lai veicinātu mācīšanos, izmantojot mentoringu.

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Vadošā ir Izglītības, zinātnes, pētniecības un sporta ministrija, un tā sadarbojas ar citām ministrijām, valsts pārvaldes iestādēm, valsts konsultāciju iestādēm un komitejām. Šo procesu pārrauga starpministriju darba grupa, kas ir atbildīga par valsts politiku jaunatnes lietās.

Pārraudzības sistēma

Par valsts politiku jauniešu lietās atbildīgā starpministriju darba grupa informēs Slovērijas Republikas Izglītības, zinātnes, pētniecības un sporta ministriju par minēto projektu un iniciatīvu sagatavošanas un īstenošanas gaitu; šādi ziņojumi tiks sagatavoti katru gadu.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Uzņēmējdarbības izglītība izglītības programmā ietilpst kā tēma, kas integrēta sākumskolas un abu vidējās izglītības posmu (t.sk. skolā īstenotas SPIA) obligātajos mācību priekšmetos. *ISCED 1* izglītībā tā ir integrēta priekšmetā „darba izglītība“, savukārt *ISCED 2* izglītībā — priekšmetos „tehnoloģijas“, „darba pasaule“ un „pilsoniskā izglītība“. *ISCED 3* izglītībā UI ir iekļauta mācību priekšmetā „pilsoniskā izglītība“, bet skolā īstenotā SPIA — pilsoniskajā izglītībā, laboratorijas darbos un praktiskajos semināros.

Mācīšanās rezultāti

ISCED 1 izglītībā UI ir integrēta priekšmetā „darba izglītība“, kur paredzēts, ka skolēniem vajadzētu:

- spēt uztvert darbu un ar to saistītos pasākumus kā pašrealizācijas, pašizglītības un uzņēmējdarbības domāšanas pilnveidi.

ISCED 2 izglītībā UI ir integrēta tādos mācību priekšmetos kā „pilsoniskā izglītība“, „darba pasaule“ un „tehnoloģijas“, un skolēniem vajadzētu:

- saprast un spēt izskaidrot sabiedrības ekonomisko dzīvi un uzņēmējdarbības pamatformas;
- spēt veikt pamatdarbības, lai īstenotu uzņēmējdarbības ieceres, kā arī saprast uzņēmuma izveides ieguvumus un riskus.

ISCED 3 izglītībā un skolā īstenotā SPIA UI ir integrēta priekšmetā „pilsoniskā izglītība“, kur paredzēts, ka skolēniem vajadzētu:

- saprast ekonomiskās pratības pamatus.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Pastāvīga profesionālā pilnveide uzņēmējdarbības izglītībā ir pieejama vienīgi tiem vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolotājiem, kuri māca matemātiku, pilsonisko izglītību, ētiku un datorzinātnes, kā arī tiem vidējās izglītības otrā posma skolotājiem, kuri māca tehniskos un profesionālos priekšmetus.

Slovākijas Mācību uzņēmumu centrs, kas ir *EUROPEN-PEN International* dalībnieks, atbalsta simulācijas uzņēmumu attīstību skolā īstenotā SPIA.

Somija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Somijā ir nacionālā definīcija gan uzņēmējdarbībai, gan uzņēmējdarbības izglītībai (UI), un tās ir aizgūtas no Uzņēmējdarbības izglītības vadlīnijām ⁽²⁹³⁾.

„Uzņēmējdarbība ir indivīda spēja pārvērst idejas darbībā. Tas ietver radošu pieeju, inovācijas un riska uzņemšanos, kā arī spēju plānot un vērst savu rīcību uz mērķu sasniegšanu. Šīs iezīmes palīdz ikdienas gaitās izglītībā, darbā un brīvajā laikā, kā arī pārējā sabiedriskajā dzīvē. Tās ir nepieciešamas uzņēmējdarbībā, bet tās arī palīdz darbiniekiem labāk izprast savu darbu un izmantot iespējas.“

„Uzņēmējdarbības izglītība lielākoties apzīmē plašu darba lauku izglītības pārvaldībā ar mērķi stiprināt uzņēmējdarbību. Uzņēmējdarbības izglītību sniedz un atbalsta arī daudzi darba tirgus partneri un organizācijas. Tiek īstenoti arī praktiski pasākumi, kuru nolūks ir pozitīvas attieksmes ieaudzināšana, ar uzņēmējdarbību saistīto zināšanu un prasmju pilnveide, jaunu uzņēmumu izveide, uzņēmēju personisko kompetenču pilnveide un uzņēmējdarbībai raksturīgās darbības īstenošana darbavietā un citos pasākumos. UI sakņojas mūžizglītībā un darbojas pēc sadarbības tīklu principa.“

Saistītā stratēģija

Somijā ir īpaša nacionālā uzņēmējdarbības stratēģija „Uzņēmējdarbības izglītības vadlīnijas“, kuras īstenošanu vada Izglītības un kultūras ministrija un kura paredzēta 2009.–2015. gadam. Šīs vadlīnijas attiecas uz visām izglītības pakāpēm: sākot no bērnu agrīnās izglītības un aprūpes līdz pieaugušo izglītībai un augstākajai izglītībai.

Galvenie mērķi

„Uzņēmējdarbības izglītības vadlīniju“ mērķis ir stiprināt uzņēmējdarbības garu Somijas sabiedrībā un padarīt uzņēmējdarbību par pievilcīgāku karjeras izvēli. Īstenotie pasākumi aptver visu izglītības sistēmu, un to nolūks ir pilnveidot aktīvu pilsonisko nostāju, veicināt radošumu un inovācijas izglītībā un apmācībā, radīt pozitīvu uzņēmējdarbības kultūru un attieksmi, kā arī sekmēt jaunuzņēmumu dibināšanu.

Tā tiek atbalstītas „uzņēmīgās skolas“, kam raksturīga elastīga, radoša un inovatīva kultūra. To papildina atbalsts tādas mācību vides izveidošanai, kura ir vērstā uz izglītības ieguvēja vajadzībām un kurā skolotājs ir padomdevējs. Vajadzētu nodrošināt empīrisko mācīšanos, ieskaitot problēmu risināšanu un sadarbošanos ar ārējām organizācijām.

Konkrētas darbības

Iecerētie sasniegumi 2015. gadā:

- starptautiskā, valsts, reģionālā un vietējā mērogā ir veicināta sadarbības tīklu veidošana starp UI partneriem;
- UI pasākumi galvenokārt tiek īstenoti reģionālā un vietējā mērogā;

⁽²⁹³⁾ <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm09.pdf?lang=en>

- reģionālie kompetences centri ir nostiprinājuši savu pozīciju un darbojas visā valstī;
- UI ir kļuvusi par stabilu izglītības satura pamata daļu un ir vairāk pārstāvēta skolu izglītības programmās;
- UI ir efektīvāk integrēta skolas un uzņēmējdarbības stratēģijās un attīstības plānos;
- uzņēmējdarbības studijas ir iekļautas profesionālās izglītības satura pamatā;
- augstākās izglītības iestādes ir iestrādājušas uzņēmējdarbību savā vispārīgajā stratēģijā;
- UI ietilpst to skolotāju sākotnējā apmācībā, kuri mācīs šo tēmu;
- ar UI saistītā PPP un darba norīkojumi ir labāk pieejami;
- ir izveidota mācību vide, kas veicina SPI un PPP sadarbības tīklu veidošanu, piemēram, virtuālā vide.

iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Sagatavojot vadlīnijas, tika īstenota plaša dažādu uzņēmējdarbības kopienas dalībnieku sadarbība. Starp partneriem bija vairākas valdības un nacionālās aģentūras, izglītības organizācijas, reģionālās pārvaldes iestādes un uzņēmēju organizācijas.

Pārraudzības sistēma

Izglītības un kultūras ministrija ir uzticējusi Lapēnrantas Tehnoloģiju universitātei veikt vērtēšanu. Balstoties uz iegūtajiem rezultātiem, vadlīnijas tiks pārstrādātas. Izglītības un kultūras ministrija tā veikšanas termiņu nav norādījusi.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

ISCED 1–2 izglītībā UI tiek integrēta starppriekšmetu tēmās „personiskā izaugsme” un „līdzdalību veicinoša pilsonība un uzņēmējdarbība”, kas tiek aplūkotas obligātajos un izvēles mācību priekšmetos un tādos kopīgos pasākumos kā asamblejas. UI elementi ir ietverti arī mācību priekšmetā „sociālās zinības” (7.–9. klase).

ISCED 3 valsts izglītības satura pamatā ir ietvertas „sociālās zinības”, kurās ietilpst UI.

ISCED 3 izglītībā — skolā īstenotā SPIA — modulis „Uzņēmējdarbība un uzņēmējdarbības pasākumi” ir obligāts visām kvalifikācijām un šī galvenā kompetence ir integrēta dažādos mācību priekšmetos.

Mācīšanās rezultāti

Somijā mācīšanās rezultāti ir pēctecīgi no pamatzglītības līdz vidējai izglītībai. To nodrošina izglītības programmas struktūra.

ISCED 1–2 izglītībā galvenie mācīšanās rezultāti priekšmetā „līdzdalību veicinoša pilsonība un uzņēmējdarbība” paredz pilsoniskajai līdzdalībai nepieciešamo prasmju attīstīšanu un tādu uzņēmējdarbības pamatprasmju pilnveidošanu kā kritiska vērtēšana, konfliktu risināšana, uzņemība un inovatīva rīcība. Priekšmetā „sociālās zinības” (*ISCED 2–3*) skolēni apgūst uzņēmējdarbības pamatus un mācās izprast tās nozīmību sabiedrības labklājībā un ekonomikā.

ISCED 3 valsts izglītības satura pamatā ir prasīts, lai skolas izveidotu tādu mācību vidi, kur skolēni izvirza savus mērķus un mācās strādāt gan individuāli, gan kolektīvi. Ekonomikas priekšmetā ikdienā pieņemamie ekonomikas lēmumi un risināmie jautājumi tiek aplūkoti no ētikas skatpunkta.

ISCED 3 izglītībā — skolā īstenotā SPIA — modulis „Uzņēmējdarbība un uzņēmējdarbības pasākumi” ir obligāts visām kvalifikācijām. Tajā skolēni mācās novērtēt un apzināties savas prasmes un stiprās puses, sastādīt savu biznesa plānu un novērtēt uzņēmēja statusu.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Centralizētās rekomendācijas ir ietvertas stratēģijā.

Iestādēm ir autonomija attiecībā uz to, vai uzņēmējdarbības izglītību iekļaut SPI izglītības programmā. Projekts „YVI — uzņēmējdarbības izglītības pakalpojums skolotājiem” (2010.–2014. g.) apvienoja vairāk nekā 30 organizāciju, lai izstrādātu uzņēmējdarbības programmu skolotāju izglītībai. Kopīgi tika izstrādāta gan SPI izglītības programma, gan jauni pedagoģiskie modeļi un rīki.

Pastāvīgu profesionālo pilnveidi piedāvā vairākas organizācijas, ieskaitot Somijas Nacionālo izglītības pārvaldi un Vēstures un sociālo zinību skolotāju asociāciju.

Somijas Nacionālā izglītības pārvalde uztur tīmekļa vietni ⁽²⁹⁴⁾, kurā tiek piedāvāti ar UI saistīti skolotāju atbalsta materiāli. Pedagoģiskās izglītības iestādes var patstāvīgi lemt par savu izglītības programmu, un dažas piedāvā fakultatīvu uzņēmējdarbības kursu. „YES — virtuālā uzņēmējdarbības izglītības apguves vide” — ar Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu 2001. gadā izveidots bezmaksas uzņēmējdarbības izglītības pakalpojums — darbojas kā reģionālais kompetences centrs. Tā izveidošanu atbalstīja Nacionālā izglītības komisija, kas joprojām finansē šī centra mācību pasākumus. Galvenie valsts mēroga līdzdalībnieki (izņemot PPP) pašlaik ir reģionālās un vietējās ieinteresētās puses.

Mācību koncepcija „Es un mana pilsēta” ⁽²⁹⁵⁾ ietver skolotāju apmācību, metodiskos materiālus 10 mācību stundām un vienu dienu ilgu uzturēšanos mācību vidē „Es un mana pilsēta”. Somijā pasākumā „Es un mana pilsēta” sava skolotāja vadībā piedalās lielākā daļa sestās klases skolēnu vecumā no 12 līdz 13 gadiem.

⁽²⁹⁴⁾ www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm09.pdf?lang=en

⁽²⁹⁵⁾ <http://yrityskylä.fi/en/me-mycity/>

Zviedrija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Zviedrijā ir pieņemta nacionālā uzņēmējdarbības izglītības (UI) definīcija, kas ietverta stratēģijā „Uzņēmējdarbība izglītībā un apmācībā“⁽²⁹⁶⁾.

„Uzņēmējdarbības izglītība orientējas uz tādu vispārēju prasmju attīstīšanu un veicināšanu kā iniciatīvas uzņemšanās, atbildības sajūta un ideju īstenošana. Tā ir saistīta ar zinātkāres, pašpaļāvības, radošuma pilnveidi un drosmi uzņemties risku. UI sekmē tādas kompetences kā spēja pieņemt lēmumus, komunicēt un sadarboties. Uzņēmējdarbība ir dinamisks un sociāls process, kurā indivīdi — vai nu vieni, vai sadarbībā ar citiem — saskata iespējas un pārvērš idejas praktiskā un mērķtiecīgā darbībā sociālajā, kultūras vai ekonomikas jomā.“

Saistītā stratēģija

Zviedrijā ir īpaša nacionālā UI stratēģija „Uzņēmējdarbības stratēģija izglītībā un apmācībā“, ko sāka īstenot 2009. gadā un kam nav noteikts beigu datums. Šī stratēģija attiecas uz visām izglītības pakāpēm (ISCED 1–8).

Galvenie mērķi

- Uzņēmējdarbībai vajadzētu būt iekļautai visu pakāpju izglītībā.
- Lielākam cilvēku skaitam vajadzētu dibināt savu uzņēmumu.

Konkrētas darbības

- Uzsvērt, cik svarīgi ir iekļaut uzņēmējspējas attīstīšanu izglītības programmā un dažu priekšmetu programmās gan sākumskolā, gan abos vispārējās un profesionālās vidējās izglītības posmos.
- Izveidot jaunu vispārējās vidējās izglītības otrā posma programmu ar ekonomikas ievirzi.
- Īstenot ciešāku sadarbību starp profesionālajām vidusskolām un Zviedrijas uzņēmumiem.
- Izstrādāt jaunu koncepciju par profesionālajiem konkursiem profesionālajās vidusskolās.
- Atbalstīt UI veicināšanu skolās un augstākās izglītības iestādēs.
- Apzināt un analizēt UI sākumskolā, vispārējā un profesionālajā vidējā izglītībā, pēcvidējā neterciārajā izglītībā un augstākajā izglītībā, lai konstatētu labās prakses principus.
- Attīstīt kvalitatīvas augstākās izglītības programmas, kas orientējas uz uzņēmējdarbību un inovācijām.

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

- Izglītības un pētniecības ministrija
- Uzņēmējdarbības un inovāciju ministrija

Pārraudzības sistēma

Šai stratēģijai nav pārraudzības sistēmas.

⁽²⁹⁶⁾ <http://www.regeringen.se/contentassets/0f6c0164196e4071a9cb27eaada1cb41/strategi-for-entreprenorskap-inom-utbildningsomradet>

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Sākumskolas izglītībā un vidējās izglītības otrajā posmā uzņēmējdarbības izglītība ir starppriekšmetu mērķis. Vidējās izglītības otrajā posmā uzņēmējdarbības programma tiek piedāvāta arī kā obligāta vai fakultatīva. „Uzņēmējdarbība” kā atsevišķs obligātais mācību priekšmets tiek mācīta četrās vidējās izglītības otrā posma skolas programmās (amatniecība, uzņēmējdarbība un pārvaldība, dabas resursi, viesnīcas un tūrisms) un kā atsevišķs izvēles priekšmets pārējās vidējās izglītības otrā posma programmās. „Uzņēmējdarbība un business” ir atsevišķs obligātais mācību priekšmets biznesa studiju programmas biznesa zinību ietvaros un atsevišķs izvēles priekšmets 12 no 18 nacionālajām programmām.

Mācīšanās rezultāti

Starppriekšmetu mācīšanās rezultāti nav formulēti, bet mācīšanās rezultāti ir definēti priekšmetiem „uzņēmējdarbība” un „uzņēmējdarbība un business”.

Piemēram, priekšmetam „uzņēmējdarbība” vajadzētu palīdzēt skolēniem:

- saprast, ko uzņēmējdarbība nozīmē indivīdiem, organizācijām, uzņēmumiem un sabiedrībai;
- spēt pārvērst idejas praktiskā un mērķtiecīgā rīcībā, lai sāktu projektu vai simulētu uzņēmumu;
- spēt īstenot projektu vai vadīt simulētu uzņēmumu;
- spēt pabeigt un novērtēt projektu vai simulēta uzņēmuma darbību;
- zināt, kā likumi un citi noteikumi aizsargā idejas un produktus;
- spēt izmantot biznesa ekonomikas metodes.

Katram aspektam ir noteiktas apgūstamās zināšanas, kas klasificētas vērtēšanas skalā no A līdz E.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Augstākās izglītības iestādes ir autonomas attiecībā uz uzņēmējdarbības izglītības integrāciju sākotnējās pedagoģiskās izglītības programmā.

Saskaņā ar nacionālo stratēģiju Zviedrijas Nacionālā izglītības aģentūra (*Skolverket*) atbalsta un mudina skolas attīstīt UI. Sadarbībā ar augstākās izglītības iestādēm tā nodrošina kursus „Uzņēmējdarbības apguve” visu izglītības pakāpju skolotājiem, un ir paredzēts, ka šos kursus apguvušie skolotāji vadīs UI ieviešanu savā skolā. Zviedrijas Nacionālā izglītības aģentūra sniedz arī tiešu finansiālo atbalstu skolām, lai tās nodrošinātu skolotāju PPP, un izstrādā digitālos atbalsta materiālus.

Apvienotā Karaliste — Anglija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Anglijā uzņēmības veicināšanas izglītības (UI) nolūks ir palīdzēt „jauniešiem būt radošiem un inovatīviem, uzņemties risku un to pārvaldīt, turklāt darīt to mērķtiecīgi un apņēmīgi“. UI ir iedalīta trīs jomās ⁽²⁹⁷⁾:

- uzņēmējspēja — prasme būt uzņēmīgam un pašapzinīga attieksme;
- finanšpratība — izpratne par finanšu pamatjautājumiem un pārvaldība;
- e-ekonomikas un biznesa izpratne — uzņēmējdarbības konteksta sapratne.

Šī definīcija ir iekļauta Anglijas Izglītības departamenta Pārskatā par uzņēmības veicināšanas izglītību Anglijā ⁽²⁹⁸⁾ un dokumentā „Rezultātu karte: uzņēmības veicināšanas izglītība un nodarbināmība“ ⁽²⁹⁹⁾, ko 2015. gadā publicēja *Young Enterprise*.

Saistītā stratēģija

Ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas nacionālās stratēģijas nav.

Viens no politikas paziņojumiem, ko pieņēma koalīcijas valdība (2010.–2015. g.) ⁽³⁰⁰⁾, bija saistīts ar uzņēmējdarbības sektoru. Tajā bija teikts: „...dati liecina, ka jaunieši ir jāiesaista agrīni, izmantojot izglītības sistēmu. Mums viņiem ir jānodrošina praktiska uzņēmējdarbības pieredze, lai mudinātu viņus domāt par savas uzņēmējdarbības sākšanu kā iespējamu karjeras izvēli turpmākajā dzīvē.“ Definētās darbības paredzēja „iedrošināt cilvēkus un palīdzēt viņiem apgūt prasmes sava uzņēmuma izveidošanai“ un „iesaistīt jauniešus“. Lai gan šis politikas paziņojums vairs nav spēkā, dažas no tajā paredzētajām konkrētajām darbībām joprojām tiek īstenotas un nodrošina to, ka orientācija uz uzņēmēju sabiedrības veidošanu pamazām ienāk skolās.

- „Iedvesmojot nākotni“ ⁽³⁰¹⁾ aicina jaunos uzņēmējus kā brīvprātīgos doties uz skolām un stāstīt par sava uzņēmuma vadīšanu un ceļu līdz tā izveidošanai.
- „Uzņēmumu ciems“ ⁽³⁰²⁾ palīdz skolām izveidot un vadīt savus uzņēmumus.
- Atbalsts *Young Enterprise* vadītajai programmai „Desmitnieks“ (*Tenner*) ⁽³⁰³⁾, kuras gaitā skolēniem (abi vidējās izglītības posmi) tiek piešķirtas 10 mārciņas uzņēmējdarbības idejas realizācijai.

⁽²⁹⁷⁾ <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130123124929/https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/00228-2010BKT-EN.pdf>

⁽²⁹⁸⁾ <https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/DFE-RB015.pdf>

⁽²⁹⁹⁾ http://www.young-enterprise.org.uk/wp-content/uploads/2015/01/Outcomes-map_Jan-2014.pdf

⁽³⁰⁰⁾ <https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-business-enterprise/2010-to-2015-government-policy-business-enterprise>

⁽³⁰¹⁾ <http://www.inspiringthefuture.org/>

⁽³⁰²⁾ <http://www.enterprisevillage.org.uk/>

⁽³⁰³⁾ <http://www.tenner.org.uk/>

Papildus tam premjerministra konsultanta uzņēmējdarbības jomā lorda Janga ziņojumā „Uzņēmums visiem: uzņēmējspējas nozīme izglītībā“ (*Enterprise for All: the Relevance of Enterprise in Education*) bija ietvertas vairākas rekomendācijas par to, kā varētu izveidot mūžilgu uzņēmējdarbības pieredzi izglītībā. Dažas no tām īsteno nesēns (2015. gada februārī) izveidotā „Profesiju un uzņēmējdarbības organizācija“⁽³⁰⁴⁾, kuras mērķis ir iedvesmot jauniešus, palīdzēt viņiem veikt patstāvīgu izvēli un sasniegt vēl vairāk. Tā ir paredzējusi izveidot Uzņēmumu konsultāciju tīklu (2015. gada rudenī), Uzņēmēju pasi un pārvaldīt Profesiju un uzņēmumu fondu (2016. gadā).

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Uzņēmējdarbības izglītība valsts izglītības satura norādēs nav iekļauta.

Vienīgais obligātais UI elements pārstrādātajās valsts izglītības satura norādēs, kas stājās spēkā 2014. gada septembrī, ir finansprātība, kas ietilpst obligātajā pilsoniskās izglītības programmā.

Līdz 2012. gadam UI ietilpa ar darbu saistītajā izglītības programmā, kas paredzēta 14–16 gadus veciem jauniešiem (*ISCED 2*). Tagad skolas pašas var noteikt, vai un kā nodrošināt darba pieredzi.

Līdz 2014. gada septembrim izvēles mācību programmā „Personiskā, sociālā, veselības un ekonomiskā izglītība“ (*PSHE*) finansprātība un UI bija ietvertas ekonomiskās labklājības novirzienā. Lai gan šī mācību programma ir atcelta, *PSHE* joprojām ir izvēles priekšmets, ko jāpiedāvā visās skolās. Valdība tam sniedz atbalstu caur *PSHE* asociāciju, kura konsultē skolas par izglītības programmas izveidi un mācīšanas kvalitātes uzlabošanu. *PSHE* asociācija ir publicējusi mācību programmu, kurā paredzēts tālāk minētais.

ISCED 1 izglītībā (sākumskolas izglītība 5–11 gadus veciem bērniem) jā māca par naudu un jāsniedz pamatzināšanas par uzņēmējdarbību.

ISCED 2 un *3* izglītībā (vidējās izglītības pirmais un otrais posms 11–16 gadus veciem bērniem) jā māca:

- kā veikt apzinātu izvēli un būt uzņēmīgiem un mērķtiecīgiem;
- par ekonomisko un uzņēmējdarbības vidi;
- par to, kā personiskā finansiālā izvēle var ietekmēt pašus un citus;
- par patērētāju tiesībām un atbildību.

⁽³⁰⁴⁾ <https://www.careersandenterprise.co.uk/>

Mācīšanās rezultāti

Tā kā uzņēmējdarbības izglītība nav iekļauta valsts izglītības satura norādēs, ar to saistīti mācīšanās rezultāti nav izstrādāti. Pilsoniskās izglītības programmā⁽³⁰⁵⁾ ir paredzēti šādi finanšprātības mācīšanās rezultāti: „Skolēniem vajadzētu būt apguvušiem tādas prasmes, lai viņi spētu rīkoties ar naudu ikdienā un plānot nākotnes finansiālās vajadzības.“ Arī PSHE asociācijas mācību programma⁽³⁰⁶⁾ ir formulēta kā mācīšanās rezultāti.

Apvienotajā Karalistē tiek īstenotas reģionālās iniciatīvas, kas sekmē „uzņēmīgo skolu“ darbību un nodrošina UI mācīšanās rezultātu sistēmas, piemēram, „vienošanās sistēmu“ (*ladder of entitlement*) un *ReadyUnlimited* izstrādāto uzņēmējspējas rezultātu matricu⁽³⁰⁷⁾.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Skolotāju standartos, kuros noteikts minimālais prakses apmērs praktikantiem un skolotājiem pēc kvalificēta skolotāja statusa iegūšanas, uzņēmējdarbības izglītība nav tieši pieminēta.

Par PPP ir kopīgi atbildīgas vairākas organizācijas, t. sk. skolas, pašvaldības, Izglītības departaments un individuāli skolotāji. Skolotājiem savas karjeras laikā ir profesionāls pienākums izvērtēt savas pedagoģiskās metodes un darba programmas, kā arī piedalīties kvalifikācijas celšanas vai PPP pasākumos. Tiek īstenoti veiktspējas pārvaldības pasākumi, lai identificētu skolotāju apmācības un pilnveides vajadzības un attiecīgi rīkotos saskaņā ar profesijas standartiem, kuros definēts skolotāju minimālais prakses apmērs karjeras laikā. Norāžu par uzņēmējdarbību tajos nav.

Nav arī obligātas prasības iekļaut pastāvīgā profesionālajā pilnveidē uzņēmējdarbības izglītību, taču skolas var izvēlēties to darīt.

⁽³⁰⁵⁾ https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/239060/SECONDARY_national_curriculum_-_Citizenship.pdf

⁽³⁰⁶⁾ <https://www.pshe-association.org.uk/content.aspx?CategoryID=1167>

⁽³⁰⁷⁾ http://www.readyunlimited.com/wp-content/uploads/2015/10/Ready-Unlimited_Ladder-of-Entitlement_.pdf

Apvienotā Karaliste — Velsa

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

„Jauniešu uzņēmējdarbības stratēģijā“⁽³⁰⁸⁾ ir izmantoti ir divi termini, par kuriem ir vienojušās daudzas ieinteresētās puses un kuri atbilst Eiropas uzņēmējdarbības kompetences aprakstam⁽³⁰⁹⁾.

Uzņēmējdarbības izglītība (UI) attīsta jauniešu attieksmi un prasmes, lai palīdzētu viņiem apzināties savu potenciālu. Tā ir saistīta arī ar ideju īstenošanu un iespēju izmantošanu, jo noskaņo jauniešus pozitīvi, mudina viņus būt proaktīviem un sekmīgiem dzīvē un darbā.

Uzņēmējdarbības izglītība dod jauniešiem iespēju izmantot savas prasmes un veidot savu izpratni praktiskā darbībā.

Saistītā stratēģija

Velsā ir īpaša uzņēmējdarbības izglītības stratēģija „Jauniešu uzņēmējdarbības stratēģija“, kas pirmoreiz tika publicēta 2004. gadā. 2010. gadā to atjaunināja pārstrādāts rīcības plāns. „Jauniešu uzņēmējdarbības stratēģija: rīcības plāns 2010.–2015. gadam“ attiecas uz 5–25 gadus veciem bērniem un jauniešiem un ir saistošs skolām, tālākizglītībai, augstākajai izglītībai un ārpusizglītības jomām.

Galvenie mērķi

Stratēģija paredz „izveidot un izaudzināt pašpietiekamus, uz uzņēmējdarbību vērstus jauniešus visās Velsas kopienās, kuri pozitīvi ietekmēs ekonomiku un sociālo sfēru“.

Konkrētas darbības

Rīcības plāns aptver trīs jomas, un katrā no tām ir paredzēta konkrēta rīcība.

- Iesaistīšana — uzņēmējdarbības vērtības popularizēšana, radot iespējas un sekmējot jauniešu pilnveidi:
 - rīkot kampaņu „Velsas lielās idejas“, kas mudinātu jauniešus būt uzņēmīgākiem un ieinteresētajiem palīdzētu sākt uzņēmējdarbību;
 - īstenot mērķgrupai — īpaši bezdarbniekiem un ekonomiski neaktīvajiem iedzīvotājiem — pielāgotas darbības un pasākumus, lai veicinātu interesi un dalību uzņēmējdarbībā;
 - mudināt uzņēmumus sadarboties ar jauniešiem un akadēmiskajām aprindām;
 - rosināt uz darbību — nodrošināt jauniešiem uzņēmējdarbības apguves iespējas;
 - sniegt karjeras atbalstu skolām un tālākizglītības iestādēm tiešsaistē;
 - uzlabot jauniešiem pieejamās empīriskās mācīšanās iespējas;
 - veicināt izcilību uzņēmējdarbības apgūvē un vadīšanā, informējot par labo praksi un kritērijiem vietējā, valsts un starptautiskajā mērogā.
- Sagatavošana — atbalsta sniegšana jauniešiem, lai radītu un attīstītu jaunus uzņēmumus:

⁽³⁰⁸⁾ <https://business.wales.gov.uk/bigideas/youth-entrepreneurship-strategy>

⁽³⁰⁹⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

- sagatavot jauniešus nākamajam solim pretī uzņēmējdarbības sākšanai;
- atbalstīt jauniešu kļūšanu par pašnodarbinātajiem;
- koncentrēt atbalsta pakalpojumus uz jaunuzņēmumiem ar lielu potenciālu, īpaši prioritārajās nozarēs un starp absolventiem;
- izmantot uzņēmēju kopienas pieredzi un kompetenci jauno uzņēmēju atbalstīšanai.

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Šīs stratēģijas īstenošanu vada Velsas valdības Ekonomikas, zinātnes un satiksmes departaments kopā ar Izglītības un prasmju departamentu. Citas ieinteresētās puses: izglītības iestādes, *Careers Wales*, *Jobcentre plus*, darbā īstenošanas mācīšanās īstenoņāji, jauniešu organizācijas, trešā sektora organizācijas un pašvaldības.

Pārraudzības sistēma

Rīcības plānā ir paredzēti kvantitatīvie mērķi pieciem gadiem, un progresu pārrauga Jauniešu uzņēmējdarbības stratēģijas Rīcības plāna kolēģija. 2013. gadā Velsas Nacionālās asamblejas Uzņēmumu un uzņēmējdarbības komiteja veica aptauju par jauniešu uzņēmējdarbību⁽³¹⁰⁾, lai noskaidrotu šī darba lietderīgumu un nepieciešamos uzlabojumus.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

ISCED 1–3 (5–16 gadus veciem skolēniem) UI ir integrēta obligātajā mācību priekšmetā „personiskā un sociālā izglītība“⁽³¹¹⁾ (PSI). PSI aptver plašu mācību jomu, t. sk. finanšpratību.

Vidējās izglītības pirmajā un otrajā posmā (*ISCED 2–3*) UI ietilpst arī sistēmā „Profesijas un darba pasaule“⁽³¹²⁾, kas ir obligāta izglītības programmas daļa 11–16 gadus veciem jauniešiem un „mācību pamatsatura” elements 16–19 gadus veciem jauniešiem.

ISCED 2–3 (14–19 gadus veciem jauniešiem) UI ir integrēta Velsas bakalaureāta kvalifikācijā (VBK)⁽³¹³⁾. VBK ir nacionālā horizontālā kvalifikācija, kurā apvienotas visas tradicionālās kvalifikācijas un Prasmju pārbaudes sertifikāts, kas vērtē tās prasmes, kas jauniešiem ir nepieciešamas koledžā, universitātē, nodarbinātībā un dzīvē. Reformētajā VBK, kas tika izmēģināta 2014. gadā un ieviesta 2015. gadā, tagad ir ietverts Prasmju pārbaudes sertifikāts, ko veido pētniecības projekts un pārbaudes darbs trīs jomās — „globālā pilsonība“, „sabiedrība un uzņēmums“, „nodarbinātība“. VBK izglītības ieguvējiem un skolām vai koledžām nav obligāta, kaut gan Velsas valdība ļoti mudina tos iesaistīties un īsteno skolu un koledžu stimulēšanas pasākumus. Izglītības ieguvēji pilnveido septiņas pamatprasmes, t. sk. uzņēmējdarbības prasmes, gūstot daudzveidīgu praktisko uzņēmējdarbības pieredzi. VBK⁽³¹⁴⁾ ir trīs līmeņi — pamatlīmenis (no 14 gadu vecuma), vidējais līmenis (*GCSE* līmenis vai *ISCED 2*) un padziļinātais līmenis (A līmenis vai *ISCED 3*) —, un tā atbalsta programmu „Personiskā un sociālā izglītība“ un „Profesijas un darba pasaule“ īstenošanu.

⁽³¹⁰⁾ <http://www.senedd.assembly.wales/mg/IssueHistoryHome.aspx?Ild=6052>

⁽³¹¹⁾ <http://learning.gov.wales/resources/improvementareas/curriculum/programmes-of-study/personal-and-social-education/?lang=en>

⁽³¹²⁾ <http://learning.gov.wales/resources/browse-all/careers-world-of-work/?lang=en>

⁽³¹³⁾ <http://www.wjec.co.uk/qualifications/welsh-baccalaureate/welsh-bacc-from-2015/>

⁽³¹⁴⁾ <http://www.wjec.co.uk/qualifications/welsh-baccalaureate/welsh-bacc-from-2015/>

Skatoties plašāk, „Mācīšanās un tālākvirzība uzņēmējdarbības izglītībā“⁽³¹⁵⁾ piedāvā nacionālās vadlīnijas skolām par mācīšanās un tālākvirzības plānošanu izglītības programmā visās izglītības pakāpēs. Tā paredz, ka būtu jāsniedz integrēts nodrošinājums un aizraujoša uzņēmējdarbības apguves pieredze.

Mācīšanās rezultāti

ISCED 1–3 priekšmets „personiskā un sociālā izglītība“ (PSI) sagatavo izglītības ieguvējus, lai viņi būtu personiski un sociāli efektīvi. Tas tiek panākts, nodrošinot tādu mācību pieredzi, kas viņiem ļauj attīstīt un izmantot prasmes, izpētīt personisko attieksmi un vērtības un apgūt atbilstošas zināšanas un izpratni. *ISCED 2 un 3* priekšmetam „profesijas un darba pasaule“ (PDP) izglītības ieguvējiem vajadzētu sniegt iespēju izpētīt, kāda attieksme un vērtības ir nepieciešamas nodarbināmībai, mūžizglītībai un uzņēmīgumam.

PDP un PSI ir izstrādāti paralēli, un abu mācīšanās rezultāti ir pēctecīgi un ļauj izglītības ieguvējiem, virzoties tālāk šajā sistēmā, pilnveidot iepriekš iegūto pieredzi. Par PDP vai PSI apguvi netiek piešķirta formāla kvalifikācija, taču tie ir ietverti VBK.

ISCED 2–3 izglītībā⁽³¹⁶⁾ Velsas bakalaureāta kvalifikācijai mācīšanās rezultāti ir definēti trīs līmeņos, un tie paredz septiņu pamatprasmju mācīšanu: saziņa, rēķinpratība, digitālā pratība, kritiskā domāšana un problēmu risināšana, plānošana un organizēšana, radošums un inovācijas, kā arī personiskā efektivitāte. Atbalsta dokumentos ir iekļautas detalizētas vadlīnijas par uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātu vērtēšanu.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Jauniešu uzņēmējdarbības stratēģijas rīcības plānā 2010.–2015. gadam nav atsauces uz SPI. SPI izglītības programmu veido pašas iestādes atbilstoši Velsas valdības prasībām un saskaņā ar kvalificēta skolotāja statusa piešķiršanas standartiem⁽³¹⁷⁾, kuros uzņēmējdarbība nav tieši pieminēta. Tomēr no skolotājiem tiek gaidīts, ka viņi spēs mācīt pilnu izglītības programmu, kur, kā iepriekš minēts, priekšmetos PDP un PSI ir ietverta uzņēmējdarbības izglītība.

Augstākās izglītības akadēmijas ziņojumā „Nodarbināmības veicināšana ar uzņēmējspējas izglītības palīdzību“⁽³¹⁸⁾ kā labās prakses piemērs, kur sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā ir ietverta uzņēmējdarbības izglītība, ir minēts Velsas Sv. Dāvida Trīsvienības universitātes *PGCE/PCET* kursa fakultatīvais modulis „Pedagoģijas speciālisti — uzņēmēji“. Iespējams, ka tas ir vienīgais šāda vieda kurss visā Apvienotajā Karalistē.

Jauniešu uzņēmējdarbības stratēģijas rīcības plāns atbalsta PPP, kas tiek sniegta Dienvidvelsas universitātes Jauniešu uzņēmējdarbības nacionālajā PPP centrā⁽³¹⁹⁾. Šī centra mērķis ir iegūt padziļinātas zināšanas un izveidot apvienoto Velsas pedagoģijas speciālistu centru, kas galvenokārt orientētos uz PIA un augstāko izglītību.

⁽³¹⁵⁾ <http://learning.gov.wales/docs/learningwales/publications/140626-careers-and-the-world-of-work-learning-and-progression-en.pdf>

⁽³¹⁶⁾ Piemēru par augstāko līmeni sk.: <http://www.wjec.co.uk/qualifications/welsh-baccalaureate/welsh-bacc-from-2015/Welsh%20Bacc%20Specification%20KS4%2028%2010%2014%20-%20Branded.pdf>.

⁽³¹⁷⁾ <http://wales.gov.uk/docs/dcells/publications/090915becomingateacheren.pdf>

⁽³¹⁸⁾ <https://www.heacademy.ac.uk/resource/enhancing-employability-through-enterprise-education>

⁽³¹⁹⁾ <http://www.yesnationalcpdhub.com>

Ir izveidotas vairākas tiešsaistes resursu bibliotēkas, kurās ir pieejami ar UI saistīti metodiskie materiāli un atbalsts. Nacionālā digitālo mācību resursu bibliotēka *Hbw* ⁽³²⁰⁾ nodrošina vairākus ar UI saistītus izglītības programmas resursus. Reģionālais konsorcijs (to finansē Velsas valdība, lai standartizētu un uzlabotu izglītības sniegšanu skolās un PIA) un *WJEC* (piešķirējorganizācija) izstrādā un publisko VBK resursus. *WJEC* tiešsaistes Izaicinājumu bankā ir resursi, ko izstrādājušas biznesa un sabiedriskās organizācijas.

⁽³²⁰⁾ <http://hwb.wales.gov.uk/Resources/resource/e7d3cdd0-a650-4c60-94d4-54af9816f1f0/en>

Apvienotā Karaliste — Ziemeļīrija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Ir pieņemta vienota nacionālā definīcija. 2003. gadā „Uzņēmējdarbības un izglītības rīcības plānā” atbildīgie valdības departamenti (Uzņēmējdarbības, tirdzniecības un investīciju, Izglītības un Nodarbinātības un mācību) vienojās uzņēmējdarbību tās plašākajā nozīmē definēt kā „indivīda spēju, izmantojot daudzas būtiskas prasmes un iezīmes, dot unikālu, inovatīvu un radošu ieguldījumu darba pasaulē — vai nu nodarbinātībā, vai kā pašnodarbinātajam”.

Saistītā stratēģija

Ziemeļīrijā uzņēmējdarbības izglītība (UI) ir aplūkota plašākā stratēģijā „Ziemeļīrijas inovāciju stratēģija 2014.–2025. gadam”⁽³²¹⁾, ko papildina rīcības rokasgrāmata. Šī stratēģija attiecas uz visām izglītības pakāpēm (ISCED 1–8).

Galvenie mērķi

Viens no šīs stratēģijas galvenajiem mērķiem ir „mudināt jauniešus kļūt par uzņēmējiem”. Stratēģijā apgalvots, ka sākumskolā, abos vidējās izglītības posmos, kā arī pēcvidējās izglītības posmā UI ir viena no pamata prasībām, kas ir jāizpilda, lai veicinātu uzņēmējdarbību visās dzīves jomās. Uzņēmējdarbības izglītības nodarbinātības aspekts ISCED 1–3 izglītības programmā jau ir ņemts vērā.

Konkrētas darbības

„Inovāciju stratēģijā” ir pausta viena ar izglītību saistīta apņemšanās, proti, Izglītības departaments pētīs, kā var palielināt jauniešiem piedāvāto atbalstu, lai veicinātu viņu iesaistīšanos uzņēmējdarbībā, tomēr īpaša darbība rīcības rokasgrāmatā nav paredzēta⁽³²²⁾.

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

„Inovāciju stratēģiju” koordinē Uzņēmējdarbības, tirdzniecības un investīciju departaments, bet tās īstenošanā ir iesaistīti visi valdības departamenti, t. sk. Izglītības departaments un Nodarbinātības un mācību departaments.

Pārraudzības sistēma

Izvēlētā pārraudzības pieeja paredz gadskārtēja inovāciju ziņojuma sagatavošanu par virzību uz noteiktajiem mērķiem un uzdevumiem. Tajā ietverts arī inovāciju izpildes vērtējums vairākās saistītajās jomās, pārskats par to, vai attiecīgie mērķi un uzdevumi ir atbilstoši, ņemot vērā jaunākos datus, un vērtējums par stratēģijā paredzēto darbību īstenošanu, kā arī sniegtas rekomendācijas par turpmāko rīcību un politikas virzienu.

⁽³²¹⁾ <http://www.detini.gov.uk/innovationstrategyini>

⁽³²²⁾ http://www.detini.gov.uk/innovation_strategy_2014-2025_action_directory.pdf (6. lpp.)

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

ISCED 1 izglītībā (sākumskolas izglītība 4–11 gadus veciem bērniem) UI ir integrēta obligātajā mācību priekšmetā „personiskā attīstība un savstarpējā sapratne“⁽³²³⁾, kas iedrošina visus bērnus kļūt personiski, emocionāli un sociāli efektīviem, dzīvot veselīgu, drošu un piepildītu dzīvi un kļūt par pašpārliecinātiem, patstāvīgiem un atbildīgiem pilsoņiem, kas izdara apzinātu un atbildīgu izvēli un lēmumus visas dzīves laikā. Tajā ietilpst arī ievads darba pasaulē un finanšpratība.

ISCED 2–3 izglītībā (3.–4. pamatposms 11–16 gadus veciem bērniem) UI ietilpst jomā „Mācīšanās dzīvei un darbam“. Šī mācību joma ir ļoti svarīga, jo palīdz jauniešiem attīstīt tādas būtiskas prasmes, zināšanas, iezīmes un noslieces, kas ir nepieciešamas dzīvē un darbā. Tā aptver nodarbināmības, vietējās ekonomikas, vietējās un globālās pilsonības un personiskās attīstības novirzienus. „Mācīšanās dzīvei un darbam“ ir arī Atbalsta tiesību ietvarsistēmas (*Entitlement Framework*) elements, kura paredzēta 14–19 gadus veciem jauniešiem un piedāvā plašas, jauniešu vajadzībām, attieksmei un interesēm pielāgotas mācību iespējas neatkarīgi no viņu dzīvesvietas vai skolas atrašanās vietas.

Izglītības departaments ik gadu nodrošina finansējumu uzņēmējdarbības izglītības pasākumam, kuru lielākoties īsteno vairāki trešās puses partneri, piemēram, *Young Enterprise*. Tas skolēniem nodrošina svarīgākās Ziemeļīrijas izglītības programmai paredzētās iesaistīšanās programmas.

Mācīšanās rezultāti

ISCED 1 izglītībā ar UI saistītie mācīšanās rezultāti jomā „Personiskā attīstība un savstarpējā sapratne“ paredz, ka bērni:

- attīstīs pašpaļāvību un pašcieņu;
- pilnveidos spēju efektīvi sadarboties ar citiem un uzņemties atbildību par sevi;
- apzināsies personisko un saskarsmes prasmju milzīgo vērtību turpmākajā dzīvē un darbā;
- gūs zināšanas un izpratni par izaicinājumiem un iespējām, kas viņiem var rasties aizvien daudzveidīgākajā sabiedrībā;
- iemācīsies pieņemt apzinātus lēmumus un atbildīgi rīkoties visas dzīves laikā.

ISCED 2 izglītībā jomā „Mācīšanās dzīvei un darbam“ paredzēts, ka skolēniem jāspēj:

- izrādīt dziļāku sapratni, domājot kritiski un elastīgi, risinot problēmas un pieņemot apzinātus lēmumus, pēc vajadzības izmantojot matemātiku un IKT;
- būt uzņēmīgiem, radošiem un iniciatīvas bagātiem, radot un īstenojot idejas;
- efektīvi sadarboties ar citiem;
- sevi organizēt, darbojoties sistemātiski, neatlaidīgi pildot uzdevumus, vērtējot un uzlabojot savu mācīšanās procesu un sekmes;
- efektīvi sazināties mutiskā, vizuālā, rakstiskā, matemātiskā un IKT veidā, izprotot gan auditoriju, gan nolūku.

⁽³²³⁾ http://www.nicurriculum.org.uk/docs/key_stages_1_and_2/areas_of_learning/pdmu/PD-Guidance.pdf

/SCED 3 izglītībā jomā „Mācīšanās dzīvei un darbam“ paredzēts, ka skolēniem jāspēj:

- izpētīt pašnodarbinātības jautājumus un noteikt svarīgos atbalsta avotus;
- izpētīt pieaugošo uzņēmējdarbības sektora sociālo atbildību sabiedrībā.

Šie mācīšanās rezultāti ir pēctecīgi un ļauj izglītības ieguvējiem, virzoties tālāk šajā sistēmā, pilnveidot iepriekš iegūto pieredzi.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Pašlaik sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā atsauču uz UI nav. SPI izglītības programmu veido pats izglītības īstenotājs saskaņā ar Izglītības departamenta prasībām. Tomēr no sākumskolu skolotājiem tiek gaidīts, ka viņi spēs mācīt visu izglītības programmu, kur jomās „Personiskā attīstība un savstarpējā sapratne“ un „Mācīšanās dzīvei un darbam“ ir iekļauta uzņēmējdarbība.

Karalienes universitātes Sv. Marijas universitātes koledža, kas apņēmusies ieviest uzņēmējdarbības apguvi, savām pedagoģiskās izglītības grāda programmām⁽³²⁴⁾ ir izveidojusi Uzņēmējdarbības apguves apliecību.

Par PPP ir kopīgi atbildīgas vairākas organizācijas, t. sk. Izglītības departaments, Izglītības pārvalde, skolas, pašvaldības un individuāli skolotāji. Skolotājiem savas karjeras laikā ir profesionāls pienākums izvērtēt savas pedagoģiskās metodes un darba programmas, kā arī piedalīties kvalifikācijas celšanas vai PPP pasākumos. Tiek īstenoti veikspējas pārvaldības pasākumi, lai identificētu skolotāju apmācības un pilnveides vajadzības un attiecīgi rīkotos saskaņā ar profesijas standartiem, kuros definēts skolotāju minimālais prakses apmērs karjeras laikā. Norāžu par uzņēmējdarbību tajos nav.

Informācija par PPP saistībā ar uzņēmējdarbības izglītību nav pieejama.

⁽³²⁴⁾ <http://www.smucb.ac.uk/downloads/entrepreneurship/Certificate%20of%20Entrepreneurial%20Learning.pdf>

Apvienotā Karaliste — Skotija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Skotijā tiek izmantots termins „uzņēmējspēja izglītībā“ (*enterprise in education*), kas tiek definēta šādi:

„Iespēja jauniešiem: mācību procesā saskaņā ar izglītības programmu attīstīt uzņēmējdarbībai nepieciešamo attieksmi un prasmes; gūt pieredzi un izpratni par darba pasauli visā tās daudzveidībā, ieskaitot uzņēmējdarbības veikšanu un pašnodarbinātību; iesaistīties uzņēmumu pasākumos, ieskaitot tos, kuri pēc būtības ir pilnībā saistīti ar uzņēmējdarbību un kuros panākumi ir praktiskas darbošanās rezultāts; izmantot atbilstoši vērstu karjeras izglītību.“⁽³²⁵⁾

Saistītās stratēģijas

Skotijā vairs nav īpašas uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģijas. Skotijas pieeju uzņēmējdarbības izglītībai noteica UI stratēģija „Ceļā uz panākumiem: pārskats par uzņēmējspēju izglītībā“, kas tika īstenota no 2003. līdz 2011. gadam⁽³²⁶⁾. Pēc tam UI tika iekļauta nacionālajās izglītības satura vadlīnijās „Izglītības saturs izcilības veicināšanai“⁽³²⁷⁾. Stratēģijas līmenī UI pašlaik ir aplūkota Skotijas inovāciju stratēģijā „Skotija var — kā kļūt par pasaulē vadošo uzņēmējdarbības un inovāciju nāciju“⁽³²⁸⁾ un stratēģijā „Jaunā darbaspēka attīstība — Skotijas jauniešu nodarbinātības stratēģija“⁽³²⁹⁾.

A) „Skotija var! — kā kļūt par pasaulē vadošo uzņēmējdarbības un inovāciju nāciju“

Šīs uzņēmējdarbības un inovāciju pamatnostādnes, kas attiecas uz 2013.–2020. gadu, aptver visas izglītības pakāpes (*ISCED 1–8*). Tajās redzams, cik lielu lomu Skotijas valdība piešķir uzņēmējdarbībai un inovācijām — vērtībām, kas nosaka darbu šajā jomā un nākotnes rīcības prioritātes. Būtiska loma šajā stratēģijā ir izglītībai. Ieinteresētās puses: Skotijas valdība, *Education Scotland*, Skotijas Izglītības iestāžu direktoru asociācija, *Micro-Tyco*, Sociālās uzņēmējdarbības akadēmija, *Young Enterprise Scotland*, *The Prince's Trust*, *Big Ideas*, *Curriculo Solutions* un Skotijas sadarbīgās izglītības trests.

Galvenie stratēģijas „Skotija var!“ mērķi

Viens no pieciem izvirzītajiem mērķiem ir izveidot „tādu izglītības sistēmu, kuras centrā būtu uzņēmējdarbība un inovācijas un kurā tiktu izmantotas iespējas, ko nodrošina „Izglītības saturs izcilības veicināšanai“, koledžu reforma un mūsu pasaules līmeņa universitātes“.

Konkrētas stratēģijas „Skotija var!“ darbības

Konkrētas ar izglītību saistītas darbības stratēģijā „Skotija var!“ ir šādas: pilnveidot resursus, lai uzlabotu uzņēmējdarbības apguvi Skotijas skolās; pēc sekmīga izmēģinājuma projekta paplašināt iniciatīvu „Tilts uz uzņēmējdarbību“ (*Bridge 2 Business*) — interaktīvu un aizraujošu programmu, kuras

⁽³²⁵⁾ *Scottish Executive* (2002) *Determined to Succeed: A Review of Enterprise in Education*: <http://www.gov.scot/Resource/Doc/46932/0028821.pdf>

⁽³²⁶⁾ Stratēģijas vērtējuma ziņojums: <http://www.gov.scot/resource/doc/920/0118640.pdf>.

⁽³²⁷⁾ <http://www.educationscotland.gov.uk/learningandteaching/thecurriculum/whatiscurriculumforexcellence/keydocs/index.asp>

⁽³²⁸⁾ <http://www.gov.scot/Publications/2013/11/7675>

⁽³²⁹⁾ <http://www.gov.scot/Publications/2014/12/7750>; sk. arī *Education Scotland* tīmekļa vietni <http://www.educationscotland.gov.uk/learningandteaching/thecurriculum/dyw/index.asp>.

mērķis ir iedvesmot un atbalstīt koledžas studentus un palīdzēt viņiem veidot kontaktus ar uzņēmumiem —, īstenojot to citās Skotijas koledžās, kā arī atbalstīt pārstrādātā „Jauno novatoru izaicinājuma” īstenošanu. Pēc tam izstrādātajā „Rīcības ietvarā”⁽³³⁰⁾ tas ir izklāstīts sīkāk un ir paredzētas plašākas darbības, kas atbalsta jauniešu pirmos soļus uzņēmējdarbībā.

Stratēģijas „Skotija var!” pārraudzības sistēma

Stratēģijas „Skotija var!” īstenošana ir saistīta ar trīs Skotijas nacionālajiem rādītājiem: uzņēmumu skaita pieaugums, pētniecībai un attīstībai atvēlēto līdzekļu pieaugums un uzlabota zināšanu apmaiņa ar universitātēs veikto pētniecību.

B) „Izglītības saturs izcilības veicināšanai”

Kopš 2011. gada Skotijas izglītības satura vadlīnijās „Izglītības saturs izcilības veicināšanai” (3–18 g.) ir integrēta stratēģija „Ceļā uz panākumiem”. Tas mācības padara mērķtiecīgākas, aizraujošākas un saskaņotākas un palīdz jauniešiem apgūt 21. gadsimtā nepieciešamās prasmes, zināšanas un izpratni. Stratēģija paredz uzņēmējspējas attīstīšanu, uzņēmējdarbības un nodarbinātības prasmju pilnveidošanu, kā arī finanšprātības apguvi finansiālās izglītības ietvaros. Šīs prasmes ir uzsvērtas arī pašreizējā darba stratēģijā un programmā „Jaunā darbaspēka attīstība”⁽³³¹⁾, kas ir viena no nacionālajām prioritātēm. Līdz ar to ir paredzēts, ka bērniem un jauniešiem lielāku labumu dos izglītības programmas saikne ar darba pasauli, lielāka darba devēju iesaistīšanās un pamatīgāka praktiskā pieredze.

C) „Jaunā darbaspēka attīstība — Skotijas jauniešu nodarbinātības stratēģija”

2014. gadā publicētās stratēģijas mērķis ir panākt, lai, labāk sagatavojot jauniešus darba tirgum, jauniešu bezdarbnieku īpatsvars līdz 2021. gadam samazinātos par 40 %. Tas saskan ar „Izglītības saturu izcilības veicināšanai”, kas ļauj īstenot elastīgāku pieeju mācībām un paplašina skolēniem pieejamo izglītības ieguves ceļu un iespēju izvēli. Šī stratēģija ir saistīta arī ar mērķi iedvesmot uzņēmējspējas un uzņēmējdarbības apguvi visā izglītības saturā. Saskaņā ar šīs stratēģijas rekomendācijām 2015. gada septembrī tika publicētas Vadlīnijas par skolu un darba devēju sadarbību, Darba prakses standarts un jauns Karjeras izglītības standarts (3–18 g.). 2017. gada martā šie dokumenti tiks pārstrādāti, balstoties uz pieredzi un to izmantojumu.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Skotijā oficiālas izglītības programmas nav. „Izglītības saturā izcilības veicināšanai” uzņēmējspēja ir paredzēta kā tēma, kas caurvij mācību procesu; citas tēmas ir: pilsonība, ilgtspējīga attīstība, starptautiskā izglītība un radošums. Izglītības satura norādēs teikts, ka šīs tēmas ir jāattīsta visdažādākajos kontekstos, tāpēc ar tām saistītā mācīšanās ir balstīta uz „pieredzi” un „rezultātiem” visās izglītības satura jomās. „Pieredze” un „rezultāti” nosaka nacionālos standartus un to, kas no mācīšanās un tālākvirzības tiek gaidīts visā izglītības saturā. „Izglītības saturs izcilības veicināšanai” ir paredzēts tam, lai nodrošinātu mācību pārvaldības elastīgumu. Lai gan „Izglītības satura izcilības veicināšanai” pamatnostādnes bija formulētas nacionālā mērogā, lēmumus par to īstenošanas aspektiem, t. sk. par uzņēmējspējas attīstīšanu, pieņem pašvaldības, to skolas un skolotāji.

⁽³³⁰⁾ <http://www.gov.scot/Resource/0044/00449131.pdf>

⁽³³¹⁾ Scottish Government (2014), *Education Working for All! Commission for Developing Scotland's Young Workforce Final Report*: <http://www.gov.scot/Publications/2014/06/4089>.

Mācīšanās rezultāti

„Pieredze“ un „rezultāti“ ir izstrādāti astoņās izglītības satura jomās: tēlotājmākslā, valodās un rakstpratībā, reliģiskajā un morālajā izglītībā, sociālajās zinībās, matemātikā un rēķinpratībā, dabaszinātnēs, tehnoloģijās, veselībā un labklājībā. Tie paredz lineāru attīstību un apraksta mācību progresu pa izglītības pakāpēm.

Piemēram, izglītības programmas jomā „sociālās zinības“ ar uzņēmējdarbību saistītais mērķis „veidot izpratni par jēdzieniem, kas stimulē uzņēmējspēju un ietekmē uzņēmējdarbību“ demonstrē virzību caur pieciem līmeņiem. Pieredze un rezultāti dažādām izglītības pakāpēm ir formulēti šādi.

ISCED 0	Agrīnais posms — īstās dzīves situācijās un iztēles spēlēs es pētu, kā vietējie veikali un pakalpojumu sniedzēji mums nodrošina sadzīvei nepieciešamo.
ISCED 1	Pirmais posms — es saprotu vietējo organizāciju nozīmi manas vietējās kopienas vajadzību apmierināšanā. Otrais posms — izpētīt ētisku tirdzniecību, es varu saprast, ka cilvēku vajadzības visā pasaulē ir vienādas, un diskutēt par to, kāpēc dažām sabiedrībām savas vajadzības izdodas apmierināt labāk nekā citām.
ISCED 2–3	Trešais posms — piedaloties uzņēmējdarbības pasākumā, es varu izpētīt ētiskos aspektus, kas saistīti ar uzņēmējdarbības praksi, un gūt izpratni par to, kā uzņēmējdarbība palīdz apmierināt šīs vajadzības. Ceturtais posms — es varu kritiski izvērtēt, kā daži ekonomiskie faktori var ietekmēt individuus, uzņēmumus un sabiedrību.

Skolotāju izglītība un atbalsts

2014./15. mācību gada jaunā iniciatīva, kura formāli tika sākta 2015. gada septembrī un kurā ir iesaistījušies vairāki partneri *Young Enterprise Scotland* vadībā, ir projekts „Uzņēmīgās skolas“⁽³³²⁾. Galvenā uzmanība tiek veltīta tam, lai pastāvīgas profesionālās pilnveides pasākumos rosinātu pedagoģijas speciālistus nodrošināt uzņēmējspējas attīstību savās skolās un iekļaut to mācību procesā. Tā mērķi:

- atzīt skolu darbu šajā jomā un nodrošināt platformu, kur apmainīties ar labās prakses piemēriem;
- mudināt skolas no pirmā līdz pēdējam posmam izstrādāt visas skolas pieeju uzņēmējdarbībai un uzņēmējam raksturīgajai domāšanai;
- nodrošināt skolotājiem pieejamus resursus, lai sekmētu ar uzņēmējdarbību saistītus pasākumus un rosinātu atbilstošu domāšanas veidu.

Projektā „Uzņēmīgās skolas“ *Education Scotland* sadarbojas arī ar trešā sektora partneriem (*Big Idea*, Skotijas sadarbīgās izglītības trests, *Curriculo Solutions*, Sociālās uzņēmējdarbības akadēmija un *Young Enterprise Scotland*), lai izveidotu resursus izglītības speciālistu atbalstam un tā mācību procesu pavērstu uzņēmējdarbības virzienā. Vadlīnijās ir sniegta Skotijas gadījumu izpēte, kuras nolūks ir uzsvērt uzņēmējdarbības prasmju pilnveides pozitīvo ietekmi uz jauniešu pašapziņu un pašcieņu un parādīt šo prasmju attīstīšanas iespējas izglītības programmā.

Konkrēta informācija par UI kā atsevišķas tēmas iekļaušanu sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā nav pieejama, taču skolotāju standartos ir paredzēts, ka visiem topošajiem sākumskolas un vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolotājiem vajadzētu būt apguvušiem visas ar izglītības programmu saistītās tēmas, un tas nozīmē UI iekļaušanu. Vairāki trešā sektora partneri, kas ir iesaistīti Skotijas projektā „Uzņēmīgās skolas“, t. sk. Sociālās uzņēmējdarbības akadēmija, nodrošina ar uzņēmējdarbības izglītību saistītu PPP. Īpašu galveno kursu nav. Viena no centralizēti atbalstītajām programmām ir „Izcilība izglītībā caur uzņēmējdarbības kontaktiem“⁽³³³⁾, kas visiem sākumskolas un vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolotājiem rīko vismaz divas dienas ilgu stažēšanos.

⁽³³²⁾ <http://www.enterprisingschools.scot>

⁽³³³⁾ <http://www.educationscotland.gov.uk/resources/e/eebl.asp?strReferringChannel=educationscotland&strReferringPageID=tc:4-615801-64&class=11+d86716>

Bosnija un Hercegovina

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā Bosnijā un Hercegovinā tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽³³⁴⁾ lietotais uzņēmējdarbības kompetences apraksts.

Saistītā stratēģija

„Bosnijas un Hercegovinas stratēģija uzņēmējdarbības apguvei izglītības sistēmās“⁽³³⁵⁾ ir ģpaša nacionālā uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģija. Tā attiecas uz 2012.–2015. gadu un visām izglītības pakāpēm.

Galvenie mērķi

Stratēģijas vispārējais mērķis ir „veicināt un popularizēt uzņēmējdarbībai raksturīgo domāšanu, kas pozitīvi ietekmē Bosnijas un Hercegovinas sociālo un ekonomisko attīstību, saskaņā ar pašreizējo stratēģisko apņemšanos un atbilstoši globālās ekonomikas attīstībai“⁽³³⁶⁾. Ģpašie stratēģiskie mērķi ir šādi:

- sekmēt uzņēmējdarbības prasmju apguvi izglītības sistēmā;
- uzlabot izpratni un zināšanas par uzņēmējdarbības garu izglītības procesā visās pakāpēs;
- attīstīt inovāciju un uzņēmējdarbības izjūtu kā vienu no galvenajām prasmēm izglītības sistēmā;
- veicināt saikņu veidošanos starp izglītību un sabiedrību (pašvaldības, NVO, sociālie partneri, t. sk. uzņēmumi);
- uzlabot izglītības sistēmas un uzņēmējdarbības sektora sadarbību.

Konkrētas darbības

- Izveidot valsts mēroga partnerību uzņēmējdarbības apguvei.
- Sekmējot saikņu veidošanos starp izglītības un ekonomikas sektoru un sabiedrību, izveidot partnerību, kas veicinātu uzņēmējdarbības apguvi visās izglītības pakāpēs.
- Veidot izpratni par uzņēmējdarbības apguvi visās izglītības pakāpēs.
- Sekmēt uzņēmējdarbības apguvi sākumskolā un abos vidējās izglītības posmos, t. sk. profesionālajā izglītībā (formālajā izglītības sistēmā).
- Iekļaut uzņēmējdarbības kā galvenās kompetences apguvi pašreizējā izglītības programmā.
- Uzlabot skolotāju un skolu direktoru spējas.
- Rīkot izglītības iestāžu savstarpējā atbalsta pasākumus, lai veicinātu labo praksi.
- Veicināt uzņēmējdarbības apguvi augstākajā izglītībā.
- Veicināt kontaktu veidošanos starp augstāko izglītību un darba devējiem.

⁽³³⁴⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽³³⁵⁾ http://www.mcp.gov.ba/org_jedinice/sektor_obrazovanje/dokumenti/strateski_doc/Archive.aspx?langTag=en-US&template_id=108&pageIndex=1

⁽³³⁶⁾ Stratēģija, 11. lpp.

- Rekomendēt uzņēmējdarbības apguves iekļaušanu augstākās izglītības programmā, īpaši sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā.
- Sekmēt uzņēmējdarbības apguvi neformālajā izglītībā (pieaugušo izglītība un prasmju pilnveide darba praksē).
- Veicināt uzņēmējdarbības apguvi pieaugušo izglītībā.
- Attīstīt uzņēmējdarbības prasmes, analizējot nepieciešamo apmācību, kvalitātes nodrošināšanu un instruktoru sagatavošanu.

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Gan valsts, gan vietējā mērogā ir iesaistītas daudzas ministrijas un ieinteresētās puses — valdība, izglītības sektors, uzņēmējdarbības sektors un sabiedrība⁽³³⁷⁾. Stratēģijas atbalstīšanai ir izveidota konsultatīva institūcija „Valsts partnerība uzņēmējdarbības apguvei”.

Pārraudzības sistēma

Pārraudzības sistēma vēl nav izveidota, taču ES projekta ietvaros tiks izveidoti pārraudzības rīki un vērtēšanas mehānismi.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Pašlaik ar Uzņēmējdarbības apguves izglītības sistēmu⁽³³⁸⁾ un reģionālā *SEECEL*⁽³³⁹⁾ projekta atbalstu UI tiek integrēta izglītības programmā.

Mācīšanās rezultāti

Mācīšanās rezultāti *ISCED 2* un *ISCED 3* izglītībā ir definēti⁽³⁴⁰⁾, bet tie nav oficiāli iekļauti izglītības programmā. Mācīšanās rezultāti *ISCED 1* izglītībai ir definēti reģionālajā *SEECEL* projektā, un tie tiek izmēģināti četrās skolās.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Nacionālajā uzņēmējdarbības apguves stratēģijā ir ietvertas rekomendācijas par sākotnējo pedagoģisko izglītību (valsts mērogā tās nav obligātas) un PPP. Ar uzņēmējdarbības izglītību saistīti PPP pasākumi tiek rīkoti visiem visu izglītības pakāpju skolotājiem.

Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centrs (*SEECEL*) sadarbībā ar nacionālo pedagoģiskās izglītības institūciju ir sācis starptautisku izmēģinājuma projektu, kas atbalsta pastāvīgu skolotāju izglītošanos astoņās sākumskolās un četrās vidusskolās. Tam ir piešķirts tiešais finansējums un tiek sniegta palīdzība izglītības programmas izstrādē (t. sk. praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes ziņā), skolotāju apmācības materiālu, metodisko materiālu un kontaktu veidošanā, kā arī skolotāju mentoringa plānu izstrādē starp tām skolām, kuras ir ieviesušas UI, un tām, kuras šo *SEECEL* programmu ir tikai sākušas izmēģināt.

⁽³³⁷⁾ Stratēģijā (2. lpp.) ir uzskaitītas tās organizācijas, kas ir iesaistījušās stratēģijas un plašākas stratēģijas izstrādē, kura sniegtu vairāk informācijas par ieinteresēto pušu iesaistīšanos un partnerībām.

⁽³³⁸⁾ www.eles.ba

⁽³³⁹⁾ www.seecel.hr

⁽³⁴⁰⁾ http://eles.ba/images/Projekt/RG1/Programme_and_Guidelines.pdf (10. un 12. lpp.)

Skolotājiem ir sniegtas vadlīnijas. Bosnija un Hercegovina atbalstīja projektu „Uzņēmējdarbības apguves izglītības sistēmas“, ko līdzfinansēja ES pirmspievienošanās palīdzības programma un kas izstrādāja metodiskos materiālus.

Islande

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Islandē nav nacionālās uzņēmējdarbības izglītības (UI) definīcijas. Ir paraugdefinīcija, kas tiek izmantota saistībā ar inovāciju un uzņēmējdarbības izglītību (UI):

„UI ir izglītības programmas joma, kas ir saistīta ar radošas pieejas un zināšanu izmantošanu, lai atrisinātu izglītības ieguvēju konstatētās un analizētās problēmas. Tās mērķis ir attīstīt kritisko un radošo domāšanu dizaina, dabaszinātņu, tehnoloģiju, mārketinga un uzņēmējdarbības jomā. UI uzmanības centrā ir radošu prasmju pilnveidošana un izglītības ieguvēju ideju aktualizēšana, viņiem aktīvi līdzdarbojoties. UI pedagoģija ir uz emancipāciju vērsta pedagoģija, kur izglītības ieguvējiem ir plašas iespējas un skolotājs pakāpeniski un sistemātiski nodod projektu pārvaldību skolēniem.“⁽³⁴¹⁾

Saistītā stratēģija

Pašlaik Islandē nav ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas nacionālās stratēģijas.

2011. gadā pieņemtajā Islandes izglītības programmā ir ietvertas atsevišķas valsts izglītības satura norādes trim izglītības posmiem — pirmsskolas izglītībai⁽³⁴²⁾, obligātajai izglītībai (6–16 g. v.)⁽³⁴³⁾ un vidējās izglītības otrajam posmam (galvenokārt 16–20 g. v.)⁽³⁴⁴⁾. UI tieši ir pieminēta tikai obligātajai izglītībai paredzētajās vadlīnijās kā tēma „Uzņēmējdarbības zinības“.

Valsts izglītības satura norādes darbā ar UI ļauj būt elastīgiem, taču seši izglītības programmas pamatpīlāri (rakstpratība, ilgtspēja, vienlīdzība, radošums, veselība un labklājība, demokrātija un cilvēktiesības) skaidri neparedz ne inovācijas, ne UI. Tomēr būtībā izglītības programma un vairums pamatpīlāru atbilst inovāciju izglītības un UI pieejām, jo tajos ir iekļauts, piemēram, radošums un plašas uzņēmējdarbības kompetences, t. sk. kritiskā domāšana.

Pētījumi Islandē ir apliecinājuši, ka inovāciju izglītība (raksturīgāka obligātajā izglītībā) un uzņēmējdarbības izglītība ir nevienmērīga un parasti ir atkarīga no skolotāja entuziasma un skolas direktora ieinteresētības. Pētījums, kas nesen veikts⁽³⁴⁵⁾ vidējās izglītības otrajā posmā, apliecināja, ka skolu direktori izprot UI jomu un ir labi priekšnosacījumi tās attīstīšanai, tomēr formālais UI piedāvājums joprojām ir trūcīgs. UI Islandē galvenokārt raksturo tas, ka tā nav izplatīta, tai nav paredzēts secīgums jeb tālākvirzība izglītības programmā un parasti tā ir saistīta ar konkrētiem skolotājiem, kas ir sākuši un turpina to mācīt savā skolā⁽³⁴⁶⁾.

⁽³⁴¹⁾ Svanborg R. Jónsdóttir, Meyvant Þórolfsson, Gunnar E. Finnbogason, and Jóhanna Karlsdóttir. (2013). *Rætur nýsköpunar- og frumkvöðlamenntar í íslenskum námskrám og skólamálaumræðu. Netla–Veftimarit um uppeldi og menntun. Sérnit 201 – Fagid og fræðin* no http://netla.hi.is/serrit/2013/fagid_og_fraedin/006.pdf.

⁽³⁴²⁾ http://www.dalvikurbyggd.is/resources/Files/krilakot/adskr_leiksk_ens_2012.pdf

⁽³⁴³⁾ http://brunnur.stjr.is/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/xsp/.ibmmodes/domino/OpenAttachment/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/C590D16CBC8439C500257A240030AE7F/Attachment/adskr_grsk_ens_2012.pdf

⁽³⁴⁴⁾ <http://brunnur.stjr.is/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/RSSPage.xsp?documentId=2149C139F3FA145B00257A240035BA1B&action=openDocument>

⁽³⁴⁵⁾ Jónsdóttir, S. R. (2007). *Analysis of entrepreneurship education in vocational education and training in Iceland*. Reykjavík: Leonardo National Agency, Iceland. Pieejams: <http://www.lme.is/doc/23?download=false>. Svanborg R. Jónsdóttir, and Allyson Macdonald (2013). *Settings and pedagogy in innovation education*. In L. V. Shavinina (Ed.), *The Routledge international handbook of innovation education* (273.–287. lpp.). London: Routledge.

⁽³⁴⁶⁾ Intervijas avots: Islandes Universitātes Izglītības skolas vecākais lektors un asociētais profesors Svanborg R. Jónsdóttir.

Vienīgais valsts finansētais pasākums ir *Nýsköpunarkeppni grunnskólanemenda* ⁽³⁴⁷⁾ — inovāciju konkurss 10–12 gadus veciem skolēniem. To finansē valsts, bet vada un pārrauga privāts uzņēmums.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

ISCED 1–3 (obligātā izglītība) UI ir izteikta starppriekšmetu tēma. Starpdisciplinārā joma „Inovācijas, uzņēmējdarbības zinības un jaunie plašsaziņas līdzekļi” ir minēta obligātajā izglītībā. UI netiek mācīta kā atsevišķs priekšmets, bet tā tiek aplūkota divos mācību priekšmetos („dizains un tehnoloģijas” un „dabaszinātnes”) un ir ietverta arī divās no piecām kompetences kritēriju kategorijām („plašsaziņas līdzekļu un informācijas izmantošana” un „radošums un kritiskā domāšana” ⁽³⁴⁸⁾).

Mācīšanās rezultāti

ISCED 1–2 izglītības satura vadlīnijās teikts: „Jāuzsver, ka skolēniem ir jāgūst dziļa izpratne par mācībās apgūstamo tēmu. To var panākt, piemēram, uzsverot produktīvu un radošu darbu, profesionālās prasmes, inovācijas un uzņēmējdarbības zinības, kā arī darba metodēs veicinot iniciatīvas uzņemšanos un pašpaļāvību, kas tiek izmantotas gan skolas pasākumos, gan ikdienā”.

Ir definēti kompetences kritēriji 4., 7. un 10. klases beigām, un katrs nākamais ir balstīts uz iepriekšējo. 7. klases beigās kritēriji ir stingrāki nekā 4. klases beigās, proti, skolēniem izvirzītās prasības ar katru klasi palielinās, un tas atspoguļojas kompetences kritērijos. Piemēram, attiecībā uz jomu „Dabaszinātnes, inovācijas un zināšanu praktiskā izmantošana”:

- 7. klases beigās skolēni spēj strādāt pārraudzītā grupā saskaņā ar plānu un veidot vidi, objektu vai sistēmu;
- 10. klases beigās skolēni spēj piedalīties organizēšanā un darbā saskaņā ar plānu un veidot vidi, objektu vai sistēmu.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Ar uzņēmējdarbības izglītību saistītas pedagoģiskās izglītības un atbalsta valsts mērogā nav, bet PPP kursi ir pieejami visiem visu izglītības pakāpju skolotājiem. Izglītības pētniecības institūts, kas darbojas Islandes Universitātes Izglītības skolas paspārnē, visā valstī skolotājiem praktiskantiem pēc pieprasījuma piedāvā kursus „Inovācijas un uzņēmējdarbības izglītība”. Islandes Universitātes Izglītības skola piedāvā kursus arī sadarbībā ar Islandes UI skolotāju asociāciju (*FNF*), *INNOENT* (neatkarīgais centrs) un *Klifid* (neatkarīgs izglītības centrs). Šie kursi ir sasnieguši pavisam nelielu daļu no mērķauditorijas, proti, Islandes skolotājiem un skolām, tomēr to skaits ar katru gadu palielinās.

⁽³⁴⁷⁾ <http://www.nkg.is>

⁽³⁴⁸⁾ Vairāk informācijas par kompetencēm, ko 4., 7. un 10. klasē attīsta priekšmetā „radošums un kritiskā domāšana”, sk. 88.–89. lpp. http://brunnur.stjr.is/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/E7DE015E63AA2F2C00257CA2005296F7/Attachment/adalnrsk_greinask_ens_2014.pdf

Melnkalne

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā Melnkalnē tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽³⁴⁹⁾ lietotais uzņēmējdarbības galvenās kompetences apraksts.

Saistītā stratēģija

Melnkalnē ir īpaša nacionālā uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģija „Melnkalnes mūžilgas uzņēmējdarbības izglītības stratēģija“. Tā aptver periodu no 2015. līdz 2019. gadam un attiecas uz *ISCED 0–6* un *SPIA*. Stratēģijas galvenie mērķi ir atbalstīt uzņēmējdarbības apguvi visās izglītības pakāpēs, atbalstīt izglītības iestādes UI ieviešanā, palielināt izglītības lomu ekonomikā, uzlabot izpratni par sociālajiem un kopienas uzņēmumiem un veidot efektīvu uzņēmējdarbības ekosistēmu.

Konkrētas darbības

Darbības ir definētas dažādām izglītības pakāpēm.

- Pirmsskolas izglītība:
 - sagatavot bērnus efektīvām mācībām;
 - attīstīt tādas uzņēmējdarbības prasmes kā radošums, inovācijas un darbs grupā.
- Sākumskolas izglītība:
 - veidot izpratni par uzņēmējdarbības kultūru, attieksmi un dzīvē nepieciešamajām prasmēm;
 - attīstīt skolēniem uzņēmējdarbības pamatkompetences.
- Vidējās izglītības pirmais un otrais posms (vispārējā un profesionālā izglītība):
 - labāk sagatavot skolēnus darbam un turpmākajām studijām;
 - pilnveidot uzņēmējdarbības kompetences un prasmes, lai sekmētu nodarbinātības izredzes.
- Augstākā izglītība:
 - stiprināt universitāšu lomu konkurētspējas un izaugsmes sasniegšanā;
 - ietvert UI visu fakultāšu programmās;
 - uzlabot uzņēmumu dibināšanas iespējas.
- Pieaugušo izglītība:
 - panākt, lai mūžizglītības un personiskās pilnveides iespējas būtu pieejamas visiem;
 - modernizēt prasmes atbilstoši 21. gadsimtam;
 - vairāk iesaistīt jaunos uzņēmumus.

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Ir iesaistītas daudzas ieinteresētās puses, t. sk. valdības ministrijas, visas izglītības pakāpes pārstāvošas valsts izglītības aģentūras, universitātes, NVO, sociālās uzņēmējdarbības organizācijas, uzņēmēju organizācijas un nodarbinātības birojs.

⁽³⁴⁹⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

Pārraudzības sistēma

Par stratēģijas pārraudzību ir atbildīga „Nacionālā partnerība uzņēmējdarbības apguvei“, un to koordinē Mazo un vidējo uzņēmumu attīstības direktorāts. Šīs institūcijas atbalsta un pārrauga stratēģisko mērķu īstenošanu un iesniedz gada pārskatu Melnkalnes valdībai.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

ISCED 1 un *ISCED 2* izglītībā UI ir iekļauta kā īpaša starppriekšmetu joma, kas attiecas uz visiem šo izglītības pakāpju obligātajiem mācību priekšmetiem. Uzņēmējdarbība kā izvēles priekšmets vienu reizi nedēļā tiek mācīta arī pamatskolas astotajā klasē.

Šīs prakses atbalstam ir izveidota īpaša programma, kas skolotājiem māca, kā integrēt UI ikdienas klases darbā. Apmācības programmas ir apstiprinājuši Nacionālā izglītības padome, un tās ir atrodamas Skolotāju profesionālās pilnveides katalogā ⁽³⁵⁰⁾.

ISCED 3 izglītībā Nacionālā izglītības padome ir iekļāvusi UI kā vienu no astoņām šīs izglītības pakāpes starppriekšmetu jomām. Ir paveikts tālāk minētais.

- Uzņēmējdarbība kā izvēles mācību priekšmets vidējās izglītības otrā posma pirmajam vai otrajam gadam ir sagatavota un ieviesta 2014./15. mācību gadā.
- UI kā starppriekšmetu joma vidējās izglītības otrajā posmā tika izmēģināta 2014./15. māc. g. četrās vidējās izglītības otrā posma skolās, īstenojot *SEECEL* projektu. Kopš 2015./16. māc. g. visas Melnkalnes vidējās izglītības otrā posma skolas sāks ieviest UI, un attiecīgajā izglītības pakāpē tā būs jāapgūst visiem skolēniem.
- Ir sagatavota apmācības programma vidējās izglītības otrā posma skolotājiem, un 2015. gada jūnijā un augustā tā tiks mācīta visās vidējās izglītības otrā posma skolās.
- Ja neskaita UI kā izvēles priekšmetu, vidējās izglītības otrā posma skolās tā parasti tiek īsteno-ta uzņēmējdarbības klubos, kā arī darbsemināros, diskusiju forumos un apaļo galdu darbā, piesaistot uzņēmējdarbības vides pārstāvjus.

Mācīšanās rezultāti

ISCED 1 un *ISCED 2* izglītībā UI ir starppriekšmetu joma un tās saturs ir saskaņots ar spēkā esošo pamatskolas izglītības programmu. Ir izveidotas norādes UI mācīšanai pamatskolas obligātajos mācību priekšmetos ⁽³⁵¹⁾, un ir paredzēti daudzi mācīšanās rezultāti.

Vidējās izglītības otrā posma izglītības programmā ir ietvertas skaidras skolotājiem paredzētas vadlīnijas. Šajā pakāpē ir vairāk tādu mācīšanās rezultātu ⁽³⁵²⁾, kas attiecas uz ekonomikas prātību un finanšprātību.

⁽³⁵⁰⁾ <http://www.zzs.gov.me/naslovna/profesionalnirazvoj/programi/>

⁽³⁵¹⁾ http://www.zzs.gov.me/rubrike/preduzetnicko_ucenje/

⁽³⁵²⁾ <http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/gimnazija/>

Skolotāju izglītība un atbalsts

Sākotnējā pedagoģiskā izglītība tiek piedāvāta visu izglītības pakāpju skolotājiem — no sākumskolas līdz skolai īstenotai SPIA —, tomēr obligāta (kā atsevišķs priekšmets) tā ir tikai skolā īstenotas SPIA uzņēmējdarbības skolotājiem.

Pastāvīgu profesionālo pilnveidi akreditē Izglītības pakalpojumu birojs, kas ir veidots atbilstoši *SEECEL* pieredzei. Lai ieviestu UI izglītības programmā, Izglītības pakalpojumu birojs un Profesionālās izglītības centrs visiem sākumskolas un vidusskolas pirmā un otrā posma skolotājiem rīkoja seminārus un apmācību.

Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centrs (*SEECEL*) ⁽³⁵³⁾ sadarbībā ar nacionālo pedagoģiskās izglītības institūciju ir sācis starptautisku izmēģinājuma projektu, kas atbalsta pastāvīgu skolotāju izglītošanos astoņās sākumskolās un četrās vidusskolās. Tam ir piešķirts tiešais finansējums un tiek sniegta palīdzība izglītības programmas izstrādē (t. sk. praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes ziņā), skolotāju apmācības materiālu, metodisko materiālu un kontaktu veidošanā, kā arī skolotāju mentoringa plānu izstrādē starp tām skolām, kuras ir ieviesušas UI, un tām, kuras šo *SEECEL* programmu ir tikai sākušas izmēģināt.

Ir pieejami metodiskie materiāli, t. sk. gada darba plāni un mācību stundu plāni, par UI kā galvenās kompetences ieviešanu. Ir sagatavotas vadlīnijas, kurās definēti mācīšanās mērķi un rezultāti, kā arī ieteiktas metodes, kas izmantojamas UI kā starppriekšmetu kompetences atbalstam.

2013. gada decembrī Uzņēmējdarbības centrs (*Preduzetnički centar*) tika izveidots trīs pilsētās — Bijelo Poljē, Beranē, Mojkovacā —, bet 2015. gadā — Barā, un to atbalsta centrālās pārvaldes iestādes. Centrs piesaista ekspertus, kas palīdz attīstīt inovatīvas uzņēmējdarbības idejas, un organizē PPP pasākumus.

⁽³⁵³⁾ <http://www.seeceel.hr/about-us>

Bijusī Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālā uzņēmējdarbības izglītības (UI) definīcija, kas formulēta Maķedonijas Republikas Uzņēmējdarbības izglītības stratēģijā ⁽³⁵⁴⁾:

„Izglītības un apmācības koncepcija, kas atbalsta uzņēmējdarbībai raksturīgo domāšanu un ir balstīta uz indivīdu pilnveidi, ieskaitot ikdienas dzīves lietderības pamatprincipus, īpaši neorientējoties uz jaunuzņēmumu veidošanu; tas viss uzlabo visas sabiedrības uzņēmējdarbības prātību.“

Saistītā stratēģija

Maķedonijas Republikas Uzņēmējdarbības izglītības stratēģija ir īpaša nacionālā UI stratēģija. Tā attiecas uz 2014.–2020. gadu un aptver *ISCED 1–8* izglītību.

Galvenie mērķi

Šīs stratēģijas piecas prioritārās jomas: sākumskolas izglītība, abi vidējās izglītības posmi, augstākā izglītība, neformālā un ikdienējā izglītība un jaunieši uzņēmēji. Stratēģijas īstenošanai tiek izmantoti četri izšķiroši svarīgi instrumenti: labākā prakse, tehnoloģijas, izpratnes veidošana un reformas, kā arī skolotāju profesionālā pilnveide. To sekmē spēcīga izglītības iestāžu starptautiskā sadarbība un centieni panākt, lai iestādes vairāk orientētos uz uzņēmējdarbības izglītību.

Konkrētas darbības

Stratēģijā ir iekļauts detalizēts darbības plāns, un tālāk redzams darbības jomu pārskats.

Ilgtermiņa mērķi:

- uzlabot iedzīvotāju izpratni par to, ko nozīmē uzņēmējdarbības apguve visos izglītības līmeņos visā valstī un cik tas ir svarīgi;
- veicināt visu izglītības pakāpju skolotāju uzņēmējdarbības apguves (UA) kompetences, lai katrs skolotājs būtu pienācīgi apguvis uzņēmējdarbības prātību un UA kā galveno kompetenci;
- izveidot valstī atbalstošu, uz sadarbību vērstu vidi visām izglītības iestādēm, vietējām kopienām, uzņēmumiem un ģimenēm, lai varētu īstenot visu līmeņu uzņēmējdarbības apguves pasākumus;
- aprīkot izglītības iestādes ar jaunākajām tehnoloģijām, kas paredzētas uzņēmējdarbības apguves pasākumiem visās izglītības pakāpēs visā valstī.
- Vidējā termiņa mērķi:
 - izstrādāt un ieviest izglītības programmu, kas labāk sagatavos uzņēmējus tādu MVU veidošanai, kas būs konkurētspējīgi ES tirgū;
 - izveidot vairāk virtuālu uzņēmumu un atbalstīt faktisku uzņēmumu veidošanu, izmantojot izglītības iestādes visā valstī;
 - nodrošināt spēcīgu sadarbības tīklu jauno uzņēmēju atbalstam.
- Īstermiņa mērķi:
 - integrēt uzņēmējdarbības kā galvenās kompetences mācīšanās rezultātus valsts izglītības satura norādēs visām izglītības pakāpēm.

⁽³⁵⁴⁾ <http://www.mon.gov.mk/images/Artic-zDOC/Macedonian%20EL%20Strategy%202014-2020%20ENG%202.12.2014.pdf>

Iesaistītās ministrijas un ieinteresētās puses

Valsts mērogā ir iesaistījušies daudzi partneri.

- Valdība: Izglītības un zinātnes ministrija, Darba un sociālo lietu ministrija, Ekonomikas ministrija un Finanšu ministrija.
- Aģentūras: Izglītības attīstības birojs, Profesionālās izglītības un apmācības centrs, Eiropas izglītības programmu un mobilitātes valsts aģentūra, Pieaugušo izglītības centrs, Maķedonijas Republikas Uzņēmējdarbības veicināšanas aģentūra, Nodarbinātības aģentūra.
- Citi: Valsts uzņēmējdarbības audzinātāju tīkls, Nacionālā inovāciju un uzņēmējdarbības komiteja, studentu organizācijas un universitātes.
- Starptautiskie: Eiropas Izglītības fonds, Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centrs (SEECEL).

Pārraudzības sistēma

Stratēģijas īstenošanas progress tiks pārraudzīts un mērīts katru gadu. Par šo procesu, ieskaitot „datu apkopošanu un galveno rādītāju analizēšanu, kā arī par īstenošanas vispārējā progresa pārraudzīšanu un pārskatīšanu“ būs atbildīga Izglītības un zinātnes ministrija sadarbībā ar citām ministrijām. Uzņēmējdarbības apguves stratēģiskā komiteja ņems vērā arī neatkarīgu organizāciju pētījumos balstītu stratēģijas vērtējumu un reizi gadā veiks skolēnu, skolotāju, uzņēmēju un dažādu neformālās un ikdienējās izglītības iestāžu apsekojumu.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

ISCED 2 izglītībā UI ir ietverta obligātajā mācību priekšmetā „inovācijas“. Tajā skolēni uzzina par uzņēmējdarbības praktiskajiem aspektiem: kā izstrādāt biznesa plānu, uzrakstīt dzīvesgājumu utt. Citos mācību priekšmetos (matemātikā, fizikā, ķīmijā, bioloģijā u. c.) ir obligāti jābūt vismaz vienai uzņēmējdarbībai veltītai un izglītības programmā iekļautai tēmai.

ISCED 3 izglītības pirmajos trīs gados UI ir integrēta mācību priekšmetā „inovācijas un uzņēmējdarbība“ un ceturtajā gadā tā ietilpst priekšmetā „business un uzņēmējdarbība“.

Skolā īstenotā SPIA ievērojama satura daļa, kas saistīta ar uzņēmējdarbību, ir iekļauta galvenajos priekšmetos ekonomikas profesiju grupā. Citām profesijām ir veltīts mācību priekšmets „business un uzņēmējdarbība“, kurā ir aplūkotas uzņēmējdarbības tēmas.

Mācīšanās rezultāti

Pašlaik uzņēmējdarbības apguvei mācīšanās rezultāti nav definēti, taču viens no stratēģijas vidējā termiņa mērķiem ir izveidot un ieviest izglītības programmu, kas balstīta uz SEECEL izstrādāto visaptverošo galveno kompetenču pieeju (mērķis 2016.–2020. gadam).

Skolotāju izglītība un atbalsts

UI integrēšana SPI programmā netiek centralizēti regulēta, tomēr pedagoģijas fakultātes ir noteikušas, ka uzņēmējdarbības izglītība topošajiem vidējās izglītības pirmā posma matemātikas un dabaszinātņu skolotājiem ir jāapgūst obligāti. Uzņēmējdarbības izglītība attiecīgajās fakultātēs ir jāapgūst arī

ekonomikas un mehāniskās inženierijas skolotājiem, kuri strādās vidējās izglītības otrajā posmā un skolā īstenotā SPIA.

Izglītības attīstības birojs, Profesionālās izglītības un apmācības centrs un Izglītības un zinātnes ministrija ir atbildīgi par metodisko materiālu un resursu izstrādāšanu un nodrošināšanu, kā arī par visu izglītības pakāpju UI skolotāju apmācību. 2013. un 2014. gadā kursus par efektīvu UI ieviešanu apguva 3800 vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolotāju. Skolā īstenotās SPIA skolotāju apmācība UI jautājumos tika pārtraukta 2014./15. mācību gadā finansiālo līdzekļu trūkuma dēļ.

Patlaban nav tādas valsts politikas, vadlīniju vai rekomendāciju, kas noteiktu, kā uzņēmējdarbības izglītība būtu jāintegrē SPI, tomēr dažas universitātes to ir iekļāvušas skolotāju izglītības programmās.

Nacionālās uzņēmējdarbības stratēģijas ietvaros Izglītības attīstības birojs un Profesionālās izglītības un apmācības centrs mudinās skolas un skolotājus piedalīties vadlīniju izveidē: tās apmācīs skolotājus veidot sākumskolas izglītības un vidējās izglītības pirmā un otrā posma vadlīnijas izglītības procesam un sniegs skolām finansiālu atbalstu.

Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centrs (*SEECEL*) ⁽³⁵⁵⁾ sadarbībā ar nacionālo pedagoģiskās izglītības institūciju ir sācis starptautisku izmēģinājumu projektu, kas atbalsta pastāvīgu skolotāju izglītošanos astoņās sākumskolās un četrās vidusskolās. Tam ir piešķirts tiešais finansējums un tiek sniegta palīdzība izglītības programmas izstrādē (t. sk. praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes ziņā), skolotāju apmācības materiālu, metodisko materiālu un kontaktu veidošanā, kā arī skolotāju mentoringa plānu izstrādē starp tām skolām, kuras ir ieviesušas UI, un tām, kuras šo *SEECEL* programmu ir tikai sākušas izmēģināt.

⁽³⁵⁵⁾ <http://www.seecel.hr/about-us>

Norvēģija

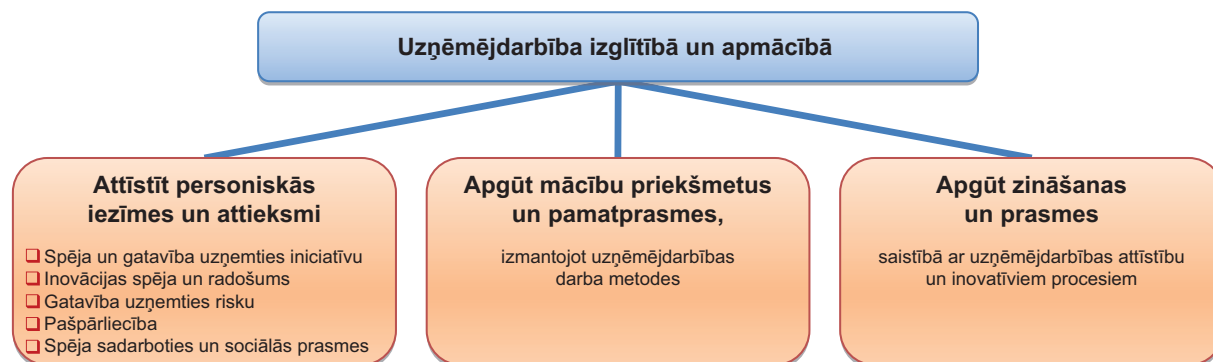
Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Norvēģijā ir nacionālā uzņēmējdarbības izglītības (UI) definīcija, kas ir formulēta rīcības plānā „Uzņēmējdarbība izglītībā un apmācībā 2009.–2014. gadā”⁽³⁵⁶⁾:

„Uzņēmējdarbība ir saistīta ar jaunu pasākumu izveidi un ar spēju saskatīt jaunas iespējas un tās īstenot vairākās sociālajās jomās. Uzņēmējdarbības kompetence ir svarīga visās darba un uzņēmējdarbības jomās — gan jaunos, gan jau iedibinātos pasākumos un uzņēmumos. [...] Uzņēmējdarbība izglītībā un apmācībā var būt vērsta gan uz teoriju, gan praksi. Apmācība uzņēmējdarbībā var tikt organizēta kā atsevišķs mācību priekšmets vai tikt integrēta kā īpaša pieeja citos mācību priekšmetos. Tā var būt instruments un darba metode, lai sekmētu dažādu mācību priekšmetu un pamatprasmju apguvi. Uzņēmējdarbība izglītībā un apmācībā var sekmēt arī personisko rakstura iezīmju un attieksmes pilnveidi. Apmācība var būt saistīta ar zināšanu apguvi par uzņēmējdarbības sākšanu un par inovatīviem un revolucionāriem procesiem jau funkcionējošos uzņēmumos.“

Saistītā stratēģija

Rīcības plāns „Uzņēmējdarbība izglītībā un apmācībā 2009.–2014. gadā” ir Norvēģijas īpašā UI stratēģija. Tā paredz sadarbību starp Izglītības un pētniecības ministriju, Pašvaldību un reģionālās attīstības ministriju un Tirdzniecības un rūpniecības ministriju. Tālāk redzamajā diagrammā⁽³⁵⁷⁾ ir redzams stratēģijas mērķu pārskats.

Lai gan stratēģija attiecas uz *ISCED 1–8* izglītību, galvenokārt tiek uzsvērta augstākā izglītība. Turpmākais atbalsts ir ietverts trijos ziņojumos Parlamentam (*Storting*)⁽³⁵⁸⁾, un stratēģijā teikts, ka „turpmāk valsts, reģionālās un vietējās pārvaldes iestādes un izglītības iestādes pašas būs atbildīgas par uzņēmējdarbības iekļaušanu izglītībā un apmācībā atbilstoši izglītības sistēmas stratēģiskajiem principiem un atbilstoši vietējām, reģionālajām un valsts problēmām un vajadzībām. Izglītības

⁽³⁵⁶⁾ <https://www.regjeringen.no/globalassets/documents/action-plan-for-entrepreneurship-in-education-and-training-2009.pdf>

⁽³⁵⁷⁾ Turpat, 8. lpp.

⁽³⁵⁸⁾ *White Paper no. 7 (2008–2009). „An Innovative and Sustainable Norway“*, pieejams: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/nhd/vedlegg/brosjyrer_2008/innomeld_kortv_eng.pdf

White Paper no. 25 (2008–2009). „Local Growth and Belief in the Future“, pieejams: https://www.regjeringen.no/contentassets/4d1ec710cb0f4ca1831cd85171c11c9c/pdfs/stm200820090025000en_pdfs.pdf

White Paper no. 44 (2008–2009). Education Strategy. <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/report-no.-44-to-the-storting-2008-2009/id565231/>

iestādēm ir jāizvērtē, kā darbu ar uzņēmējdarbību var ietvert to plānos un stratēģijā un kā īstenot izglītību un apmācību.“

Galvenie mērķi

Šīs stratēģijas galvenie mērķi ir uzlabot uzņēmējdarbības izglītības un apmācības kvalitāti un apmēru visās izglītības pakāpēs un visās izglītības sistēmas jomās. Norvēģijas nolūks ir būt starp labākajām valstīm uzņēmējdarbības izglītības un apmācības ziņā. Rīcības plāna galvenās mērķgrupas ir izglītības iestāžu vadītāji un īpašnieki, pedagogi, kā arī skolēni un studenti. Uzņēmējdarbībai izglītībā un apmācībā ir jāatbilst visaptverošam Norvēģijas izglītības politikas pamatprincipam: tai ir jābūt prioritārai, pieejamai ikvienam un pielāgotai individuālajām spējām un vajadzībām.

Konkrētas darbības

Konkrētas stratēģiskās darbības, kas saistītas ar skolām un/vai SPIA ir:

- 10. pasākums — izveidot tīmekļa vietni ar digitāliem uzņēmējdarbības mācību līdzekļiem sākumskolai un abiem vidējās izglītības posmiem.
- 11. pasākums — turpināt piešķirt finansējumu *JA — YE Norway*.
- 12. pasākums — stiprināt pētniecību par uzņēmējdarbību izglītībā un apmācībā un sākt tās vērtēšanu.

Jāņem vērā, ka iepriekšējā stratēģijā bija paredzēts vairāk darbību saistībā ar skolām un SPIA.

Pārraudzības sistēma

Ir pabeigta rīcības plāna formatīvā vērtēšana. Izglītības un pētniecības ministrija vadīs starpministriju konsultatīvo grupu, kas ir atbildīga par rīcības plāna, kurā būs atsauce uz šo vērtējumu, kontroli.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

ISCED 2 un *ISCED 3* izglītībā UI tiek mācīta kā atsevišķs izvēles mācību priekšmets.

ISCED 1–3 izglītībā UI ir integrēta obligātajā mācību priekšmetā „sociālās zinības“.

ISCED 2 izglītībā UI ir integrēta fakultatīvajā priekšmetā „preču un pakalpojumu radīšana“.

ISCED 3 izglītībā tā tiek mācīta kā atsevišķi izvēles priekšmeti „uzņēmējdarbība un biznesa attīstība“ un „biznesa ekonomika“. Tā ir integrēta arī izvēles mācību priekšmetos.

Uzņēmējdarbības mācīšana ir paredzēta valsts izglītības satura norādēs zināšanu veicināšanai sākumskolas izglītībā, abos vidējās izglītības posmos un apmācībā.

Mācīšanās rezultāti

Uzņēmējdarbības mācīšanās rezultātus visā izglītības programmā nosaka individuāli. Lai gan tie ir pēctecīgi, mācību procesā tie nav savstarpēji saistīti. Lūk, daži no mācīšanās rezultātiem.

ISCED 2 izvēles mācību priekšmetā „darba dzīves prasmes“:

- mācību priekšmets uzlabos motivāciju un veicinās skolēnu intereses, darba ētiku un prasmīgumu darbā ar pakalpojumiem un precēm;
- strādājot ar dažādiem pakalpojumiem un precēm, tiks sekmēta izglītības ieguvēju patstāvība, sadarbība, uz pakalpojumu sniegšanu orientētā attieksme, uzņēmējspēja un radošums;
- apgūstot šo mācību priekšmetu, skolēni veiks dažādas darbības, lai radītu pakalpojumu vai preci.

ISCED 2 izvēles priekšmetā „preču un pakalpojumu radīšana“ izglītības ieguvēji:

- attīstīs biznesa pasākumu vai ideju un attīstīs uzņēmumu;
- plānos un izpildīs uzdevumu, dokumentēs savu praktisko darbību atbilstoši kvalitātes kritērijiem, analizējot savas darbības procesus.

ISCED 3 mācību priekšmetā „uzņēmējdarbība un biznesa attīstība“ paredzēti šādi mācīšanās rezultāti:

- aprakstīt uzņēmuma attīstīšanas radošās metodes;
- aprakstīt produkta izveides attīstības procesu.

ISCED 3 mācību priekšmetā „biznesa ekonomika“ izglītības ieguvējiem ir:

- jāsniedz pārskats par to, kā vietējie un reģionālie resursi nodrošina komercdarbību, kā arī jānovērtē iespējamie interešu konflikti, kas var rasties šo resursu izmantošanas dēļ;
- jāanalizē sadarbības tīklu veidošanas un sadarbošanās vērtība un jāsniedz pārskats par to, kādi sadarbības tīkli ir pieejami cilvēkiem, kuri vēlas izveidot savu uzņēmumu;
- jānovērtē komercdarbības iespējas, izmantojot vietējos un reģionālos resursus, jāplāno sadarbības tīklu veidošanas iespējas un jāsaprot sadarbības tīklu veidošanas un sadarbības plāns.

Sociālās zinības tiek mācītas visā *ISCED 1–3* izglītībā, un ar UI saistītie mācīšanās rezultāti ir šādi:

- aprakstīt, kā zēni un meitenes tērē naudu, un analizēt, kas ietekmē patēriņu (4. klase);
- sniegt piemērus un analizēt, kā patērētāju paradumus un personisko ekonomiju var iespaidot dažādi plašsaziņas līdzekļi (7. klase);
- novērtēt uzņēmuma izveides iespējas un ar to saistītās problēmas, minēt dažas galvenās peļņas un zaudējuma aprēķinu un bilances iezīmes (*ISCED 3*).

Skolotāju izglītība un atbalsts

Uzņēmējdarbība un/vai inovatīvā prakse vispārējā līmenī ir minētas noteikumos, kas attiecas uz visām pedagoģiskās izglītības programmām, kā mācīšanās rezultātu apraksta daļa. Tās ir pieminētas arī nacionālajās vadlīnijās par dažu mācību priekšmetu programmām, kur tās aplūktas saistībā ar mācīšanās rezultātiem, tomēr attiecībā uz UI integrēšanu SPI izglītības programmā iestādes ir autonomas. Vienā augstskolā profesionālās izglītības skolotājiem ir pieejams PPP kurss, kurā uzņēmējdarbība aplūkota kā pedagoģiskā metode profesionālajā apmācībā (*ISCED 3*).

Kopš 2006. gada Izglītības un apmācības direktorāts katru gadu piešķir apmēram 2 miljonus NOK un finansējuma saņemšanai aicina pieteikties universitāšu koledžas un universitātes, kurās tiek īstenotas pedagoģiskās izglītības programmas, kuras:

- veido tādas mācību programmas, kur apmācība uzņēmējdarbībā ir integrēta pedagoģiskās izglītības programmā, orientējoties uz pedagoģiskajiem principiem un atbilstošiem rīkiem;
- piedāvā pastāvīgas izglītības kursus, kvalifikācijas celšanas plānus, pieredzes apmaiņu vai citu veidu kompetences pilnveidi sākumskolu un vidusskolu skolotājiem un skolu direktoriem.

Izglītības un pētniecības ministrija vēlas turpināt šo pasākumu un palīdzēt tām izglītības iestādēm, kuras apmāca profesionālās izglītības skolotājus.

Serbija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Serbijā nav nacionālās uzņēmējdarbības izglītības (UI) definīcijas, tomēr tā ir atzīta par starppriekšmetu kompetenci visās izglītības pakāpēs.

Saistītā stratēģija

Nacionālās UI stratēģijas patlaban nav, taču šī tēma ir iekļauta trijās nacionālajās stratēģijās, no kurām būtiskākā ir „Nacionālā jaunatnes stratēģija“.

A) „Nacionālā jaunatnes stratēģija 2015–2025. gadam“⁽³⁵⁹⁾

„Nacionālajā jaunatnes stratēģijā“ ir izklāstīta nacionālā politika attiecībā uz 15 līdz 30 gadus veciem jauniešiem, un šīs stratēģijas īstenošanu vada Jaunatnes un sporta ministrija sadarbībā ar Stratēģijas īstenošanas valdības darba grupu, kurā darbojas dažādu ministriju pārstāvji. Ar UI saistītie mērķi ir visaptveroši, un tie ir detalizēti aprakstīti. Galvenie mērķi ir jauniešu uzņēmējdarbības veicināšana, radošuma, inovāciju un iniciatīvas attīstīšana starp jauniešiem, kā arī kompetenču iegūšana mūžizglītības ietvaros. Konkrētas darbības:

- iekļaut uzņēmējdarbības prasmju, zināšanu un finanšpratības apguvi izglītības programmā visās formālās izglītības pakāpēs;
- izstrādāt uzņēmējdarbības prasmju, zināšanu un finanšpratības programmas;
- sekmēt skolēnu uzņēmumu veidošanu kā uzņēmējdarbības izglītības pieredzes elementu;
- sākt „Uzņēmējdarbības prasmju pases“⁽³⁶⁰⁾ izmantošanu valsts mērogā;
- uzlabot skolotāju psiholoģiskās, didaktiskās un metodoloģiskās kompetences;
- rosināt likumu maiņu, lai nodrošinātu skolotāju PPP programmu akreditāciju, izmantojot asociācijas, kas organizē jauniešu pasākumus;
- atbalstīt asociācijas, kas organizē jauniešu pasākumus;
- iesaistīt darba devējus aktīvā un ilgstošā atbalstā mūžizglītības sagatavošanai un sniegšanai;
- uzlabot stažēšanās un praktiskās darba pieredzes mehānismus.

Jaunatnes un sporta ministrija, valdības darba grupa un Jauniešu padome ir atbildīgas par gadskārtējo progresa ziņojumu sagatavošanu, balstoties uz stratēģijā paredzētajiem rādītājiem. Ziņojums tiek iesniegts valdībai un publicēts Jaunatnes un sporta ministrijas tīmekļa vietnē.

⁽³⁵⁹⁾ http://www.mos.gov.rs/mladisuzakon/attachments/article/389/nacionalna_strategija_za_mlade0101_cyr.pdf

⁽³⁶⁰⁾ <http://entrepreneurialskillspass.eu>

B) „Izglītības attīstības stratēģija 2012.–2020. gadam“⁽³⁶¹⁾

Šī stratēģija ir saistīta ar valsts izglītības politiku (*ISCED 1–8*, ieskaitot skolā īstenotu SPIA), un tās īstenošanu vada Izglītības, zinātnes un tehnoloģiskās attīstības ministrija, iesaistoties Ekonomikas ministrijai. Stratēģijā ir uzsvērtā UI nozīmība visās izglītības un apmācības pakāpēs un uzņēmējdarbības kultūras attīstīšana skolās un universitātēs. Tā mudina skolas rīkot ar uzņēmējdarbību saistītus ārpusklases pasākumus, kuros iesaistītos arī vietējā sabiedrība, un veicina UI metožu un paņēmienienu iekļaušanu skolotāju apmācībā. Lai gan šīs stratēģijas mērķi ir plaši, rīcības plānā ir paredzēta tikai viena konkrēta darbība, kas attiecas uz skolām un SPIA, proti, izstrādāt UI programmas skolā īstenotai SPIA.

C) „Mazo un vidējo uzņēmumu, uzņēmējdarbības un konkurētspējas attīstības atbalsta stratēģija 2015.–2020. gadam“⁽³⁶²⁾

Šajā stratēģijā ir paredzētas darbības, kas attiecas uz visām izglītības un SPIA pakāpēm (*ISCED 1–8*). Galvenie ar UI saistītie mērķi: ieviest UI visās izglītības pakāpēs un skolotāju sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā un apmācībā. Konkrētas darbības, kas attiecas uz skolām un SPIA, ir saistītas ar izglītības programmu, ar uzņēmējdarbības garu sākumskolās, ar skolēnu miniuzņēmumu veidošanu un *Junior Achievement* programmu izmantošanu, kā arī ar skolotāju PPP un SPI, kas saistītas ar uzņēmējdarbības izglītību.

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

ISCED 1–3 izglītībā, t. sk. skolā īstenotā SPIA, uzņēmējdarbības izglītība ir atzīta par starppriekšmetu kompetenci. Dažās profesionālajās vidējās izglītības pirmā un otrā posma skolās ir pieejams arī mācību priekšmets „uzņēmējdarbība“; tas ir aprakstīts izglītības programmā, kur minēti arī mācīšanās rezultāti un mācību plāni un rekomendētas pedagoģiskās metodes, piemēram, aktīvā mācīšanās, mācību projekti vai ārpusklases pasākumi.

Mācīšanās rezultāti

UI mācīšanās rezultāti ir definēti gan sākumskolai, gan abiem vidējās izglītības posmiem (*ISCED 1–3*, ieskaitot skolā īstenotu SPIA). Mācīšanās rezultāti nav ne savstarpēji saistīti, ne pēctecīgi.

Sākumskolas izglītībā skolēniem:

- jāapgūst prasme saskatīt iespējas gan skolā, gan sabiedrībā; īstenojot savu ideju, viņiem vajadzētu ierosināt un pieņemt izmaiņas;
- jāuzņemas atbildība;
- jāapzinās savs potenciāls un intereses;
- jāspēj patstāvīgi pieņemt lēmumus un izvēlēties turpmāko izglītību un karjeru;
- jābūt gataviem veikt brīvprātīgo darbu un iniciēt humanitārus pasākumus.

⁽³⁶¹⁾ Stratēģija: http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/strategija_obrazovanja_do_2020.pdf, rīcības plāns: http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Akcioni_plan.pdf.

⁽³⁶²⁾ Stratēģija: <http://www.privreda.gov.rs/wp-content/uploads/2015/06/Strategija-mala-i-srednja-preduzeca.pdf>, rīcības plāns <http://www.privreda.gov.rs/wp-content/uploads/2015/06/Akcioni-plan-mala-i-srednja-preduzeca.pdf>.

Abos vidējās izglītības posmos skolēniem:

- jāapgūst organizatoriskās un saskarsmes prasmes;
- jāiemācās pasākumu, laika un finanšu pārvaldība;
- jāveic sarežģīta plānošana un lēmumu pieņemšana saskaņā ar izvirzītajām prasībām;
- jābūt gataviem veikt brīvprātīgo darbu un izmantot dažādas iespējas darba pieredzes gūšanai.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Attiecībā uz UI integrēšanu SPI izglītības programmā izglītības iestādes ir autonomas, tomēr nesen pieņemtais rīcības plāns paredz UI iekļaušanu SPI programmās.

PPP skolotājiem ir obligāta, un Serbijā visiem skolotājiem — no sākumskolas līdz vidējās izglītības otrajam posmam, ieskaitot skolā īstenotu SPIA, — tiek piedāvāti PPP kursi par UI.

Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centrs (*SEECEL*)⁽³⁶³⁾ sadarbībā ar nacionālo pedagoģiskās izglītības institūciju ir sācis starptautisku izmēģinājumu projektu, kas atbalsta pastāvīgu skolotāju izglītošanos astoņās sākumskolās un četrās vidusskolās. Tam ir piešķirts tiešais finansējums un tiek sniegta palīdzība izglītības programmas izstrādē (t. sk. praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes ziņā), skolotāju apmācības materiālu, metodisko materiālu un kontaktu veidošanā, kā arī skolotāju mentoringa plānu izstrādē starp tām skolām, kuras ir ieviesušas UI, un tām, kuras šo *SEECEL* programmu ir tikai sākušas izmēģināt.

⁽³⁶³⁾ <http://www.seecel.hr/about-us>

Turcija

Uzņēmējdarbības izglītības definīcija

Nacionālās definīcijas vietā Turcijā tiek izmantots Eiropas pamatprincipu kopumā „Pamatprasmes mūžizglītībai“⁽³⁶⁴⁾ izmantotais uzņēmējdarbības kompetences apraksts.

Saistītā stratēģija

Turcijā pašlaik nav nacionālās uzņēmējdarbības izglītības (UI) stratēģijas. Uzņēmējdarbības izglītība ir iekļauta vairākās plašākās stratēģijās:

- „Valsts izglītības ministrijas stratēģiskais plāns 2010.–2014. gadam“⁽³⁶⁵⁾ (galvenā stratēģija);
- „Mūžizglītības stratēģija 2009. gadam“⁽³⁶⁶⁾, kurā uzsvērtā uzņēmējdarbības kultūras un galveno kompetenču, t. sk. pašiniciatīvas un uzņēmējdarbības, nozīmība;
- „Uzņēmējdarbības stratēģija un rīcības plāns 2014.–2016. gadam“⁽³⁶⁷⁾;
- „Profesionālās un tehniskās izglītības stratēģijas dokuments un rīcības plāns 2014.–2018. gadam“⁽³⁶⁸⁾, kurā uzsvērtā vajadzība pēc atsevišķām uzņēmējdarbības prasmēm;
- Standartizācijas vadlīnijas pirmsskolas izglītības iestādēm, sākumskolām un vidējās izglītības pirmā posma skolām⁽³⁶⁹⁾.

Valsts izglītības ministrijas stratēģiskais plāns 2010.–2014. gadam

Galvenā stratēģija, kas saistīta ar UI, ir „Valsts izglītības ministrijas stratēģiskais plāns 2010.–2014. gadam“. Tas ir piecu gadu plāns, kas attiecas uz visām izglītības pakāpēm (*ISCED 1–8*), taču tā pārraudzības sistēma vēl ir jāizstrādā.

Galvenie mērķi

- Organizēt uzņēmējdarbības izglītības atbalsta pasākumus, sākot no vidējās izglītības pirmā posma pēdējām klasēm līdz plašākai sabiedrībai, kas iegūst mūžizglītību.

Konkrētas darbības

- Veicināt sekmīgu uzņēmēju iesaistīšanos uzņēmējdarbības izglītībā.

⁽³⁶⁴⁾ http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312

⁽³⁶⁵⁾ http://sgb.meb.gov.tr/Str_yon_planlama_V2/MEBStratejikPlan.pdf

⁽³⁶⁶⁾ <http://mesbil.meb.gov.tr/genel/hayat%20boyu%20öğrenme%20dokuman.pdf>

⁽³⁶⁷⁾ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/07/20150701-9-1.pdf>

⁽³⁶⁸⁾ http://mtegm.meb.gov.tr/documents/strategy_eng/strateji_eng.pdf

⁽³⁶⁹⁾ http://mevzuat.meb.gov.tr/html/okulonc_1/okulonc_1.html

Izglītības programma

Integrācija izglītības programmā

Uzņēmējdarbības izglītība ir ietverta kā stundu ilgš izvēles kurss vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā un skolā īstenotā SPIA.

Vispārējās vidējās izglītības otrajā posmā „uzņēmējdarbība“ ir izvēles priekšmets vidusskolās. Skolā īstenotās SPIA modulis „Uzņēmējdarbības idejas un biznesa sākšana“ tiek apgūts kursā „Karjeras attīstība“.

Mācību metodes abu vidējās izglītības posmu iestādēm un profesionālajām skolām tiek piedāvātas centralizēti.

Mācīšanās rezultāti

Uzņēmējdarbības izglītības mācīšanās rezultāti ir pēctecīgi:

- ar uzņēmējdarbību saistītu jēdzienu izmantošana;
- biznesa ideju radīšana un izvērtēšana;
- uzņēmējdarbības sākšanai nepieciešamo dokumentu sagatavošana;
- rīcības, profesionālo kompetenču un spēju attīstīšana atkarībā no uzņēmējdarbības jomas un profesijas iezīmēm.

Gan vidusskolās, gan profesionālajās skolās īstenotās izglītības programmas mācīšanās rezultāti ir saistīti ar uzņēmējdarbības nozīmību sabiedrības un ekonomikas dzīvē. Tie arī rāda, kādām iezīmēm vajadzētu piemist uzņēmējam un kādas ir sava uzņēmuma vadīšanas priekšrocības un trūkumi.

Skolotāju izglītība un atbalsts

Sākotnējā pedagoģiskajā izglītībā uzņēmējdarbības izglītība ir obligāts temats tikai tiem topošajiem skolotājiem, kuri apgūst pēdējā skolas gada izglītības sociālo zinību programmu.

PPP pasākumu mērķis ir skolotājus informēt un pilnveidot viņu uzņēmējdarbības prasmes. Tie ir pieejami visiem skolotājiem, kuri māca sākumskolā un vidējās izglītības pirmajā un otrajā posmā, ieskaitot skolā īstenotu SPIA. Vadlīniju vai ieteikumu par šīs jomas attīstīšanu nav.

Dienvidaustrumeiropas uzņēmējdarbības izglītības centrs (*SEECEL*)⁽³⁷⁰⁾ sadarbībā ar nacionālo pedagoģiskās izglītības institūciju ir sācis starptautisku izmēģinājumu projektu, kas atbalsta pastāvīgu skolotāju izglītošanos astoņās sākumskolās un četrās vidusskolās. Tam ir piešķirts tiešais finansējums un tiek sniegta palīdzība izglītības programmas izstrādē (t. sk. praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes ziņā), skolotāju apmācības materiālu, metodisko materiālu un kontaktu veidošanā, kā arī skolotāju mentoringa plānu izstrādē starp tām skolām, kuras ir ieviešas UI, un tām, kuras šo *SEECEL* programmu ir tikai sākušas izmēģināt.

⁽³⁷⁰⁾ <http://www.seeceel.hr/about-us>

IZGLĪTĪBAS, AUDIOVIZUĀLĀS JOMAS UN KULTŪRAS IZPILDAĢENTŪRA

Izglītības un jaunatnes politikas analīzes nodaļa

*Avenue du Bourget 1 (BOU2)
B-1049 Brussels
(<http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>)*

Atbildīgā redaktore

Arlette Delhaxhe

Autori

*Ania Bourgeois (koordinatore),
Marie-Pascale Balcon, Jari Matti Riiheläinen,
piedaloties Aude Antoine, Sogol Noorani un Michele Zagordo*

Pieaicinātā eksperte

Elin McCallum (līdzstrādniece un konsultante)

Maketētājs un datorgrafīkis

Patrice Brel

Izdevuma sagatavošanas koordinatore

Gisèle De Lei

EURYDICE NACIONĀLĀS NODAĻAS

AUSTRIJA

Eurydice-Informationsstelle
Bundesministerium für Bildung und Frauen
Abt. Internationale multilaterale Angelegenheiten
Minoritenplatz 5
1014 Wien
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Johannes Lindner, Inge Koch-Polagnoli* (ārējie eksperti)

BEĻĢIJA

Unité Eurydice de la Fédération Wallonie-Bruxelles
Ministère de la Fédération Wallonie-Bruxelles
Direction des relations internationales
Boulevard Léopold II, 44 – Bureau 6A/008
1080 Bruxelles
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Bernadette Schreuer*

Eurydice Vlaanderen
Departement Onderwijs en Vorming/
Afdeling Strategische Beleidsondersteuning
Hendrik Consciencegebouw
Koning Albert II-laan 15
1210 Brussel
Izdevuma veidošanā piedalījās: Izglītības un apmācības departamenta eksperte *Isabelle Goudeseune*; augstākās izglītības, pieaugušo izglītības, kvalifikāciju un studiju pabalstu eksperti: *Willy Sleurs, Rita Cabus*; koordinatore: *Eline De Ridder*

Eurydice-Informationsstelle der Deutschsprachigen
Gemeinschaft
Autonome Hochschule in der DG
Monschauer Strasse 57
4700 Eupen
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Thomas Ortmann* un *Stéphanie Nix*

BOSNIJA UN HERCEGOVINA

Civillietu ministrija
B&H Izglītības departaments
Trg BiH 3
71000 Sarajevo
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Milijana Lale*

BULGĀRIJA

Eurydice nodaļa
Cilvēkresursu attīstības centrs
Izglītības izpētes un plānošanas nodaļa
15, Graf Ignatiev Str.
1000 Sofia
Izdevuma veidošanā piedalījās: eksperte *Silviya Kantcheva*

HORVĀTIJA

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta
Donje Světice 38
10000 Zagreb
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Duje Bonacci*

KIPRA

Eurydice nodaļa
Izglītības un kultūras ministrija
Kimonos and Thoukydidou
1434 Nicosia

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Christiana Haperi*; eksperts: *Constantinos Georgiou* (Vidējās tehniskās un profesionālās izglītības inspektors)

ČEHIJA

Eurydice nodaļa
Izglītības starptautiskās sadarbības centrs
Dům zahraniční spolupráce
Na Poříčí 1035/4
110 00 Praha 1
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Helena Pavlíková; Simona Pikálková*; eksperts: *Lukáš Hula* (Valsts izglītības institūts)

DĀNIJA

Eurydice nodaļa
Augstākās izglītības aģentūra
Bredgade 43
1260 København K
Izdevuma veidošanā piedalījās: Bērnu, izglītības un dzimumu līdztiesības ministrija; Dānijas Uzņēmējdarbības fonds, Dānijas Augstākās izglītības aģentūra

IGAUNIJA

Eurydice nodaļa
Analītiskais departaments
Izglītības un pētniecības ministrija
Munga 18
50088 Tartu
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Kersti Kaldma* (koordinatore); eksperti: *Imbi Henno* (Izglītības un pētniecības ministrijas Vispārējās izglītības departaments), *Epp Vodja* (*Junior Achievement Estonia*)

SOMIJA

Eurydice nodaļa
Somijas Nacionālā izglītības valde
P.O. Box 380
00531 Helsinki
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Kristina Kaihari* un *Aapo Koukku*

BIJUSĪ DIENVIDSLĀVIJAS MAĶEDONIJAS REPUBLIKA

Nacionālā Eiropas izglītības programmu un mobilitātes aģentūra
Porta Bunjakovec 2A-1
1000 Skopje
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Dejan Zlatkovski, Darko Dimitrov*

FRANCIJA

Eurydice nodaļa Francijā
Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche
Direction de l'évaluation, de la prospective et de la performance
Mission aux relations européennes et internationales
61-65, rue Dutot
75732 Paris Cedex 15
Izdevuma veidošanā piedalījās: eksperti *Isabelle Buisson* (uzņēmējdarbības izglītības eksperte, *Lycée français de Brasilia, Brazīlija*), *Sylvain Starck* (Lilles Universitātes pētniecības un uzņēmējdarbības izglītības eksperts), *Patricia Remoussenard* (Lilles Universitātes pētniecības un uzņēmējdarbības izglītības eksperte)

VĀCIJA

*Eurydice-Informationsstelle des Bundes
Deutsches Zentrum für Luft- und Raumfahrt e. V. (DLR)
Heinrich-Konen Str. 1
53227 Bonn*

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Hannah Gebel*

*Eurydice-Informationsstelle der Länder im Sekretariat der
Kultusministerkonferenz
Graurheindorfer Straße 157
53117 Bonn*

GRIEĶIJA

*Eurydice nodaļa
Eiropas un starptautisko lietu direktorāts
Kultūras, izglītības un reliģisko lietu ministrija
37 Andrea Papandreou Str. (Office 2172)
15180 Maroussi (Attiki)*

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Magda Trantallidi un
Ismeni Christofareizi*

UNGĀRIJA

*Eurydice nacionālā nodaļa
Ungārijas Izglītības izpētes un attīstības institūts
Szobránc utca 6-8
1143 Budapest*

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Monika Reti*

ISLANDE

*Eurydice nodaļa
Izglītības direktorāts
Vikurhvarfi 3
203 Kópavogur*

Izdevuma veidošanā piedalījās: *nodaļas kolektīvs*

ĪRIJA

*Eurydice nodaļa
Izglītības un prasmju departaments
Starptautiskā nodaļa
Marlborough Street
Dublin 1*

ITĀLIJA

*Eurydice nodaļa Itālijā
Istituto Nazionale di Documentazione, Innovazione e
Ricerca Educativa (INDIRE)
Agenzia Erasmus+
Via C. Lombroso 6/15
50134 Firenze*

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Alessandra Mochi*;
eksperti *Paola Castellucci (Direzione generale per lo
studente, lo sviluppo e l'internazionalizzazione della
formazione superiore – Ministero dell'Istruzione,
dell'Università a della Ricerca); Federico Cinquepalmi
(Dirigente dell'Ufficio per l'Internazionalizzazione della
formazione superiore, Direzione generale per lo studente,
lo sviluppo e l'internazionalizzazione della formazione
superiore – Ministero dell'Istruzione, dell'Università a della
Ricerca); Alfredo Menichelli (Dirigente scolastico,
Direzione generale per gli ordinamenti scolastici e la
valutazione del sistema nazionale di istruzione – Ministero
dell'Istruzione, dell'Università a della Ricerca); Maria
Antonietta Scalera (Direzione generale per lo studente, lo
sviluppo e l'internazionalizzazione della formazione
superiore – Ministero dell'Istruzione, dell'Università a della
Ricerca); Maria Rosa Silvestro (Dirigente tecnico,
Direzione generale per gli ordinamenti scolastici e la
valutazione del sistema nazionale di istruzione – Ministero
dell'Istruzione, dell'Università a della Ricerca).*

LATVIJA

*Eurydice nodaļa
Valsts izglītības attīstības aģentūra
Valņu iela 3
LV-1050 Rīga*

Izdevuma veidošanā piedalījās: *nodaļas kolektīvs*;
eksperti: *Iveta Cīrule (Rīgas Starptautiskā ekonomikas un
biznesa administrācijas augstskola), Sandra Falka (Valsts
izglītības saturs centrs)*

LIHTENŠTEINA

*Informationsstelle Eurydice
Schulamts des Fürstentums Liechtenstein
Austrasse 79
Postfach 684
9490 Vaduz*

LIETUVA

*Eurydice nodaļa
Lietuvas Republikas Nacionālā skolu vērtēšanas aģentūra
Geležinio Vilko 12
03163 Vilnius*

Izdevuma veidošanā piedalījās: *nodaļas kolektīvs*

LUKSEMBURGA

*Nacionālā Eurydice nodaļa
ANEFORÉ ASBL
58, boulevard Grande-Duchesse Charlotte
1330 Luxembourg*

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Tom Muller (MENJE
Luxembourg), Christine Pegel (Luksemburgas nacionālā
Eurydice nodaļa)*

MALTA

*Eurydice nodaļa
Izpētes un politikas izstrādes departaments
Izglītības un nodarbinātības ministrija
Great Siege Road
Floriana VLT 2000*

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Eurydice nodaļa (Malta),
Elaine Mizzi un Christopher Schembri*

MELNKALNE

*Eurydice nodaļa
Vaka Djurovica bb
81000 Podgorica*

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Nevena Cabrilo (Izglītības
pakalpojumu birojs), Zora Bogicevic (Vispārējās vidējās
izglītības otrā posma, profesionālās izglītības un
pieaugušo izglītības direktorāts), Srdjan Obradovic
(Profesionālās izglītības centrs), Sandra Brkanovic
(Profesionālās izglītības centrs), Biljana Misovic
(Augstākās izglītības direktorāts) un Tamara Tovjanin
(Augstākās izglītības direktorāts)*

NĪDERLANDE

*Eurydice Nederland
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Directie Internationaal Beleid
Etage 4 – Kamer 08.022
Rijnstraat 50
2500 BJ Den Haag*

Izdevuma veidošanā piedalījās: *nodaļas kolektīvs*

NORVĒGIJA

Eurydice nodaļa
Izglītības un pētniecības ministrija
AIK-avd., Kunnskapsdepartementet
Kirkegata 18
P.O. Box 8119 Dep.
0032 Oslo
Izdevuma veidošanā piedalījās: nodaļas kolektīvs

POLIJA

Eurydice nodaļa
Izglītības sistēmas attīstības fonds
Mokotowska 43
00-551 Warsaw
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Joanna Dąbrowska*,
Magdalena Górowska-Fells; nacionālie eksperti: *Danuta Pusek* (Valsts izglītības ministrija), *Grażyna Kurowska* un
Olga Kożuchowska (Izglītības attīstības centrs)

PORTUGĀLE

Unidade Portuguesa da Rede Eurydice (UPRE)
Ministério da Educação e Ciência
Direção-Geral de Estatísticas da Educação e Ciência
(DGEEC)
Av. 24 de Julho, 134
1399-054 Lisboa
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Isabel Almeida*;
ārpus nodaļas: *Ilda Figueiredo*

RUMĀNIJA

Eurydice nodaļa
Kopienų programmu valsts aģentūra izglītības un
profesionālās apmācības jomā *Universitatea Politehnică*
București
Biblioteca Centrală
Splaiul Independenței, nr. 313
Sector 6
060042 București
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Veronica – Gabriela*
Chirea; eksperti: *Eugen Stoica* (Valsts izglītības un
zinātniskās pētniecības ministrija), *Laura Elena Căpiță* un
Angela Teșileanu (Zinātniskās izglītības institūts), *Zoica*
Elena Vlăduț un *Mihaela Ștefănescu* (Valsts profesionālās
un tehniskās izglītības centrs), *Cristina Barna* (Bukarestes
Universitāte)

SERBIJA

Eurydice nodaļa Serbijā
Foundation Tempus
Terazije 36 – 1. stāvs
11000 Belgrade
Izdevuma veidošanā piedalījās: nodaļas kolektīvs

SLOVĀKIJA

Eurydice nodaļa
Slovākijas Starptautiskās sadarbības akadēmiskā
asociācija
Křížkova 9
811 04 Bratislava
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Marta Ivanova*, *Gabriela*
Aichova, *Martina Račková*

SLOVĒNIJA

Eurydice nodaļa
Izglītības, zinātnes un sporta ministrija
Izglītības attīstības birojs
Masarykova 16
1000 Ljubljana
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Barbara Kresal Sterniša*;
eksperte: *Maja Krušič Šega* (Izglītības, zinātnes un sporta
ministrija)

SPĀNIJA

Eurydice España-REDIE
Centro Nacional de Innovación e Investigación Educativa
(CNIIE)
Ministerio de Educación, Cultura y Deporte
c/ Torrelaguna, 58
28027 Madrid
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Elena Vázquez Aguilar*,
Mª Teresa Álvarez Ordoñez, *Rocio Arias Bejarano* un
Mercedes Lucio-Villegas de La Cuadra; ārējie eksperti:
José Antonio Vega Serrano un *Iván Diego Rodríguez*
(Nalonas ielejas tehnoloģiskā pilsēta)

ZVIEDRIJA

Eurydice nodaļa
Universitets- och högskolerådet/The Swedish Council for
Higher Education
Universitets- och högskolerådet
Box 45093
104 30 Stockholm
Izdevuma veidošanā piedalījās: nodaļas kolektīvs

ŠVEICE

Eurydice nodaļa
Izglītības kantonu ministru (EDK) Šveices konference
Speichergasse 6
3000 Bern 7

TURCIJA

Eurydice nodaļa
MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı (SGB)
Eurydice Türkiye Birimi, Merkez Bina 4. Kat
B-Blok Bakanlıklar
06648 Ankara
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Osman Yıldırım Uğur*,
Dilek Güleçyüz; eksperts: asociētais profesors *Dr. Cem*
Balkıcanlı

APVIENOTĀ KARALISTE

Eurydice nodaļa Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā
Informācijas un pārskatu centrs
Izglītības pētījumu valsts fonds (NFER)
The Mere, Upton Park
Slough, Berkshire, SL1 2DQ
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Claire Sargent* un *Sigríd*
Boyd

Eurydice nodaļa Skotijā
c/o Learning Analysis
Izglītības analītiskie pakalpojumi
Skotijas valdība
Area 2D South, Mail point 28
Victoria Quay
Edinburgh EH6 6QQ
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Catriona Rooke* (Skotijas
valdība); eksperti: *Klaus Mayer* (*Education Scotland*) un
James Muldoon (Skotijas valdība, uzņēmējdarbība)

Uzņēmējdarbības izglītība Eiropas skolās

Šajā ziņojumā ir sniegta jaunākā informācija par stratēģijām, izglītības programmām un mācīšanās rezultātiem. Aplūkotas arī tādas tēmas kā finansēšanas mehānismi un skolotāju izglītība.

Galvenokārt analizēta sākumskolas izglītība, vidējās izglītības pirmais un otrais posms, kā arī skolā īstenota profesionālā izglītība un apmācība. Informācija aptver 33 *Eurydice* tīkla valstis. Ziņojuma beigās ir sniegts pārskats par uzņēmējdarbības izglītību katrā valstī. Atsauces gads ir 2014./15. mācību gads.

Eurydice tīkla uzdevums ir izprast un izskaidrot Eiropas dažādo izglītības sistēmu organizāciju un darbību. Tīkls piedāvā valstu izglītības sistēmu aprakstus, salīdzinošus apskatus par konkrētām izglītības tēmām, izglītības rādītājus un statistiku. Visas *Eurydice* publikācijas bez maksas ir pieejamas *Eurydice* tīmekļa vietnē vai drukātā veidā pēc pieprasījuma. *Eurydice* darba mērķis ir veicināt izpratni, sadarbību, uzticību un mobilitāti Eiropas un plašākā starptautiskā mērogā. Tīklu veido Eiropas valstu nacionālās nodaļas, un to koordinē ES Izglītības, audiovizuālās jomas un kultūras izpildaģentūra. Vairāk informācijas par *Eurydice* skatīt

<http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>.

